

ศึกษาเชิงวิเคราะห์หลักปฏิบัติถูกต้องของพระสงฆ์ในจังหวัดสกลนคร

พระครูธรรมญาณทิพย์รัตน์ สมปตโต (รบกกล้า)

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาพุทธศาสนศึกษา

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

พุทธศักราช 2567

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

ศึกษาเชิงวิเคราะห์หลักปฏิบัติจุดดวัตรของพระสงฆ์ในจังหวัดสกลนคร

พระครูธรรมญาณทิพย์รัชต์ สมปโต (รบกกล้า)

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาพุทธศาสนศึกษา

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

พุทธศักราช 2567

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

AN ANALYTICAL STUDY OF THE DHUTANGA PRACTICE PRINCIPLE OF
MONKS IN SAKON NAKHON PROVINCE

PHAKRU THAMMAYANTIPPAYARAT (ROBKLA)

A THESIS SUBMITTED IN PARTIAL FULFILLMENT OF THE REQUIREMENTS
FOR THE DEGREE OF MASTER OF ARTS
PROGRAM IN BUDDHIST STUDIES
GRADUATE SCHOOL
MAHAMAKUT BUDDHIST UNIVERSITY
2024

COPYRIGHT OF MAHAMAKUT BUDDHIST UNIVERSITY

หัวข้อวิทยานิพนธ์	ศึกษาเชิงวิเคราะห์หลักปฏิบัติรุ่งดวงคีตรของพระสงฆ์ในจังหวัดสกลนคร
ชื่อนักศึกษา	พระครูธรรมญาณทิพย์รัตน์ สมปโต (รบกกล้า)
ชื่อปริญญา	ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชา	พุทธศาสนศึกษา
ปีพุทธศักราช	2567
อาจารย์ที่ปรึกษาหลัก	พระสุทธิวิชิรเมธี, ดร.

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย อนุมัติให้บัณฑิตวิทยาลัยนี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

(พระสุทธิสารเมธี, ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.)

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์:

ประธานกรรมการ

(พระครูปริยัติสาทร, ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.)

อาจารย์ที่ปรึกษา

(พระสุทธิวิชิรเมธี, ดร.)

กรรมการ

(พระสุทธิสารเมธี, ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.)

กรรมการ

(พระมหาพงศ์ทราทิตย์ สุธีโร, ดร.)

กรรมการ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ทอมหวล บัระภา)

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

บทคัดย่อ

หัวข้อวิทยานิพนธ์	ศึกษาเชิงวิเคราะห์หลักปฏิบัติรดุงควัตรของพระสงฆ์ในจังหวัดสกลนคร
ชื่อนักศึกษา	พระครูธรรมญาณทิพย์รัตน์ สมปตโต (รบกกล้า)
ชื่อปริญญา	ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชา	พุทธศาสนศึกษา
ปีการศึกษา	2567
อาจารย์ที่ปรึกษาหลัก	พระสุทธิวิจิตรเมธี, ดร.

วิทยานิพนธ์นี้มีวัตถุประสงค์ดังนี้ 1) เพื่อศึกษารุดุงควัตรในพุทธศาสนาเถรวาท 2) เพื่อศึกษาวิธีการปฏิบัติรดุงควัตรของพระสงฆ์ในจังหวัดสกลนคร 3) เพื่อวิเคราะห์การปฏิบัติรดุงควัตรของพระสงฆ์ในจังหวัดสกลนคร เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพโดยการวิเคราะห์เอกสาร (Qualitative by Document Analysis Research) การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interviews)

ผลการวิจัยพบว่า

รดุงควัตรในพุทธศาสนาเถรวาท เป็นวัตรแต่ไม่เป็นศีลมีการ ถือทรงผ้าบังสุกุล, ถือเพียงไตรจีวร, ถือเทียวบิณฑบาต, เทียวบิณฑบาตไปตามลำดับ, ถือนั่งฉันอาสนะเดียว, ถือฉันเฉพาะในบาตร, ห้ามภักดิ์ที่ถวายภายหลัง, ถืออยู่ป่า, ถืออยู่ที่แจ้ง, ถืออยู่ป่าช้า, ถือในเสนาสนะแล้วแต่เขาจัดให้, ความเพียรใน อิริยาบถ 3 นั่ง ยืนและเดิน การปฏิบัติรดุงควัตรของพระสงฆ์ในจังหวัดสกลนคร เป็นไปเพื่อขัดเกลากิเลสให้เป็นคนมักน้อย สันโดษ เลี้ยงง่ายอยู่ง่าย ทำการปฏิบัติเป็นประจำยึดมั่นเข้าสู่วิถีตามพุทธบัญญัติที่ครูบาอาจารย์ได้ให้การอบรมสั่งสอนถ่ายทอดต่อมา ตามพุทธวินัยอย่างเคร่งครัดเพื่อให้หลุดพ้นจากสังสารวัฏ

หลักปฏิบัติรดุงควัตรของพระสงฆ์ ขึ้นอยู่กับปัจจัยสถานที่จะเอื้ออำนวย สมทานในเรื่องการใช้ผ้าเพียง 3 ผืน การบิณฑบาตถือการอยู่เสนาสนะที่จัดไว้ไม่เลือกว่าสะดวกหรือไม่ อยู่ป่าเป็นวัตร สมทานรดุงควัตรตามศรัทธาส่วนใหญ่ปฏิบัติตามวินัยที่ครูบาอาจารย์ได้ปฏิบัติสืบต่อมา การอบรมข้อวัตรปฏิบัติเป็นขั้นตอน คือ การอบรมลูกศิษย์ แนะนำการเจริญจิตภาวนา สอนวิปัสสนากรรมฐาน ให้การอบรมแนะนำให้คำปรึกษา แตกต่างกันไปแต่แต่ละสำนักแต่ยึดตามหลักพุทธศาสนาเถรวาท

คำสำคัญ: พระสงฆ์ในจังหวัดสกลนครมีหลักปฏิบัติรดุงควัตร, หลักปฏิบัติรดุงควัตร

ABSTRACT

Thesis Topic	AN ANALYTICAL STUDY OF THE DHUTANGA PRACTICE PRINCIPLE OF MONKS IN SAKON NAKHON PROVINCE
Student's Name	Phakru Thammayantippayarat (Robkla)
Degree Sought	Master of Arts
Program	Buddhist studies
Anno Domini	2024
Advisor	Phrasutthivajiramethi, Dr.

The objective of this thesis were : 1) To study of the Dhutanga practice in Theravada Buddhism. 2) To study the methods of Dhutanga practice of monks in Sakon nakhon Province. 3) To analyze the Dhutanga practices of monks in Sakon nakhon Province. This Qualitative by Document analysis Research and in-depth interviews.

The Dhutanga practices in Theravada Buddhism are practices but not precepts. They include refuse-rag-wearer's practice, triple-robe-wearer's practice, alms-food-eater's practice, house-to-house-seeker's practice, one sessioner's practice, bowl-food-eater's practice, later-food-refuser's practice, forest-dweller's practice, tree-root-dweller's practice, open-air dweller's practice, charnel-grounddweller's practice, any-bed-user's practice and sitter's practice. Three postures of perseverance : sitting, standing, and walking. The practice of ascetic practices by monks in Sakon nakhon Province is to purify their defilements and become people who are content with little, who are easy to support, and who live simply. They practice regularly and adhere to the methods according to the Buddha's teachings that teachers have taught and passed down, in accordance with the Buddhist discipline strictly, in order to escape from the cycle of existence.

The principles of Dhutanga practice of monks depend on the factors of the place that is convenient. They vow to use only triple-robe-wearer's practice, alms-food-eater's practice, any-bed-user's practice, forest-dweller's practice, vow to vow

according to faith. Most follow the discipline that teachers have practiced. Training in the practice is a process, that is, training disciples, giving advice on developing the mind, teaching Vipassana meditation, giving training, suggestions and consultation. It is somewhat different in each school but adheres to the principles of Theravada Buddhism.

Keywords: Monks in Sakon Nakhon Province have Dhutanga practices,
Dhutanga Vatt

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ สำเร็จลงได้ด้วยความช่วยเหลือสนับสนุนจากบุคคลหลายท่าน ในเบื้องต้นผู้วิจัยขอขอบคุณมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ซึ่งเป็นสถาบันที่ประสิทธิ์ประสาท วิชาความรู้ทางการศึกษาด้านพุทธศาสนศึกษา

ขอกราบขอบพระคุณอธิการบดี และคณะบดีบัณฑิตวิทยาลัย ที่ได้อำนวยความสะดวก ในการศึกษาตลอดหลักสูตร ขอกราบขอบพระคุณ พระสุทธิวิชิรเมธี, ดร. (วิเชียร ธมฺมวชิโร) รองอธิการบดี วิทยาเขตศรีล้านช้าง และคณาจารย์ประจำหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนศึกษา ทุกท่านที่ได้อบรมสั่งสอนให้ความรู้ระดับมหาบัณฑิต และขอขอบคุณ คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ทุกท่านที่ได้ให้คำแนะนำเกี่ยวกับความถูกต้องของเนื้อหาในเล่ม วิทยานิพนธ์ด้วยดี

ขอกราบขอบพระคุณ พระสุทธิวิชิรเมธี, ดร. (วิเชียร ธมฺมวชิโร) อาจารย์ที่ปรึกษา วิทยานิพนธ์ ที่ได้ให้คำปรึกษาตลอดจนตรวจสอบความถูกต้องและข้อบกพร่องต่าง ๆ พร้อมทั้งให้ ข้อเสนอแนะในการปรับปรุงแก้ไขเนื้อหาของวิทยานิพนธ์ฉบับนี้จนสำเร็จลุล่วงได้อย่างดียิ่ง และ ขอกราบขอบคุณพระเถระครูบาอาจารย์ทุกรูปที่ให้ความอนุเคราะห์ส่งเสริมสนับสนุนในการศึกษา จนสำเร็จในครั้งนี้

ขอขอบคุณเจ้าหน้าที่บัณฑิตวิทยาลัยทุกท่าน ที่ได้อำนวยความสะดวกตลอดระยะเวลา ที่ได้มาศึกษาในมหาวิทยาลัยแห่งนี้ด้วยดีเสมอมา ตลอดจนเพื่อนนักศึกษาระดับปริญญาโททั้งรุ่นพี่ และรุ่นเดียวกัน ที่คอยส่งเสริมและเป็นกำลังใจแก่ผู้วิจัยเสมอมา

พระครูธรรมญาณทิพย์รัชต์ สมปตฺโต (רבกล้ำ)

สารบัญ

หน้า

บทคัดย่อ	จ
ABSTRACT	ฉ
กิตติกรรมประกาศ	ช
สารบัญ.....	ฅ
สารบัญตาราง (ถ้ามี).....	ฉ
สารบัญรูปภาพ (ถ้ามี).....	ฉ
คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ	ฐ
บทที่ 1 บทนำ.....	1
1.1. ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	1
1.2. คำถามในการวิจัย	3
1.3. วัตถุประสงค์ของงานวิจัย	4
1.4. ขอบเขตของการวิจัย	4
1.5. วิธีดำเนินการวิจัย	5
1.6. เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	7
1.7. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	11
1.8. คำนียามศัพท์ที่ใช้ในงานวิจัย	11
1.9. กรอบแนวคิดที่ใช้ในงานวิจัย	12
บทที่ 2 รุดงควัตรในพุทธศาสนาเถรวาท.....	13
2.1. หลักปฏิบัติและความสำคัญของรุดงควัตรในพุทธศาสนาเถรวาท	13
2.2. ความหมายของรุดงควัตรในพุทธศาสนาเถรวาท.....	13
2.3. ประเภทของรุดงควัตรในพุทธศาสนาเถรวาท.....	16
2.4. ลักษณะของรุดงควัตรในพุทธศาสนาเถรวาท	17
2.5. ประโยชน์ของรุดงควัตรในพุทธศาสนาเถรวาท	20
2.6. การถือรุดงควัตรของพระเถระในสมัยพุทธกาล	23
2.7. สรุปรุดงควัตรในพุทธศาสนาเถรวาท	34

บทที่ 3	วิธีการปฏิบัติรดกวัตรของพระสงฆ์ในจังหวัดสกลนคร	36
3.1.	พระสงฆ์ที่เป็นพระเถระผู้ใหญ่ที่มรณภาพแล้ว	36
3.2.	พระสงฆ์ที่เป็นพระเถระผู้ใหญ่ที่ยังมีชีวิตอยู่	50
3.3.	วิธีการปฏิบัติรดกวัตรของพระเถระผู้ใหญ่ที่มรณภาพแล้วและยังมีชีวิตอยู่	64
3.4.	สรุปผลการวิเคราะห์ข้อมูล	66
บทที่ 4	วิเคราะห์หลักปฏิบัติรดกวัตรของพระสงฆ์ในจังหวัดสกลนคร	68
4.1.	วิเคราะห์รดกวัตรในพุทธศาสนาเถรวาท	68
4.2.	วิเคราะห์วิธีการปฏิบัติรดกวัตรของพระสงฆ์ในจังหวัดสกลนคร	70
4.3.	วิเคราะห์หลักปฏิบัติรดกวัตรของพระสงฆ์ในจังหวัดสกลนคร	71
4.4.	สรุปการวิเคราะห์หลักการปฏิบัติรดกวัตรของพระสงฆ์ในจังหวัดสกลนคร	91
บทที่ 5	สรุป อภิปรายและข้อเสนอแนะ	96
5.1.	สรุปผลที่ได้จากการวิจัย	96
5.2.	อภิปรายผล	100
5.3.	ข้อเสนอแนะในการวิจัยต่อไป	103
	รายการอ้างอิง	104
	ภาคผนวก	107
	ภาคผนวก ก รายงานผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบเครื่องมือวิจัย	108
	ภาคผนวก ข หนังสือผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบเครื่องมือวิจัย	110
	ภาคผนวก ค ผลการประเมินเครื่องมือเพื่อสัมภาษณ์	114
	ภาคผนวก ง รายงานผู้เชี่ยวชาญที่ขอสัมภาษณ์	120
	ภาคผนวก จ เอกสารรับรองจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์เบื้องต้น	122
	ภาคผนวก ฉ แบบสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญ	125
	ภาคผนวก ช หนังสือขอสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญ	130
	ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์	132

สารบัญตาราง

หน้า

ตารางที่ 2.1 แสดงคุณลักษณะพิเศษของพระสาวก 5 องค์.....	35
ตารางที่ 3.1 แสดงการสมათานรุดงค์ในลักษณะและประเภทต่าง ๆ	65

สารบัญรูปภาพ

หน้า

ภาพที่ 1.1 แสดงกรอบแนวคิดในการวิจัย 12

คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ

คำย่อชื่อคัมภีร์พระไตรปิฎก

วิทยานิพนธ์นี้ ผู้วิจัยใช้พระไตรปิฎก ภาษาไทย ฉบับหลวง พุทธศักราช 2525 ,กรมการศาสนา

		พระวินัยปิฎก	
คำย่อ		คำเต็ม	
วิ.มหา	=	วินัยปิฎก	มหาวิมังค์
วิ.มหา	=	วินัยปิฎก	มหาวรรค
วิ.จ.	=	วินัยปิฎก	จุฬวรรค
			ปาริวาสิกชั้นธกะ

		พระสุตตันตปิฎก	
คำย่อ		คำเต็ม	
ที.ปา	=	พระสุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย
อง.จตุกก.	=	พระสุตตันตปิฎก	อังคคฤตรนิกาย
อง.อภุจก.	=	พระสุตตันตปิฎก	อังคคฤตรนิกาย
ขุ.ชา.ม	=	พระสุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย
ขุ.ธ.	=	พระสุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย
ขุ.เถร	=	พระสุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย
ขุ.ป	=	พระสุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย
ขุ.ปฎิ.	=	พระสุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย
ขุ.เปต	=	พระสุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย
ขุ.พุทธ	=	พระสุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย
			ปาฎิกวรรค
			จตุกกนิบาต
			อภุจกนิบาต
			มหานิบาตชาดก
			ธรรมบท
			เถรคาถา
			ปฎิสัมภิทามรรค
			(ภาษาไทย)
			เปตวัตถุ
			พุทธวงศ์

อรรถกถาพระสุตตันตปิฎก

คำย่อ		คำเต็ม	
ขุ.อ.	=	ขุททกนิกาย	อรรถกถา
ขุ.ขุ.อ.	=	ขุททกนิกาย	อรรถกถา
ขุ.ธ.อ.	=	ขุททกนิกาย	อรรถกถา
อง. เอกาทสก อ.	=	พระสุตตันตปิฎก	อรรถกถา
			เถรคาถา
			ปรมัตถโชติกา
			ขุททกปาฐกถา)
			ธรรมบทอรรถกถา
			อังคคฤตรนิกาย
			เอกาทสกนิบาต.

หลักการใช้คำย่อชื่อพระไตรปิฎก โดยเริ่มจากอักษรย่อชื่อคัมภีร์ ตามด้วยวงเล็บฉบับที่ใช้ แล้วตามด้วยเล่ม/ข้อ/หน้า ตามลำดับ เช่น

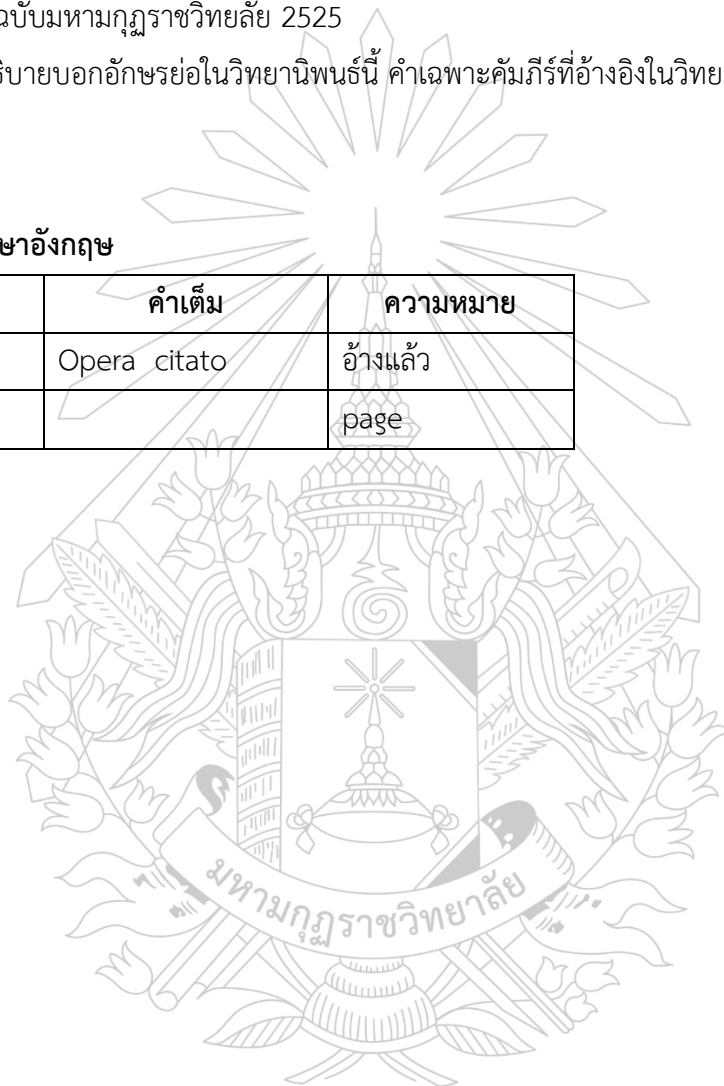
ที.ปา. 11/358/266-277. หมายถึง ทีฆนิกาย ปาฎิกวรรค เล่ม 11 ข้อ 358 หน้า 266-266. ฉบับหลวง 2525

ที.ปา.(ไทย) 11/358/417-418. หมายถึง ทีฆนิกาย มหาวรรค ภาษาไทย เล่ม 11 ข้อ 358 หน้า 417-418. ฉบับมหามกุฏราชวิทยาลัย 2525

การอธิบายบอกอักษรย่อในวิทยานิพนธ์นี้ คำเฉพาะคัมภีร์ที่อ้างอิงในวิทยานิพนธ์เท่านั้น ดังนี้

อธิบายคำย่อภาษาอังกฤษ

คำย่อ	คำเต็ม	ความหมาย
Op.cit.	Opera citato	อ้างแล้ว
p.		page

บทที่ 1

บทนำ

1.1. ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

พุทธศาสนาเถรวาทมีหลักธรรมคำสอนสำหรับฝึกฝนอบรมมนุษย์หลายระดับ พระพุทธเจ้าทรงวางแนวทางการปฏิบัติ การฝึกตนเองด้วยการเจริญสติ เจริญสมาธิ ภาวนา อันเป็นขั้นสูงสุดของการทำความดี พุทธศาสนาเถรวาทเป็นศาสนาที่เน้นหลักการปฏิบัติ 3 อย่าง คือ ปรีชาปฏิบัติ และปฏิบัติ โดยเฉพาะหลักปฏิบัติที่พระพุทธองค์ทรงเน้นมากที่สุดคือ การเป็นผู้นำทางจิตวิญญาณให้แสงสว่างแก่สรรพสัตว์ทั้งหลายที่ควรแก่การบรรลุนิพพาน ฉะนั้นการปฏิบัติจึงเป็นเป้าหมายหนึ่งของผู้ใฝ่ในการศึกษา พึงทำความเข้าใจในหลักของการปฏิบัติให้รู้แจ้งเห็นจริง สิ่งที่พระพุทธองค์ทรงชี้ให้ผู้ปฏิบัติแสวงหาคือ มรรค ผล นิพพาน อันเป็นเป้าหมายหลักของการเข้าสู่บรมสุขที่พระพุทธองค์ทรงแสดงและบัญญัติไว้ แต่การที่จะไปถึงจุดนั้นได้ก็ต้องฝ่าฟันอุปสรรค คือ กิเลส ตัณหา อาสวะ ภายในจิตนั้นให้ได้เสียก่อน ซึ่งพระพุทธองค์ทรงแสดงแนวทางหรือข้อปฏิบัติ ที่จะไปให้ถึงสิ่งนั้นโดยเร็ว ตามหลักการปฏิบัติ รุดงควัตรที่ปรากฏในพุทธศาสนาเถรวาท มีวิธีสมาทานรุดงควัตร 13 ข้อ ซึ่งการปฏิบัติรุดงควัตร จึงเป็นการทวนกระแสเข้าสู่วิถีของการปฏิบัติ ดังพระเถระในสมัยพุทธกาลได้ดำเนินตามหลักธรรมคำสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ต่างก็ได้บรรลุนิพพานจากการปฏิบัติเป็นจำนวนมาก และการปฏิบัติรุดงควัตรยังให้อานิสงส์ต่อผู้ที่ได้ปฏิบัติก่อให้เกิดมีการพัฒนาทางด้านจิตใจ และสติปัญญาสะท้อนออกมาในรูปของข้อวัตรปฏิบัติทางดีงามและน่าเลื่อมใส (วิ.สุทธิ. 1/83 -104.)

คำว่า “รุดงค” นั้น แปลตามตัว หมายถึง องค์คุณเครื่องกำจัดกิเลส ประกอบด้วยข้อวัตรปฏิบัติ 13 ข้อ ผู้ที่ปฏิบัติสามารถเลือกปฏิบัติข้อใดข้อหนึ่งได้ตามความสมัครใจ เพราะการปฏิบัติอยู่ที่มีการมีขั้นตติธรรมและวิริยธรรม รุดงควัตรแต่ละข้อก่อให้เกิดอานิสงส์ต่อผู้ปฏิบัติ และก่อนที่จะลงมือปฏิบัติ ผู้ปฏิบัติต้องกล่าวคำสมาทานรุดงควัตรข้อนั้น ๆ ก่อน รุดงควัตร 13 ข้อ ประกอบด้วย 1) ถือบ้างสกุลเป็นวัตร 2) ถือบ้างสามผืนเป็นวัตร 3) ถือบ้างบิณฑบาตเป็นวัตร 4) ถือบ้างบิณฑบาตตามลำดับบ้านเป็นวัตร 5) ถือบ้างฉันทสนะเดียว 6) ถือบ้างฉันทสนะในบาตรเป็นวัตร 7) ถือบ้างห้ามภตที่เขานำมาถวายภายหลังเป็นวัตร 8) ถือบ้างอยู่ป่าเป็นวัตร 9) ถือบ้างอยู่โคนต้นไม้เป็นวัตร 10) ถือบ้างอยู่กลางแจ้งเป็นวัตร 11) ถือบ้างอยู่ป่าช้าเป็นวัตร 12) ถือบ้างอยู่ในเสนาสนะที่เขาจัดให้เป็นวัตร และ 13) ถือบ้างอิริยาบถ 3 คือ เดิน ยืน นั่งเป็นวัตร รุดงควัตรที่กล่าวมา ถือบ้างได้ว่าเป็นเจตนาที่แสดงออกเพื่อขจัดกิเลสของตน ตัดความกังวลเกี่ยวกับเครื่องนุ่งห่ม อาหาร ที่อยู่อาศัยด้วยความเพียรในข้อปฏิบัติ รุดงควัตร ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสกล่าวสรรเสริญพระมหากัสสปเถระว่า (จุฑาทิพย์ อุมะวิชนี และ

นภาเดช กาญจนะ, 2540) ผู้ถือธรรมเป็นเครื่องอยู่อาศัยเสมอด้วยพระองค์ เป็นผู้สันโดษยินดีด้วยจิรวินิบินทบาท เสนาสนะ ศิลานเภสัช ตามมีตามได้ ไม่เป็นผู้มั่งมาก และกล่าวสรรเสริญคุณของความสันโดษด้วยปัจจัยสี่ว่า “เธอไม่แสวงหาโดยทางไม่ควร เพราะเหตุแห่งปัจจัยสี่ แสวงหาไม่ได้ก็ไม่สะดุ้งกลัว” (ส.นิ.(ไทย) 16/144/186.)

การปฏิบัติจุดดั่งควัตรเป็นการปฏิบัติตามหลัก ปรีชาปฏิบัติ และปฏิเวธ ไม่ได้แตกต่างอะไรไปจากหลักธรรมข้ออื่น ๆ เป็นอีกหนทางหนึ่งที่จะทำให้ผู้ปฏิบัติเข้าถึงกระแสแห่งธรรม ความเข้มงวดแห่งการปฏิบัตินี้จะทำให้ผู้ปฏิบัติเข้าถึงธรรมได้ง่ายเพราะหลักจุดดั่งควัตรที่กล่าวมาในเบื้องต้นจะคอยขัดเกลาให้กิเลสของผู้ปฏิบัติเบาบางลง วิธีการปฏิบัติเช่นนี้บางคนเข้าใจผิดว่าเป็นไปในทางสุดโต่ง 2 ทาง คือ “อัสติกสมถานุกโยค” และ “กามสุขัลลิกานุกโยค” พระสงฆ์ผู้ถือจุดดั่งควัตรทั้งหลายที่กล่าวมาปฏิบัติเพื่อต้องการลด ละ เลิก ความยึดมั่นถือมั่นกับสิ่งที่มีมนุษย์ทุกคนแสวงหาและไม่ให้จิตไปหมกมุ่นอยู่กับเรื่องของกามราคะมากจนเกินไป

สกลนครเป็นเมืองที่มีพระเถระสายกัมมัฏฐานพำนักอยู่เกือบทุกท้องถิ่นในจังหวัดสกลนคร และสำนักวิปัสสนาที่ได้รับความนิยมและเป็นแบบอย่าง คือ สำนักวิปัสสนาสายหลวงปู่มั่น ฐิริทตโต พระภิกษุทั้งหลายยกย่องท่านเป็นพระอาจารย์ใหญ่ฝ่ายวิปัสสนาธุระหรือสายพระวัดป่าในปัจจุบัน ท่านได้รับการเทิดทูนบูชา จากบรรดาศิษยานุศิษย์และพุทธศาสนิกชนที่สนใจในการปฏิบัติธรรมว่าเป็นพระอาจารย์วิปัสสนาชั้นเยี่ยมในยุคสมัยกึ่งพุทธกาล แนวทางการปฏิบัติธรรมและการเทศนาสั่งสอนพุทธบริษัทของหลวงปู่มั่น ฐิริทตโต ท่านได้ยึดถือแนวทางการปฏิบัติตามหลักธรรม คือ จุดดั่งควัตร 13 ที่องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงบัญญัติ เพื่อเป็นอุบายเครื่องขัดเกลากิเลส ให้เป็นไปเพื่อความเป็นผู้มั่งน้อยสันโดษ มีศีลาจารวัตรตรงตาม ท่านได้ยึดถือปฏิบัติจนเป็นข้อวัตรปฏิบัติพิเศษเฉพาะตน ตลอดชีวิตแห่งการถือบวชในเพศพรตพรหมจรรย์ และในจุดดั่งควัตร 13 ที่กล่าวมานั้น ท่านได้ปฏิบัติอย่างเคร่งครัดไม่บกพร่อง 4 ข้อ คือ 1. ปังสุกุลิกังครุดงค์ ถือนุ่งห่มผ้าบังสุกุลเป็นวัตร 2. ปินทปาตีกังครุดงค์ ถือภิกขาจารเที่ยวบิณฑบาตเป็นวัตร 3. ปัตตปินทีกังครุดงค์ ถือฉันในบาตรเป็นวัตร 4. เอกาสนิกังครุดงค์ ถือนั่งมือเดียวเป็นวัตร (พระอาจารย์มหาบัว (ญาณสมฺปนฺโน), 2545)

ในอดีตมีพระเถระจำนวนไม่น้อยที่ปฏิบัติจุดดั่งควัตรตามปฏิปทาของครูบาอาจารย์แล้วเห็นผลที่เกิดจากการปฏิบัติ ล้วนแต่มีความมั่งคั่งและเคร่งครัดในพระธรรมวินัยอย่างเสมอต้นเสมอปลาย ครูบาอาจารย์สายกัมมัฏฐานที่เคร่งครัดต่อพระธรรมวินัย ที่เป็นศิษยานุศิษย์ในองค์หลวงปู่มั่น ฐิริทตโต โดยตรง ในท้องถิ่นจังหวัดสกลนคร ได้แก่ หลวงปู่พิน อาจาโร วัดป่าอุดมสมพร ตำบลพรพรรณ อำเภอพรรณานิคม, หลวงปู่ผ่าน ปญญาปทีโป วัดป่าที่ปญญาราม ตำบลโพนแพง อำเภอบึงสามพัน อำเภอบึงสามพัน, หลวงตาแดงอ่อน กลยาณธมฺโม วัดป่ากลยาณธมฺโม (วัดป่าโชคไพศาล) ตำบลนาซอ อำเภอบ้านนาหว้า, หลวงปู่กงมา จิรปุณฺโญ วัดดอยธรรมเจดีย์ ตำบลตองโขบ อำเภอดงหลวง จังหวัดมุกดาหาร ปัจจุบันยังมีพระเถระที่ยังมีชีวิตอยู่และที่ได้ปฏิบัติจุดดั่งควัตรอย่างเคร่งครัดตามแบบอย่างครูบา

อาจารย์ และเป็นแบบอย่างที่ดีแก่พระภิกษุ สามเณร ในการประพฤติ ปฏิบัติ จนเป็นที่เคารพนับถือ ของบรรดาพุทธบริษัทและประชาชนทั่วไป อาทิ หลวงปู่อ้วน เขมโก วัดป่านาคนิมิตต์ (วัดป่าบ้านนา มน) ตำบลตองโขบ อำเภอโคกศรีสุพรรณ, หลวงปู่ธัมม ธรรมปาโล วัดเทพกัญญาราม ตำบลหาญโฮง อำเภอเมือง, หลวงปู่คำบ่อ ฐิตปณโณ วัดใหม่บ้านตาล ตำบลโคกสี อำเภอสว่างแดนดิน, พระราชมงคลวชิรธรรม (หลวงปู่บุญมา คมภิรมโม) วัดป่าสีห์พนม ตำบลบงใต้ อำเภอสว่างแดนดิน, พระราชมงคลวชิรารักษ์ วิ (หลวงปู่หนูเพชร ปญญาวุธ) วัดป่าภูมิพิทักษ์ ตำบลคำสะอาด อำเภอสว่างแดนดิน เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีพระภิกษุสงฆ์อีกหลายรูปที่ถือการปฏิบัติตรงควัตรตามแบบอย่างครูบาอาจารย์อย่างเคร่งครัด

การประพฤติในเรื่องของพระธรรมวินัยซึ่งเป็นข้อวัตรหรือข้อปฏิบัติตลอดจน ขนบธรรมเนียมประเพณีที่ผิด ๆ ในปัจจุบัน กล่าวคือมีการถือโดยงมงายหรือสักว่าทำตามกันมาโดยไม่ มีความเข้าใจในความมุ่งหมาย ไม่เห็นเหตุเห็นผล จนหลงไปว่าจะบรรลุจุดมุ่งหมาย เปลี่ยนแปลงวิธี ปฏิบัติที่พิสดาร ซึ่งเป็นข้อปฏิบัตินอกกรอบของพระธรรมวินัยในพุทธศาสนาเถรวาท โดยมีตัณหา และทิฐิแอบแฝง มีความอยากได้ลาภ ยศ และสรรเสริญเป็นผลตอบแทน จนเกิดอุปสรรคที่จะไปถึง จุดมุ่งหมายที่แท้จริงและยังปิดกั้นไม่ให้เข้าถึงจุดมุ่งหมายสำคัญของการปฏิบัติธรรมในพุทธศาสนาเถรวาท นอกจากนี้ผู้ปฏิบัติยังมองข้ามและไม่ให้ความสำคัญกับเรื่องอาบัติเล็ก ๆ น้อย ๆ จากสภาพ ปัญหาของผู้ปฏิบัติจะละเลยในเรื่องวัตรปฏิบัติเหล่านี้ไปไม่น้อย ดังนั้นข้อตรงควัตรจึงไม่ใช่เรื่อง เล็กน้อยที่ควรมองข้าม แต่จะเป็นจุดเริ่มต้นที่ดีในการเข้าถึงแก่นแท้ของพุทธศาสนาเถรวาท และทำให้ พุทธศาสนาเถรวาทมีความมั่นคงสืบไป ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาประวัติความเป็นมา แนวทางการ ปฏิบัติตรงควัตรของครูบาอาจารย์อันเป็นลักษณะเฉพาะของพระกัมมัฏฐาน ตลอดจนการนำเอาข้อ วัตรปฏิบัติของครูบาอาจารย์เหล่านั้นมาเป็นแบบอย่างในการปฏิบัติต่อไป

1.2. คำถามในการวิจัย

- 1.2.1 จุดตรงควัตรในพุทธศาสนาเถรวาทเป็นอย่างไร
- 1.2.2 วิธีการปฏิบัติตรงควัตรของพระสงฆ์ในจังหวัดสกลนครเป็นอย่างไร
- 1.2.3 การปฏิบัติตรงควัตรของพระสงฆ์ในจังหวัดสกลนครมีผลอย่างไร

1.3. วัตถุประสงค์ของงานวิจัย

- 1.3.1 เพื่อศึกษาชุดงศ์ควัตรในพุทธศาสนาเถรวาท
- 1.3.2 เพื่อศึกษาวิธีการปฏิบัติชุดงศ์ควัตรของพระสงฆ์ในจังหวัดสกลนคร
- 1.3.3 เพื่อวิเคราะห์การปฏิบัติชุดงศ์ควัตรของพระสงฆ์ในจังหวัดสกลนคร

1.4. ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้ผู้วิจัยได้วางขอบเขตการวิจัยโดยศึกษาจากเอกสารต่าง ๆ เพื่อศึกษาหาข้อมูล โดยมีรายละเอียด ดังนี้

1.4.1 ขอบเขตด้านเนื้อหา

1. ศึกษาหลักปฏิบัติชุดงศ์ควัตรในพุทธศาสนาเถรวาท รวมทั้งศึกษาประวัติ และการปฏิบัติชุดงศ์ควัตรของพระสงฆ์สาวกในสมัยพุทธกาล อันมี พระมหากัสสปเถระ, พระอุปเสนเถระ, พระเวตขทิวรณียเถระ, พระราหุลเถระ, พระสุภูตะเถระ, พระโมฆราชเถระ และพระปิณฑิลภการทวาชเถระ เป็นต้น

2. ศึกษาหลักปฏิบัติชุดงศ์ควัตรของพระสงฆ์ ที่ได้รับการยกย่องเชิดชูจากพุทธบริษัท และเรียกขานกันว่าเป็นอริยสงฆ์ในจังหวัดสกลนคร ผู้วิจัยจึงได้ยกตัวอย่างมาศึกษาเป็นกรณีเฉพาะ ได้แก่ พระสงฆ์ที่เป็นพระเถระผู้ใหญ่ที่มีมรณภาพแล้ว 5 รูป, พระสงฆ์ที่เป็นพระเถระผู้ใหญ่ที่ยังมีชีวิตอยู่ 5 รูป และสัมภาษณ์เชิงลึกพระสงฆ์ที่ถือการปฏิบัติชุดงศ์ควัตรสืบทอดเป็นลำดับมาในจังหวัดสกลนคร โดยศึกษาจากเอกสารที่เป็นปฐมภูมิและทุติยภูมิ เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ศึกษาแม่นยำและเป็นวิชาการมากขึ้น

3. วิเคราะห์หลักปฏิบัติชุดงศ์ควัตรของพระสงฆ์ที่ถือการปฏิบัติชุดงศ์ควัตรสืบทอดเป็นลำดับมาในจังหวัดสกลนคร โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสายองค์หลวงปู่มั่น ภูริทัตโต ที่นำมาเป็นแบบอย่างในการปฏิบัติ สืบทอดการถือชุดงศ์ควัตรตามหลักชุดงศ์ควัตรในพุทธศาสนาเถรวาท

1.4.2 ขอบเขตด้านเอกสาร

ในการศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยได้ศึกษาข้อมูลจากเอกสารและงานวิจัยในชั้นปฐมภูมิ ทุติยภูมิ และตำราที่เกี่ยวข้อง ได้แก่

1. เอกสารปฐมภูมิ (Primary) พระไตรปิฎกภาษาไทย และอรรถกถา เอกสารที่เกี่ยวข้องในเรื่องการปฏิบัติชุดงศ์ควัตรของพระสงฆ์ในสมัยพุทธกาล

2. เอกสารทุติยภูมิ (Secondary) ข้อมูลทุติยภูมิได้ศึกษาจากวิทยานิพนธ์ สารนิพนธ์ เอกสารทางวิชาการและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนข้อมูลจากสื่ออินเทอร์เน็ต

3. ขอบเขตด้านผู้ให้ข้อมูลหลักในการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตด้านข้อมูลหลัก ซึ่งเป็นผู้ให้ข้อมูลสำคัญเกี่ยวกับการปฏิบัติธรรมของพระสงฆ์ในจังหวัดสกลนคร พระสงฆ์ที่ถือการปฏิบัติธรรมสืบทอดเป็นลำดับมาในจังหวัดสกลนคร จำนวน 10 รูป

1.5. วิธีดำเนินการวิจัย

1.5.1 รูปแบบการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ใช้วิธีการศึกษาเอกสาร (Documentary Research) และการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-dept) เพื่อวิเคราะห์หลักปฏิบัติธรรมของพระสงฆ์ในจังหวัดสกลนคร

1.5.2 พื้นที่การวิจัย

พื้นที่การวิจัย ได้แก่ พระสงฆ์สายองค์หลวงปู่มั่น ภูริทัตโต ในจังหวัดสกลนคร โดยเลือกศึกษาพระสงฆ์จากวัดต่าง ๆ

1. พระสงฆ์ที่เป็นพระเถระผู้ใหญ่ที่มรณภาพแล้ว จำนวน 5 รูป
2. พระสงฆ์ที่เป็นพระเถระผู้ใหญ่ที่ยังมีชีวิตอยู่ 5 รูป
3. พระสงฆ์ที่ถือการปฏิบัติธรรมสืบทอดเป็นลำดับมาในจังหวัดสกลนคร

1.5.3 เครื่องมือและการสร้างเครื่องมือ

1. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบสัมภาษณ์ (Interview) สำหรับสัมภาษณ์พระสงฆ์ที่ถือการปฏิบัติธรรมสืบทอดเป็นลำดับมาในจังหวัดสกลนคร

2. การสร้างเครื่องมือและการหาคุณภาพ

1) ศึกษา เอกสาร แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวกับการปฏิบัติธรรมของพระสงฆ์วิปัสสนากัมมัฏฐานในจังหวัดสกลนคร

2) ศึกษาหลักเกณฑ์และวิธีการสร้างแบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง

3) สร้างแบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง ประกอบด้วย 4 ส่วน คือ

ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ให้สัมภาษณ์

ส่วนที่ 2 คำถามปลายเปิดเกี่ยวกับการปฏิบัติธรรมในคัมภีร์พระพุทธศาสนาที่พระสงฆ์ถือการปฏิบัติธรรมสืบทอดเป็นลำดับมาในองค์หลวงปู่มั่น ภูริทัตโต

ส่วนที่ 3 ข้อเสนอแนะทั่วไป รูปแบบการปฏิบัติธรรมของพระสงฆ์ถือการปฏิบัติธรรมสืบทอดเป็นลำดับมาในองค์หลวงปู่มั่น ภูริทัตโต

ส่วนที่ 4 วิเคราะห์รูปแบบการปฏิบัติธรรมของพระสงฆ์ในจังหวัดสกลนคร

4) นำเสนอผู้เชี่ยวชาญ เพื่อพิจารณาตรวจสอบความถูกต้องของภาษา ประเด็นคำถามว่า ครอบคลุมเนื้อหา ภาษาชัดเจนเหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมายหรือไม่

5) ปรับปรุงแบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างตามคำแนะนำของผู้เชี่ยวชาญ แล้วนำเสนอผู้เชี่ยวชาญ ประเมินความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity) โดยการหาค่าความสอดคล้อง IOC (Item Objective Congruence Index) เป็นรายข้อ แล้วพิจารณาเลือกข้อคำถามที่มีค่า IOC มากกว่า 0.5 ขึ้นไป (บุญชม ศรีสะอาด, 2532: 62) และให้ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับความชัดเจนของภาษาและครอบคลุมตามกรอบการสร้างแบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง โดยเสนอผู้เชี่ยวชาญ

6) ปรับปรุงแบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างตามคำแนะนำของผู้เชี่ยวชาญเพื่อนำไปใช้ในการสัมภาษณ์ต่อไป

1.5.4 ชั้นเก็บรวบรวมข้อมูล

1. รวบรวมข้อมูลจากเอกสารชั้นปฐมภูมิ (Primary Sources) คือ พระไตรปิฎกฉบับมหา มกุฏราชวิทยาลัย

2. รวบรวมเอกสารชั้นทุติยภูมิ (Secondary Sources) จากคัมภีร์อรรถกถารายงานการวิจัย วิทยานิพนธ์ ตำรา วารสารต่าง ๆ และจัดลำดับความเกี่ยวข้องและความสำคัญในเรื่องการปฏิบัติธุดงค์วัตรของพระสงฆ์ในจังหวัดสกลนคร เพื่อวางกรอบแนวคิดในการดำเนินการวิจัย

3. รวบรวมข้อมูลจากหนังสือและเอกสารทางวิชาการอื่น ๆ ที่เป็นผลงานการค้นคว้าของท่านผู้รู้ทางพุทธศาสนาเถรวาท อันเป็นที่ยอมรับของนักวิชาการและบุคคลทั่วไป

4. รวบรวมข้อมูลจากงานวิจัยและเอกสารที่เกี่ยวข้อง

1.5.5 ขั้นตอนการวิเคราะห์ข้อมูล

1. การจัดทำข้อมูล แยกประเภทข้อมูลเพื่อวิเคราะห์ ดังนี้

1) ข้อมูลเชิงคุณภาพ ได้แก่ การดำเนินการสัมภาษณ์ ผู้วิจัยได้ดำเนินการ ดังนี้

- ผู้วิจัยนำหนังสือขอความร่วมมือในการวิจัยจากวิทยาเขตถึงกลุ่มเป้าหมายในการสัมภาษณ์

- นัดหมายเวลาในการเข้าพบกลุ่มตัวอย่างเพื่อทำการสัมภาษณ์

- ส่งหนังสือขอความร่วมมือ ก่อนวันนัดหมายสัมภาษณ์และสังเกตอย่างน้อย 1 สัปดาห์

- ผู้วิจัยดำเนินการสัมภาษณ์ตามเวลาที่นัดหมายด้วยตนเอง

2) วิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการสังเคราะห์เอกสาร

- การวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) วิเคราะห์ข้อมูลจากเอกสารที่ค้นคว้าเกี่ยวกับประวัติและธุดงค์วัตรของพระเถระในสมัยพุทธกาลและพระสงฆ์ที่เป็นพระเถระผู้ใหญ่ในจังหวัดสกลนคร

- วิเคราะห์ข้อมูลภาคสนามที่ได้จากการสัมภาษณ์บุคคลผู้ให้ข้อมูลสำคัญด้วยวิธีการถอดเทปการสัมภาษณ์ แล้วนำมาทำการวิเคราะห์ วิธีการปฏิบัติธุดงค์วัตรแบบจัดประเด็น

จากหลักปฏิบัติธุดงค์วัตรของพระสงฆ์ที่ถือการปฏิบัติธุดงค์วัตรสืบทอดเป็นลำดับมาในจังหวัดสกลนคร เป็นต้น

2. นำข้อมูลที่ได้มาทำการ สังเคราะห์ จัดประเภทตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ให้สอดคล้องและเหมาะสมแก่เนื้อหาของกรวิจัย และประเด็นต่าง ๆ ตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้เกี่ยวกับธุดงค์วัตรของพระเถระในสมัยพุทธกาลและพระสงฆ์ที่เป็นพระเถระผู้ใหญ่ในจังหวัดสกลนคร

3. วิเคราะห์ข้อมูล โดยพรรณนาวิเคราะห์

4. ขึ้นสรุปผล เมื่อวิเคราะห์ข้อมูลสำเร็จเรียบร้อยแล้ว ผู้วิจัยนำผลที่ได้จากการวิเคราะห์ในแต่ละประเด็นมาสรุป

5. ขั้นตอนการนำเสนอผลงานวิจัย ในการวิเคราะห์หลักปฏิบัติธุดงค์วัตรของพระสงฆ์ในจังหวัดสกลนคร ผู้วิจัยได้นำเสนอผลการวิจัยตามลำดับขั้นตอนเป็นแบบวิธีพรรณนาวิเคราะห์ แล้วนำมาเขียนเป็นรายงานผลการวิจัยต่อไป

1.6. เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

พระมหานพตล นวตลปญญ และคณะ (2564) ได้ศึกษาเรื่อง “รูปแบบการปฏิบัติธุดงค์วัตรของพระสงฆ์ในกลุ่มแม่น้ำโขง (ไทย – ลาว) พบว่า 1) ธุดงค์วัตรในคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาท เป็นองค์คุณเครื่องกำจัดกิเลส ไม่ใช่ข้อบังคับแต่เป็นการสมานทานด้วยศรัทธา มีทั้งหมด 13 ข้อ อันเป็นเส้นทางไปสู่มรรค ผล นิพพาน อันเป็นเป้าหมายสูงสุดในพุทธศาสนาเถรวาท 2) การปฏิบัติธุดงค์วัตรของพระสงฆ์ในกลุ่มแม่น้ำโขง (ไทย – ลาว) มี 2 อย่าง คือ (1) พระสงฆ์ไทยนิยมสมานทานธุดงค์วัตรแบบจาริก โดยการกำหนดระยะเวลา ระยะเวลาในการเดินทางจากสถานที่หนึ่งไปยังอีกสถานที่หนึ่ง (2) พระสงฆ์ สปป.ลาว ถือสมานทานปฏิบัติอยู่ในสำนักโดยไม่ได้ออกเดินทางจาริก จะถือปฏิบัติในช่วงเข้าพรรษา หรือในช่วงระยะเวลาที่กำหนด 3) รูปแบบการปฏิบัติธุดงค์วัตรของพระสงฆ์ในกลุ่มแม่น้ำโขง (ไทย – ลาว) จะถือปฏิบัติเพียง 8 ข้อ คือ (1) การนุ่งผ้าสามผืนเป็นวัตร (2) การเที่ยวบิณฑบาตเป็นวัตร ถือการฉันเฉพาะที่ได้จากการบิณฑบาต (3) การเที่ยวบิณฑบาตไปตามแควเป็นวัตร (4) การนั่งฉันครั้งเดียวเป็นวัตร ฉันวันละครั้ง (5) การฉันเฉพาะในบาตรเป็นวัตร ฉันอาหารในบาตรเท่านั้น (6) การไม่รับภัตที่เขานำมาถวายภายหลังเมื่อลงมือฉันแล้ว (7) การอยู่ในเสนาสนะแล้วแต่เขาจะจัดให้เป็นวัตร (8) การนั่งเป็นวัตร มีการอยู่ด้วยอิริยาบถ 3 คือ การยืน การเดิน การนั่ง เว้นการนอน

พระสุทัศน์ กตสาร (ประทุมแก้ว) (2556) ได้ศึกษาเรื่อง “รูปแบบการปฏิบัติธุดงค์วัตรในสังคมไทย” พบว่า ธุดงค์วัตร แปลตามตัว หมายถึงองค์คุณเครื่องกำจัดกิเลส ประกอบด้วยข้อวัตรปฏิบัติ 13 ข้อ เรียกว่า ธุดงค์วัตร 13 ซึ่งผู้ที่ปฏิบัติสามารถเลือกปฏิบัติข้อใดข้อหนึ่งได้ตามความสมัครใจ และไม่จำเป็นต้องปฏิบัติให้ครบทุกข้อ เพราะการปฏิบัติขึ้นอยู่กับบุญบารมี ความอดทน และความเพียร เช่น การถือปฏิบัติข้ออารัญญิกังคะ (อยู่ป่า) และโสสานิกังคะ (อยู่ป่าช้า) เพราะธุดงค์วัตรเป็น

แนวทางเอื้อให้ผู้ปฏิบัติได้มีความวิเวก ปราศจากความวุ่นวาย มุ่งต่อการปฏิบัติธรรม เพื่อขัดเกลา
 กิเลสภายในของแต่ละบุคคล ในปัจจุบันนี้ธุดงค์วัดได้แพร่ไปยังสำนักต่าง ๆ และมีพระสงฆ์ถือปฏิบัติ
 ตามกันมาเป็นลำดับมาจนถึงยุคปัจจุบัน พระสงฆ์ในสังคมไทยที่ปรากฏเด่นชัดในหลักของการปฏิบัติ
 ธุดงค์วัด เช่น (1) หลวงปู่มั่น ภูริทัตโต (2) หลวงปู่ดูลย์ อตุโล (3) หลวงตามหาบัว ญาณสมปนฺโน (4)
 ท่านหลวงพ่อสี ธรรมโร เป็นต้น ได้ถือปฏิบัติธุดงค์วัดเป็นประจำ ไม่ลดละ การปฏิบัติธุดงค์จึงเป็น
 การทวนกระแสเข้าสู่วิถีเดิมของการปฏิบัติ เนื่องจากพระมหาสาวกในครั้งพุทธกาลไม่ว่า พระมหากัสส
 ปะเถระ พระอุปเสนเถระ และพระรูปอื่น ๆ อีกหลายรูปที่ได้ดำเนินตามแนวทางพระสัมมาสัมพุทธเจ้า
 ต่างบรรลุผลในการปฏิบัติ ในส่วนของรูปแบบการปฏิบัติธุดงค์วัดในสังคมไทยปัจจุบันนั้นมี
 กระบวนการฝึกอบรมตามหลักธุดงค์วัด 13 ข้อ หลายสำนักคือ (1) วัดหนองป่าพง หลวงปู่ชา สุภท
 โท มุ่งพัฒนาอบรมบรรพชิตตามหลักคำสอนของพระพุทธเจ้า เพื่อให้ดำรงอยู่ในคุณธรรมต่าง ๆ ได้
 อย่างมั่นคง (2) พระอาจารย์จรรย์ อนุชฺสโณ ได้กล่าวว่า ธุดงค์วัด 13 ใช้เป็นแนวทางในการปฏิบัติ
 และใช้เป็นแนวทางในการสั่งสอนพระภิกษุ สามเณรที่บวชเข้ามาในพุทธศาสนาเถรวาท โดยการ
 สมาทานถือผ้าสามผืนเป็นวัตร มีสบง จีวร และสังฆาฏิ การถือบิณฑบาตเป็นวัตร ถือนั่งอาสนะเดียว
 ฉ้นมือเดียวเป็นวัตร

พระไพศาล พุทฺธสุตโต (สุมาลี) (2558) ได้ทำการวิจัย เรื่อง “วิธีการสร้างศาสนทายาทของ
 พระสายปฏิบัติในจังหวัดสกลนคร” ผลการวิจัยพบว่าวิธีการสร้างศาสนทายาทของพระสายปฏิบัติใน
 จังหวัดสกลนครมี 2 ขั้นตอน คือ 1) ผู้ขออุปสมบทต้องเข้ารับการฝึกฝนเป็นผ้าขาวก่อนอุปสมบทจริง
 2) การตรวจสอบ คัดกรอง พระที่อุปสมบทจากสำนักอื่น ก่อนรับเข้าพำนักในวัด วิธีการสร้างศาสน
 ทายาทที่เป็นอัตลักษณ์ของจังหวัดสกลนคร คืออบรมข้อวัตร แต่ละสำนักจะมีขั้นตอนการอบรมและ
 ฝึกปฏิบัติขั้นตอนดังกล่าวคือ การอบรมลูกศิษย์แบบนาคการเจริญจิตภาวนา สอนวิปัสสนากรรมฐาน
 นั้นเป็นภารกิจที่ครูบาอาจารย์ต้องให้การอบรมแนะนำดูแลให้คำปรึกษาลูกศิษย์อย่างใกล้ชิด การเข้า
 มาบวชตั้งแต่เป็นผ้าขาว เพื่อทดสอบฝึกการปฏิบัติก่อนการบวชเพื่อเป็นภิกษุ ตลอดถึงศึกษาข้อวัตร
 ปฏิบัติต่าง ๆ เพื่อเป็นการฝึกความอดทนด้วยวิธีเหล่านี้ จึงทำให้พระสายปฏิบัติในจังหวัดสกลนคร
 มีศาสนทายาทที่ดีสืบทอดและมีคุณภาพ ความสามารถพร้อมเป็นผู้นำ เป็นครูเป็นอาจารย์สั่งสอน
 ลูกศิษย์รุ่นหลังอย่างต่อเนื่องตลอดไป

พระครูปลัดทินกร อิสสรโร (คงถาวร) (2564) ได้วิจัยเรื่อง “ธุดงค์วัด : แนวทางพัฒนาศาสน
 ทายาทในพุทธศาสนาเถรวาท” ผลการวิจัยพบว่า หลักธุดงค์วัดในทางพุทธศาสนาที่มีมาใน
 พระไตรปิฎกแค่เพียง 8 ข้อ เท่านั้น ซึ่งมีใจความว่า “ธุดงค์วัดเป็นวัตรแต่ไม่เป็นศีล มี 8 ข้อ คือ 1)
 ปังสุกุลิ๊งค์ธุดงค์ (นุ่งห่มผ้าบังสุกุล) 2) เตจิวริ๊งค์ธุดงค์ (ทรงไตรจีวร) 3) ปิณฑบาตดิ๊งค์ธุดงค์ (เที่ยว
 บิณฑบาต) 4) สปัตทานจาริ๊งค์ธุดงค์ (เที่ยวบิณฑบาตตามลำดับ) 5) ขลุปัจฉาภัตติ๊งค์ธุดงค์ (การห้าม
 ภัตเมื่อภายหลัง) 6) อารัญญิ๊งค์ธุดงค์ (การอยู่ป่า) 7) ยถาสันถติ๊งค์ธุดงค์ (การ

อยู่ในเสนาสนะอันท่านจัดให้) 8) เนสัชชีกังคตุตงค์ (การนั่ง) ต่อมามีการเพิ่มธุดงค์เข้ามามีอีก 5 ข้อ คือข้อ 9 ถึงข้อ 13 ปัจจุบันนี้ ธุดงค์มี 13 ข้อ” การปฏิบัติธุดงค์ต้องประกอบด้วยหลักธรรมที่จะช่วยส่งเสริมสุขภาพร่างกาย จิตใจและสติปัญญา กล่าวคือหลักไตรสิกขาที่ครอบคลุมให้ศาสนาทายาทบรรลุดุทธประสงค์ในการถือธุดงค์ด้วยศีลสมาธิและปัญญาอันส่งผลให้ศาสนาทายาทเห็นแจ้งหรือรู้ชัดสิ่งทั้งหลายตรงต่อสภาวะเข้าใจตามความเป็นจริงหรือตามกระบวนการสมถวิปัสสนา

การพัฒนาศาสนาทายาทในพุทธศาสนาเถรวาท พบว่า การปฏิบัติธุดงค์ตามหลักพุทธศาสนาเถรวาท เพื่อขัดเกลากิเลส เป็นคนมักน้อย สันโดษ เรียบง่าย เป็นต้น ศาสนาทายาทปฏิบัติธุดงค์ของพระมหาเถระในสังคมไทยที่ปรากฏเด่นชัดในหลักของการปฏิบัติธุดงค์ ประกอบด้วย 1) หลวงปู่มั่น ภูริทัตโต 2) หลวงปู่ตุลย์ อดุลโล 3) ท่านหลวงพ่อดี ธรรมโร และ 4) หลวงตามหาบัว ญาณสมปนฺโน เป็นต้น ได้ถือปฏิบัติธุดงค์มาเป็นประจำ ไม่ลด ละ การปฏิบัติธุดงค์จึงเป็นการทวนกระแสเข้าสู่วิถีเดิมของการปฏิบัติ เนื่องจากพระอัครสาวกในครั้งพุทธกาล มีพระมหากัสสปเถระได้ปฏิบัติตามคำสั่งสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าแล้วส่งผลให้บรรลุปะเป็นพระอรหันต์บุคคลได้ตามปณิธาน

บูรณาการพัฒนาศาสนาทายาทในพุทธศาสนาเถรวาทด้วยหลักธุดงค์ พบว่า ธุดงค์ทั้ง 13 ข้อ ในแต่ละข้อสามารถปฏิบัติเคร่งครัดได้มากน้อยโดยแบ่งเป็นชั้นอุกฤษฏ์ ชั้นกลางและชั้นธรรมดา การปฏิบัติธุดงค์ย่อมเป็นผู้สันโดษ ในปัจจุ 4 ได้แก่ เครื่องนุ่งห่ม (จีวร), อาหาร (บิณฑบาต), ที่อยู่อาศัย (เสนาสนะ) และยารักษาโรค ซึ่งลักษณะดังกล่าวเป็นลักษณะของธุดงค์กัมมัฏฐาน ที่ชอบนิยมนิปฏิบัติธุดงค์ไปพร้อมกับการเจริญสมถกัมมัฏฐาน และวิปัสสนากัมมัฏฐาน ดังนั้นธุดงค์เป็นวัตรปฏิบัติเพื่อพัฒนาศาสนาทายาทให้เป็นผู้มักน้อย สันโดษ เรียบง่าย อันจะทำให้เป็นผู้มีความสุขทั้งกายและใจ ในการดำเนินชีวิตในสังคม

อัมพร จันทรรัตน์ (2550) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการปฏิบัติธุดงค์กับการบรรลุดุทธธรรมในพุทธศาสนาเถรวาท กล่าวว่าธุดงค์หมายถึง วัตรปฏิบัติพิเศษอันเคร่งครัดเพื่อกำจัดกิเลส และปิดกั้นกระแสอารมณ์ช่วยให้มักน้อย สันโดษ และเป็นอุบายในการรักษาศีลให้บริสุทธิ์ไม่ต่างพร้อย เป็นพื้นฐานที่จะรองรับการเจริญสมาธิและปัญญาหรือการเจริญสมถะและวิปัสสนากรรมฐาน ทั้งเป็นวัตรปฏิบัติที่จะปฏิบัติหรือไม่ก็ได้เป็นข้อปฏิบัติที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าแสดงไว้สำหรับผู้ปรารถนาจะใช้เป็นอุบายวิธี

แนวคิดต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับหลักการปฏิบัติหรือทฤษฎีที่มีนักวิชาการทั้งหลายให้ความหมายของคำว่า "ธุดงค์" ในหลายแง่มุมดังที่ได้กล่าวมาในเบื้องต้นนั้น จะเห็นได้ว่าพระธุดงค์ในกรอบทางพุทธศาสนาเถรวาท คือกลุ่มพระสงฆ์ที่มุ่งดำเนินตามแนวทางของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าในด้านปริยัติปฏิบัติและปฏิเวธ มีความมักน้อย และสันโดษ เนื่องจากสิ่งที่ผู้รู้ทั้งหลายกล่าวมา พบว่าวิธีการปฏิบัติธุดงค์ เป็นอีกหนทางหนึ่งที่นักปฏิบัติควรนำมาปฏิบัติเพื่อระงับความอยากในการกินมาก นอนมากและปฏิบัติน้อย ให้เกิดความไม่ยึดติดในยศศักดิ์ไม่เกี่ยวข้องกับทางโลกมากจนเกินไป ปลีกวิเวก

หาความสงบ มุ่งสู่การบรรลุธรรมจนถึงพระนิพพาน คำว่าธุดงค์นั้นแปลตามตัวหมายถึง องค์คุณเครื่องกำจัดกิเลส ประกอบด้วยข้อวัตรปฏิบัติ 13 ข้อ ซึ่งผู้ที่ปฏิบัติสามารถเลือกปฏิบัติข้อใดข้อหนึ่งได้ตามความสมัครใจ และไม่จำเป็นต้องปฏิบัติให้ครบ ทุกข้อ เช่น

- 1) ถือบ้างสกุลเป็นวัตร
- 2) ถือบ้างสามผืนเป็นวัตร
- 3) ถือการบิณฑบาตเป็นวัตร
- 4) ถือการบิณฑบาตตามลำดับบ้านเป็นวัตร
- 5) ถือการฉันมื้อเดียวเป็นวัตร
- 6) ถือการฉันในบาตรเป็นวัตร
- 7) ถือการห้ามภัก (อาหาร) ที่เขานำมาถวายภายหลังเป็นวัตร เป็นต้น

ผู้ปฏิบัติสามารถเลือกปฏิบัติได้ตามจริตของผู้ปฏิบัติเองได้

พระครูสิริกิจจาภรณ์เสริม (กตกิจโจ) (2549) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง โสสานิกังคธุดงค์ในพุทธศาสนาเถรวาท: กรณีศึกษา หลวงพ่อเกษม เขมโก พบว่าธุดงค์ในพุทธศาสนาเถรวาท มีทั้งหมด 13 ประเภท ซึ่งเป็นข้อวัตรพิเศษอย่างหนึ่ง ตามแต่ใครจะสมัครถือนี มีวัตถุประสงค์เพื่อให้เป็นอุบายขัดเกลากิเลสและเป็นไปเพื่อความมักน้อยสันโดษ ในธุดงค์แต่ละข้อนั้น มีหลักการถือนีอยู่ 3 อย่างคือ (1) อย่างเพลา (2) อย่างกลาง (3) อย่างอุกฤษฏ์(อย่างเคร่ง) ผู้ปฏิบัติธุดงค์ควรเลือกปฏิบัติให้เหมาะสมและตามใจชอบของตนได้จะปฏิบัติข้อใดข้อหนึ่งก็ได้หรือจะปฏิบัติธุดงค์หลาย ๆ ข้อพร้อมกันก็ได้ การปฏิบัติธุดงค์นั้น ช่วยให้เป็นคนมักน้อยสันโดษ นอกจากนี้ยังได้รับอานิสงส์ของการปฏิบัติตามสมควรแก่การปฏิบัติ กล่าวโดยรวมแล้วทำให้ได้รับอานิสงส์ มากมายมีอาชีวะบริสุทธ์ ทำให้กาย วาจาใจ สงบ และหลุดพ้นจากกิเลส เป็นต้น

พระมหาจรรยา ปญญาโร (อินทร์รงค์) (2540) ได้ศึกษา การศึกษาบทบาทของพระมหากัสสปะเถระในการเผยแผ่พุทธศาสนาเถรวาทเถรวาท พบว่าพระมหากัสสปะเถระ ท่านถือธุดงค์ 3 ข้ออย่างเคร่งครัดคือ

1. ปังสกุลิกังคะ หมายถึงการอธิษฐานจิตหรือเปล่งวาจาสมทานใช้แต่เฉพาะผ้าบังสกุลเท่านั้น ไม่รับจีวรที่มีผู้ถวาย
2. ปินทิปาติกังคะ หมายถึง การอธิษฐานจิตหรือเปล่งวาจาสมทานถือเที่ยวบิณฑบาตเลี้ยงชีวิตเป็นวัตรไม่รับอติเรกลาก
3. อารัญญิกังคะ หมายถึงการอธิษฐานจิตหรือเปล่งวาจาสมทานถืออยู่ป่าเป็นวัตรซึ่งห่างจากบ้านคน 500 ชั่ววันหรือ 25 เส้น

พระมหาสุขญา โรจนญาโณ (ยาสุกแสง) (2540) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การศึกษาบทบาทของพระโมคคัลลานะเถระในการเผยแผ่พุทธศาสนา กล่าวเกี่ยวกับการปฏิบัติธุดงค์ของพระโมคคัลลานะ

เถระว่าท่านได้กล่าวสอนแก่ภิกษุทั้งหลาย เราทั้งหลายถือการอยู่ป่าเป็นวัตร ถือการเที่ยวบิณฑบาตเป็นวัตร ถือการอยู่โคนต้นไม้เป็นวัตร พอใจในอาหารที่อยู่ในที่บาตรด้วยการเที่ยวแสวงหามา มีจิตมั่นคงภายใน พระโมคคัลลานะเถระถือได้ว่าเป็นกำลังในการช่วยเหลือพระพุทธเจ้าประกาศพระศาสนา เป็นระยะเวลาอันเริ่มตั้งแต่ปฐมโพธิกาลจนมาถึงปัจฉิมกาลนับตั้งแต่เข้ามาบวชในพุทธศาสนา ซึ่งนับได้ว่าเป็นผู้บำเพ็ญประโยชน์ต่อพุทธศาสนาเป็นอย่างมาก

1.7. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

- 1.7.1 ทำให้มีความรู้เกี่ยวกับธุดงค์วัตรในพุทธศาสนาเถรวาท
- 1.7.2 ทำให้มีความรู้เกี่ยวกับวิธีการปฏิบัติธุดงค์วัตรของพระสงฆ์ในจังหวัดสกลนคร
- 1.7.3 ทำให้ทราบวิเคราะห์การปฏิบัติธุดงค์วัตรของพระสงฆ์ในจังหวัดสกลนคร

1.8. คำนิยามศัพท์ที่ใช้ในงานวิจัย

หลักปฏิบัติ หมายถึง การดำเนินการตามการสมาทานธุดงค์วัตร 13 ข้อ ในคัมภีร์พระไตรปิฎก และคัมภีร์วิสุทธิมรรค

ธุดงค์วัตร หมายถึง องค์คุณเครื่องกำจัดกิเลส ไม่ใช่ข้อบังคับแต่เป็นการสมาทานด้วยความตั้งใจมั่น มี 13 ข้อ อันเป็นเส้นทางไปสู่มรรค ผล นิพพาน อันเป็นเป้าหมายสูงสุดในพุทธศาสนาเถรวาท ตามหลักธรรมคำสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ได้แก่ 1) การถือผ้าบังสุกุลเป็นวัตร 2) การถือผ้า 3 ผืนเป็นวัตร คือ สบง จีวร สังฆาฏิ 3) ถือการเที่ยวบิณฑบาตเป็นวัตร 4) ถือการบิณฑบาตไปตามลำดับบ้านเป็นวัตร 5) ถือการฉันอาหารในบาตรเป็นวัตร 6) ถือการฉันมือเดียวเป็นวัตร 7) ถือการห้ามภักที่ถวายเป็นวัตร จะไม่รับอะไรเพิ่มอีกเลย ถึงแม้อาหารนั้นจะถูกใจเพียงใดก็ตาม 8) ถือการอยู่ป่าเป็นวัตร 9) ถือการอยู่โคนไม้เป็นวัตร 10) ถือการอยู่ป่าช้าเป็นวัตร 11) ถือการอยู่กลางแจ้งเป็นวัตร 12) ถือการอยู่ในเสนาสนะอันเขาจัดให้เป็นวัตร และ 13) ถืออิริยาบถ 3 เป็นวัตร คือ ยืน เดิน นั่ง

พระสงฆ์ในสมัยพุทธกาลที่ถือธุดงค์วัตร หมายถึง พระเถระถือธุดงค์วัตร ได้รับยกย่องว่าธุดงค์วัตรเป็นเลิศ 1) พระมหากัสสปเถระ 2) พระอุปเสนเถระ 3) พระขทิวณิยเรวัตเถระ 4) พระราหุลเถระ และ 5) พระสุภูติเถระ

พระสงฆ์ในจังหวัดสกลนคร หมายถึง พระเถระผู้ใหญ่ที่ได้รับการยกย่องเชิดชูจากพุทธบริษัทในการปฏิบัติธุดงค์วัตร 1) ที่มรณภาพแล้ว 2) ที่ยังมีชีวิตอยู่ 3) พระสงฆ์ที่ถือการปฏิบัติธุดงค์วัตรสืบทอดเป็นลำดับมาในจังหวัดสกลนคร

1.9. กรอบแนวคิดที่ใช้ในงานวิจัย

ผู้วิจัยกำหนดกรอบแนวคิดการวิจัยจากการศึกษาเอกสารและงานวิจัย ดังแสดงตามแผนภูมิ

ภาพที่ 1.1 แสดงกรอบแนวคิดในการวิจัย

บทที่ 2

รุดงควัตรในพุทธศาสนาเถรวาท

การศึกษาเชิงวิเคราะห์หลักปฏิบัติรุดงควัตรของพระสงฆ์ในจังหวัดสกลนคร ซึ่งในบทที่ 2 นี้ จะได้ศึกษารุดงควัตรในพุทธศาสนาเถรวาท ที่ปรากฏตามพุทธรวินัยจะดำเนินการตามลำดับ ดังต่อไปนี้

2.1. หลักปฏิบัติและความสำคัญของรุดงควัตรในพุทธศาสนาเถรวาท

รุดงคฺนั้น เป็นศัพท์เฉพาะที่ปรากฏในพระไตรปิฎกเถรวาท ในลักษณะต่าง ๆ ไว้หลาย พระสูตร รุดงคฺ (บาลี: รุดงค, อังกฤษ: Dhutangas) เป็นวัตรปฏิบัติที่พระพุทเจ้าทรงอนุญาตไว้ แต่ไม่ มีการบังคับ แล้วแต่ผู้ใดจะสมัครใจปฏิบัติ เป็นอุบายวิธีกำจัดขัดเกลากิเลส ทำให้เกิดความมักน้อย สันโดษยิ่งขึ้น ไม่สะสม เพื่อให้เบาสบาย ไปมาได้สะดวก ด้วยไม่มีภาระมาก เหมือนนกที่มีเพียงปีกก็ บินไป มีไม้เพื่อสะสมหรือเพื่อลากสักการะและชื่อเสียง ถ้าทำเพื่อลาภ เพื่อชื่อเสียง ต้องอาบัติทุกกฎ การอยู่รุดงคฺ เป็นการบำเพ็ญตบะที่ยั่งยืนกว่าการประพฤติธรรมโดยทั่วไป เช่น การรักษาศีล 8 หรือ อุโบสถศีล มีจุดประสงค์เพื่อขจัดกิเลสให้หลุดร่อนออกจากใจ เรียกได้ว่าเป็นการทำสงครามภายใน คือรบกับกิเลส ถ้าจะเปรียบการรักษาโรค นับว่าเป็นการผ่าตัดตดตๆ กันเลยทีเดียว การอยู่รุดงคฺเป็น การปฏิบัติอุบาสยที่ไม่ดีต่าง ๆ ที่แก้ไขได้ยาก เมื่อมาอยู่รุดงคฺแล้ว แม้นิสัยที่ไม่ดีจะมีเหลือบ้าง ก็จะไม่ พุ่งชานให้รำคาญใจ อาณิสงส์การอยู่รุดงคฺนั้นจะทำให้เข้าถึงธรรมได้รวดเร็วยิ่งขึ้น จะเป็นผู้ที่ปฏิบัติ สะดวก บรรลุธรรมได้เร็ว สามารถเลือกประพฤติปฏิบัติได้ตามอัธยาศัย โดยมีวัตถุประสงค์ของการอยู่ รุดงคฺ ตามคัมภีร์วิสุทธิมรรค เพื่อ

1. อับปิฉนตา ฝึกความเป็นผู้มักน้อย
2. สันตุฎฐิตา ฝึกเป็นผู้มีความสันโดษ
3. สัลเลขตา ฝึกเป็นผู้มีความขัดเกลากิเลสให้เบาบาง
4. ปวีเวกตา ฝึกฝนตนเองให้เป็นผู้รักความสงบ สงัด
5. อิทธิมัญญิตตา ฝึกการแสวงหาสิ่งที่เป็นสาระของชีวิต คือการได้บรรลุธรรมภายใน

สมเด็จพระพุทธาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร) (2554)

2.2. ความหมายของรุดงควัตรในพุทธศาสนาเถรวาท

รุดงคฺ 13 องค์คุณเครื่องสลัดหรือกำจัดกิเลส, ข้อปฏิบัติประเภทวัตรที่ผู้สมัครใจจะพึงได้ สมทานประพฤติได้ เพื่อเป็นอุบายขัดเกลากิเลส ช่วยส่งเสริมความมักน้อยและสันโดษเป็นต้น มีอยู่ 13 ข้อ จัดแบ่งเป็น 4 หมวด

หมวดที่ 1. กล่าวถึง เครื่องนุ่งห่ม

1. ปังสุกุลิ๊งคุดงค้ องค้แห่งผู้ถือทรงผ้าบังสุกุลเป็นวัตร คำสมาทานโดยอธิษฐานใจ หรือเปล่งวาจาว่า “คหปติจิวรรุ ปฎิกุขิปามิ, ปังสุกุลิ๊งค้ สมอาทิตย์ามิ” แปลว่า “เรารงดคฤหบดีจิวรรุ สมอาทิตย์ามิองค้แห่งผู้ถือผ้าบังสุกุลเป็นวัตร ”

2. เตจิวรรุคั้งคุดงค้ องค้แห่งผู้ถือทรงเพียงไตรจิวรรุเป็นวัตร คำสมาทานว่า “จตุตถจิวรรุ ปฎิกุขิปามิ, เตจิวรรุคั้งค้ สมอาทิตย์ามิ” แปลว่า “ข้าพเจ้าจิวรรุคั้งค้ 4 สมอาทิตย์ามิองค้แห่งผู้ทรงผ้า 3 ผืน (สบง จิวรรุ สั้งขากุ)เป็นวัตร ”

หมวดที่ 2 กล่าวถึงการบิณฑบาต

3. บิณฑบาตคั้งคุดงค้ องค้แห่งผู้ถือเที่ยวบิณฑบาตเป็นวัตร คำสมาทานว่า “อติเรก ลากุ ปฎิกุขิปามิ, บิณฑบาตคั้งค้ สมอาทิตย์ามิ” แปลว่า “ข้าพเจ้าจิวรรุคั้งค้ อติเรก ลากุ สมอาทิตย์ามิองค้แห่งผู้ถือเที่ยวบิณฑบาตเป็นวัตร ”

4. สปะทานจาริกั้งคุดงค้ องค้แห่งผู้ถือเที่ยวบิณฑบาตไปตามลำดับเป็นวัตร คำสมาทานว่า “โลลุปปะจารุ ปฎิกุขิปามิ, สปะทานจาริกั้งค้ สมอาทิตย์ามิ” แปลว่า “ข้าพเจ้าจิวรรุคั้งค้ สปะทานจาริกั้งค้ ไปตามลำดับเป็นวัตร ”

5. เอกาสนิกั้งคุดงค้ องค้แห่งผู้ถือนั่งฉัน ฉน อาสนะเดียวเป็นวัตร คือฉันวันละครั้ง ลุกจากที่แล้วไม่ฉันอีก คำสมาทานว่า “นนานาสนโกชนุ ปฎิกุขิปามิ, เอกาสนิกั้งค้ สมอาทิตย์ามิ” แปลว่า “ข้าพเจ้าจิวรรุคั้งค้ ฉน ฉน ต่างอาสนะ สมอาทิตย์ามิองค้แห่งผู้ถือนั่งฉัน ฉน อาสนะเดียวเป็นวัตร ”

6. ปัตตปะณชิกั้งคุดงค้ องค้แห่งผู้ถือฉนเฉพาะในบาตรเป็นวัตร คือ ไม่ใช่ภาชนะใส่ อาหารเกินหนึ่งอย่างคือบาตร คำสมาทานว่า “ทุติยภาชนะ ปฎิกุขิปามิ, ปัตตปะณชิกั้งค้ สมอาทิตย์ามิ” แปลว่า “ข้าพเจ้าจิวรรุคั้งค้ ภาชนะที่สอง สมอาทิตย์ามิองค้แห่งผู้ถือฉนเฉพาะในบาตรเป็นวัตร ”

7. ขลุปัจฉาภตติคั้งคุดงค้ องค้แห่งผู้ถือห้ามภตติที่ถวายเป็นวัตร คือเมื่อได้ปลง ใจกำหนดอาหารที่เป็นส่วนของตน ซึ่งเรียกว่าห้ามภตติ ด้วยการลงมือฉัน เป็นต้นแล้ว ไม่รับอาหารที่ เขานำมาถวายอีก แม้จะเป็นของประณีต คำสมาทานว่า “อติริตติโกชนุ ปฎิกุขิปามิ, ขลุปัจฉาภตติ คั้งค้ สมอาทิตย์ามิ” แปลว่า “ข้าพเจ้าจิวรรุคั้งค้ ภาชนะอันเหลือเพื่อ สมอาทิตย์ามิองค้แห่งผู้ถือห้ามภตติที่ถวาย ภายหลังเป็นวัตร ”

หมวดที่ 3 กล่าวถึงเสนาสนปฏิสังยุต (เกี่ยวกับเสนาสนะ)

8. อารัญญิกั้งคุดงค้ องค้แห่งผู้ถืออยู่ป่าเป็นวัตร อยู่ห่างบ้านคนอย่างน้อย 500 ขั้วรณู คือ 25 เส้น คำสมาทานว่า “คามนุตเสนาสนุ ปฎิกุขิปามิ, อารัญญิกั้งค้ สมอาทิตย์ามิ” แปลว่า “ข้าพเจ้า งดเสนาสนะชายบ้าน สมอาทิตย์ามิองค้แห่งผู้ถืออยู่ป่าเป็นวัตร”

9. รุกขมุลิกั้งคุดงค้ องค้แห่งผู้ถืออยู่โคนไม้เป็นวัตร คำสมาทานว่า “ฉนุ ปฎิกุขิปามิ, รุกขมุลิกั้งค้ สมอาทิตย์ามิ” แปลว่า “ข้าพเจ้าจิวรรุคั้งค้ อยู่มุงบัง สมอาทิตย์ามิองค้แห่งผู้ถืออยู่โคนไม้เป็นวัตร ”

10. อพโลกาลิกังครุดงค์ องค์แห่งผู้ถืออยู่ที่แจ้งเป็นวัตร คำสมาทานว่า “ฉนฺนณฺจ รุกฺขมฺลณฺจ ปฏิกฺขิปามิ, อพโลกาสิกงฺคํ สมาทियามิ” แปลว่า “ข้าพเจ้างดที่มุงบังและโคนไม้ สมาทานองค์แห่งผู้ถืออยู่ที่แจ้งเป็นวัตร”

11. โสสานิกังครุดงค์ องค์แห่งผู้ถืออยู่ป่าช้าเป็นวัตร คำสมาทานว่า “อสุสฺสานํ ปฏิกฺขิปามิ, โสสานิกงฺคํ สมาทियามิ” แปลว่า “ข้าพเจ้างดที่มิใช่ป่าช้า สมาทานองค์แห่งผู้ถืออยู่ป่าช้าเป็นวัตร ”

12. ยถาสันถติกังครุดงค์ องค์แห่งผู้ถืออยู่ในเสนาสนะแล้วแต่เขาจัดให้ คำสมาทานว่า “เสนาสนโลลุปฺปิ ปฏิกฺขิปามิ, ยถาสันถติกงฺคํ สมาทियามิ” แปลว่า “ข้าพเจ้างดความอยากเอาแต่ใจในเสนาสนะ สมาทานองค์แห่งผู้ถืออยู่ในเสนาสนะแล้วแต่เขาจัดให้ ”

หมวดที่ 4 กล่าวถึงวิริยปฏิสังยุต (เกี่ยวกับความเพียร)

13. เนสัชชิกังครุดงค์ องค์แห่งผู้ถือการนั่งเป็นวัตร คือเว้นนอน อยู่ด้วยเพียง 3 อิริยาบถ คำสมาทานว่า “เสยฺยํ ปฏิกฺขิปามิ, เนสัชชิกงฺคํ สมาทियามิ” แปลว่า “ข้าพเจ้างดการนอน สมาทานองค์แห่งผู้ถือการนั่งเป็นวัตร ”

ข้อควรทราบเพิ่มเติมเกี่ยวกับรุดงค์ 13

ก. โดยย่อรุดงค์มี 8 ข้อ เท่านั้น คือ

1) องค์หลัก 3 คือ สप्तทานจาริกังครุดงค์(เท่ากับได้รักษาปิณฑปาติกังครุดงค์ด้วย) เอกาสนิกังครุดงค์ (เท่ากับได้รักษาปัตตปิณฑิกังครุดงค์ และขลุบัจฉาภัตติกังครุดงค์ด้วย) และอพโลกาสิกังครุดงค์ (ทำให้รูกขมุลิกังครุดงค์ กับ ยถาสันติกังครุดงค์ หมดความจำเป็น)

2) องค์เดี่ยวไม่คาบเกี่ยวข้ออื่น 5 คือ อารัญญิกังครุดงค์ ปิงสุกุลิกังครุดงค์ เตจวีริกังครุดงค์ เนสัชชิกังครุดงค์ และโสสานิกังครุดงค์

ข. โดยนิสสัยคือที่อาศัย มี 2 คือ ปัจจัยนิสสิต 12 (อาศัยปัจจัย) กับ วิริยนิสิต 1 (อาศัยความเพียร)

ค. โดยบุคคลผู้ถือ

1) ภิกษุ ถือได้ทั้ง 13 ข้อ

2) ภิกษุณี ถือได้ 8 ข้อ (คือ ข้อ 1 2 3 4 5 6 12 13)

3) สามเณร ถือได้ 12 ข้อ (คือ เว้นข้อ 2 เตจวีริกังครุดงค์)

4) สิกขมานาและสามเณรี ถือได้ 7 ข้อ (คือ ลดข้อ 2 ออกจากที่ภิกษุณีถือได้)

5) อุบาสกอุบาสิกา ถือได้ 2 ข้อ (คือ ข้อ 5 และ 6)

ง. โดยระดับการถือ แต่ละข้อถือได้ 3 ระดับ คือ

- 1) ชั้นอุกฤษฏ์ หรืออย่างเคร่ง เช่น ผู้ถืออยู่ป่า ต้องให้ได้อรุณในป่าตลอดไป
- 2) ชั้นกลาง หรืออย่างมัธยม เช่น ผู้ถืออยู่ป่า อยู่ในเสนาสนะชายบ้านตลอดฤดูฝน 4 เดือนที่เหลืออยู่ป่า
- 3) อย่างอ่อน หรืออย่างเพลลา เช่น ผู้ถืออยู่ป่า อยู่ในเสนาสนะชายบ้านตลอดฤดูฝน และฤดูหนาวรวม 8 เดือน

จ. ข้อ 9 และ 10 คือ รุกขมุสิกังคชุตุงค์ และอัปโภกาสิกังคชุตุงค์ ถือได้เฉพาะนอกพรรษา เพราะวินัยกำหนดให้ต้องถือเสนาสนะในพรรษา

ฉ. ชุตุงค์ไม่ใช่บทบัญญัติทางวินัย ขึ้นกับความสมัครใจ มีหลักทั่วไปในการถือว่า ถ้าถือแล้วช่วยให้กรรมฐานเจริญ หรือช่วยให้กุศลธรรมเจริญ อกุศลธรรมเสื่อม ถ้าถือแล้วทำให้กรรมฐานเสื่อม หรือทำให้กุศลธรรมเสื่อม อกุศลธรรมเจริญ ไม่ควรถือ ส่วนผู้ที่ถือหรือไม่ถือ ก็ไม่ทำให้กรรมฐานเจริญหรือเสื่อม เช่น เป็นพระอรหันต์แล้วอย่างพระมหากัสสปะ เป็นต้น หรือคนอื่น ๆ ก็ตาม ควรถือได้ ฝ่ายแรกควรถือในเมื่อคิดจะอนุเคราะห์ชุมชนในภายหลัง ฝ่ายหลังเพื่อเป็นวาสนาต่อไป

ช. ชุตุงค์ที่มาในบาลีเดิมไม่พบครบจำนวนในที่เดียว

2.3. ประเภทของชุตุงค์ในพุทธศาสนาเถรวาท

ชุตุงค์วัดไม่ได้จำกัดเฉพาะภาวะของพระภิกษุ แม้ฆราวาสก็ปฏิบัติได้ เพียงแต่ให้เลือกปฏิบัติตามความเหมาะสม ชุตุงค์วัดของพระภิกษุในสมัยพุทธกาลมีอยู่ 13 ข้อ จัดแบ่งเป็น 4 หมวดได้แก่

1. หมวดจีวร มี 2 ข้อ ได้แก่
 - 1) ปังสุกุกังคชุตุงค์ ถือใช้แต่ผ้าบังสุกุลที่เขาทิ้งไว้ไม่มีเจ้าของและจะรับผ้าจากทายกถวายไม่ได้
 - 2) เตจิวริกังคคะ ใช้ผ้าเพียงสามผืนเท่านั้น เกินกว่านั้นใช้ไม่ได้
2. หมวดบิณฑบาต มี 5 ข้อ ได้แก่
 - 1) ปิณฑปาตังคคะ ฉันแต่เฉพาะอาหารที่ได้มาจากการรับบิณฑบาตเท่านั้น
 - 2) สปัตทานจาริกังคคะ เดินบิณฑบาตแต่เฉพาะทางที่กำหนดไว้ทางเดียวเท่านั้น
 - 3) เอกาสนิกังคคะ ฉันมือเดียว (ต่อวัน)
 - 4) ปัตตปิณฑทังคคะ ฉันสำรวมโดยนำอาหารเทรวมกันในบาตร
 - 5) ชลุปัจฉภาตติกังคคะ ลงมือฉันแล้วไม่รับเพิ่มทีหลัง
3. หมวดเสนาสนะมีอยู่ 5 ข้อ ได้แก่
 - 1) อารัญญิกังคคะ อยู่ในป่าเป็นวัตร

- 2) รุกขมุขิกังคะ อยู่ใต้โคนไม้เป็นวัตร
 - 3) อัปโภกาสิกังคะ อยู่กลางแจ้ง เช่น ตามท้องทุ่งนาเป็นวัตร
 - 4) โสสานิกังคะ อยู่ป่าช้าเป็นวัตร
 - 5) ยถาสันถติกังคะ อยู่ในที่พักที่เขาจัดให้โดยไม่เลือก
4. หมวดความเพียรมีอยู่ 1 ข้อ
- 1) เนสัชชิกังคะ ถืออิริยาบถ ยืน เดิน นั่ง โดยไม่นอนเป็นวัตร

รุดงค์ทั้ง 13 ข้อ 4 หมวดนี้ ในแต่ละหมวดแต่ละข้อแบ่งย่อยลงไปอีกว่า จะสามารถบำเพ็ญเคร่งครัด ได้มากน้อยเท่าใด โดยจะแบ่งเป็นวัตรชั้นสูงหรือชั้นอุกฤษฏ์, ชั้นกลาง, ชั้นอ่อน ยกตัวอย่างเช่น รุดงค์ข้อที่อยู่ในป่าช้าเป็นวัตร หากใครต้องการบำเพ็ญชั้นอุกฤษฏ์ : จะต้องอยู่แต่ในป่าช้าที่มีลักษณะ 3 อย่าง ได้แก่ 1) มีการเผาศพเป็นประจำ 2) มีซากศพนอนทอดร่างมิได้ขาด 3) มีเสียงร่ำไห้คร่ำครวญของผู้คนเนื่องนิตย์ และบางครั้งถึงกับนอนใกล้ศพหรือนอนบนโลงศพเลยก็มี ชั้นกลาง : จะถือวัตรพักอาศัยอยู่ในป่าช้าที่เข้าลักษณะ 1 ใน 3 อย่างนั้นก็ใช้ได้ และผู้ขอถือวัตรชั้นอ่อน : จะไปถือวัตรอยู่ในที่ใกล้เคียงลักษณะของป่าช้า หรือที่ ๆ ได้ชื่อว่าป่าช้าก็ใช้ได้ (สมเด็จพระพุฒาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร), 2554)

2.4. ลักษณะของรุดงค์วัตรในพุทธศาสนาเถรวาท

หลักรุดงค์วัตรในพุทธศาสนาเถรวาท ที่มีมาในพระไตรปิฎกมีข้อกำหนด ดังนี้

1. ปิงสุกุลิกังคะ ถือทรงผ้าบังสุกุล
 - ชั้นอุกฤษฏ์ ปิงสุกุลิกิกษุผู้รับเอาเฉพาะผ้าที่ตกอยู่ในป่าช้าเท่านั้น
 - ชั้นกลาง ปิงสุกุลิกิกษุผู้รับเอาผ้าที่หายกลววยทอดไว้ด้วยความประสงค์ว่าบรรพชิตทั้งหลายจักเก็บเอาไป
 - ชั้นอ่อน ปิงสุกุลิกิกษุผู้รับเอาที่หายกลววยโดยวางทอดไว้ ณ ที่ใกล้เท้า
2. เตจิวริกังคะ ถือเพียงไตรจีวร (สังฆาฏิ อุตตราสงค์ อันตราวาสก)
 - ชั้นอุกฤษฏ์ ต้องย้อมผ้าอันตราวาสกหรือผ้าอุตตราสงค์ก่อน ครั้นแล้วจึงนุ่งผ้าผืนที่ย้อมแล้วนั้น แล้วย้อมผืนอื่นนอกนี้ต่อไป พึงห่มผ้าที่ย้อมแล้วนั้นจึงย้อมผ้าสังฆาฏิต่อไป แต่ที่จะใช้ผ้าสังฆาฏิผืนนั้นย้อมไม่สมควร ที่กล่าวมานี้เป็นธรรมเนียมของภิกษุชั้นในเสนาสนะภายในบ้าน ส่วนในเสนาสนะป่า จะชักย้อมพร้อมกัน 2 ผืนก็สมควร แต่จะต้องนั่งอยู่ ณ ที่ใกล้ ๆ กับผ้าเพื่อว่าพอเห็นใคร ๆ เข้าก็สามารถที่จะดึงเอาผ้ามาปกปิดกายได้
 - ชั้นกลาง จะนุ่งหรือจะห่มผ้าสำหรับใช้นุ่งห่ม ซึ่งมีอยู่ประจำในโรงย้อมผ้า แล้วทำการย้อมผ้า ก็สมควร

- ชั้นอ่อน จะขอยืมผ้าของภิกษุผู้เข้ากันได้มานุ่งหรือห่มแล้วทำการข้อมผ้าก็สมควร แม้ผ้าปูลาดในที่นั้นก็สมควร แต่ที่จะรักษาไว้เป็นนิจนั้นไม่สมควร แม้ผ้าของพวกภิกษุผู้เข้ากันได้ที่จะขอยืมมาใช้ ก็เป็นบางครั้งบางคราว ส่วนผ้าที่เพิ่มขึ้นเป็นผืนที่ 4 สำหรับภิกษุผู้เตจิวริก เฉพาะผ้าอังสะเท่านั้น จึงจะสมควร ถึงกระนั้นผ้านั้นก็กว้างเพียง 1 คืบ ยาวเพียง 3 ศอกเท่านั้น จึงจะใช้ได้

3. ปิณฑปาตกัณฑ์ ถือเทียวปิณฑปาต

- ชั้นอุกฤษฏ์ จะรับภิกษาที่เขานำมาถวายข้างหน้าบ้านข้างหลังบ้านก็ได้ แม้เมื่อพวาทายกซึ่งอยู่ประตูบ้านที่ตนไปถึงขอรับบาตรจะให้บาตรก็ได้ แม้จะรับภิกษาที่พวกทายกกลับไปนำมาถวายก็ได้ แต่ในวันนั้น ครั้นนั่งเสียแล้ว ย่อมไม่รับภิกษา (อื่น)

- ชั้นชั้นกลาง ในวันนั้น แม้ถึงจะนั่งเสียแล้วก็รับภิกษาอื่นอีกได้แต่จะรับนิมนต์รับภิกษาเพื่อวันพรุ่งนี้ไม่ได้

- ชั้นอ่อน จะรับนิมนต์รับภิกษาแม่เพื่อวันพรุ่งนี้ก็ได้ แม้เพื่อวันต่อไปอีกก็ได้

แต่อย่างไรก็ดี ปิณฑปาตภิกษุ 2 จำพวกหลังนั้น ย่อมไม่ได้รับความสะดวกสบายในอันอยู่อย่างเสรี คงได้เฉพาะปิณฑปาตภิกษุชั้นอุกฤษฏ์เท่านั้น

4. สप्तานจาริกัณฑ์ เทียวปิณฑปาตไปตามลำดับ

- ชั้นอุกฤษฏ์ ย่อมไม่รับภิกษาที่เขานำมาข้างหน้า ย่อมไม่รับภิกษาที่เขานำตามมาข้างหลัง ย่อมไม่รับภิกษาแม่ที่เขากลับไปเอามาถวาย แต่ยอมสละบาตรให้ที่ประตูบ้านขึ้นถึงแล้วก็แหละ ในจุดคณิศร ๆ ที่จะปฏิบัติเสมอเหมือนกับพระมหากัสสปเถระเป็นอันไม่มี แม้สถานที่สละให้บาตรของท่านยังปรากฏอยู่นั้นเทียว

- ชั้นกลาง ย่อมรับภิกษาที่เขานำมาข้างหน้าหรือข้างหลังแม้ภิกษาที่เขากลับไปเอามากี่รับ ย่อมสละบาตรให้แม่ที่ประตูบ้านซึ่งตนเดินไปถึงแล้วก็แต่ว่า ไม่นั่งรอรับภิกษา โดยนัยนี้เป็นอันว่าสप्तานจาริกภิกษุชั้นกลางนั้น ย่อมอนุโลมแก่ปิณฑปาตภิกษุชั้นอุกฤษฏ์

- ชั้นอ่อน ย่อมนั่งคอยรับภิกษาในวันนั้นได้

5. เอกาสนิกัณฑ์ ถือนั่งฉัน ณ อาสนะเดียว

- ชั้นอุกฤษฏ์ โภชนะจะน้อยหรือมากก็ตาม เมื่อย่อนมือลงไปในโภชนะอันใดแล้ว ย่อมไม่ยอมรับเอาซึ่งโภชนะอื่นจากโภชนะนั้น แม้คนทั้งหลายเขาเห็นว่า พระเถระไม่ได้ฉันอะไร ๆ แล้วพากันเอาเภสัชเช่นเนยใส เป็นต้น มาถวาย ควรจะรับไว้ได้ก็แต่เพียงเพื่อเป็นเภสัช จะรับไว้เพื่อเป็นอาหารหาได้ไม่

- ชั้นชั้นกลาง เมื่อภัตตาหารในบาตรยังไม่หมดเพียงใด ก็ยังรับภัตตาหารอื่นได้อยู่เพียงนั้น ด้วยว่าเอกาสนิกภิกษุชั้นกลางนี้ ย่อมชื่อว่าเป็นผู้มีโภชนะเป็นที่สุด

- ชั้นอ่อน เมื่อยังไม่ลุกขึ้นจากที่นั่งเพียงใด ก็ยังฉันทัดตารได้อยู่เพียงนั้น ด้วยว่าเอกาสนิกภิกษุชั้นอ่อนนี้ ย่อมเชื่อว่าเป็นผู้มีน้ำเป็นที่สุด เพราะฉันได้ตลอดเวลาที่ยังไม่รับน้ำล้างบาตร หรือเชื่อว่าเป็นผู้มีการนั่งเป็นที่สุด เพราะฉันได้ตลอดเวลาที่ยังไม่ลุกขึ้นจากที่นั่ง

6. ปัตตปิณฑิกังคะ ถือฉันทเฉพาะในบาตร

- ชั้นอุกฤษฏ์ แม้จะคายกากอาหารทิ้งก็ไม่ควร ยกเว้นแต่เวลาฉันอ้อยขวัน (อ้อยล่ำ) แม้ก้อนข้าวสุก, ปลา, เนื้อและขนมจะมีมือปิดันก็ไม่ควร

- ชั้นกลาง จะใช้มือข้างหนึ่งบีแล้วฉันก็ควร ชื่อว่า หัตถโยคี (โยคีผู้ใช้มือ)

- ชั้นอ่อน เป็นผู้ชื่อว่า ปัตตโยคี (โยคีผู้ใช้บาตร) คือ ของเคี้ยวของฉันสิ่งใดสามารถที่จะบรรจุเข้าไปในบาตรของท่านได้ จะบีของเคี้ยวของฉันด้วยมือหรือจะขบด้วยฟันแล้วฉันก็ควร

7. ขลุปัจฉมาภัตติงคังคะ ห้ามภัตติถวายภายหลัง

- ชั้นอุกฤษฏ์ ห้ามโภชนะแล้วด้วยอาการอย่างนี้ คือ ฉันบิณฑบาตครั้งแรกแล้ว ย่อมไม่ฉันบิณฑบาตครั้งที่สอง

- ชั้นกลาง ตนห้ามแล้วในเพราะโภชนะใด ยังฉันโภชนะนั้นได้อยู่แน่นอนเทียว

- ชั้นอ่อน ย่อมฉันบิณฑบาตได้ตลอดเวลาที่ตนยังไม่ลุกจากที่นั่ง

8. อารัญญิกังคะ ถืออยู่ป่า

- ชั้นอุกฤษฏ์ ย่อมทำให้อรุณขึ้นในป่าตลอดกาล (คืออยู่ในป่าเป็นนิจ)

- ชั้นกลาง ย่อมอยู่ในเสนาสนะภายในบ้านตลอดกาล 4 เดือน ในฤดูฝน

- ชั้นอ่อน ย่อมอยู่ในเสนาสนะภายในบ้านได้ตลอดกาล 4 เดือนในฤดูหนาวด้วย (รวมเป็นเวลา 8 เดือน)

9. รุกขมุลิกังคะ ถืออยู่โคนไม้

- ชั้นอุกฤษฏ์ จะยึดถือเอาต้นไม้ตามชอบใจแล้วใช้คนอื่นให้ปิดกวาดไม้ได้ พึงใช้เท้าเหยียบไม้ที่ร่วงหล่นด้วยตนเองแล้วอยู่เถิด

- ชั้นกลาง จะใช้บรรดาผู้ที่บังเอิญมาถึง ณ ที่ตรงนั้นให้ช่วยปิดกวาดก็ได้

- ชั้นอ่อน พึงเรียกคนรักษาวัดหรือสามเณรมาแล้วใช้ให้ช่วยชำระปิดกวาดให้สะอาด ให้ช่วยปราบพื้นให้สม่ำเสมอ ให้ช่วยเกลี่ยทราย ให้ช่วยล้อมรั้วให้ช่วยประกอบประตูแล้วอยู่เถิด แต่ในวันงานมัทธรรมฉลอง อันรุกขมุลิกภิกษุอย่างนี้อยู่ ณ ที่นั้น พึงหลบไปนั่ง ณ ที่กำบังแห่งอื่นเสีย

10. อัปโภกาสิกังคะ ถืออยู่ที่แจ้ง

- ชั้นอุกฤษฏ์ จะเข้าไปพะพิงอิงต้นไม้หรือภูเขาหรือเรือนอยู่ไม่ได้ ต้องทำกระท่อมผ้า (กางกวด) อยู่ ณ ที่กลางแจ้งเท่านั้น

- ชั้นกลาง จะเข้าไปพะพิงอิงอิงต้นไม้ภูเขาและบ้าน แต่ไม่เข้าไปอยู่ข้างในได้อยู่

- ชั้นอ่อน เงื่อมเขาซึ่งมีขอบเขตมิได้มุงบังก็ดี ปะรำที่มุงบังด้วยกิ่งไม้ก็ดี ผ้ากลดหยาบ ๆ ก็ดี (ผ้าเต็นท์กระมั่ง) กระต๊อบซึ่งอยู่ตามที่นั่ง ๆ ที่พวกคนเฝ้านาเป็นต้นทอดทิ้งแล้วก็ดี ใช้ได้ทั้งนั้น

11. โสสานิกังคะ ถืออยู่ป่าช้า

- ชั้นอุกฤษฏ์ ต้องอยู่ ณ สุสานซึ่งมีการเผาศพประจำ, มีศพประจำและมีการร้องไห้เป็นเนืองนิจเท่านั้น

- ชั้นกลาง ในองค์คุณแห่งสุสาน 3 ชนิดนั้น แม้จะมีเพียงชนิดเดียว ก็สมควร

- ชั้นอ่อน อยู่ในสุสานที่พอเข้าลักษณะแห่งสุสานตามตามนัยที่กล่าวแล้ว ก็เป็นการสมควร

12. ยถาสันถติกังคะ ถือในเสนาสนะแล้วแต่เขาจัดให้

- ชั้นอุกฤษฏ์ จะสอบถามถึงเสนาสนะที่ถึงแก่ตนว่าไกลไหม ? ใกล้ไหม ? อันอมมนุษย์ และจำพวกสัตว์ที่มิใช่ชาติเป็นต้นรบกวนไหม ? ร้อนไหม ? หรือเย็นไหม ? ดังนี้หาได้ไม่

- ชั้นอ่อน ครั้นไปตรวจดูเสนาสนะแล้ว ถ้าไม่ชอบใจเสนาสนะหลังนั้น จะถือนเอาเสนาสนะหลังอื่นก็ได้

13. เนสัชชิกังคะ ถืออยู่ด้วยเพียง 3 อิริยาบถ เดิน ยืน นั่ง ไม่นอน

- ชั้นอุกฤษฏ์ หมอนอิงข้าง แคร่ นั่งทำด้วยผ้า และผ้าสายโยคใช้ไม่ได้ทั้งนั้น

- ชั้นกลาง ในของ 3 อย่างนี้ เพียงแต่อย่างใดอย่างหนึ่ง ใช้ได้

- ชั้นอ่อน พนักอิงข้างก็ดี แคร่ นั่งทำด้วยผ้าก็ดี ผ้าสายโยคก็ดี หมอนพิงก็ดี เก้าอี้มีองค์ 5 ก็ดี เก้าอี้มีองค์ 7 ก็ดี ใช้ได้ทั้งนั้น

ก็แหละ เก้าอี้ที่ทำมีพนักข้างหลัง ชื่อว่าเก้าอี้มีองค์ 5 (คือเท้า 4 พนักหลัง 1) เก้าอี้ที่ทำมีพนักข้างหลังด้วย มีพนักในข้างทั้ง 2 ด้วย ชื่อว่าเก้าอี้มีองค์ 7

เก้าอี้มีองค์ 7 นั้น พวกทนายก็ได้ทำถวายแก่ท่านพระจุฬหิณเฑาะ พระเถระสำเร็จพระอนาคามีปรินิพพานแล้ว (สมเด็จพระพุฒาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร), 2554)

2.5. ประโยชน์ของรูปดวงควัตรในพุทธศาสนาเถรวาท

ประโยชน์ต่อพระภิกษุ ทุกหมู่บ้านทั่วไทย เมื่อออกพรรษาครบถ้วนแล้วมีศรัทธาตั้งใจบวชต่อไม่สึก ก็ได้มาร่วมกัน และปฏิบัติธรรมอย่างเต็มที่ พระภิกษุออกเดินรูปดวงควัตรก็เสมือนหนึ่งเดินจงกรมด้วยการเดินถือกลดสะพายย่าม กลางแดดร้อน แต่ใบหน้าสดใสมีรอยยิ้มบนใบหน้า ผิวอาจจะคล้ำบ้างและความบริสุทธิ์ผ่องใสเกิดขึ้นจากความบริสุทธิ์ภายใน ระหว่างเดินก็ระลึกนึกถึงพระศาสดา ว่าเรากำลังเดินตามรอยพระองค์อยู่ และระลึกว่าจะต้องตั้งใจฝึกตามอย่างทุกอย่างก้าวมีอุดมการณ์ในการ

บวชที่หนักแน่น การเดินก็ได้ประโยชน์จากการปฏิบัติธรรมด้วย หลาย ๆ รูปบรรลุนิพพานระหว่างเดิน
 ชุตตงค์ก็มี นี่คือประโยชน์ต่อพระภิกษุ จากอานิสงส์ของการสมาทานชุตตงค์

1. ปังสุกติกังชุตตงค์ ถือทรงผ้าบังกุล อานิสงส์ในชุตตงค์นี้ เป็นการตัดเสียซึ่งความผูกพัน
 แห่งที่จิต ที่เป็นผู้ชวนหาความสุขในการนอน ความสุขในการเอนหลัง ความสุขในการหลับ
 ฉะนั้น ความเป็นที่สัปปายะแก่การบำเพ็ญกัมมัญฐานทั้งปวง ความเป็นผู้มีอิริยาบถเป็นที่น่าเสียมใส
 เป็นการเกื้อหนุนแก่การเริ่มทำความเพียร เป็นการเพิ่มพูนการปฏิบัติชอบให้เจริญยิ่งขึ้น

2. เตจวิริงกชุตตงค์ ถือเพียงทรงไตรจีวร อานิสงส์ในชุตตงค์นี้ คือ ภิกษุผู้ทรงไว้ซึ่งผ้า 3
 ผืน ย่อมเป็นผู้ชื่อว่าสันโดษยินดีด้วยผ้าเครื่องรักษาร่างกาย เพราะเหตุฉะนั้น การถือเอาผ้าไปมีอาการ
 เหมือนการบินไปของนก ความเป็นผู้มีภาระงานน้อย งดเว้นจากการสะสมผ้า ความเป็นผู้มีพฤติกรรม
 เบา (ไม่หนักด้วยภาระ) เป็นอันละเอียดซึ่งความละโมภในอติเรกจีวร (ผ้าที่เหลือเพื่อ) ความเป็นผู้มี
 ความประพฤติขัดเกลากิเลสเพราะเป็นผู้กระทำพอดิในไตรจีวรอันสมควร เป็นอันสำเร็จผลแห่งคุณมี
 ความเป็นผู้มักน้อยเป็นต้น

3. ปินทปาทกัณชุตตงค์ ถือเที่ยวบิณฑบาต อานิสงส์ในชุตตงค์นี้ โดยที่มีพระพุทธรูปอยู่
 ว่าการบวชอาศัยโภชนะคือคำข้าวอันจะพึงได้ด้วยกำลังปลีแข้ง ดังนี้ ภิกษุผู้เที่ยวบิณฑบาตเป็นธรรม
 เนียมนั้น เป็นผู้มิชอบปฏิบัติสมควรกับปัจจัยอันเป็นเรื่องอาศัย เป็นผู้ไม่มีพฤติกรรมเป็นที่เกะอาศัย
 ของคนอื่น เป็นผู้มิปัจจัยเครื่องอาศัยตรงตามที่พระผู้มีพระภาคสรรเสริญ ว่า ปัจจัยเหล่านั้นเป็นสิ่ง
 เล็กน้อยด้วย เป็นสิ่งที่หาได้ง่ายด้วย เป็นสิ่งที่หาโทษมิได้ด้วย เป็นผู้ย่ำยีเสียใจซึ่งความเกียจคร้าน,
 เป็นผู้มิอาชีพริบสุทธิ เป็นการทำข้อปฏิบัติ คือเสขียวัตรให้บริบูรณ์ ไม่ใช่ผู้ที่ย่อหยิ่งดู เป็นการกระทำ
 ความอนุเคราะห์แก่คนอื่น (ทั่วถึงกัน) เป็นการละมานะ เป็นการปิดกั้นความติดในรส ไม่ต้องอาบัติ
 โดยคุณโภชนสิกขาบท ปริมปรโภชนสิกขาบท และจาริตตสิกขาบท มีความประพฤติอันสมควรแก่คุณ
 มีความมักน้อยเป็นต้น เป็นการเพิ่มพูนสัมมาปฏิบัติให้เจริญยิ่งขึ้น เป็นการสงเคราะห์มวลชนใน
 ภายหลัง

4. สปัตทานจาริกังชุตตงค์ เที่ยวบิณฑบาตไปตามลำดับ อานิสงส์ในชุตตงค์นี้ คือ ความเป็น
 ผู้ใหม่อยู่เป็นทุก ๆ ตระกูล เป็นผู้มิอาการเหมือนพระจันทร์ เป็นการละเสียได้ซึ่งความตระหนี่ตระกูล
 เป็นผู้มีการอนุเคราะห์อย่างเสมอหน้ากัน ไม่มีโทษในเพราะการเข้าไปสู่ตระกูล ไม่ยึดติดต่อคำนิมนต์
 เป็นผู้ไม่มีความต้องการด้วยการยื่นให้ซึ่งภิกษา เป็นผู้มีความประพฤติสมควรแก่คุณมีความมักน้อย
 เป็นต้น

5. เอกาสนิกังชุตตงค์ ถือนั่งฉัน ณ อาสนะเดียว อานิสงส์ในชุตตงค์นี้ คือ ความเป็นผู้มี
 อาหารน้อย ความเป็นผู้มีความลำบากกายน้อย ฐานเบา คือกลับเนื้อกลับตัวคล่องแคล่ว กำลังแข็งแรง
 มีการอยู่อย่างผาสุกสบาย ไม่ต้องอาบัติเพราะโภชนะอันไม่เป็นแดนเป็นเหตุ บรรเทาความติดในรส
 อาหารเสียได้ เป็นผู้มีความประพฤติสมควรแก่คุณมีความมักน้อย

6. ปัตตปิณฑิกังคฤดงค์ ถือฉันเฉพาะในบาตร อานิสงสีในรุดงค์นี้ คือ เป็นการบรรเทาเสียซึ่งตันทาในรสต่าง ๆ เป็นการเสียสละได้ซึ่งภาวะที่มีความอยากในรสในภาชนะนั้น ๆ ความเป็นผู้เห็นประโยชน์ และประมาณในอาหาร ไม่มีความลำบากเพราะการรักษาเครื่องใช้ เช่น ถาด เป็นต้น ไม่มีความเป็นผู้นั่นลอกแลก เป็นผู้มี ความประพฤติสมควรแก่คุณมีความมักน้อย

7. ขลุปัจฉาภัตติกังคฤดงค์ ห้ามภัตที่ถวายเป็นภายหลัง อานิสงสีในรุดงค์นี้ คือ เป็นการทำไกลจากอาบัติเพราะฉันโภชนะอันไม่เป็นเดน ไม่มีการแน่นท้อง เป็นการไม่สะสมอามิส ไม่มีการแสวงหาอีก เป็นผู้มี ความประพฤติสมควรแก่คุณมีความมักน้อย

8. อารัญญิกังคฤดงค์ ถืออยู่ป่า อานิสงสีในรุดงค์นี้ คือ อารัญญิกภิกษุผู้สนใจถึงซึ่งความสำคัญแห่งป่า เป็นผู้ควรที่จะให้บรรลुซึ่งสมาธิที่ยังมิได้บรรลु หรือเป็นผู้ควรที่จะรักษาไว้ได้ซึ่งสมาธิที่ได้บรรลุแล้ว สิ่งต่าง ๆ มีรูปอันไม่เป็นที่สัปบายะเป็นต้น ย่อมไม่รบกวณจิตของอารัญญิกภิกษุนั้นผู้อยู่ในเสนาสนะอันสงัด ภิกษุผู้อยู่ในป่าเป็นปกติเป็นผู้สิ้นความสะดุ้งหวาดเสียวแล้ว ละความพอใจอาลัยในชีวิตได้แล้ว ท่านย่อมได้เสวยรสแห่งความสุขอันเกิดแต่วิเวก อนึ่ง ภาวะที่เป็นผู้ทรงไว้ซึ่งผ้าบังสุกุลเป็นปกติ เป็นต้น ย่อมเป็นภาวะที่เหมาะสมแก่ท่านอารัญญิกภิกษุนั้น

9. รุกขมูลิกังคฤดงค์ ถืออยู่โคนไม้ อานิสงสีในรุดงค์นี้ คือ เป็นผู้มีข้อปฏิบัติสมควรแก่ปัจจัยเครื่องอาศัย เป็นผู้มีปัจจัยอันพระผู้มีพระภาคทรงสรรเสริญใช้มีอาทิ เช่นว่า ปัจจัยเหล่านั้นเป็นเล็กน้อยด้วย หาได้ง่ายด้วย เป็นสิ่งที่หาโทษมิได้ด้วย เป็นการยังอนิจจสัญญาให้ปรากฏ ด้วยได้เห็นความเปลี่ยนแปลงของใบไม้ ไม่มีความตระหนี่เสนาสนะและความหลงยินดี การงาน เป็นผู้มีการอยู่ร่วมกับรุกขเทวดาทิ้งหลาย เป็นผู้มี ความประพฤติสมควรแก่คุณมีความสันโดษ เป็นต้น

10. อัฟโลกาสิกังคฤดงค์ ถืออยู่ที่แจ้ง อานิสงสีในรุดงค์นี้ เป็นการตัดความกังวลในที่อยู่เสียได้ เป็นอุบายบรรเทาถีนมิทธะ คือความง่วงเหงาหาวนอน เป็นผู้สมควรแก่การที่จะสรรเสริญว่า "ภิกษุทั้งหลายเป็นผู้ไม่มีบ้าน ไม่ติดข้องเที่ยวไป มีอาการปานดังฝูงเนื้อฉะนั้น" เป็นผู้สิ้นความเกียวกะ เป็นผู้จาริกไปได้ในทิศทั้ง 4 เป็นผู้มี ความประพฤติสมควรแก่คุณมีความมักน้อย เป็นต้น

11. โสสานิกังคฤดงค์ ถืออยู่ป่าช้า อานิสงสีในรุดงค์นี้ คือ ได้มรรณสติ มีการอยู่อย่างไม่ประมาท ได้ประสบอสุภนิมิต บรรเทาเสียได้ซึ่งความกำหนัดในกาม ได้เห็นสภาวะแห่งกายเนือง ๆ เป็นผู้มากด้วยความสังเวชสลดใจ ละเสียได้ซึ่งความเมาในความไม่มีโรค ครอบงำเสียได้ซึ่งภัยอันน่ากลัว มีภาวะเป็นที่เคารพและเป็นที่น่าสรรเสริญของมนุษย์ทั้งหลาย เป็นผู้มี ความประพฤติสมควรแก่คุณมีความมักน้อย เป็นต้น

12. ยถาสันถติกังคฤดงค์ ถือในเสนาสนะแล้วแต่เขาจัดให้ อานิสงสีในรุดงค์นี้ เป็นการกระทำได้สิ่งใดก็พึงยินดีด้วยสิ่งนั้น เป็นผู้มุ่งประโยชน์ให้เพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลาย เป็นการสละความเลือกในของเลวและของประณีต เป็นการสละเสียได้ซึ่งความดีใจและความเสียใจ เป็นการปิดประตูแห่งความมักมาก เป็นผู้มี ความประพฤติสมควรแก่คุณมีความมักน้อย เป็นต้น

13. เนสัชชีกังครุดงค์ ถืออยู่ด้วยเพียง 3 อิริยาบถ เดิน ยืน นั่ง ไม่นอน อาณิสงสในรุดงค์นี้ เป็นการตัดเสียซึ่งความผูกพันแห่งที่จิตที่ เป็นผู้ชวนขวายหาความสุขในการนอน ความสุขในการเอนหลัง ความสุขในการหลับ ฉะนั้น ความเป็นที่สปปายะแก่การบำเพ็ญกัมมัญฐานทั้งปวง ความเป็นผู้มีอิริยาบถเป็นที่น่าเลื่อมใส เป็นการเกื้อหนุนแก่การเริ่มทำความเพียร เป็นการเพิ่มพูนการปฏิบัติชอบให้เจริญยิ่งขึ้น

ประโยชน์ต่อญาติโยม ทั้งหลายมีความสุขกายสุขใจที่ได้เห็นพระผ่านมาถึงหน้าบ้านเป็นร้อยเป็นพันรูป ก็เกิดความเลื่อมใสศรัทธาในพุทธศาสนาเถรวาท

ประโยชน์ต่อพุทธศาสนาเถรวาท กล่าวคือ เมื่อญาติโยมมีความเลื่อมใสศรัทธาในพุทธศาสนา เถรวาทก็ยิ่งผลให้เกิดประโยชน์ต่อพุทธศาสนาเถรวาทในภาพรวม แม้คนที่อยู่ไกล ๆ ไม่ได้มาต้อนรับโดยตรง ก็เกิดปีติอยากที่จะมาศึกษาพุทธศาสนาเถรวาท อยากจะทราบว่พระเดินเป็นแถวยาวๆ เดินทำไม เพื่ออะไร เมื่อทราบแล้วเกิดเป็นแรงบันดาลใจในการปฏิบัติธรรมตามอย่างด้วย เกิดเป็นผลต่อความรุ่งเรืองมั่นคงของพุทธศาสนาเถรวาท

2.6. การถือรุดงค์วัตรของพระเถระในสมัยพุทธกาล

2.6.1 พระมหากัสสปเถระ ผู้เลิศทางด้านรุดงค์

พระมหากัสสปะสมาทานรุดงค์วัตร เพื่อจะให้เป็นแบบฉบับของบรรดาภิกษุทั้งหลาย ภายหลัง ที่เกิดมาไม่ทันองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ได้ทราบว่า ในสมัยองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้านั้น มีพระคณะหนึ่งนิยม "รุดงค์วัตร" เป็นสำคัญ เพื่อเป็นการส่งเสริมบรรดาภิกษุสงฆ์ทั้งหลาย เหล่านั้นประพฤติปฏิบัติตาม

วิธีปฏิบัติรุดงค์วัตร

รุดงค์แท้ ๆ ตามแบบฉบับ พระมหากัสสปเถระ ก็คือ แบบของพระพุทธรเจ้านั้นเอง คำว่า "รุดงค์" แปลว่า องค์ที่ประกอบไปด้วยความดี แปลเป็นภาษาไทยว่า "ตั้งใจทำความดี"

รุดงค์ 13 ชื่อ ปฏิบัติได้ทั้งอยู่ในป่าช้า อยู่ในป่าชฎ อยู่ในบ้าน หรืออยู่ในวัด รุดงค์นี้อยู่ในวัดก็ปฏิบัติได้ หรือว่าชาวบ้านจะปฏิบัติรุดงค์ก็ปฏิบัติได้ เขาไม่ห้าม การปฏิบัตินี้ไม่มีเฉพาะพระ หรือไม่มีเฉพาะเณร

บริบทการปฏิบัติรุดงค์วัตร

อันดับแรกจะถือ "สันโดษ" เป็นสำคัญ เตจิวเรนะ พอใจเฉพาะเครื่องนุ่งห่มที่มีอยู่ชุดเดียว อย่างนี้ขรราวาสก็ทำได้ จะไม่มีผ้าเกินกว่าชุดเดียว เว้นไว้แต่ผ้าผลัดอาบน้ำ พอใจเพียงเท่านั้น แต่ว่าพอใจเพียงเท่านั้นก็ยังใช้ไม่ได้ ต้องน้อมใจลงไปถึงความพอใจผ้าผืนเดียวนี้ เป็นการตัดความรู้รุ่มร่าม ตัดความละโมภในเครื่องอาภรณ์ เครื่องประดับ หรือเครื่องแต่งตัว

พิจารณาด้วยว่า การที่จะห่มผ้า การที่จะนุ่งผ้าใส่เสื้อ ไม่ต้องการความสวยสดงดงามของผิวพรรณ ไม่ต้องการความสวยสดงดงามของเสื้อผ้า ถ้าห่มผ้า ใส่เสื้อ นุ่งผ้า เพื่อปรารถนาเพียงป้องกันความหนาว ความร้อน หรือเหลือบยุ่งเท่านั้น ไม่ต้องการความสวยสดงดงาม ความเรียบร้อยใด ๆ ทั้งหมด

ชีวิตของเรานี้มีความตายในที่สุด จะแต่งให้มันดีไปอย่างไร ก็แก่ลงทุกวัน ร่างกายเป็น "โรคนิพพาน" เป็นรังของโรค มันป่วยทุกวัน แล้วในที่สุดมันก็ตาย ผ้าผ่อนท่อนสบที่แต่งกายนี้เหมือนกัน ก็แก่ลงไปทุกวัน ในที่สุดก็ขาด ทั้งร่างกายก็ดี เครื่องอาภรณ์ เครื่องประดับ ผ้าผ่อนท่อนสบก็ดี ไม่เป็นที่ถูกใจ ไม่เป็นที่ประสงค์ เพราะว่าไม่ได้มองเห็นว่าร่างกายเป็นของดี

ร่างกายมี ชั้น 5 คือ รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ประกอบไปด้วยธาตุ 4 และมีวิญญาณธาตุ เข้ามาอาศัยมี อากาศธาตุ มาบรรจุให้เต็ม เป็นเรือนร่างที่อาศัยของจิตชั่วคราว มันมีความเกิดขึ้นในเบื้องต้น แล้วเสื่อมไปทุกวันและตายในที่สุด ร่างกายที่ประกอบไปด้วยทุกข์ ความทุกข์ต่าง ๆ ที่มันมีเพราะอาศัยร่างกายเป็นสิ่งสำคัญ ฉะนั้นที่ปฏิบัติความดีนี้มันไม่ต้องการร่างกายอย่างนี้อีก มุ่งศัพทเดียวที่ พระอินทร์ตรัสในสมัยที่องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงปรินิพพานว่า "เตสัง วูปะสะโม สุขโ" ซึ่งแปลเป็นใจความว่า การเข้าไปสงบกายนั้น ชื่อว่ามีความสุข

คำว่า "สงบกาย" หมายความว่า ไม่ต้องการกาย คือ ชั้น 5 อย่างนี้ต่อไป เพราะชั้น 5 เป็นปัจจัยแห่งความทุกข์ ชั้น 5 ไม่ใช่เรา ไม่ใช่ของเรา ไม่มีในชั้น 5 ชั้น 5 ไม่มีในเรา ตายชาตินี้แล้วก็ปล่อยชั้น 5 ทิ้งไว้เป็นสมบัติของโลก เครื่องอาภรณ์ เครื่องประดับต่าง ๆ ก็ทิ้งมันไว้ ไม่ต้องการอีก จิตมีความประสงค์อย่างเดียวคือ พระนิพพาน

ถ้าว่ากันถึงว่าเครื่องแต่งกาย ถือผ้า 3 ผืน อย่าถือสังเดซ ต้องถือให้มันเป็นกรรมฐาน ถืออสุภสัญญา และ ไตรลักษณ์ญาณ แล้วก็ สักกายทิฐิ ต้องถือไปถึงจุดนั้น จึงชื่อว่าเป็นธุดงค์แท้ ๆ

ที่นี้ ถ้าถือ เอกภาชนะ หรือ เอกา "เอกภาชนะ" กินภาชนะเดียว "เอกา" กินเวลาเดียว ถือแค่กินแค่นี้ไม่พันหอก เวลาจะกินต้องพิจารณาเป็น อาหารเรปฏิกูลสัญญา ไม่ติดในรส อาหารอะไรก็ตาม ถ้าไม่เป็นโทษแก่ร่างกาย และก็ไม่ผิดพระวินัยที่องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงบัญญัติ ก็กินได้ทุกอย่าง เพราะว่าการกินไม่ต้องการรส กินเพื่อยังอัตภาพให้ทรงอยู่เท่านั้น เท่านั้นยังไม่พอ ยังไม่เป็นธุดงค์แท้

ธุดงค์แท้ต้องจับใจเข้าไปอีกว่า เวลาจะกินอาหารจะต้องพิจารณาให้เป็น อาหารเรปฏิกูลสัญญา พิจารณาว่าอาหารนี้มาจากพื้นฐานแห่งความสกปรกทั้งหมด ข้าวที่จะมีเมล็ดข้าวขึ้นมาได้ เพราะอาศัยปุ๋ย ปุ๋ยมันมาจากความสกปรก ของสกปรกเป็นปุ๋ยเลี้ยงพืช เมื่อข้าวมันโตขึ้นมาจากความสกปรก เมล็ดข้าวก็ชื่อว่าเป็นเชื้อสายของความสกปรก

ผักต่าง ๆ ที่บริโภค เขามาจากปุ๋ย คือ ความสกปรก บรรดาเนื้อสัตว์ต่าง ๆ เกิดขึ้นมาได้ เพราะอาศัยของสกปรกเป็นพื้นฐานเป็นอาหาร และเนื้อสัตว์ทั้งหมดก็สกปรก ในเมื่อกินของสกปรก เข้าไป ร่างกายมันก็สกปรก ร่างกายเกิดขึ้นมาจากพื้นฐานแห่งความสกปรก ก็ต้องพิจารณาว่าร่างกายของเราเกิดขึ้นมาได้ เพราะพื้นฐานแห่งความสกปรก

อานิสงส์ของการปฏิบัติธุดงค์วัตร

พระมหากัสสปเถระเป็นพระสาวกที่มีบทบาทสำคัญในการจรดโรงพุทธศาสนาเถรวาท ท่านเป็นผู้ที่ได้รับยกย่องจากพระพุทธเจ้าว่าเป็นเลิศกว่าภิกษุทั้งหลายในด้านการสมาทานธุดงค์ ท่านมุ่งมั่นในการสมาทานธุดงค์เป็นวัตรอย่างเคร่งครัดพระมหาหัสสปเถระถือธุดงค์ 3 ข้อเคร่งครัดได้แก่ใช้แต่ผ้าบังสุกุลเป็นวัตรถือการเที่ยวบิณฑบาตเป็นวัตรและถือการอยู่ป่าเป็นวัตร

การถือธุดงค์ของพระมหากัสสปเถระ เมื่อพิจารณาคุณค่าสามารถนำมาประยุกต์ใช้ การถือผ้าบังสุกุลเป็นวัตร สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการใช้วัตถุสิ่งของอย่างเห็นคุณค่าได้ การถือเที่ยวบิณฑบาตเป็นวัตรสามารถนำมาเป็นแนวทางและประยุกต์ใช้โดยการเป็นผู้เอาใจใส่ในกิจวัตรของพระสงฆ์ การไม่ทอดทิ้งธุระในการบิณฑบาตเพราะการบิณฑบาตเป็นการเผยแผ่พุทธศาสนา การอยู่ป่าเป็นวัตร การอยู่ป่าช่วยส่งเสริมความเป็นผู้ขัดเกลาและความมักน้อยยิตินิในเสนาสนะป่าอันสงบ สดัดเหมาะแก่การปลีกวิเวกนั่นเองนับได้ว่าการอยู่ป่าของพระมหากัสสปเถระเป็นรูปแบบการเผยแผ่พุทธศาสนาเถรวาทอีกรูปแบบหนึ่ง

2.6.2 พระอุปเสนเถระ

พระอุปเสนเถระ หรือ พระอุปเสนวังคันทบุตรเถระเป็นตัวอย่างของผู้ปฏิบัติธรรมอย่างเคร่งครัดและเมื่อบวชครบ 10 พรรษาสามารถเป็นพระอุปัชฌาย์ได้ตามพุทธบัญญัติแล้ว ท่านมาจากตระกูลใหญ่จึงเป็นที่นับถือของคนทั่วไป

วิธีการปฏิบัติธุดงค์วัตรของพระอุปเสนเถระ ท่านสมาทานถือธุดงค์วัตรครบทั้ง 13 ข้อ ท่านทำหน้าที่อุปัชฌาย์ให้แก่กุลบุตรผู้มีศรัทธามากถึง 500 รูป มีความสามารถในการแสดงธรรมอันเป็นความจงใจให้ผู้ที่ศรัทธา มีความสนใจที่จะไปสู่การปฏิบัติธุดงค์วัตรทั้ง 13 ข้อตามท่าน ซึ่งปรากฏว่าพระภิกษุที่เป็นสัทธีริหาริกหรือ ศิษย์ของท่านซึ่งมาจากหลายชาติตระกูลหลายหมู่เหล่า ต่างสมาทานธุดงค์วัตรกันทุกรูป สุดแต่ภิกษุ รูปใดปรารถนาหรือมีความถนัดในข้อใดใน 13 ข้อ ก็สมาทานเฉพาะในข้อนั้น ๆ รูปละ 1 หรือ 2 หรือ 3 ข้อ ตามศรัทธา (ขุ.อ. 32/19) ธุดงค์วัตร 3 ข้อ ที่ขาดไม่ได้ได้แก่ ถืออยู่ป่าเป็นวัตร ถือบิณฑบาตเป็นวัตร และทรงผ้าบังสุกุลเป็นวัตร

พระอุปเสน วังคันทบุตร กราบทูลให้พระพุทธเจ้าข้า ทราบถึงวิธีการว่า เมื่อผู้ใดขออุปสมบทต่อข้าพระพุทธเจ้า จะบอกพวกเขาอย่างนี้ว่า ฉันเป็นผู้อยู่ป่าเป็นวัตร ถือบิณฑบาตเป็นวัตร ทรงผ้าบังสุกุลเป็นวัตร จักถืออยู่ป่าเป็นวัตร ถือบิณฑบาตเป็นวัตร ทรงผ้าบังสุกุลเป็นวัตรบ้าง ฉันจะให้ท่านอุปสมบทตามประสงค์ถ้าเขารับคำของข้าฯ จึงให้เขาอุปสมบท ถ้าเขาไม่รับคำ ก็ไม่ให้เขา

อุปสมบทภิกษุใดขอนิสัยต่อข้าฯ แนะนำให้บริษัทอย่างนี้ พระพุทธเจ้าชมน่า ดีแล้ว ดี อุปเสน แนะนำบริษัทได้ดี

บริบทการปฏิบัติธุดงค์วัตร

พระอุปเสนเถระมหาสาวกเป็นกำลังสำคัญผู้หนึ่งในการเผยแผ่พุทธศาสนาเถรวาทช่วยแบ่งเบาภาระองค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า และพระธรรมเสนาบดีทั้งสอง ประกอบกับเหล่าสัทธินิวกิจของท่านซึ่งมาจากหลายชาติตระกูลหลายหมู่เหล่า ล้วนสมทานธุดงค์วัตรตามพระอุปชฌาย์ ท่านจึงได้รับยกย่องจากพระบรมศาสดา ว่ามีความเป็นเลิศกว่าภิกษุทั้งหลายในด้านผู้นำมาซึ่งความเลื่อมใสของหมู่ชนทุกชั้น พระอุปเสนะนิพพานที่ป่าสีตวัน เจ้ามหาเสนาบดีปโปสนทิกะ กรุงราชคฤห์ ท่านถูกกักที่ป่า ขณะนั่งเย็บผ้าถุง ก่อนนิพพานท่านสนทนาธรรมกับพระสารีบุตรเถระ (วิ.มหา. 12/52/90.)

สมัยหนึ่งขณะพระบรมศาสดาประทับ ณ พระเชตวันมหาวิหาร กรุงสาวัตถี แคว้นโกศล พระอุปเสนเถระได้พาสัทธินิวกิจของท่านทั้งหมด เข้าเฝ้ากราบถวายบังคมพระพุทธรองค์รัศมีงาม ภิกษุทั้งหลายที่เป็นศิษย์พระเถระว่า เพราะเหตุใดจึงสมทานธุดงค์ทุกรูป ได้รับคำตอบว่า เพราะมีความเคารพและศรัทธาในพระอุปชฌาย์ พระผู้มีพระภาคจึงตรัสอนุโมทนา

อานิสงส์ของการปฏิบัติธุดงค์วัตร

สมัยหนึ่งขณะพระบรมศาสดาประทับ ณ พระเชตวันมหาวิหาร กรุงสาวัตถี แคว้นโกศล พระอุปเสนเถระได้พาสัทธินิวกิจของท่านทั้งหมด เข้าเฝ้ากราบถวายบังคมพระพุทธรองค์รัศมีงาม ภิกษุทั้งหลายที่เป็นศิษย์พระเถระว่า เพราะเหตุใดจึงสมทานธุดงค์ทุกรูป ได้รับคำตอบว่า เพราะมีความเคารพและศรัทธาในพระอุปชฌาย์ พระผู้มีพระภาคจึงตรัสอนุโมทนา

จะเห็นได้ว่า พระอุปเสนเถระเป็นพระเถระที่สอนเรื่องเกี่ยวกับการปฏิบัติธุดงค์วัตรทั้ง 13 ข้อ ให้แก่สัทธินิวกิจของตนและให้ปฏิบัติตาม โดยเฉพาะพระอุปเสนเถระจะไม่ยอมบวชให้ถ้าไม่ยอมถือถ้าใครยอมถือตามจึงจะบวชให้ ทำให้เหล่าลูกศิษย์ของท่านเป็นที่น่าเลื่อมใส เพราะเมื่อไปไหนมาไหนก็ไม่ต้องลำบากในเรื่องที่อยู่อาศัย อาหารการฉัน และเรื่องบริวาร ดังนั้น ในอดีตที่ผ่านมาเมื่อท่านเห็นการประพฤติที่ย่อหย่อนของศิษย์ พระอุปเสนเถระจึงเกิดความสลดใจในการกระทำของตนที่ไม่สามารถบอกสัทธินิวกิจได้ เมื่อท่านพรรษาครบ 1 ได้เป็นอุปชฌาย์จึงได้ยึดธุดงค์วัตรเป็นหลักการสอนสัทธินิวกิจของท่านอย่างเคร่งครัด โดยเฉพาะข้อถืออยู่ป่าเป็นวัตร ถือบิณฑบาตเป็นวัตร และทรงผ้าบังสุกุลเป็นวัตร พระอุปเสนเถระให้สัทธินิวกิจของท่านต้องปฏิบัติทุกองค์ เป็นผลให้เหล่าลูกศิษย์ของท่านเป็นที่น่าเคารพเลื่อมใสแก่ผู้พบเห็นสืบมาจนถึงปัจจุบัน

2.6.3 พระเวทขทิวรณียเถระ

หลักการปฏิบัติดุคคังคของพระเวทขทิวรณียเถระนั้น จากการศึกษาพบประเด็นสำคัญ 2 ประเด็น คือ ประเด็นแรกผู้วิจัยจะกล่าวถึงการได้รับยกย่องจากพระพุทธเจ้าด้านเอตทัคคะ และประเด็นที่ 2 ผู้วิจัยจะกล่าวถึงการปฏิบัติตามหลักดุคคังค คือ ด้านการอยู่ป่าเป็นวัตร ดังรายละเอียดดังนี้ คือ

(1) ด้านเอตทัคคะ

ครั้งพระเวทขได้บรรลุพระอรหันต์แล้ว เพื่อจะถวายบังคมพระศาสดาและไหว้พระธรรมเสนาบดี จึงเก็บจำเสนาสนะแล้วถือบาตรจีวรออกไป ถึงเมืองสาวัตถีโดยลำดับ จึงเข้าไปยังพระเชตวัน 2-3 วัน ลำดับนั้น พระศาสดาประทับนั่งในท่ามกลางหมู่พระอริยเจ้า ประทานพระดำรัสว่า ภิกษุทั้งหลาย เวทขนี้เป็นเลิศแห่งภิกษุสาวกทั้งหลายของเราผู้อยู่ป่าเป็นวัตร แล้วท่านก็กลับมาป่าไม้ตะเคียนนั้นแล ยับยั้งอยู่ด้วยสุขอันเกิดแต่ผลสมาบัติ และด้วยพรหมวิหารธรรมด้วยเหตุที่พระเวทขเป็นผู้ที่มีความยินดีในความสงบเงียบตามความเป็นอยู่ของภิกษุผู้อยู่ป่าจึงได้รับการแต่งตั้งจากพระพุทธเจ้าให้อยู่ในตำแหน่งดังกล่าว แม้ความเห็นของท่านเกี่ยวกับการปฏิบัติของภิกษุว่าทำอย่างไรจึงจะได้ชื่อว่า เป็นผู้มีความงามโดยท่านได้ให้เหตุผลกับพระสารีบุตรซึ่งเป็น พระพี่ชายว่า ท่านสารีบุตร ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้เป็นผู้มีความ หลีกเร้นเป็นที่น่ายินดีแล้วในความหลีกเร้น หมั่นประกอบธรรมเครื่องระงับ ใจภายในตนไม่เห็นห่างจากฌานประกอบด้วยวิปัสสนา เพิ่มพูนเรือนว่าง ท่านสารีบุตร ปาโศสังคสาลวันพึงงามด้วยภิกษุเช่นนี้ (ม.ม. 12/322/66.)

(2) วิธีการปฏิบัติดุคคังค (การอยู่ป่าเป็นวัตร)

การอยู่ป่าในทางพุทธศาสนาเถรวาทนั้น มีความมุ่งหมายหลายประการ จนอาจกล่าวได้ว่า พุทธศาสนาเถรวาทเกิดขึ้นท่ามกลางป่าธรรมชาติอันรื่นรมย์ แม้ที่มาของคำว่าวัดในพุทธศาสนาเถรวาทก็เพราะว่า มีความร่มรื่น กล่าวคือเรียกกันว่าป่าอาราม ยังรวมไปถึง สถานที่เหมาะแก่การบำเพ็ญภาวนาด้วย แม้การปฏิบัติธรรมตามหลักฐานในคัมภีร์วิสุทธิมรรคก็กล่าวความหมาย และประโยชน์ไว้อย่างน่าสนใจ ดังนี้

แนวทางปฏิบัติในการอยู่ป่าของพระภิกษุ (นิสสัย 4) นั้น พระพุทธเจ้าทรงให้แนวทางให้ แนวปฏิบัติได้ชัดเจนว่าจะปฏิบัติอย่างไรกับป่า กล่าวคือ ทรงวางหลักการในการดำรงชีวิตเพื่อความขัด เกล่า ที่เรียกว่า นิสสัย 4 ข้อ ดังนี้

1. เทียวบิณฑบาต คือ ให้ภิกษุเลี้ยงชีพด้วยการบิณฑบาต โดยอาศัยชาวบ้านเป็นอยู่โดย ปัจจัยที่ได้จากการบิณฑบาตนั้นถือว่าเป็นปัจจัยที่บริสุทธิ์ นิสสัย 4 คือ เครื่องอาศัยของบรรพชิตหรือ สิ่งที่บรรพชิตพึงปฏิบัติ เพื่อการยังชีพ

2. นุ่งห่มผ้าบังสุกุล คือ การนุ่งห่มผ้าที่หาเจ้าของมิได้ เช่น ผ้าตามกองขยะที่ชาวบ้านทิ้ง หรือ ผ้าห่อศพ ภิกษุในสมัยพุทธกาลจะเก็บมาย้อมเย็บเป็น จีวร สบง ใว้ นุ่งห่ม

3. อยู่โคนไม้ เนื่องจาก ในสมัยพุทธกาล ผู้ที่บวชเป็นบรรพชิต เมื่อทิ้งบ้านเรือนมา ออกบวชก็มักจะอาศัยอยู่ในป่า แม้แต่พระพุทธองค์ก็ได้ยกเว้น ต่อมาภายหลังจึงมีผู้ศรัทธาสรางกุฎิ ถวาย

4. ฉันทยาตองด้วยน้ำมูตรเน่า คือ การฉันทยารักษาโรคด้วยยาตองน้ำมูตร (ปัสสาวะ) เน่า ปัจจุบันการแพทย์เจริญขึ้น จึงไม่ค่อยนิยมปฏิบัติ และอนุโลมให้ฉันทยาอื่นแทนได้ (พระพุทธโฆส เถรจรณา, 2548)

บริบทการปฏิบัติธุดงค์วัตร

การอาศัยป่า โคนต้นไม้ในธุดงค์วัตร กล่าวคือ วัตรปฏิบัติดังดงามอย่างหนึ่งของภิกษุบาง ประการ เป็นวัตรปฏิบัติที่พระพุทธเจ้าทรงอนุญาตไว้ แต่ไม่มีการบังคับ แล้วแต่ผู้ใดจะสมัครใจปฏิบัติ เป็นอุบายวิธีกำจัดขัดเกลากิเลส ทำให้เกิดความมักน้อยสันโดษยิ่งขึ้น มีอยู่ 2 ข้อ ที่ระบุว่า อาศัยป่า โคนต้นไม้ปฏิบัติธุดงค์ คือ

1. อารัญญิกังคะ ถือการอยู่ป่าเป็นวัตร คือจะอยู่อาศัยเฉพาะในป่าเท่านั้น จะไม่อยู่ใน หมู่บ้านเลย เพื่อไม่ให้ความพลุกพล่านวุ่นวายของเมืองรบกวนการปฏิบัติ หรือเพื่อป้องกันการพอก พูน ของกิเลส

2. รุกขมุสิกังคะ ถือการอยู่โคนไม้เป็นวัตร คือจะพักอาศัยอยู่ใต้ต้นไม้เท่านั้น งดเว้น จากการอยู่ในที่มีหลังคาที่สร้างขึ้นมา มุงบัง ข้อวัตรปฏิบัติสำหรับภิกษุผู้อยู่ป่าเป็นวัตร การที่ภิกษุเข้าไป อยู่ในป่า พระพุทธองค์ทรงแสดงวินัยปิฎกสูตร ซึ่งเป็นหลักธรรมสำหรับผู้อยู่อาศัยป่าเป็นที่บำเพ็ญธรรม พึงพิจารณาว่า ดังนี้ ถ้าอยู่แล้วสติไม่ตั้งมั่น จิตไม่เป็นสมาธิ อาสวะไม่สิ้น ไม่บรรลุนิพพานอันปลอดโปร่ง จากกิเลสอันยอดเยี่ยมทั้งปัจจัย 4 ก็หาได้ยาก ก็ควรหลีกเลี่ยงไปจากป่านั้น ไม่ควรอยู่ในเวลากลางวันหรือ เวลากลางคืน ถ้าอยู่แล้ว สติไม่ตั้งมั่นเป็นต้น แต่ปัจจัย 4 หาได้ไม่ยาก ก็ควรพิจารณาว่าตนไม่ได้บวช เพราะเหตุแห่งปัจจัย 4 พิจารณาแล้วก็ควรหลีกเลี่ยงไปจากป่านั้น ไม่ควรอยู่ ถ้าอยู่แล้ว สติตั้งมั่น เป็นต้น แต่ปัจจัย 4 ก็หาได้ยาก ก็ควรพิจารณาว่าตนไม่ได้บวชเพราะเหตุแห่งปัจจัย 4 พิจารณาแล้วก็ควร อยู่ ในป่านั้น ไม่ควรหลีกเลี่ยงไปถ้าอยู่แล้ว สติตั้งมั่นเป็นต้น และปัจจัย 4 ก็หาได้ไม่ยาก ก็ควรอยู่ในป่านั้น แม้ ตลอดชีวิต ไม่ควรหลีกเลี่ยง (ม.ม. 12/190/204.)

พุทธบัญญัติกับการอยู่ป่าของภิกษุ คณะสงฆ์ส่วนมากเป็นผู้อยู่ป่า ดังนั้น ภิกษุสงฆ์จึงมี ความระมัดระวังในการรักษาป่าอันเป็นสถานที่อยู่ของตน พระภิกษุสงฆ์จะต้องมีความเคารพต่อต้นไม้ ทุกต้นที่ตนได้อาศัยร่มเงา ความว่า

"ภูตคาม หรือพีช หรือของเขียว" หมายถึง ส่วนของพืชทั้ง 5 ส่วน และเป็นพระวินัยที่ พระภิกษุและภิกษุณีสงฆ์ ถือปฏิบัติโดยเคร่งครัด โดยการไม่ทำลาย คือ

1. พืชเกิดจากราก เช่น ขมิ้น ขิง แผลก หัวหมูพุทธบัญญัติกับการอยู่ป่าของพระสงฆ์
2. พืชเกิดจากลำต้น เช่น ต้นโพธิ์ ต้นไทร

3. พืชเกิดจากข้อ เช่น อ้อย ไม้ไผ่ ไม้้อ
4. พืชเกิดจากยอด เช่น ผักบุ้ง ถั่ว หนุ่ยนาง แมงลัก
5. พืชเกิดจากเมล็ด เช่น ข้าว ถั่ว งา

มีข้อห้ามมิให้พระภิกษุสงฆ์เข้าพำนักอาศัยสถานที่บางแห่งในป่า ในพระวินัย คือ

1. ไม่ให้อยู่ในโพรงไม้คุดปีศาจ
2. ไม่ให้อยู่บนคานคอบไม้คุดนายพราน
3. ไม่ให้อยู่กลางแจ้งแล้วต้องวิ่งหลบฝนทุกครั้งที่ฝนตก
4. ไม่ให้อยู่ในป่าช้าคุดสัปรหร่อ
5. ไม่ให้อยู่ตามโคนต้นไม้คุดคนเลี้ยงวัว ไม่ให้อยู่ใต้ตุ่มดินคุดเจียรถีย

นอกจากนั้น พระพุทธองค์ยังทรงรักษารักษารวมชาติและสิ่งแวดล้อมเพื่อเป็นปัจจัยหนุน
ความเป็นปฏิรูปประเทศอีกด้วย คือ

1. ไม่อนุญาตให้พราภคตคาม (การทำลายต้นไม้และพันธุ์พืช)
2. ไม่อาพาธ ไม่อนุญาตให้ถ่ายอุจจาระ ปัสสาวะ หรือบ้วนน้ำลายลงในของเขียว (พืชพันธุ์ไม้)
3. ไม่อาพาธ ไม่อนุญาตให้ถ่ายอุจจาระ ปัสสาวะ หรือบ้วนน้ำลายลงในน้ำ
4. ไม่อนุญาตให้เผาหญ้า (วิ.ม. 4/204/320.)

อานิสงส์ของการปฏิบัติตุงควัตร

ในพรรษาหนึ่ง พระพุทธองค์ทรงปลีกเร้นไปจำพรรษา ณ ป่าใหญ่ ชื่อ อิจฉานังคละตลอดไตรมาสนั้น ทรงปลีกวิเวกพำนักอยู่เพียงพระองค์เดียว ทรงอนุญาตให้เฉพาะภิกษุที่นำอาหารปิณฑบาตเข้าไปถวายเพียงรูปเดียวเท่านั้น เมื่อออกพรรษาแล้ว ทรงพบภิกษุทั้งหลาย จึงทรงเล่าว่า ทรงพำนักอยู่ตลอดพรรษาด้วยอานาปานสติ พุทธจริยาตอนนี้ สะท้อนให้เห็นว่า อานาปานสติภาวนานั้นสำหรับผู้บรรลุอุรียผลสูงสุดเป็นพระอรหันต์แล้วก็สามารถใช้เพื่อเป็นวิธีการในการพักผ่อนเพื่อเกื้อกูลต่อสุขภาพได้ จากการศึกษาการปฏิบัติตุงควัตรข้อถือการอยู่ป่าเป็นวัตรของพระเรวตขทิวรณียเถระ ทำให้ทราบว่า การอยู่ป่านั้นเหมาะแก่การบำเพ็ญสมณธรรมเป็นอย่างมาก ทั้งนี้เนื่องมาจากสภาพ แวดล้อมที่เหมาะสม ไม่มีผู้คนที่จะมารบกวนเวลาปฏิบัติธรรมจึงทำให้จิตใจสงบได้เร็ว เมื่อทำการพิจารณาหลักธรรมหรือการเจริญกรรมฐาน ทำให้ได้รับผลอย่างรวดเร็วเป็นปัจจัยทำให้บรรลุธรรมได้เร็วถึงแม้ว่าการอยู่ในป่าเป็นสถานที่อันตรายสำหรับบุคคลทั่วไป แต่ท่านไม่เคยกลัวอันตรายใด ๆ ในป่า ทั้งนี้เพราะว่าบุคคลที่มีศีลอันดีงามไปอยู่ที่ใดก็ไม่ต้องกลัวอันตราย ดังนั้นพระเรวตขทิวรณียเถระ จึงมีวิถีชีวิตความเป็นอยู่ที่ใกล้ชิดกับธรรมชาติ ทั้งนี้เพราะความปรารถนาเดิมที่ตั้งไว้ ปรารถนาไว้จากสำนักของพระพุทธเจ้าองค์ก่อน ๆ และท่านเองก็มีความยินดีพอใจในธรรมชาติ ด้วยความที่ในยุคนั้น สมัยนั้นมีความจำเป็นต่อการปรับสภาพตนเองให้เหมาะแก่การอยู่กับ

ปา อยู่กับธรรมชาติเพราะมุ่งไปที่การปฏิบัติขั้นของพุทธศาสนาเถรวาทท่ามกลางธรรมชาติ ธรรมะที่มีเครื่องอุปมา เปรียบเทียบกับธรรมชาติกล่าวได้ว่า ปา เป็นที่อยู่ตามธรรมชาติที่บริสุทธิ์และสงบ เหมาะแก่ผู้แสวงหา ความวิเวก เนื่องจากปาเป็นถิ่นที่เหมาะสมผู้ปฏิบัติย่อมมีโอกาสที่จะพัฒนาตนไปสู่ความเจริญ สู่เป้าหมายหรือผลที่จะได้รับจากการอยู่ในสถานที่ ๆ เหมาะสมได้ไม่ยาก ซึ่งเป้าหมายหรือผลที่จะได้รับจากการอยู่ในปฏิรูปเทศนั้นย่อมขึ้นอยู่กับผู้ที่อยู่นั้นว่าจะสามารถใช้ประโยชน์จากการที่ได้อยู่ในปฏิรูปเทศได้มากน้อยเพียงใดนั่นเอง (วิ.มหา. 12/89/277.)

2.6.4 พระราหูลเถระ

การปฏิบัติธุดงค์วัตรของพุทธสาวก มีหลักการคล้ายกับการทำงาน คือ มุ่งประโยชน์แก่คนส่วนมาก แม้ว่าพระอรหันต์จะได้ชื่อว่าเป็นผู้ทำกิจเสร็จแล้วคือเป็นอเสขบุคคล ไม่ต้องศึกษาเพื่อบรรลุพระนิพพานก็ตาม แต่ก็ปรากฏว่าพระอรหันต์ยังปฏิบัติหน้าที่เพื่อประโยชน์ใน ปัจจุบัน และด้านที่เกี่ยวข้องกับผู้อื่นเพื่ออนุเคราะห์ชุมชนผู้ที่เกิดในภายหลัง พระราหูลเถระเองก็ เช่นกัน การที่พระราหูลเถระอยู่ในสิ่งแวดล้อมที่สมบูรณ์ด้วยกัลยาณมิตร จึงได้เห็นตัวอย่างการปฏิบัติ อีกทั้งกัลยาณมิตรก็คอยเฝ้าพร่ำสอนตักเตือนอยู่ตลอดเวลา อุปัชฌาย์อาจารย์จึงรู้ถึงพื้นฐานของอุปนิสัยที่ควรแก้ไขให้ถูกต้องและวิธีการปฏิบัติที่เหมาะสมกับจริตของพระราหูล โดยเฉพาะอย่างยิ่ง พระราหูลเถระ ได้ถือตามแนวทางการปฏิบัติธุดงค์วัตร 13 ข้อ ที่พระพุทธองค์ทรงให้โอวาทฝากไว้ อย่างไม่ลดละวิธีการปฏิบัติธุดงค์วัตรการบรรลุธรรมของพระราหูลเกิดขึ้นได้ เพราะอาศัยเหตุปัจจัยหลายประการดังนี้

วิธีการปฏิบัติธุดงค์

พระสังคีติการจารย์ ได้สอนการปฏิบัติธุดงค์ให้พระราหูลทราบ เป็นหมวด ๆ มี 4 หมวด คือ ธุดงค์หมวดจีวร ธุดงค์หมวด บิณฑบาต ธุดงค์หมวดเสนาสนะ และธุดงค์หมวดความเพียร รวมวิธีการปฏิบัติธุดงค์ทั้งสิ้น ประเภท และธุดงค์แต่ละหมวดนั้น ได้แก่

(1) ธุดงค์หมวดจีวร มี 2 ประเภท คือ การทรงผ้าบังสุกุลเป็นวัตร และการทรงไตรจีวร เป็นวัตร

(2) ธุดงค์หมวดบิณฑบาต มี 5 ประเภท คือ การเที่ยวบิณฑบาตเป็นวัตร, การเที่ยวบิณฑบาตไปตามลำดับเป็นวัตร, การนั่งฉันอาสนะเดียวเป็นวัตร, การฉันเฉพาะในบาตรเป็นวัตร และการห้ามภัตรที่เขานำมาถวายในภายหลังเป็นวัตร

(3) ธุดงค์หมวดเสนาสนะ มี 5 ประเภท คือ การอยู่ป่าเป็นวัตร, การอยู่โคนไม้เป็นวัตร, การอยู่กลางแจ้งเป็นวัตร, การอยู่ป่าช้าเป็นวัตร, และการอยู่ในเสนาสนะที่เขาจัดไว้ให้เป็นวัตร

(4) ธุดงค์หมวดความเพียร คือ การนั่งเป็นวัตร (ที.ม.อ. 14/201,795-809/381-5)

บริบทการปฏิบัติธุดงค์วัตร

มีบรรยายในอรรถกถารากุสสูตรที่พระผู้มีพระภาคตรัสสอนพระราหุเถระว่า เมื่อ พระผู้มีพระภาคตรัสอย่างนี้แล้ว พระราหุเถระทราบว่าเป็นพระผู้มีพระภาคได้ตรัสว่า อย่าได้กระทำความอยากในจีวร จึงได้สมาทานชุดงค์ 2 ข้อที่เกี่ยวกับจีวร คือ ปิงสุกุลิกังชุดงค์ 1 เตะจีวริกังชุดงค์ 1 (ขุ.สุ.อ. 47/300- 301)

พระราหุเถระทราบว่าเป็นพระผู้มีพระภาคได้ตรัสว่า อย่าได้ทำความอยากในบิณฑบาตจึงได้สมาทานชุดงค์ 5 ข้อที่เกี่ยวกับบิณฑบาต คือ

- (1) ปิณฑปาตีกังชุดงค์
- (2) สปะทานจาริกังชุดงค์
- (3) เอกาสนิกังชุดงค์
- (4) ปัตตปิณฑิกังชุดงค์ และ
- (5) ขลุปัจฉิมภัตติกังชุดงค์ (ขุ.สุ.อ. 47/301.)

พระราหุเถระทราบว่าเป็นพระผู้มีพระภาคตรัสว่า เธออย่าได้ทำความอยากในเสนาสนะ จึงได้สมาทานชุดงค์ 6 ข้อที่เกี่ยวข้องด้วยเสนาสนะอารัญญิกังชุดงค์ อัปโภกาสิกังชุดงค์ รุกขมุลิกังชุดงค์ ยถาสันถติกังชุดงค์ โสสานิกังชุดงค์ และเนสัชชิกังชุดงค์

อานิสงส์ของการปฏิบัติชุดงค์วัตร

จากการปฏิบัติชุดงค์ของพระราหุเถระ ความในตอนที่หนึ่งของอรรถกถามีว่า พระราหุเถระไม่เคยเหยียดหลังบนเตียงนอนเป็นเวลา 2 ปี เมื่อเป็นเช่นนี้ ธรรมที่เป็นเครื่องขัด เกลาภิเลสของผู้ปฏิบัติชุดงค์มี 5 ประการด้วยกันคือ 1. ต้องเป็นผู้มีกนน้อย 2. มีความสันโดษ 3. เพื่อขัดเกลากิเลส 4. มีความยินดีในที่สงัด และ 5. ความเป็นผู้เห็นประโยชน์ในการภาวนา รู้ประมาณในภัตตาหาร

ในโอวาทปาติโมกข์อันเป็นหลักคำสอนสำคัญของพุทธศาสนาเถรวาท หรือคำสอนอันเป็นหัวใจของพุทธศาสนาเถรวาท ได้แก่ พระพุทธพจน์ 3 คาถากึ่ง ที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงในวันมาฆบูชา มีบทหนึ่งว่า "การไม่กล่าวร้าย 1 การไม่ทำร้าย 1 การสำรวมในปาฏิโมกข์ 1 ความเป็นผู้รู้จักประมาณในอาหาร 1 ที่นั่งที่นอนอันสงัด 1 ความเพียรในอธิจิต 1 นี้เป็นคำสอนของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย" (พระสุทัตถ์ กตสาโร (ประทุมแก้ว), 2556)

พระพุทธเจ้าตรัสเตือนสติพระราหุเถระให้รู้จักประมาณ ทั้งในการรับและกำลังของตน แล้วรับประเคน ดึงความว่า เธอจงรู้จักประมาณ ในการรับและประมาณในการบริโภค ในประมาณทั้งสองอย่างนั้น ผู้รู้จักประมาณในการรับ เมื่อไทยธรรมมีน้อย ทั้งเมื่อหายกต้องการจะให้น้อย ก็จึงรับแต่น้อย เท่านั้น เมื่อไทยธรรมมีน้อย แต่หายกแม้จะต้องการให้มาก ก็ควรรับแต่น้อยเหมือนกัน แต่เมื่อไทยธรรมมีมาก หายกต้องการจะให้น้อยก็ควรรับน้อยเหมือนกัน ก็เมื่อไทยธรรมแม้มีมาก ทั้งหายกก็ต้องการจะให้มากก็ควรจะรู้จักกำลังของตนแล้วรับ ภิกษุผู้รู้ประมาณในการบริโภคพิจารณาโดยแยกกาย

แล้ว ฟังฉันโกชนะประดุกบุคคล บริโภคเนื้อบุตร และประดุกบุคคลใช้น้ำมันหยอดเพลานั้น (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), 2564)

กล่าวโดยสรุปแล้ว พระราหุลเถระบรรลุธรรมด้วยการฟังธรรมจากพระพุทธเจ้าตามลำดับมีครั้งสำคัญ ๆ เช่น เมื่ออายุ 15 ปี ตรัสสอนเรื่องการสำรวมกาย วาจา และใจ เพื่อให้พื้นฐานของการทำกรรมดีทุกอย่างเกิดขึ้น เมื่ออายุ 18 ปี ตรัสสอนเรื่องกฎไตรลักษณ์ เพื่อให้รู้เท่าถึงกฎธรรมชาติที่ว่าทุกสิ่งมีเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา ทนอยู่สภาพเดิมไม่ได้ และไม่มีตัวตนที่แท้จริง เมื่ออายุ 20 ปี เมื่อพระองค์พิจารณาเห็นว่าปัญญาของพระราหุลเถระแก่กล้าแล้วจึงตรัสให้เร่งทำที่สุดแห่งทุกข์ให้ได้ โดยการปฏิบัติจุดดวงจันทร์จนบรรลุพระอรหัตผลในเวลาต่อมาของการเป็นภิกษุในพุทธศาสนาเถรวาท แม้จะไม่ได้รับการยกย่องว่าเป็นเลิศเหมือนพระมหากัสสปเถระก็ตามที่ แต่การปฏิบัตินั้นถือเป็นตัวอย่างให้คนรุ่นหลังเฝ้าในการปฏิบัติตามหลักจุดดวงจันทร์ข้อใดข้อหนึ่งให้เห็นสมควรแก่จริตของตน ไม่แพ้กับหลักธรรมอื่น ๆ ที่ปรากฏในพุทธศาสนาเถรวาท

2.6.5 พระสุภูติเถระ

เมื่อบวชแล้วพระสุภูติได้ตั้งใจปฏิบัติธรรม ศึกษาพระวินัยปิฎกและพระอภิธรรมปิฎกจนเชี่ยวชาญ หลังจากเรียนกรรมฐานจากพระบรมศาสดา แล้วจึงปลีกออกไปหาสถานที่อันสงบเพื่อบำเพ็ญสมณธรรมเจริญวิปัสสนากรรมฐานอยู่ในป่า และในเวลาไม่นานนักก็บรรลุธรรมสำเร็จเป็นพระอรหันต์สิ้นอาสวกิเลส

วิธีการปฏิบัติจุดดวงจันทร์

พระสุภูติเถระถือจุดดวงจันทร์ 2 ข้อ คือ ถือการอยู่ป่าเป็นวัตรและถือนั่งเป็นวัตรอย่างเคร่งครัด หลังจากที่ได้เรียนกรรมฐานจากพระบรมศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้าแล้ว จึงปลีกตัวเข้าป่าไป เพื่อบำเพ็ญเพียรภาวนาและเจริญวิปัสสนากรรมฐาน จาริกท่องเที่ยวไปยังสถานที่ต่าง ๆ เผยแผ่พระธรรมของพระพุทธเจ้า ขณะบิณฑบาตก็แผ่เมตตาให้แก่ผู้ตักบาตรถวายอย่างทั่วถึง

บริบทการปฏิบัติจุดดวงจันทร์

การที่เข้าป่านั้น เพราะป่าเป็นสถานที่อันสงบเงียบสงัดไม่มีสิ่งรบกวนจิตใจ ไม่มีสิ่งทำลายการเจริญภาวนา เหมาะสมเป็นอย่างมากแก่การเจริญกรรมฐานและการบำเพ็ญภาวนา ทำให้จิตเกิดสมาธิได้เร็ว จนในที่สุดได้บรรลุอรหัตต์ในเวลาอันรวดเร็ว พระสุภูติเถระ จะถือนั่งเป็นวัตรเสนาสนะแล้วแต่เขาจะจัดให้ไม่ว่าจะเลวหรือประณีตอย่างไรก็ยินดีไปตามนั้น และถือนั่งเป็นวัตรอย่างเคร่งครัด ท่านเป็นพระเถระที่มีความเมตตาสูงมาก ถึงแม้ท่านจะไม่มีที่พักท่านก็ไม่เรียกร้องหรือรบกวนใครให้มาสร้างที่พักให้ ท่านพอใจในสิ่งที่ตนมีทำให้ท่านเป็นที่รักแก่คนทั่วไปจนได้รับว่าเป็นเอตทัคคะในด้านอรณวิหารธรรม (เจริญญาณประกอบด้วยเมตตา) และทักษิณียบุคคล (ผู้ควรรับทักษิณาทาน)

พระสุกัฏติเถระเป็นพระที่ประกอบด้วยเมตตา ควรแก่การรับทักษิณาทาน การที่ท่านไม่ไปบอกหรือไปขอแก่ประชาชนชาวเมืองหรือแม่แต่ไปขอให้สร้างที่พักให้จากพระเจ้าพิมพิสาร นั้นหมายความว่า พระเถระท่านมีความพอใจในสถานที่เขาจัดไว้ให้ซึ่งก็คือ การถือธุดงค์ข้อการอยู่ในสนาสนะแล้วแต่เขาจะจัดให้ไม่ว่าจะเลวหรือประณีตอย่างไรก็ยินดีไปตามนั้น

อานิสงส์ของการปฏิบัติธุดงค์วัตร

พระสุกัฏติเถระได้รับการกล่าวขานว่า เป็นผู้ที่ประกอบด้วยเมตตา (อรณวิหารธรรม) ปกติท่านมักจะเข้ามานอนสมาบัติเพื่อแสวงหาความสุขอันเกิดจากการสิ้นกิเลส ขณะบิณฑบาตได้แม่เมตตาให้แก่ผู้ตักบาตรถวายด้วย ได้ชื่อว่าเป็นผู้ควรแก่การรับทักษิณาทานหรือการให้ของทำบุญทำทาน (ทักษิณียบุคคล) ได้เผยแผ่พระธรรมของพระผู้มีพระภาคมาถึงแคว้นมคธ ที่พระเจ้าพิมพิสารผู้ปกครองแคว้น ซึ่งได้ประกาศพระองค์เป็นอุบาสกยึดถือพระรัตนตรัย คือ พระพุทฺธ พระธรรม พระสงฆ์เป็นสรณะ คือเป็นที่พึ่งที่ระลึกไปตลอดชีวิต อีกทั้งเป็นผู้สร้างพระเวฬุวันมหาวิหาร อันเป็นวัดแห่งแรกในทางพุทธศาสนาเถรวาทถวายพระบรมศาสดาและพระภิกษุสงฆ์

พระเจ้าพิมพิสารได้ทราบถึงวัตรปฏิบัติอันประกอบด้วยเมตตาของพระสุกัฏติเถระ จึงอาราธนาให้พระเถระ จำพรรษา ณ แคว้นมคธ แต่เนื่องจากทรงมีพระราชภารกิจมากมาย ทำให้สิ่งส่งบรรดาข้าราชการทั้งหลายจัดสถานที่พักถวาย ด้วยเหตุนี้พระสุกัฏติเถระจึงต้องพักอยู่กลางแจ้ง และด้วยอำนาจคุณแห่งพระเถระ จึงทำให้เกิดอากาศแปรปรวน ฝนไม่ตกต้องตามฤดูกาล เป็นเหตุให้ชาวนาชาวไร่ปลูกพืชผลไม่ได้ผลผลิตพากันเดือดร้อนไปทั่ว เมื่อความทราบถึงพระเนตรพระกรรณ พระเจ้าพิมพิสารทรงพิจารณาว่า พระองค์ได้กระทำผิดในทศพิธราชธรรม สังคหวัตถุและจักรวรรดิวัตร ทั้งปวงหรือไม่ เมื่อทรงระลึกได้ว่ามิได้สร้างเสนาสนะถวาย พระสุกัฏติเถระจนทำให้เกิดอาเพศเหตุร้ายในพระราชอาณาจักรจึงทรงรับสั่งการให้เจ้าพนักงานสร้างกุฏิมุงบังด้วยใบไม้ถวายเป็นการเร่งด่วน จากนั้นจึงอาราธนาให้พระเถระเข้ามาอาศัยอยู่ในสถานที่จัดไว้เป็นการชั่วคราวในพรณานั้น จึงเป็นเหตุให้ฝนเริ่มตกมาปรอย ๆ แต่ยังไม่เพียงพอแก่ความต้องการของประชาชน พระสุกัฏติเถระผู้ประกอบด้วยเมตตามีความประสงค์จะสงเคราะห์แก่ชนทั้งหลาย จึงกล่าวรำพึงว่า "ดูกรรม กุฎีของเรา มุงดีแล้ว มีเครื่องป้องกันอันตรายมิดชิดดี ท่านจงตกลงมาตามสะดวกเถิด จิตของเราตั้งมั่นดีแล้ว หลุดพ้นแล้ว จากกิเลสทั้งปวงเราเป็นผู้มีความเพียรอยู่ เชิญตกลงมาเถิดฝน" (ขุ.อ. 26/203)

เมื่อกล่าวธรรมกถาจบฝนตกลงมาจนเพียงพอแก่ความต้องการของประชาชน ทำให้สามารถเพาะปลูกพืชไร่ทำสวนทำนาได้ดีเหมือนเช่นเดิม ความเดือดร้อนทุกข์ยากทั้งปวงก็หายไป พระสุกัฏติเถระมหาสาวกเป็นกำลังสำคัญผู้หนึ่งในการเผยแผ่พุทธศาสนาเถรวาทช่วยแบ่งเบาภาระองค์พระสัพพัญญู และพระธรรมเสนาบดีทั้งสอง อีกทั้งจากวัตรปฏิบัติของท่านดังกล่าวมาแล้วข้างต้น จึงได้รับยกย่องจากพระบรมศาสดา ว่ามีความเป็นเลิศกว่าภิกษุทั้งหลายในด้านอรณวิหารธรรม (เจริญฌานประกอบด้วยเมตตา) และทักษิณียบุคคล (เป็นผู้ควรรับทักษิณาทาน) พระสุกัฏติเถระท่านเป็น

พระเถระที่มีผิวพรรณผ่องใสสะอาดสวยงาม ในครั้งเมื่อท่านยังเป็นฆราวาส ท่านเกิดความเลื่อมใสในฉัพพรรณรังสีที่ออกจากพระวรกายของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าจึงขอบวชกับพระองค์ เมื่อบวชแล้วท่านได้เรียนกรรมฐานจากพระพุทธเจ้าแล้วหลีกเข้าป่าไป เพื่อไปปฏิบัติกรรมฐานอย่างจริงจังจนในที่สุดก็บรรลุอรหัตตสันนิสส การที่ท่านสามารถบรรลุอรหัตตได้นั้นเกิดจากการที่ท่านได้เข้าไปบำเพ็ญสมณธรรมในป่า ซึ่งโดยปกติป่าจะเป็นสถานที่อันสงบ สงัด และนอกจากนี้ยังแสดงให้เห็นว่าพระเถระท่านเป็นพระที่ไม่ชอบเบียดเบียนใคร เกรงใจบุคคลอื่น ไม่รบรวนบุคคลอื่น จึงเหมาะแล้วที่ท่านได้รับการยกย่องกล่าวขานว่าเป็น "พระเถระที่ประกอบไปด้วยความเมตตา" (อง เอกาทสก. อ. 3/13/384)

2.7. สรุปจุดควัตรในพุทธศาสนาเถรวาท

จุดควัตรในพุทธศาสนาเถรวาท 13 ข้อแบ่งออกเป็น 4 หมวด หมวดจีวร หมวดบิณฑบาต หมวดเสนาสนะ และหมวดความเพียร

ระดับของการปฏิบัติในจุดควัตรมี 3 ระดับ คือ ระดับอุกฤษฏ์ ระดับกลาง และระดับต้น เช่น ผู้ถืออยู่ป่า สามารถอยู่ในเสนาสนะชายบ้าน คือแถวละแวกบ้าน

พระสาวกผู้เลิศด้านจุดควัตร ในพุทธศาสนาเถรวาท

พระมหากัสสปะ ถือจุดควัตร 13 ข้อเคร่งครัด ได้แก้ไขแต่ผ้าบังสุกุลเป็นวัตรถือการเที่ยวบิณฑบาตเป็นวัตรและถือการอยู่ป่าเป็นวัตร เพื่อให้เป็นแบบฉบับของบรรดาภิกษุทั้งหลายภายหลัง

พระอุปเสนเถระ สมทานถือจุดควัตรครบทั้ง 13 ข้อ ทำให้ศิษย์ของท่านซึ่งมาจากหลายชาติตระกูลหลายหมู่เหล่า ต่างสมทานจุดควัตรกันทุกรูป ด้วยท่านจะบอกว่าฉันเป็นผู้อยู่ป่าเป็นวัตร ถือบิณฑบาตเป็นวัตร ทรงผ้าบังสุกุลเป็นวัตร จักถืออยู่ป่าเป็นวัตร ถือบิณฑบาตเป็นวัตร ทรงผ้าบังสุกุล

พระเรวตขทัยเถระ ผู้เป็นเลิศอยู่ป่าเป็นวัตร สุขอันเกิดแต่ผลสมาบัติ และด้วยพรหมวิหารธรรม ยินดีแล้วในความหลีกเร้น หมั่นประกอบธรรมเครื่องระงับ ใจภายในตน ไม่เห็นห่างจากฉนวนประกอบด้วยวิปัสสนา มีแนวการอยู่ป่าของพระภิกษุ คือนิสสัย 4

จุดควัตร พระราหุล อุปัชฌาย์อาจารย์รู้ถึงพื้นฐานและอุปนิสัยที่ควรแก้ไขให้ถูกต้องและวิธีการปฏิบัติที่เหมาะสมกับจริต ได้ถือตามแนวทางการปฏิบัติจุดควัตร 13 ข้อ

จุดควัตร พระสุภูติเถระ ศึกษาพระวินัยปิฎกและพระอภิธรรมปิฎกจนเชี่ยวชาญ หลังจากเรียนกรรมฐาน ชอบที่จะออกไปหาสถานที่สงบสงัดเงียบเพื่อบำเพ็ญสมณธรรมเจริญวิปัสสนา

เอตทัคคะ คือ ตำแหน่งที่พระพุทธเจ้ายกย่องพุทธสาวก ว่า เป็นผู้ยอดเยี่ยมในทางใดทางใดหนึ่ง เป็นผู้ประเสริฐสุด ตำแหน่ง เอตทัคคะ นี้ ย่อมได้โดยเหตุ 4 ประการคือ

1. โดยเหตุเกิดเรื่อง (อัตถูปัตติ) คือ ได้แสดงความสามารถออกมาให้ปรากฏโดยสอดคล้องในเหตุการณ์หรือสถานการณ์นั้น ๆ ที่เกิดขึ้น
2. โดยการมาก่อน (อาคมนะ) คือได้สร้างบุญสะสมในด้านนั้นมาตั้งแต่อดีตชาติพร้อมทั้งได้ตั้งจิตปรารถนาเพื่อได้ตำแหน่งเอตทัคคะนี้ด้วย
3. โดยเป็นผู้ชำนาญชำนาญ (จินณวสี) คือได้เป็นผู้มีความเชี่ยวชาญเฉพาะเรื่องนั้น ๆ เป็นพิเศษ
4. โดยเป็นผู้ยิ่งใหญ่ด้วยคุณ (คุณาติเรก) คือมีความสามารถในเรื่องที่ทำให้ได้รับตำแหน่งเอตทัคคะเหนือกว่าผู้อื่นที่มีความสามารถอย่างเดียวกัน ซึ่งพระพุทธองค์จะยกย่องพระสาวกว่าเอตทัคคะ ด้านใด จะมีเพียงหนึ่งองค์เท่านั้น (อง เอก-ทุก-ติก 20/24/146)

พระสาวกที่ได้รับคำยกย่องว่าเป็นผู้ยอดเยี่ยม

ตารางที่ 2.1 แสดงคุณลักษณะพิเศษของพระสาวก 5 องค์

พระสาวก	เอตทัคคะด้าน	รุดงควัตร
พระมหากัสสปะ	ผู้มีบริวารมาก	13 ข้อ จีวร บิณฑบาต อยู่ป่า ชั้นอุกฤษฏ์
พระอุปเสนเถระ	ผู้นำซึ่งความเลื่อมใส	13 ข้อ ชั้นอุกฤษฏ์
พระขทิวรณิยเรวตเถระ	ในทางผู้อยู่ป่า	13 ข้อ ชั้นอุกฤษฏ์
พระราหุลเถระ	ผู้เคร่งในการศึกษา	13 ข้อ ชั้นกลาง1
พระสุภูติเถระ	อรณวิหารธรรม	13 ข้อ ชั้น ชั้นอุกฤษฏ์

บทที่ 3

วิธีการปฏิบัติตรงควัตรของพระสงฆ์ในจังหวัดสกลนคร

การศึกษาเชิงวิเคราะห์หลักปฏิบัติตรงควัตรของพระสงฆ์ในจังหวัดสกลนคร ในบทที่ 2 ได้กล่าวถึงตรงควัตรในพุทธศาสนาเถรวาทมาแล้ว ในบทนี้ผู้วิจัยจะศึกษาวิธีการปฏิบัติตรงควัตรของพระสงฆ์ในจังหวัดสกลนคร ที่มุ่งศึกษาปฏิบัติในสายพระตรงคกรมฐาน ที่ท่านเคร่งครัดปฏิบัติตามหลักคำสอนของพระพุทธองค์อย่างจริงจังและถูกต้องพุทธวินัย ดังต่อไปนี้

พระเถระผู้นำแต่ละยุคสมัยก็ได้ปฏิบัติตนเคร่งครัดในพระธรรมวินัยและขนบธรรมเนียมทั้งด้านปฏิบัติ ปรีชาและปฏิเวธ เป็นแบบอย่างที่ดีแก่ศิษย์ อีกทั้งยังมีความเพียรในการประกอบศาสนกิจทุกอย่างทั้งประโยชน์ส่วนตนและประโยชน์ผู้อื่น ตลอดจนได้นำเอาความรู้ทางด้าน ภาษาไทย และศิลปหัตถกรรมมาเผยแพร่ ทำให้คณะสงฆ์ในภาคอีสานมีความเจริญรุ่งเรือง ตลอดจนมาถึงปัจจุบัน (ประจวบ แสนกลาง, 2531)

บุคคลทั่วไปส่วนใหญ่จะเข้าใจว่าการปฏิบัติตรงคกรมฐานในภาคอีสานเริ่มมาตั้งแต่สมัยของพระอาจารย์เสาร์ กนตสีโล และ พระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต เป็นต้น แต่ความจริงแล้ว การปฏิบัติตรงคกรมฐานได้มีมาก่อนแล้วคือเริ่มตั้งแต่ยุคที่พระธรรมยุติกนิกายขยายเข้ามาในอีสานยุคแรก ในสมัยพระอาจารย์ดี พนฺธุโล เป็นผู้ปกครอง จะเห็นได้จากคำกล่าวของสมเด็จพระมหาวิรวงศ์ (อ้วน ติสฺโส) ตอนหนึ่งว่า “ปฏิปทาของคณะธรรมยุตเบื้องต้น ตามที่ได้สังเกตด้วยตนเองบ้าง และสังเกตเสียงของคนเก่าเล่าให้ฟังบ้าง ย่อมเป็นปฏิปทาประการหนึ่ง พระตรงคกรมฐานแทบทั้งสิ้น เพราะในวันหนึ่ง ๆ ได้ละกาลเวลาเป็นส่วน ๆ เช่น เวลานั้นเล่าเรียนเวลานั้นฟังเทศน์ไหว้พระสวดมนต์ เวลานั้น ท่องบ่นสาธยาย เวลานั้นตึระขังจำวัด เวลานั้นสัจญาณตื่น เวลานั้นปลีกออกสู่วิเวกทำความสงบใจแม้สถานที่ตั้งวัดในครั้งกระโน้น ก็ไม่มีอยู่ใกล้ชุมชน จึงเห็นได้ว่าปฏิปทาของคณะสงฆ์คล้ายกับเป็นพระตรงคกรมฐาน (สมเด็จพระมหาวิรวงศ์ (อ้วน ติสฺโส), 2496)

3.1. พระสงฆ์ที่เป็นพระเถระผู้ใหญ่ที่มีมรณภาพแล้ว

3.1.1 หลวงปู่มั่น ภูริทตฺโต

พระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต เดิมมีชื่อว่า มั่น แก่นแก้ว เกิดเมื่อวันพฤหัสบดีที่ 20 มกราคม พ.ศ. 2413 (นับแบบใหม่) ตรงกับวันพฤหัสบดี แรม 4 ค่ำ เดือนยี่(2) ปีมะเส็ง ณ บ้านคำบง ตำบลสงยาง อำเภอโงนเจียม (ปัจจุบันคืออำเภอศรีเมืองใหม่) จังหวัดอุบลราชธานี บิดาชื่อ นายคำด้วง แก่นแก้ว และมารดาชื่อ นางจันทร์ แก่นแก้ว

บรรพชา

เมื่อท่านอายุได้ 15 ปี ได้เข้าบรรพชาเป็นสามเณร ณ วัดบ้านคำบง เมื่อบวชได้ 2 ปี บิดาขอรับรองให้ลาสิกขาเพื่อช่วยการงานทางบ้าน จิตท่านยังหวนคิดถึงร่มผ้ากาสาวพัสตร์อยู่เนืองนิจ เพราะติดใจในคำสั่งของยายว่า เจ้าต้องบวชให้ยาย เพราะยายก็ได้เลี้ยงเจ้ายากนัก ต่อมาหลวงปู่เสาร์ กนตสีโล ได้เดินธุดงค์มาปักกลดอยู่ที่ บ้านคำบง พระอาจารย์มั่นในขณะเป็นฆราวาสจึงเข้าถวายการรับใช้และมีจิตศรัทธาในข้อวัตรปฏิบัติของหลวงปู่เสาร์ ต่อมาได้ถวายตัวเป็นศิษย์ติดตามเดินทางเข้าเมืองอุบลราชธานี

อุปสมบท

เมื่อท่านอายุได้ 23 ปี ได้เข้าพิธีอุปสมบทเป็นพระภิกษุ ณ วัดเลียบ อำเภอเมืองอุบลราชธานี จังหวัดอุบลราชธานี ในวันที่ 12 มิถุนายน พ.ศ. 1436 โดยมีพระอริยกระวี (อ่อน ธมมกรฺขิโต) เป็นพระอุปัชฌาย์ พระครูสีทา ชยเสโน เป็นพระกรรมวาจาจารย์ พระครูประจักษ์อุบลคุณ (สุย ญาณสโย) เป็นพระอนุสาวนาจารย์ ได้รับขนานนามเป็นภาษามคธว่า ภูริทตโต แปลว่า ผู้ให้ปัญญา

วิธีการปฏิบัติธุดงค์วัตร

พระภิกษุฝ่ายที่มุ่งศึกษาธรรมโดยการกระทำหรือลงมือปฏิบัติและพำนักอยู่ตามป่าเขาที่สงบ สงัด สะดวกต่อการปฏิบัติ เรียกว่าพระฝ่ายอรัญวาสี พระธุดงค์กรรมฐาน หรือพระป่า พระภิกษุที่ได้รับการยกย่องนับถือว่าเป็นพระบูรพาจารย์ใหญ่แห่งกองทัพธรรม พระกรรมฐานในประเทศไทย ได้แก่ ท่านพระอาจารย์มั่น ภูริทตโต ผู้ได้บำเพ็ญความเพียรในชั้นเอกอุจนบรรลุดุธรรมชั้นสูงสุด พระอาจารย์มั่น ให้ถือธุดงค์วัตรหมด มีคติอยู่อย่างหนึ่งท่านไม่รับกลิ่นแต่รับเป็นผ้าบังสุกุล โดยท่านให้เอาเตียงไปตั้ง เอาผ้าไปวาง เอาฟาดไม้ (กิ่งไม้ที่มีใบไม้) ไปปก แล้วหลวงปู่มั่นไปบังสุกุล ถ้ามีคนมาจากที่ไหนก็ตาม จะมาถวายของ ท่านจะถามก่อนว่า “จะเอาอะไร จะรับศีลห้าหรือศีลแปด” หากเขาตอบว่า “เอาศีลห้า” ท่านก็บอกว่า “เอาศีลห้าก็ว่าตาม” ท่านก็ว่า “อิมานิ ปญฺจะ สิกขาปะทานิ สะมาทียามิ” ศีลห้าไม่ไล่เป็นข้อนะ ท่านไม่ได้ว่า ปาณาติปาตา.....อยู่สองปี....ไม่มีเลย ถ้าญาติโยมที่มาขอศีลแปด ท่านก็จะว่าเหมือนกัน “อิมานิ อัญฺญะ สิกขาปะทานิ สะมาทียามิ”

พระป่าหรือพระธุดงค์กรรมฐานสายท่านพระอาจารย์มั่น ภูริทตโต มีต้นเค้าดั้งเดิมประมาณเริ่มแต่พระอาจารย์สีทา ชยเสโน อดีตเจ้าอาวาสวัดบูรพา อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี สำหรับพระเถระผู้มีบทบาทในการสร้างหลักปักธงชัยพระกรรมฐานในแผ่นดินที่ราบสูงแดนอีสานได้แก่ ท่านเจ้าคุณพระอุบาลีคุณูปมาจารย์(จันทร์ สิริจันโท) วัดบรมนิวาส กรุงเทพฯ หลวงปู่เสาร์ กนตสีโล วัดเลียบ อุบลราชธานี และหลวงปู่มั่น ภูริทตตมหาเถร ซึ่งกาลต่อมาได้ให้การอบรมสั่งสมบารมีธรรมแก่พระภิกษุสามเณรจนมีศิษย์เป็นพระธุดงค์กรรมฐานผู้ทรงคุณธรรมสัมมาปฏิบัติ ออกจาริกธุดงค์เผยแผ่ธรรมนำศรัทธาสาธุชนได้ผลดีเป็นอันมาก ต่อกิจการงานพระศาสนาสร้างสำนักป่าวิเวกศาสนสถาน

ในพุทธศาสนาเถรวาทตามแบบที่เรียกว่า “วัดป่า” ที่เน้นธรรมชาติความเรียบง่าย สะอาด สงบ สว่าง ด้วยแสงธรรม

พระสาสน์นี้ชาวบ้านศรัทธาเรียกว่า พระอัฐมครมฐานหรือพระป่าสายท่านพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต ซึ่งดำเนินปฏิบัติตามแนวพ่อแม่ครูอาจารย์พระป่าพระอัฐมครมฐาน จะปฏิบัติต่อครูอาจารย์ที่เรียกท่านด้วยความเคารพอย่างสูงว่า “พ่อแม่ครูอาจารย์” ด้วยความเคารพนับถือดุจบิดร มารดาแลครูอาจารย์ ผู้เป็นพ่อแม่ครูอาจารย์ก็จะปกครองอบรมดูแลลูกศิษย์ด้วยความเมตตาดุจพ่อแม่แลครูอาจารย์เช่นกัน

บริบทการปฏิบัติอัฐมครมฐาน

ประมาณปี พ.ศ.2459 เป็นต้นมาพระป่าสายท่านพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต ได้เริ่มทยอยเพิ่มจำนวนมากขึ้น ขยายงานการเผยแผ่ในภาคอีสาน โดยเฉพาะทางจังหวัดอุดรธานี หนองคาย นครพนม สกลนคร อุบลราชธานี นครราชสีมา ขอนแก่น และตามภูมิภาคต่าง ๆ ที่รังสีธรรมแห่งกองทัพธรรมพระอัฐมครมฐานสายท่านพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต ได้แผ่ไปถึง

พระป่าทุกองค์จะต้องรักษาศีลอย่างบริสุทธิ์ ในกระบวนไตรสิกขาศีลสมาธิปัญญา นั้น ศีลเป็นข้อที่ง่ายที่สุดและเท่ากับเป็นเครื่องทดสอบสมณะเพศ เพราะการรักษาศีลซึ่งต้องการศรัทธาความตั้งใจ ถ้าผู้ใดรักษาศีลให้บริสุทธิ์ไม่ได้ก็อย่าหวังเลย ที่จะก้าวหน้าในทางธรรมชั้นสูงเป็นฐานที่ตั้งแห่งสมาธิ ทำให้บังเกิดสมาธิและตั้งมั่น ศีลจะต้องดีก่อน สมาธิจึงจะได้

นอกจากนั้นในการจาริกอัฐมครมฐานที่สลับป่าระยะสำหรับอบรมจิต ต้องพินผ้าป่าดงพบอุปสรรคนาประการ พระป่าจึงเชื่อว่าศีลที่บริสุทธิ์จะเป็นเกราะป้องกันที่ดีที่สุด พระอัฐมครมฐานหรือพระป่าสายท่านพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโตแต่ละรูป ตามประวัติได้เคยบุกป่าฝ่าดงไปตามป่าเขาเผชิญกับสิ่งสสารสัตว์ที่ดุร้าย ผจญกับภัยธรรมชาติ และมนุษย์ที่ตั้งตนเป็นศัตรู แต่ด้วยศีลที่บริสุทธิ์ของท่านได้เป็นเกราะแก้ว ค้ำค้ำกันพิทักษ์รักษาพระคุณเจ้าประสพสวัสดิภาพด้วยดี ด้วยศีล ด้วยบุญกุศล

อานิสงส์ของการปฏิบัติอัฐมครมฐาน

พระป่าสายท่านพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต เป็นพระสุปฏิปันโนที่มีปฏิบัติคือข้อวัตรข้อปฏิบัติต่าง ๆ ที่นำเลื่อมใสศรัทธา เป็นปฏิบัติที่ทำได้ไม่ง่าย เพราะเป็นปฏิบัติที่ทวนกระแสโลกทั้งทางกาย วาจา และใจ ซึ่งหลักปฏิบัติเหล่านี้คือ อัฐมครมฐาน 13 ชั้นวัตร 14 เป็นเครื่องบำเพ็ญทางกาย และมีกรรมฐาน 40 เป็นเครื่องบำเพ็ญทางใจสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องกันไปในอริยาบถต่าง ๆ ของความเพียร ทั้งนี้เพราะอัฐมครมฐาน 13 และวัตรต่าง ๆ ตลอดจนกรรมฐานทั้งมวลล้วนเป็นธรรมเครื่องอบรมบ่มนิสัยที่ติดกายมา ตั้งแต่ครั้งเป็นฆราวาสและเป็นธรรมที่จะทำลายล้างข้าศึกภายในใจคือกิเลสตัณหาให้หมดสิ้นไป

การถือฤกษ์ของพระป่า พระฤกษ์กรรมฐานเป็นเจตนาที่แสดงออกเพื่อประหารกิเลสของตน เกี่ยวกับเรื่องเครื่องนุ่งห่ม อาหารการขบฉัน ที่อยู่อาศัยและความเพียร ด้วยข้อปฏิบัติ “ฤกษ์ควัตร” เป็นข้อปฏิบัติที่เข้มงวดเป็นพิเศษเพื่อความขัดเกลากิเลสอย่างยิ่ง พระพุทธเจ้าไม่ได้ทรงบังคับให้ภิกษุถือปฏิบัติ ใครจะปฏิบัติหรือไม่ก็ได้ ผู้ที่จะปฏิบัติฤกษ์ควัตรนั้นสามารถเลือกได้เองตามความสมัครใจว่าจะปฏิบัติข้อใดบ้าง เป็นเวลานานเท่าใด เมื่อจะถือปฏิบัติก็เพียงแต่กล่าวคำสมาทานฤกษ์ควัตรข้อที่ตนเลือก แล้วก็เริ่มปฏิบัติได้เลย (หลวงปู่มั่น ฐริทัตโต, 2552)

3.1.2 หลวงปู่กงมา จิรปุณฺโญ

“หลวงปู่กงมา จิรปุณฺโญ” มีนามเดิมว่า กงมา วงศ์เครือสอน เกิดเมื่อวันที่ 6 พฤศจิกายน พุทธศักราช 2443 ตรงกับวันอังคาร ขึ้น 15 ค่ำ เดือน 12 ปีชวด ณ บ้านโคก ตำบลตองโขบ อำเภอเมือง จังหวัดสกลนคร เป็นบุตรคนสุดท้องของนายปู่ และนางนวล วงศ์เครือสอน ซึ่งมีพี่ร่วมบิดามารดาเดียวกันทั้งหมด 6 คน เป็นนักต่อสู้ชีวิตแบบเอางานเอาการ สมัยหนึ่งได้เป็นนายฮ้อยต้อนวัวควาย หมู เที่ยวขายตามจังหวัดใกล้เคียงกับบ้านเกิด จนต่อมาได้รับหน้าที่เป็นหัวหน้านายฮ้อยพาคณะนายฮ้อยต้อนสัตว์ไปขายถึงกรุงเทพฯ โดยอาศัยการเดินทางด้วยเท้ารอนแรมหลายเดือน การเป็นหัวหน้านายฮ้อยได้แสดงถึงความสามารถเฉพาะตัวของท่าน เช่น จดจำขำนาญรู้ทิศทางดีหนึ่งมีความสามารถอาจหาญป้องกันภัยอันตรายที่จะเกิดกับลูกน้องหนึ่ง มีคุณธรรมมีศีลธรรม รักษาคำสัตย์ มีความยุติธรรมหนึ่ง

ชีวิตสมณะ การแสวงหาธรรม และปฏิบัติ

ท่านตัดสินใจออกบวช เมื่อท่านอายุได้ 25 ปี (พ.ศ. 2468) ได้แต่งงานกับนางเลา นางเลาตั้งครรภ์แล้วได้เกิดป่วยอย่างหนักสุดที่จะรักษาชีวิตไว้ได้ ในที่สุดนางเลาพร้อมบุตรในครรภ์ได้เสียชีวิต การสูญเสียภรรยาสุดที่รักพร้อมลูกในครรภ์ครั้งนี้ ทำให้ท่านรู้สึกว่าได้หมดสิ้นทุกอย่างที่เคยหวังและตั้งใจเป็นสาเหตุที่ทำให้ท่านนึกถึงพุทธศาสนาเถรวาท มีผู้เฒ่าผู้แก่บอกอยู่เสมอว่า “ไม่มีอะไรดีเท่ากับการบวชพระ” การออกบวชเป็นพระจึงอยู่ในจิตสำนึกของท่านตลอดมา ท่านคิดถึงคือเสี่ยวฮัก ชื่อมีขณะนั้นไปบวชเป็นสามเณรอยู่กับอาจารย์วานคำ วัดบ้านบึงทวย อำเภอเมือง จังหวัดสกลนคร เคยได้รับข่าวจากชาวบ้านพูดถึงเกียรติคุณของหลวงปู่มั่น ฐริทัตโต เป็นพระที่ประพฤติดี ปฏิบัติชอบ มีผู้ประพฤติปฏิบัติตามมากมาย ทำให้พระกงมาให้ความสนใจ ต่อมาได้มีตาปะขาว ชื่อ อาจารย์เสน ซึ่งได้รับการอบรมการปฏิบัติธรรมจาก หลวงปู่มั่น ฐริทัตโต ได้เดินทางมาถึงบ้านคำข่า (ใกล้บ้านบึงทวย) พระกงมาจึงเดินทางไปพบและขอพึ่งธรรมที่เรียนมาจากหลวงปู่มั่น จนเกิดความซาบซึ้ง จึงถามถึงที่อยู่ของหลวงปู่มั่น ได้เข้าไปฝากตัวเป็นศิษย์ ขอปฏิบัติธรรม หลวงปู่มั่นได้รับตัวไว้เป็นศิษย์ตั้งแต่นั้นมา ซึ่งตรงกับปี พ.ศ. 2469

วิธีการปฏิบัติตงคัวตรของหลวงปู่กงมา จิรปุณฺโญ

พระอาจารย์กงมาได้ติดตามหลวงปู่มนั กุริทตโต ซึ่งเดินทางไปสงขโยมมารดาที่จังหวัดอุบลราชธานี พระอาจารย์กงมา และพระอาจารย์ลี ซึ่งเป็นพระสงฆ์ฝ่ายมหานิกาย ก็ได้รับสวดญัตติแปรมาเป็นพระสงฆ์ฝ่ายธรรมยุติกนิกาย ณ วัดบูรพาราม ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี ท่านทั้งสองได้รับนามฉายาใหม่ว่า “จิรปุณฺโญ” และ “ธมฺมธโร” ตามลำดับ โดยมี ท่านเจ้าคุณพระปัญญาพิศาลเถร (หนู ฐิตปฺโญ) เป็นพระอุปัชฌาย์ และ พระอาจารย์เพ็ง เป็นพระกรรมวาจาจารย์ เป็นพระอาจารย์ผู้อบรมกรรมฐานให้กับหลวงปู่วิริยงค์ สิรินธโร ,หลวงปู่แบน ธนากโร ,หลวงปู่่ม สุขกาโม เป็นต้น หลวงปู่กงมา ท่านเป็นนักต่อสู้ชีวิต ต่อสู้กับกิเลส เมื่อยังเป็นฆราวาสก็เป็นฆราวาสที่มีคุณภาพ มีประสบการณ์ มีคุณธรรม เมื่อพบเคราะห์กรรมก็รู้จักเลือกสรรสารให้กับชีวิต ถือเพศเป็นบรรพชิตที่น่าเคารพนับถือ ได้ทุ่มเทชีวิตให้การประพฤติปฏิบัติจนมีความประพฤติดี ปฏิบัติชอบ จึงขอน้อมนำประวัติปฏิบัติปทาของหลวงปู่กงมา มาเผยแพร่ เพื่อน้อมมาเป็นสังฆานุสติและมรณานุสติครับ

หลักธรรมที่หลวงปู่กงมา จิรปุณฺโญ ถือเป็นแนวทางปฏิบัติและสอนธรรมเป็นหลักธรรมที่หลวงปู่มนั กุริทตโต ได้วางเอาไว้ หลวงปู่กงมาก็จดจำได้อย่างขึ้นใจ คือธรรมะ 11 ประการ เช่น

“ต้องพิจารณากรรมฐาน 5 คือ ผม ขน เล็บ ฟัน หนัง ด้วยสามารถแห่งกำลังของสมาธิเมื่อสมาธิขึ้นอ่อน การพิจารณาก็เป็นญาณขึ้นอ่อน เมื่อเป็นสมาธิขึ้นสูง การพิจารณาเป็นญาณขึ้นสูงแต่อยู่ในกรรมฐาน 5”

บริบทการปฏิบัติตงคัวตร

ในปี พ.ศ. 2479 พระอาจารย์กงมา จิรปุณฺโญ พร้อมด้วยคณะ มีพระอาจารย์ปาน, พระอาจารย์เจียบ และสามเณรวิริยงค์ บุญที่ยกุล ออกธุดงค์ไปภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เข้าพักปฏิบัติธรรมที่วัดคลองบางกุง(ปัจจุบันคือ วัดป่าคลองกุง จ.จันทบุรี)ของ พระอาจารย์ลี ธมฺมธโร (แห่งวัดโศการาม จ.สมุทรปราการ) ไม่นานก็เดินทางไปอยู่บ้านนายายอาม ตามค่านิมิตต์ของขุนภูมิ นายอำเภอท่าใหม่ จังหวัดจันทบุรี หมู่บ้านดังกล่าวโจรผู้ร้ายชุกชุม คนชาติศีลธรรม นายอำเภอปราบไม่สำเร็จ ภายหลังพระอาจารย์กงมาเข้าไปอยู่ในหมู่บ้าน ได้สั่งสอนศีลธรรมและธรรมปฏิบัติ ทำให้คนรู้จักบาปบุญคุณโทษมีศีลธรรม มีความรักสมัคสมาน ช่วยเหลือกันและกัน เมื่อทุกอย่างเรียบร้อย ท่านก็เดินทางกลับมายังวัดคลองบางกุง ด้วยความอาลัยเสียดายของชาวบ้านนายายอามเป็นอย่างยิ่ง

ในปี พ.ศ. 2481-82 มีผู้นำเรื่องไปทูลฟ้อง สมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงวชิรญาณวงศ์ (ม.ร.ว.ชื่น นภวงศ์ สุจิตโต) วัดบวรนิเวศวิหาร กรุงเทพฯ ว่า พระอาจารย์กงมา จิรปุณฺโญ ปฏิบัติผิดพระวินัยหลายเรื่อง เช่น พระอาจารย์กงมาสพบายบาตรเหมือนพระมหานิกาย พระอาจารย์กงมาเทศน์แปลหนังสือผิด ไม่ถูกต้องตามคำสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ทำให้สมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงวชิรญาณวงศ์ เสด็จไปทอดพระเนตรวัตรปฏิบัติของพระอาจารย์กงมาเอง

ถึงในป่า จนประจักษ์ด้วยพระองค์เองแล้วตรัสว่า การสละพวยบาตรอย่างนี้ก็เหมือนกับอุ้ม ไม่ผิดวินัย หรอก กลับเรียบริ้อยดีด้วย ส่วนเรื่องแสดงธรรมนั้น ทรงตรัสชมเชยด้วยซ้ำว่า เทศน์เก่งกว่ามหาเปรียญ 9 ประโยคเสียอีก นอกจากนี้ยังมีผู้ไปทูลฟ้องสมเด็จพระสังฆราชเจ้าฯ ว่า เวลาไปรุดงค์พระอาจารย์กงมาทำตัวเป็นผู้วิเศษ แจกของขลังให้กับประชาชนหลงไปในทางผิด ทำให้สมเด็จพระสังฆราชเจ้าฯ ขอดอกธุดงค์กับท่านอาจารย์กงมา เพียงสองต่อสอง และทรงขอร้องไม่ให้บอกใครว่าเป็นสมเด็จพระสังฆราช จากนั้นพระอาจารย์กงมา จิรปุณฺโณ ได้นำพาสมาเด็จพระสังฆราชเจ้าฯ ออกเดินธุดงค์ไปยังสถานที่ต่าง ๆ ที่ท่านเคยออกธุดงค์มาแล้ว

ธรรมโอวาทของหลวงปู่กงมา จิรปุณฺโณ เป็นพระปฏิบัติธรรมตามแนวของหลวงปู่มั่น ธรรมโอวาทบางประการ ท่านกล่าวว่า “การประพฤติปฏิบัติธรรมเพื่อความบริสุทธิ์ หรือ ไม่บริสุทธิ์ เป็นของเฉพาะตน คนอื่นทำให้ไม่ได้ เราต้องปฏิบัติให้รู้ยิ่ง เราต้องอาศัยในสิ่งเหล่านี้ เพื่อจิตเข้าสู่สมาธิ จิตสงบอยู่ในอารมณ์ มาเป็นพยานขององค์วิปัสสนา ให้เห็นชัดแจ้ง เป็นความสว่างของ ปัญญา ผู้บริสุทธิ์ได้ต้องอาศัยปัญญานี้เอง ทั้งนี้ วิปัสสนาปัญญา จึงต้องยึดเอาตัว สังขารเรานี้เป็นพยานในการปฏิบัติ จึงจะรู้แจ้ง อย่ามองไปนอกตัว เหตุอยู่ที่นี้”

หลักธรรมที่หลวงปู่กงมา จิรปุณฺโณ ถือเป็นแนวทางปฏิบัติและสอนธรรมเป็นหลักธรรมที่หลวงปู่มั่น ภูริทัตโต ได้วางเอาไว้ หลวงปู่กงมาก็จดจำได้อย่างขึ้นใจ คือธรรมะ 11 ประการ เช่น

“ต้องพิจารณากรรมฐาน 5 คือ ผม ขน เล็บ ฟัน หนัง ด้วยสามารถแห่งกำลังของสมาธิ เมื่อสมาธิขึ้นอ่อน การพิจารณาก็เป็นญาณขึ้นอ่อน เมื่อเป็นสมาธิขึ้นสูง การพิจารณาเป็นญาณขึ้นสูง แต่อยู่ในกรรมฐาน 5”

อานิสงส์ของการปฏิบัติธุดงค์วัตร

หลวงปู่กงมา จิรปุณฺโณ ท่านเป็นธรรมทายาทศิษย์อาวุโสของหลวงปู่มั่น ภูริทัตโต ท่านมีอุปนิสัยเป็นพระที่เรียบง่าย เจ้าระเบียบ มีอุบายละเอียด การเทศนาธรรมใช้ภาษาง่าย ๆ แต่กินใจความลึกซึ้ง ท่านมีหลวงปู่สาม อภิถจโน และท่านพ่อลี ธมฺมธโร เป็นเพื่อนสหธรรมิกที่ออกเที่ยวธุดงค์บำเพ็ญสมณธรรมด้วยกัน ครั้งหนึ่งหลวงปู่กงมา ท่านได้นำสมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงชินวราลงค์ (ชื่น) ออกเที่ยวธุดงค์ตามป่าเขาทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ถึงขนาดที่พระองค์ออกปากชมว่า “การธุดงค์ของพระปฏิบัติกรรมฐานนี้ได้ประโยชน์เหลือหลาย อย่างนี้พระองค์ต้องธุดงค์กันให้มาก ๆ ศาสนาจะได้เจริญรุ่งเรือง”

“การเดินตามอริยสัจ เพราะเป็นการพิจารณาตัวทุกข์ ดังที่ พระพุทธองค์ ตรัสว่าชาติปิ ทุกข์ ชราปิ ทุกข์ พยาธิปิ ทุกข์ มรณัมปิ ทุกข์ ใครเกิด ใครแก่ ใครเจ็บ ใครตาย กรรมฐาน 5 เป็นต้น ปฏิสนธิเกิดมาแล้ว แก่แล้ว ตายแล้ว จึงได้ชื่อว่าพิจารณากรรมฐาน 5 อันเป็นทางพ้นทุกข์ เพราะพิจารณาตัวทุกข์จริง ๆ” (วัดป่าคลองกุ้ง จันทบุรี, 2561)

3.1.3 หลวงปู่ฝั้น อาจาโร

หลวงปู่ฝั้น อาจาโร เกิดเมื่อวันที่ 20 สิงหาคม พ.ศ. 2442 ที่บ้านม่วงไข่ ตำบลพรรณานิคม อำเภอดงหลวง จังหวัดสกลนคร เป็นบุตรของเจ้าไชยกุมาร ในตระกูล "สุวรรณรงค์" อดีตเจ้าเมืองพรรณานิคม เป็นผู้มีคุณสมบัติเรียบร้อย โอบอ้อมอารี ขยันหมั่นเพียร อดทนต่ออุปสรรค ช่วยเหลือกิจการงานของบิดา มารดา โดยไม่ย่อท้อต่อความยากลำบาก

เมื่อจบการศึกษา ตั้งใจอยากเข้ารับราชการ เพราะในสมัยนั้นเป็นงานที่มีหน้ามีตา ได้รับความเคารพนับถือจากผู้คน แต่ภายหลังได้เปลี่ยนความตั้งใจเดิมเสีย เมื่อได้เห็นข้าราชการใหญ่โตได้รับโทษไม่เว้นแม้แต่ผู้ได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์เป็นถึงพระยานาหมื่น ท่านจึงเปลี่ยนใจ ไม่อยากเข้ารับราชการเหมือนกับคนอื่น ๆ สภาพของบรรดานักโทษที่ท่านประสบมาทั้งโทษหนักโทษเบา กลายเป็นภาพติดตาท่านอยู่เสมอ และนับเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้ท่านรู้จักปลง และประจักษ์ถึงความไม่แน่นอนของชีวิตละทางโลก เข้าสู่ร่มกาสาวพัสตร์

ในปี พ.ศ. 2461 เมื่ออายุได้ 19 ปี ได้บรรพชาเป็นสามเณรที่วัดโพนทอง ท่านเอาใจใส่ศึกษา และเคร่งครัดในพระธรรมวินัยเป็นอันมาก คุณย่าของท่านได้พยากรณ์ไว้ว่าในภายหน้าท่านจะสร้างแต่คุณความดีอันประเสริฐเลิศล้ำค่าเป็นผู้บริสุทธิ์ผ่องใส ประชาชนทุกคนชั้นตั้งแต่สูงสุดจบต่ำสุด ทุกเชื้อชาติศาสนาที่ได้ฟังพระธรรมเทศนาของท่าน จะบังเกิดความเลื่อมใสในตัวท่าน และรสพระธรรมที่ท่านเทศนาเป็นอันมาก ครั้นอายุครบ 20 ปี ท่านได้อุปสมบทเป็นพระภิกษุ ณ วัดสิทธิบังคม อ.พรรณานิคม จ.สกลนคร และได้เริ่มเรียนวิธีเจริญกรรมฐานตลอดพรรษากับพระครูบ่อ ผู้เป็นพระอุปัชฌาย์ ได้เริ่มเรียนรู้การออกธุดงค์และเจริญภาวนากับพระครูสกล สมณกิจ เป็นเจ้าอาวาส ตามเขาลำเนาไพร ตามถ้ำตามป่าช้าต่าง ๆ ที่เป็นทีวิเวก เมื่อปฏิบัติอย่างจริงจัง ภิกษุฝั้นก็จะพบว่าไม่ย่ำแย่ใจนึก เพราะต้องบริกรรมอยู่ตลอดเวลาด้วยจิตที่เป็นสมาธิ

วิธีการปฏิบัติธุดงค์วัตร

พ.ศ. 2463 พระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต พร้อมด้วยพระภิกษุสามเณรอีกหลายรูปได้ธุดงค์ไปพักที่วัดป่าภูไทสามัคคี อ.พรรณานิคม จ.สกลนคร เหล่าภิกษุและญาติโยมทั้งหลายได้พากันไปนมัสการ และขอฟังพระธรรมเทศนาของท่าน รวมทั้งภิกษุพินด้วย พระอาจารย์มั่นได้แสดงพระธรรมเทศนาเบื้องต้นเรื่องการให้ทาน รักษาศีล และการบำเพ็ญภาวนาตามชั้นภูมิของผู้ฟังว่า การให้ทาน และการรักษาศีลภาวนานั้น ถ้าจะให้เกิดผลานิสงส์มากจะต้องละจากความคิดเห็นที่ผิดให้เป็นถูกเสียก่อน ด้วยขาม่วงไข่ส่วนใหญ่นับถือภูตผีปีศาจ ตลอดจนเทวดา และนางไม้เป็นสรณะ ท่านจึงได้ยกเอาเรื่องนี้มาเทศนา ว่าเป็นเรื่องที่เหลวไหล ไร้เหตุผล พระอาจารย์มั่นได้แสดงข้อเท็จจริงขึ้นหักล้างหลายประการ และได้แสดงพระธรรมเทศนาอันลึกซึ้ง จนกระทั่งชาวบ้านเห็นจริง ละจากมิจฉาทิภูตผีปีศาจตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา

พระอาจารย์ฝั้นก็บังเกิดความปีติยินดีและเลื่อมใสเป็นอย่างยิ่ง จึงได้ปวารณาตัวขอเป็นศิษย์ต่อพระอาจารย์มั่นตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา รับเอาข้อวัตรปฏิบัติ ถือนุตตงควัตรโดยเคร่งครัด กบได้ขอติดสอยห้อยตามท่านอาจารย์มั่น เดินทางธุดงค์ ปฏิบัติธรรมวิปัสสนา ไปทั่วแดนอีสาน ขึ้นเขา ลงห้วยอยู่เป็นเวลาหลายต่อหลายปี ท่านได้ธุดงค์ยังสถานที่ต่าง ๆ พร้อมการเผยแผ่พระธรรม คำสอนและแนวทางการปฏิบัติที่รำเรียนมาให้กับพระ เณร และญาติโยม จนกระทั่งเป็นที่นับถือศรัทธาของญาติโยมจำนวนมาก และได้รับการได้รับการยกย่องเป็น "อริยสงฆ์" องค์หนึ่ง

บริบทการปฏิบัติธุดงค์

เมื่อครั้งไปพักที่วัดป่านาโสภณ เจ้าอาวาสได้จัดกุฏิถวาย แต่ท่านพักได้คืนเดียวก็พาพระภิกษุที่เดินทางไปด้วย ลงไปทำที่พักใหม่ โดยยกแคร่ขึ้นได้ร่มไม้ในบริเวณป่าช้า ซึ่งบริเวณนั้นเป็นป่าโปร่งบ้าง ติบบ้าง สัตว์ป่าต่าง ๆ ก็ชุกชุมมาก เมื่อภิกษุแต่ละรูปหาที่พักในบริเวณเดียวกันเรียบร้อยแล้ว ท่านก็ถามว่า "กลัวผีกันหรือเปล่า" พระภิกษุต่างตอบตามตรงว่า "กลัว" แต่แทนที่ท่านจะบอกให้เขยิบเข้ามาพักใกล้ ๆ กัน ท่านกลับพาไปหาที่พักกลางป่าช้า ลึกเข้าไปในดงดิบ รอบ ๆ ที่พักเต็มไปด้วยหลุมศพ ทั้งเก่าและใหม่ แต่เนื่องจากเคารพและเชื่อฟังในตัวหลวงปู่ฝั้น พระภิกษุที่ติดตามไปก็จัดทำที่พักโดยมิได้อึดแอ้นแต่ประการใดทั้ง ๆ ที่จิตใจเต็มไปด้วยความหวาดหวั่น คราวเดินทางไปนมัสการพระอาจารย์มั่นที่บ้านนาสีดา ต.กลางใหญ่ .บ้านผือ จ.อุดรธานี ทั้ง ๆ ที่ยังไม่ได้กราบเรียนให้พระอาจารย์มั่นถึงเรื่องราวต่าง ๆ ที่ได้ประสบมา แต่พระอาจารย์มั่นก็สามารถหยั่งรู้ได้อย่างน่าอัศจรรย์ จากการสนทนาตอนหนึ่ง พระอาจารย์มั่นได้กล่าวขึ้นมาลอย ๆ ว่า

“ท่านฝั้น เณรพรหม ไอนี้ ได้เสียเป็นอาจารย์นะดีแล้ว ผีกับเสื่อสอนให้รู้จักวิธีตั้งสมาธิให้มันคง สอนให้กำหนดจิตใจให้สงบ รู้เท่าความกลัว ว่าอะไรมันกลัวผี กลัวเสื่อ ถ้าจิตใจกลัว เสื่อมมันกินจิตใจคนได้ เมื่อไหร่ มันกินร่างของคนต่างหาก นี่แหละเขาจึงพูดกันว่า ผู้ไม่กลัวตาย ไม่ตาย ผู้กลัวตาย ต้องตายกลายเป็นอาหารสัตว์ ที่ท่านนั้นใช้ภาชิตต่าง ๆ เป็นอุบายอันแยบคาย เตือนจิตใจให้รู้สึกตัว อยู่เสมอ ขณะไคยินเสียงเสื่อนั้นชอบแล้ว”

อานิสงส์ของการปฏิบัติธุดงค์

หลวงปู่ฝั้นก็เป็นพระผู้สร้างคนให้เป็นคนที่สมบูรณ์ ท่านได้แก้ไขผู้ประพฤติพาล เกเร เบียดเบียน ช่มเหงรังแก สร้างความเดือดร้อนแก่ผู้อื่นโดยการใช้อำนาจหน้าที่ในทางมิชอบ ตลอดจนผู้ติดอบายมุขต่าง ๆ ให้บังเกิดความสำนึกตน และละเว้นจากการประพฤติมิชอบเป็นผลสำเร็จมามาก ต่อมาก (ณ.สิทธา อุทยานไทย, 2561)

3.1.4 หลวงปู่ผ่าน ปณญาปทีโป

หลวงปู่ผ่าน ปณญาปทีโป มีนามเดิมว่า ผ่าน หัตถสาร เกิดเมื่อวันที่ 21 ธันวาคมพุทธศักราช 2465 ตรงกับวันพฤหัสบดี ขึ้น 4 ค่ำ เดือน 2 ปีจอ ณ บ้านเขื่อม ตำบลโพนแพง อำเภอวานรนิวาส (ปัจจุบันเป็น บ้านเขื่อม ตำบลเขื่อม อำเภออากาศอำนวย) จังหวัดสกลนคร เป็นเด็กที่เลี้ยงยากมาก และร้องไห้เก่ง โยมมารดาจึงได้พาหลวงปู่ไปให้พระท่านผูกสายสิญจน์ที่ข้อมือให้ จึงได้เลี้ยงง่ายขึ้น หลวงปู่เป็นบุตรคนหัวปี ญาติพี่น้องเห็นก็พากันรักใคร่ ผลัดกันเอาไปเลี้ยง ผลัดกันเอาไปอุ้ม ภายหลัง โยมมารดาของท่านได้บวชเป็นแม่ชีจนกระทั่งได้ถึงแก่กรรม ท่านมีพี่น้องร่วมบิดามารดาเดียวกัน ทั้งหมด 13 คน มีนิสัยเป็นคนเฉย ๆ อายุ 15 ปี ท่านได้บรรพชาเป็นสามเณร ณ วัดทุ่ง อำเภออากาศอำนวย จังหวัดสกลนคร หลวงปู่จึงได้ติดตามญาติพี่น้องไปอยู่ที่วัดโพธิ์ชัย ได้เล่าเรียนศึกษาพระปริยัติธรรม สอบผ่านนักธรรมชั้นตรี เดินทางมาอยู่ที่วัดศรีบุญชู บ้านเขื่อม

พ.ศ. 2483 เพื่อนที่บวชด้วยกันชวนท่านสึก จึงจำใจสึกออกมาช่วยงานโยมบิดา-มารดา อายุ 20 ปีบริบูรณ์ พ่อใหญ่ป่อง เศรษฐาไชย เป็นพ่อเลี้ยงตายลง ญาติพี่น้องขอให้บวชพระ พอดีวันนั้นจิตใจของหลวงปู่รู้สึกหงุดหงิดอย่างไม่ทราบสาเหตุ เมื่อญาติพี่น้องมาขออย่างนั้น จิตใจปิติยินดีในทันทีเพราะท่านอยากบวชอยู่นานแล้ว เป็นพระภิกษุฝ่ายมหานิกาย ณ พัทธสีมาวัดทุ่ง ได้รับนามฉายาว่า “เณโก” เมื่อบวชแล้วได้เรียนนักธรรมโท โดยอ่านหนังสือเอง เมื่อไปสอบก็สอบได้ จนถึงปี พ.ศ. 2486 เรียนนักธรรมเอก โดยอ่านหนังสือไปสอบเอง แต่คราวนี้สอบตกจึงไม่ได้ไปสอบอีก

วันหนึ่งพระเณรทั้งวัดได้เข้าไปในป่าหาไม้มาสร้างกุฏิ จนบ้ายจึงได้เอาอาหารมาถวาย พระเณรก็ฉันกันทุกรูปยกเว้นหลวงปู่กับเจ้าอาวาส แม้จะเหนื่อยและหิวก็ไม่ฉัน หลวงปู่ได้เห็นความประพฤติดันย้อย่อนจากพระวินัยของพระเณรแล้วรู้สึกเบื่อมาก ท่านตั้งใจรักษาพระวินัยตามคำสอนของพระพุทธเจ้า ตั้งจิตอธิษฐานว่า “จะบวชเป็นพระกรรมฐานที่เยาว์คงค์ตามป่าเขาตามหลวงปู่มั่น ภูริทตโต”

วิธีการปฏิบัติธุดงค์วัตรของหลวงปู่ผ่าน ปณญาปทีโป

พ.ศ. 2490 ไปกับเพื่อนหลายคนท่านเพื่อไปบวชกับท่านเจ้าคุณพระธรรมเจดีย์ (จุม พันธุโล) ที่วัดโพธิสมภรณ์ จ.อุดรธานี ท่านเจ้าคุณจุมเดินทางไปร่วมงานถวายพระเพลิงพระบรมศพรัชกาลที่ 8 จึงไปบวชที่วัดจอมศรี อ.กุมภวาปี จ.อุดรธานี ได้รับฉายาว่า “ปณญาปทีโป” แปลว่า ผู้มีปัญญาเหมือนแสงสว่าง ศึกษาข้อธรรมฐานกับหลวงปู่มั่น ตั้งแต่วิธีนั่งภาวนา เดินจงกรมเสริมด้วยปริยัติระหว่างนั้นหลวงปู่มั่นได้พาเข้ากราบหลวงปู่มั่น ที่วัดป่าบ้านหนองผือ และได้ไปจำพรรษาที่ภูลังกาซึ่งเต็มไปด้วยความยากลำบากห่างไกลจากหมู่บ้าน ญาติโยมจึงต้องนำข้าวสารอาหารแห้ง ขึ้นไปส่งให้ถึง ภูหลายวัน มีศิษย์หลายคนเข้าไปศึกษาธรรมกับพระอาจารย์วัง อาทิ หลวงพ่อชา สุภัทโท, พระอาจารย์วัน อุตตโม, หลวงปู่โง่น โสรโย, หลวงปู่คำพันธ์ จันทบุโอม วัดศรีวิชัย

เมื่อออกพรรษาแล้ว หลวงปู่ผ่านพาสามเณรรูปหนึ่งไปกราบหลวงปู่มั่น ที่วัดป่าบ้านหนองผือ หลวงปู่ผ่านเป็นพระผู้น้อยเพียง 1 พรรษา ได้ถูกล้างเท้า หลวงปู่มั่น ในครั้งนั้นมีพระเณรกว่า 20 รูป อาทิ หลวงตามหาบัว ญาณสมปนฺโน, พระอาจารย์อ่อนสา สุขกาโร, พระอาจารย์วัน อุตตโม, หลวงปู่หลุย จันทสาโร, หลวงปู่ คำพอง ดิสโส เป็นต้น

ร่วมศึกษาข้อวิปัสสนากับหลวงปู่มั่น ท่านอยู่ฝึกจิตกับพระอาจารย์มั่น นานพอสมควรแล้วก็รีบลาไปพักที่บ้านนาโน โดยมีหลวงปู่นิล หลวงปู่สม และหลวงปู่จ้อยมาด้วย เวลานั้นสมาธิบางที่จิตรวมลงเฝ้าคคตาแล้วก็ล้มไป แต่หลวงปู่ผ่านก็ไม่ลดถอยวิริยะอุตสาหะ คั้นหนึ่งได้ยินเสียงพระอาจารย์มั่น เทศน์ว่า “บ่มหมากมี (ขนุน) ให้แทงหัว แทะกลาง แทะกัน”

บริบทการปฏิบัติตรงคัตร์

ใกล้เข้าพรรษากลับไปหาหลวงปู่มั่นที่วัดบ้านหนองผือ กราบลาพระอาจารย์มุ่งสู่วัดบ้านหนองโดน กับหลวงปู่อ่อน ญาณสิริ เพื่อฝึกจิตขั้นต่อไป ออกพรรษาแล้วลาหลวงปู่อ่อน มาอยู่ที่วัดบ้านม่วงโขงกับพระอาจารย์สิงห์ ซึ่งท่านสั่งให้ท่องปาติโมกข์ หลวงปู่ท่องอยู่ 3 เดือนจึงจำขึ้นใจ สวดได้แต่นั้นมา หลังจากออกพรรษาได้ไปอยู่กับพระอาจารย์มั่นที่วัดป่าบ้านหนองผือ ได้ฟังเทศน์ตอนหนึ่งว่า “บุงตัวน้อยๆ ช้างตัวใหญ่ๆ จิตมันก็เท่ากันนั่นแหละ” จึงหายสงสัยเกิดความอัศจรรย์ใจ ไม่คิดนอกทาง ตั้งใจเดินจงกรมภาวนาเพื่อความพ้นทุกข์ ไม่คิดย่อท้อหวนคืนสู่เพศฆราวาสอีกเลย

หลวงปู่ผ่านและพระเณรพากันฉันวันเว้นวัน และรุดงค์ไปหลายแห่ง ทั้งภูวี่ ถ้ำแอน ภายหลังหลวงปู่ผ่านมาอยู่ที่ วัดป่าปทีปบุญญาราม ได้เกิดนิมิตเห็นควายเดินออกจากถ้ำจึงกำหนดจิตถามว่าทำไมจึงมีควายเดินออกมาจากถ้ำแอน ก็เกิดความรู้ขึ้นว่า อดีตชาติท่านเคยเป็นควายและอยู่ที่ถ้ำ

จากนั้นก็รุดงค์ไปหลายแห่ง จนกระทั่งปีพ.ศ. 2528 ท่านได้ไปกราบหลวงปู่หลุย จันทสาโร ที่ภูทอก จ.หนองคาย (ปัจจุบัน จ.บึงกาฬ) หลวงปู่หลุยถามว่าท่านคือใคร จึงตอบว่าชื่อผ่าน หลวงปู่หลุยถึงกับอุทานออกมาด้วยปีติลงจากภูทอกหลวงปู่ก็นั่งภาวนาอยู่ข้างล่าง พอจิตเป็นเอกัคคตา ปรากฏเห็นต้นไม้ที่ภูทอกนั้น ตายหมด ท่านว่าทำไมหนอ จึงกลับมายังวัดป่าปทีปภาวนาคูก็เห็นต้นไม้ในวัดเป็นเช่นนี้อีก จึงรู้ว่า

“โลกนี้แผ่นดินนี้มีมาอยู่ก่อนแล้ว แต่ใครมาเกิด อยู่ที่ไหนก็มายึดถือเอาว่าเป็นของเรา ไร่นาเรา ยื้อแย่งกันอยู่อย่างนั้น สัตว์ในโลกจึงออกจากวัฏสงสารไม่ได้ เราไม่เอาหรอก”

แล้วคิดต่อไปว่า “เราบวชอยู่นี้กินข้าวชาวบ้านมันบาปนะ พระพุทธเจ้าตรัสว่าบุคคลใดบวชแล้วไม่ศึกษาไม่ปฏิบัติธรรม กินข้าวชาวบ้านนั้นกินเหล็กแดงดีกว่า” จากนั้นก็เพ่งดูกระดูกเป็นอสุภสัญญา เกิดเสียงขึ้นมาทางโสตประสาทว่า“ให้ถึงสุตธรรม”

ท่านจึงพิจารณาได้ความว่า สุตธรรม คือ ผู้สดับธรรมครั้งแรก รู้ขึ้นมาในจิต เรื่อง ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค ทุกข์คือ ชาติ ความเกิด เป็นทุกข์ ชรา ความแก่เป็นทุกข์ มรณะ ความตายเป็น

ทุกข์ กระตุกเป็นอารมณ์กรรมฐานอยู่อย่างนั้น จนจิตสงบนิ่งปรากฏนิมิตว่าตัวท่านลอยขึ้นๆ มองลงมาแผ่นดินไม่มีบ้านเรือน มีแต่หิน ภูเขา ได้ยินเสียงหลวงปู่มันมาเตือนสติ หลวงปู่จึง ล่วงรู้ว่ายังมีกามะ อยู่ ละกิเลสอย่างหยาบได้แต่ยังละ กิเลสอย่างละเอียดที่เรียกว่าอนุสัยไม่ได้

อานิสงส์ของการปฏิบัติตรงควัตร

พิจารณาความเกิด แก่ เจ็บตาย เรื่อยไป รู้สึกตัวเบาลอยขึ้นสูง มองลงมาเห็นมหาสมุทร มองขึ้นไปด้านบนเห็นแสงสว่าง ท่านลอย ขึ้นไปจนพบถ้ำใหญ่ภายในถ้ำมีโบสถ์และมีพระพุทธรูปองค์ใหญ่ซึ่งเทศน์ได้ เทศน์เรื่องเกิด แก่ เจ็บ ตาย หลวงปู่พิจารณาตามเห็นเหตุทุกทั้ง 4 ภายในถ้ำแห่งนี้ มีทั้งเด็ก คนหนุ่มสาว คนชรา พากันเดินไปเรื่อย ๆ แล้วก็เกิดแก่เจ็บตายวนเวียนอยู่อย่างนี้ ท่านน้อย จิตเข้าไป ๆ ลงสู่อุบัติจิ้ง ทุกข์ อนัตตา คิดว่าตัวเราก็ต้องตายเหมือนกัน แล้วกำหนดเอาไฟเผาตัวท่านเอง พิจารณาอริสัจธรรมอยู่ที่หน้าโบสถ์ นั้นทุกวัน ๆ ยังไม่ได้เข้าโบสถ์

หลวงปู่ผ่านท่านออกไปรดสัตว์เป็นวัตร แล้วกลับมาฉัน ออกรับญาติโยมที่เข้ากราบศึกษา ข้อธรรมทั้งวัน โดยไม่เห็นแก่ความเหน็ดเหนื่อยเมื่อยล้า ยังรักษาศรัทธาชาวภูไทไว้มั่นเหมาะ เป็นเกราะกันภัย ไม่ใหญ่ยืนต้นงามสง่าแผ่ไพศาลท่ามกลางป่าคนสกลนคร

3.1.1. หลวงปู่แดงอ่อน กลยาณธมโม

หลวงปู่แดงอ่อน กลยาณธมโม มีนามเดิมว่า แดงอ่อน บุตรศรี เกิดเมื่อวันที่ 8 สิงหาคม พุทธศักราช 2465 ตรงกับวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 9 ปีจอ ณ บ้านม่วงไข่ ตำบลพรรณนา อำเภอพรรณานิคม จังหวัดสกลนคร บิดาชื่อ นายพันธ์ บุตรศรี มารดาชื่อ นางม่วย บุตรศรี ท่านเป็นบุตรคนที่ 2 ในจำนวนพี่น้อง 5 คน บรรพชาเป็นสามเณร สังกัดมหานิกาย หลังจากบวชได้กลับมาจำพรรษาอยู่กับ หลวงพ่อขุนชำนาญที่วัดนาซอ ได้ศึกษาการนั่งสมาธิ พาเดินธุดงค์ ต่อมาเข้าพิธีอุปสมบทเป็นพระภิกษุ ญัตติเป็นมหานิกาย ณ พัทธสีมา วัดสิญญะเรือง จังหวัดสกลนคร ได้ฝึกคำสวดจนแม่นยำ ฝึกเดินจงกรม ออกกำลังกาย และท่องหนังสือบทสวดอีก ต่อมาได้ญัตติเป็นธรรมยุติกนิกาย ได้รับนามฉายาว่า “กลยาณธมโม” อันมีความหมายเป็นมงคลว่า “ผู้มีธรรมอันเจริญ, ผู้มีธรรมอันงาม”

วิธีการปฏิบัติตรงควัตรของหลวงตาแดงอ่อน

ญัตติเป็นพระธรรมยุตที่วัดโพธิสมพรกับท่านพระเดชพระคุณพระธรรมเจดีย์ (จุม พนฺธุโล) ได้ศึกษาข้อวัตรปฏิบัติในด้านสมถกรรมฐานอย่างเคร่งครัด จากแบบฉบับครูบาอาจารย์ สายธรรมยุต อีกทั้งยังได้เรียนบาลีไวยากรณ์และนักธรรมโทจนจบหลักสูตร มีความเพียรพยายามและมีความมุ่งมั่นอย่างมาก แต่น่าเสียดายที่ท่านพลาดโอกาสในการสอบทั้งสองอย่าง เนื่องจากอาการอาพาธหนักจาก พิษไข้มาลาเลีย

กับพระอาจารย์มั่นเป็นกองทัพธรรมของพระฝ่ายธรรมยุติ และหลวงตากีเคยอยู่ปฏิบัติใกล้ชิดกับพระอาจารย์ใหญ่มั่นเป็นเวลา 2 ปี ดังนั้นการปฏิบัติตามข้อวัตรจึงเคร่งครัดมาก ปฏิบัติเป็นกิจวัตรของพระป่า ได้แก่

1. การเดินธุดงค์ ในช่วงที่ท่านยังหนุ่มท่านได้เที่ยวเดินธุดงค์ปลีกวิเวก ไปตามสถานที่ต่าง ๆ เพื่อฝึกสมาธิภาวนาและออกเดินธุดงค์บ่อย ๆ ในช่วงออกพรรษา
2. ปักกลนอนตามโคนต้นไม้ จอมปลวก และอาศัยพำนักอยู่ตามป่าช้าและป่า
3. เสนาสนะที่อาศัยแบบเรียบง่าย สะอาดร่มรื่น มีสิ่งของเครื่องใช้เท่าที่จำเป็น
4. เดินจงกรม หลวงตายังปฏิบัติตามกฎระเบียบของพระกรรมฐาน ในการเดินจงกรม
5. นั่งสมาธิ ทำความเพียรภาวนา หลวงตาฝึกอย่างจริงจัง ทำความเพียรอย่างหนัก
6. บิณฑบาตทุกวัน หลวงตาออกบิณฑบาตทุกวัน ไม่เว้นวันฝนตก
7. ฉ้นในบาตร ฉ้นอาหารเช้า ฉ้นน้อยและฉ้นมือเดียวและฉ้นในบาตรเสมอ ไม่ว่าจะเดินทางหรือฉ้นที่วัดหลังฉ้นภัตตาหารเสร็จ หลวงตาจะให้พรก่อนฉ้นเสมอ
8. ทำงานจนถึงบ่ายสามโมง
9. ปัดกวาดลานวัด ตักน้ำใส่ห้องน้ำตามกฎีกต่าง ๆ
10. ทำวัตรเช้าเย็น
11. ถือนศีลชุก 45 วัน
12. ถือบ้างครอง สามผืน สีน้าเป็นสีกรัก
13. รับแขกพระและญาติโยมเป็นเวลา

เคยเดินทางไปวัดโพธิสมพร เพื่อไปขอหนังสือสุทธิ จังหวัดอุดรธานี กำลังมีฝัดาชระบาดในเมือง จึงเดินทางกลับมาพักที่บ้านม่วงไข่ อำเภอพนรณานิคม เดินจากบ้านม่วงไข่ ขึ้นภูเขาไปบ้านหนองผือ เพื่อพบหลวงปู่มั่นอยู่กับท่าน 6 คืน กลับบ้านเกิดไปพักที่วัดป่าอรัญญวิเวก บ้านกุดเรือใหญ่ อำเภอวารณนิวาส ขณะนั้นมีพระอาจารย์บุญมี อธิมตโตพักด้วย เป็นพระปฏิบัติดีปฏิบัติชอบองค์หนึ่ง เป็นลูกศิษย์ของหลวงปู่เทศก์ เทสรังสี มีนิสัยใจคอกคล้ายกับหลวงตา จึงเที่ยวธุดงค์ด้วยกันอยู่หลายปี จากสกลนครไปอุบลราชธานี ยโสธร จนถึงกรุงเทพฯ แล้วเลยไปจันทบุรี หลวงตาและสามเณรอีก 3 รูป ออกเดินธุดงค์เพื่อหาวิเวก ตามวิสัยแห่งผู้แสวงหาทางหลุดพ้น ธุดงค์ไปถ้ำผาแต่นบ้าง ทางบ้านดอนหมูบ้าง ถ้ำภูพานบ้าง ไปจนถึงอำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ เที่ยวธุดงค์เสาะหาวิเวกเรื่อยไป ผ่านร้อยเอ็ดถึงอำเภอยโสธร เลยไปจนถึงอำเภอเข็องใน จังหวัดอุบลราชธานี จนหมดหน้าแล้ง จึงเดินธุดงค์ย้อนกลับมาที่อำเภอยโสธรอีกครั้ง และจำพรรษาที่บ้านคำบอน อำเภอเมืองจังหวัดยโสธร พักอยู่ที่เพียง 3 - 4 คืน ครั้นใกล้จะเข้าพรรษา จำพรรษาที่บ้านคำบอน เป็นสัปปายะภาวนาดีแท้ ได้ประโยชน์หลายด้านอยู่มากมาย หลังจากออกพรรษาแล้วออกเดินธุดงค์ไปเรื่อย ๆ

จนถึงดงศรีชมภู ภูลังกา ภูว้าว และอีกหลาย ๆ ที่ พอใกล้เข้าพรรษา กลับมาจำพรรษาที่วัดป่าอรัญญวิเวก เป็นสถานที่ที่เหมาะสมกับพระผู้แสวงหาความสงบสุข มุ่งใจไฝหา การปฏิบัติเจริญภาวนา

บริบทการปฏิบัติธุดงค์วัตร

เรียนนักรธรรมโทที่วัดสร้างโคกเกษมสันต์ เมื่อทราบผลว่าสอบนักรธรรมโทได้แล้ว ถือโอกาสออกธุดงค์กับสหธรรมิกอีกครั้ง มีพระอาจารย์บุญมี อนุมุตโต เป็นต้น จากจังหวัดยโสธร จนถึงศรีสะเกษ สุรินทร์ นครราชสีมา และเข้าสู่กรุงเทพฯ ในที่สุด

ที่กรุงเทพมหานคร เข้าพักที่วัดบรมนิวาส คณะของท่านถูกสมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า (อ้วน ติสโส) ขอตรวจดูใบสุทธิ เนื่องจากสงสัยว่า เป็นพระจรจัด ไร้สำนึก พักที่วัดบรมนิวาส 3 วันแล้วจึงได้กราบลา ออกธุดงค์ไปทางชายทะเลฝั่งตะวันออก ผ่านจังหวัดฉะเชิงเทรา ชลบุรี เรื่อยไปจนถึงระยอง และเข้าสู่เขตจันทบุรี ไปอยู่กับหลวงพ่ลี (ท่านพ่ลี ธรรมธโร) พักอยู่จันทบุรีสองเดือน เมื่อใกล้ถึงวันเข้าพรรษา มีญาติโยมจากบ้านหนองบัว มากราบหลวงพ่ลี เพื่อขอพระไปจำพรรษาที่วัดทรายงาม จึงไปจำพรรษาที่วัดทรายงาม อำเภอเมือง จังหวัดจันทบุรี

ขณะที่จำพรรษาที่วัดอรัญญวิเวก เร่งความเพียรอย่างหนัก ฝึกปฏิบัติภาวนาโดยยึดการบริกรรมภาวนาพุทธโธ ในช่วงนั้นท่านขอให้เพื่อนสหธรรมิกหรือญาติโยม อย่าเข้ามารบกวน ท่านจะไม่พูดจากับใคร จะมีเพียงตอนที่ให้พรญาติโยมก่อนฉันเท่านั้น เพราะท่านต้องการจะให้ตนเองได้แนใจในพุทธโธ ตอนเช้าท่านจะเดินจงกรมจนพระภิกษุสามเณรมาตามเพื่อออกบิณฑบาต หลังจากฉันภัตตาหารแล้ว ท่านก็จะรีบทำกิจวัตร เดินจงกรมภาวนาอย่างเด็ดเดี่ยวมุ่งมั่นไม่ย่อท้อ

หลังออกพรรษาแล้ว เคยเดินทางองค์เดียวกลับมาทางภาคอีสาน โดยลงเรือจากจันทบุรีขึ้นที่กรุงเทพฯ แล้วนั่งรถไฟไปลง จังหวัดขอนแก่น เดินธุดงค์ต่อไปทางยโสธร พักที่วัดศรีสำราญ 2-3 คืน เดินทางต่อไปหาพระอาจารย์มานิตย์ สุรพลโณ วัดที่อำเภอชุมพุก อำเภอคำเขื่อนแก้ว ต่อไปมาอยู่บ้านหนองผือ อยู่ด้วยกับหลวงปู่มั่น ไม่ได้ออกไปไหนจนหลวงปู่มั่นมรณภาพลง

อานิสงส์ของการปฏิบัติธุดงค์วัตร

อยู่ที่วัดป่าหนองผือ มีหน้าที่ดูแลสิ่งของรักษาเครื่องใช้ไม้สอย มีด พร้า เครื่องยาแก้ไข้เภสัชต่าง ๆ รักษาคลังสงฆ์ ญาติโยมนำมาก็มาเก็บรักษา อยากใช้อะไรก็มาหาหลวงตา ตอนเย็นพระเณรมาสร่งน้ำท่านพระอาจารย์มั่น หลวงตาเป็นคนปั่น (ปิด) ผ้าอาบและถ้าย (เปลี่ยน) ผ้าใหม่ถวายท่าน มีหน้าที่ดูแลปรนนิบัติท่านจะเป็นลูกศิษย์ลูกหา ผู้มีพรรษาดำพรรษาน้อยครูบาอาจารย์รุ่นใหญ่ ช่วงนั้นผู้ที่อยู่ดูแลปรนนิบัติท่านก็มี หลวงตามหาบัว ญาณสมปนฺโน หลวงปู่อ่อนสา สุขกาโร พระอาจารย์วัน อุตตโม หลวงปู่คำพอง ติสโส อาจารย์ทองคำ จารุวณฺโณ และพระอาจารย์บุญเพ็ง เขมาภิรโต อยู่วัดถ้ำกลองเพล เป็นสามเณร ได้รับความเมตตาจากหลวงปู่มั่น มีศรัทธามีความเชื่อมั่นอยู่กับท่านถึงหลวงตาจะไม่ได้กราบเรียนถามปัญหาต่อท่านพระอาจารย์มั่น แต่ท่านรู้ คิดว่าท่านพระอาจารย์มั่นท่านมีญาณหยั่งรู้

หลวงตาแดงอ่อน กล่าวว่า “คำของพ่อแม่ครูอาจารย์นั้นหลวงตายกใส่เกล้าตลอด เดินจงกรมภาวนาก็ทำตามท่านสอน สำหรับความดีของท่านพระอาจารย์มั่งนั้น ท่านเป็นผู้มีเมตตาสูง เยือกเย็นมาก อยู่กับท่านมีแต่ความเย็นใจ ทำอะไรก็ระลึกถึงท่านตลอด เป็นอนุสติอย่างหนึ่ง ไม่ได้ว่างเว้นเลย”

ท่านได้มีโอกาสสนองคุณบุพการีผู้ให้กำเนิดเพราะระยะทางจากวัดถึงบ้านหนองนาหารไม่ไกลมาก โยมพ่อโยมแม่ของท่านได้รับการแนะนำอบรมจากหลวงตา ท่านยังได้ไปคารวะและศึกษาธรรมกับหลวงปู่สีลา อิสฺสโร ที่วัดป่าอิสิระธรรม บ้านวาใหญ่ อยู่เสมอ เพราะอยู่ไม่ไกลกันมาก และท่านได้มีโอกาสร่วมในพิธีอุปสมบทพระหลายรูป ที่หลวงปู่สีลา อิสฺสโร เป็นพระอุปัชฌาย์บวชให้ ซึ่งมีหลายรูปที่เจริญในสมณเพศสืบมา อาทิ หลวงปู่บุญพิน กตปุญโญ หลวงตาแดงอ่อนคิดที่จะออกจาริกธุดงค์ไปที่อื่น พอดีกับท่านพระครูอดุลยสังฆกิจ (เถื่อน อุชุกโร) วัดกุดเรือคำ ซึ่งดำรงตำแหน่งเจ้าคณะอำเภอวานรนิวาส

ญาติโยมในเขตอำเภอวานรนิวาสและอำเภอใกล้เคียงให้ความเคารพนับถือปฏิบัติของท่านอย่างมาก เป็นพระภิกษุองค์เดียวในเขตอำเภอวานรนิวาสที่ปฏิบัติธรรมและอุปัฏฐาก หลวงปู่มั่น ฐิริทตโต ถึงในปี 2517 หลังจากที่อยู่สร้างโบสถ์เสร็จ พร้อมคณะศิษย์ ออกธุดงค์ไปภูทอก (อำเภอสรีวิไล จังหวัดบึงกาฬ) เพื่อกราบนมัสการหลวงปู่จวน กุลเจฏโณ และออกธุดงค์ไปที่ภูวัว และได้ลงอุโบสถและทำวัตรเย็นร่วมกันที่ภูวัว โดยมีหลวงปู่จวนเป็นผู้เทศน์อบรมคณะลูกศิษย์ หลวงตาไปรุกขมูลที่ศาลเจ้าปู่นาโพธิ์นาเพียง ซึ่งเป็นสถานที่ชาวบ้านเล่าสืบกันถึงเรื่องความศักดิ์สิทธิ์ มีผีดูมาก ท่านพาลูกศิษย์ออกไปพิจารณาปักกลดในสถานนั้น ซึ่งอยู่มาไกลจากวัดมากนัก ก่อนที่พระเณรแต่ละรูปจะเข้ากลด หลวงตาสั่งว่า จะเดินทางกลับก่อนรุ่งเช้าวันรุ่งขึ้น เวลาตี 4 ในคำคืนนั้น หมาเห่าที่เถียงนาใกล้ ๆ ทั้งคืน เมื่อกลับมาถึงวัดในวันรุ่งขึ้น หลวงตาท่านว่า เจ้าปู่นาโพธิ์นาเพียงท่านอยู่แถวนั้นไม่ได้

หลวงตาแดงอ่อนเป็นพระมหาเถระฝ่ายวิปัสสนากรรมฐาน ท่านเป็นผู้สมณะ มักน้อยสันโดษ ถือธุดงค์และปฏิบัติเคร่งครัดตามพระธรรมวินัย และเคยเป็นผู้พระอุปัฏฐากหลวงปู่มั่น ฐิริทตโต ที่วัดป่าภูริทัตตถิราวาส (วัดป่าหนองผือ ตำบลนาใน อำเภอพรรณานิคม จังหวัดสกลนคร) เป็นเวลา 2 ปี ในช่วงที่อยู่จำพรรษาอยู่กับหลวงปู่มั่น ท่านให้ลูกศิษย์ถือธุดงค์วัตรหมด ภายหลังหลวงปู่มั่นได้มรณภาพแล้วก็ได้ออกธุดงค์กับหลวงปู่บุญมี อธิมตโต เป็นพระผู้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบองค์หนึ่ง ซึ่งท่านลูกศิษย์ของหลวงปู่เทศก์ เทศรังสี ได้พากันธุดงค์ไปยังสถานที่ต่าง ๆ ทั้งใกล้และไกล จากจังหวัดสกลนคร จึงทำให้เกิดความรู้ความเข้าใจในหลักธรรมคำสอนขององค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ท่านได้ทำความเพียรอย่างหนัก ฝึกปฏิบัติภาวนาโดยยึดการบริกรรมพุทโธ (พระสุทนต์ กตสาโร (ประทุมแก้ว), 2556)

3.2. พระสงฆ์ที่เป็นพระเถระผู้ใหญ่ที่ยังมีชีวิตอยู่

3.2.1 พระราชวชิรเชมคุณ วิ. (หลวงปู่วั้น เขมโก) วัดป่าบ้านนามน) ตำบลตองโขบ อำเภอโคกศรีสุพรรณ จังหวัดสกลนคร

หลวงปู่วั้น เขมโก มีนามเดิมว่า “อ้วน ศรีบุญโฮม” ท่านเกิดเมื่อ วันจันทร์ที่ 27 พฤษภาคม พ.ศ. 2478 ตรงกับวันแรม 10 ค่ำ เดือน 6 ปีกุน ณ บ้านนามน ตำบลตองโขบ อำเภอโคกศรีสุพรรณ จังหวัดสกลนคร โยมบิดาชื่อนายอ อ ศรีบุญโฮม และโยมมารดาชื่อนางคำตา ศรีบุญโฮม หลวงปู่เป็นคนที่ 5 ในจำนวนพี่น้องร่วมบิดามารดาเดียวกัน 5 คน

วิธีการปฏิบัติธุดงค์วัตรของหลวงปู่หลวงปู่วั้น เขมโก

หลวงปู่วั้น เป็นลูกหลานของหลวงปู่กงมา จิรปุญโญ เมื่อสมัยยังเด็กหลวงปู่วั้น เคยใ้บาตรให้หลวงปู่มั่นและพระอาจารย์ลูกศิษย์หลวงปู่มั่น (อยู่ที่บ้านนามน พ.ศ 2486) หลวงตามหาบัว ญาณสัมปันโน เจ้าคุณวิริยงค์ สิริธโร พระอาจารย์ทองสุข สุจิตโต หลวงปู่หลุยส์ จันทโร หลวงปู่ทองรัตน์ กนต์สีโล เป็นต้น

เมื่ออายุ 12 - 13 ปี ไปพักกับหลวงปู่อ่อน ญาณสิริ ที่วัดป่า บ้านม่วงไข่ อำเภอพรรณานิคม แล้วกราบหลวงปู่มั่นที่บ้านหนองผือ พักอยู่ที่วัดได้ฟังหลวงปู่มั่นเทศน์สั่งสอนลูกศิษย์หลวงปู่กงมา ได้พักอยู่กับหลวงปู่มั่น 3 วัน ก็กลับมาได้ไปพักอยู่กับหลวงปู่ฝั้น อาจาโร ที่วัดป่าภูธรพิทักษ์ 1 คืน ในสมัยเป็นเด็กหลวงปู่วั้นได้ขึ้นไปสวดมนต์ ไหว้พระ นั่งสมาธิ ฟังเทศน์ ที่วัดดอยธรรมเจดีย์ กับหลวงปู่กงมาเป็นประจำ

ได้ติดตามหลวงปู่อ่อน ญาณสิริ ไปพักอยู่ที่วัดหนองโคกจน จำพรรษาอยู่กับหลวงปู่อ่อน 1 พรรษา ท่านสอนให้รักษา พระสูตร พระวินัย พระปรมัตถ์ บวชเณรได้หนึ่งพรรษา ก็สึกต้องกลับบ้าน มาคัดเลือกทหาร เมื่อปลดจากทหารได้เข้ามา อุปสมบทอีกและได้มาพำนักจำพรรษา ณ วัดดอยธรรมเจดีย์ บ้านนาสีนวล อำเภอโคกศรีสุพรรณ กับหลวงปู่กงมา จิรปุญโญ ได้ปฏิบัติตามระเบียบของพระธรรมยุตสายหลวงปู่มั่นอย่างเคร่งครัด ฝึกบำเพ็ญภาวนา เดินจงกรม ธรรมเนียมวัดดอยธรรมเจดีย์ ปฏิบัติกรรมฐานอย่างเคร่งครัด ให้พิจารณาปัจจัยสี่ บิณฑบาตัง การถือข้อวัตรต่าง ๆ ท่านถือว่าถ้าข้อวัตรดี เทวดา ก้อนุโมทนา มนุษย์ผู้ใ้บุญเขาก็อนุโมทนา ข้อวัตรที่ดีเป็นเครื่องขัดเกลาจิตใจ อย่าทำเพื่อแสวงหาลาภ ยศ สรรเสริญ ความสุข

ท่านได้ถือปฏิบัติธุดงค์วัตรตามแบบอย่างครูบาอาจารย์อย่างเคร่งครัด คือ

1. ด้านการปฏิบัติเจริญสมาธิภาวนา การเดินจงกรม ถือเป็นกิจ เป็นการเป็นการของพระ เป็นชีวิตจิตใจของพระอย่างแท้จริง ไม่มีงานอื่นใดเข้ามายุ่งได้เลย
2. การปฏิบัติธุดงค์วัตร 13 คือ ถือการนุ่งห่มผ้าบังสุกุลเป็นวัตร ถือการนุ่งห่มผ้าสามผืน

ถือการบิณฑบาตเป็นวัตร ถือการบิณฑบาตไปโดยลำดับแถวเป็นวัตร ถือการฉันทง้วนมือเดียวเป็นวัตร ถือการฉันทง้วนในภาชนะเดียวคือฉันทง้วนในบาตรเป็นวัตร ถือการห้ามภักดาหารที่เขานำมาถวายภายหลังเป็นวัตร ถือการอยู่ป่าเป็นวัตร ถือการอยู่โคนต้นไม้เป็นวัตร ถือการอยู่อุปัฏฐากาสที่แจ่งเป็นวัตรถือการอยู่ป่าช้าเป็นวัตร ถือการอยู่ในเสนาสนะตามมีตามได้เป็นวัตร ถือเนสัชชิกังคฤงคค์ คือการไม่นอนเป็นวัตร

กิจวัตรประจำวันปฏิบัติ

ปฏิบัติดุจตรอย่างเคร่งครัดตามแบบครูบาอาจารย์ คือ ในเวลา 02.00- 04.00 น. เติ่นจงกรมประมาณ เวลา 04.00 – 05.00 น. จัดสถานที่ฉันทง้วน เช็ดถูศาลากการเปรียญเตรียมบาตร ซ้อนผ้าสังฆาฎีกับจีวร ให้ครูบาอาจารย์ ถวายผ้าแก่ท่าน รอท่านคลุมจีงใส่รังคุมลูกคุมสะพายบาตร เติ่นก่อนท่าน จนถึงที่บิณฑบาต จึงถวายบาตร กลับมาจึงล้างเท้าเช็ดเท้าท่าน รื้อสังฆาฎีออกนำไปผึ่ง พร้อมจีวร นั่งเฝ้าคูเมือแห่งจึงพับเก็บอย่างดีจัดที่ฉันทง้วนจนกระทั่งล้างบาตร กรองน้ำเพื่อใช้และถวายท่าน จึงกลับกุฎีเวลา 06.00 น. เตรียมตัวเพื่อไปบิณฑบาต เวลา 07.30 น. ฉันทง้วน 1 มือ เติ่นจงกรม พักผ่อน 30 นาทีถึง 1 ชั่วโมง เวลา 11.00 น. เติ่นตรวจวัด รับญาติโยม ปฏิบัติกิจต่าง ๆ ภายในวัดเวลา 15.00 น. กวาดตาด (ลานบริเวณวัด) ต้มน้ำร้อนให้ครูบาอาจารย์ไว้สงรงคักน้ำ กวาดกุฎีครูบาอาจารย์และอื่น ๆ ร่วมกับพระสงรงสงรงน้ำพระผู้ใหญ่ เวลา 16.00 ถึง 17.00 น. รับญาติโยม สงรงน้ำเวลา 18.00 น. มาพร้อมกันที่ศาลา ฉันทง้วนน้ำร้อนหรือน้ำปานะ (ถ้ามี) หรือไหว้พระสวตมนต์ กรณีมีพระจำนวนมาก นำไหว้พระสวตมนต์ อบรมธรรมและข้อปฏิบัติ เวลา 22.30 น. เติ่นจงกรม นั่งสมาธิภาวนา สวตมนต์ เวลา 23.00 ถึง 24.00 น พักผ่อน

บริบทการปฏิบัติดุจตร

ในพรรษาแรกหลวงปู่กงมา ได้พาไปในที่อันตรายและน่ากลัว อยู่ตามป่า ริมแม่น้ำหวังซึ่งชาวบ้านถือว่าที่นี้น่ากลัว ในพรรษาที่สองหลวงปู่ อ้วน ไปจำพรรษากับ หลวงพ่อแบน ธนากโร หลวงพ่ออัม สุขกาโม ที่นครพนม หลวงปู่ไปนั่งภาวนา ท่านได้ไปพิจารณาถึงความทุกข์ และการละทิ้งทุกข์ จะละทิ้งได้ด้วยปัญญา ถ้าไม่มีปัญญามันดับทุกข์ไม่ได้ การประพฤติปฏิบัติถึงเราจะไม่รู้ไม่เห็นอะไรก็ตาม ให้รู้เพียงทางดับทุกข์อย่างเดียวก็เป็นบุญมากแล้ว ฝึกซ้อมเอาปัจจุบันนี้แหละ ให้มันรู้มันเห็นทางดับทุกข์นะ เวลาจวนจะตายเกิดทุกขเวทนาครอบงำ จิตใจไม่ปกติจิตใจเศร้าหมอง เวลาตายไปก็ไปสู่ทุคติถ้าทุกขเวทนาไม่สามารถครอบงำเราได้ จิตใจเราปลอดโปร่ง จิตใจ ผ่องใส ตายไปก็ไปสู่สุคติ ฟังใครก็ฟังไม่ได้นะ ต้องฟังตนเอง จะฟังหมอ หมอเขาก็มีตาเพียงฉันทง้วนได้เท่านั้นแหละ ฉันทง้วนนั้นเราจะต้องฝึกฝนเอาให้มันรู้เห็นทางดับทุกข์ หลวงปู่อ้วนออกไปหาวิเวก ทำความเพียร เพียวแสวงหาประสบการณ์ ที่ถ้าผ้ามึง พักอยู่เพิงผา ถ้านั้นมีนางแอนอาศัยอยู่เต็ม หลวงปู่เอาถ้านี้เป็นธรรมะแห่งนาคูถ้านี้มีแต่หมูสัตว์อาศัยอยู่ น้อมเข้ามาดูที่กายของเราก็มีหมูสัตว์อาศัยเหมือนกับถ้านอกนีนั่นแหละ เห็นอะไรก็ดี พบอะไรก็ดี ให้น้อมเข้ามาดูที่กายที่ใจของเรานี้ ถ้าน้อมมาดูที่ใจแล้วมันก็จะ

มีแต่หลงเท่านั้นแหละ ถ้าดูที่กายที่ใจของเราแล้วพิจารณาที่นี้แล้วมันไม่หลง ธรรมะทุก อย่างมันเกิดที่ กาย มีอยู่ในกายในใจของเราทั้งหมดแหละ” ในพรรษาที่สามได้อยู่จำพรรษากับหลวงปู่กงมาพอกออก พรรษาหลวงปู่กงมาท่านจะไปรับหลวงปู่แบนที่จันทบุรีแต่ยังไม่ถึงเกิดอุบัติเหตุรถชนทำให้หลวงปู่ กงมามรณภาพ

หลวงปู่อ่อน ซึ่งเป็นอาจารย์เก่าตั้งแต่เป็นสามเณร ได้สอนพระวินัย กับบุพพสิกขา ฯ ทุกพรรษา ท่านมีไหวพริบปัญญา และตรงไปตรงมาเหมือนหลวงปู่กงมาข้อวัตรปฏิบัติต่าง ๆ ท่านได้ จากหลวงปู่เสาร์ หลวงปู่มั่น ไหวพริบปัญญาได้จากเจ้าคุณอาจารย์สิงห์ ไหวพริบปัญญานี้เก่ง

แต่ละวันท่านหลวงปู่ได้พาปฏิบัติ พอฉันเช้าแล้วก็เข้าเดินจงกรม ได้เวลาแล้วก็พักผ่อน บ่าย 2 ก็ไปฉันน้ำร้อนที่ศาลา บางวันก็ฟังเทศน์จนค่ำ กวาดตาดสร้งน้ำเสร็จก็เข้าทางจงกรมอีก เดินจงกรมครั้งละ 2 – 3 ชั่วโมง ตื่นเข้าประมาณตี 2 ตี 3 ก็ทำข้อวัตรเข้าในกุฏิ เสร็จแล้วก็แบกบาตร มาที่ศาลา ถ้าเป็นวันพระก็มาสวดมนต์ ทำวัตรเช้าร่วมกันที่ศาลา เวลาประชุมก็ประชุมที่กุฏิหลวงปู่ 3 – 4 วัน ก็จะประชุมครั้งหนึ่ง ถ้าในพรรษาหลวงปู่อ่อนจะประชุม พระ 3 วันครั้งหนึ่ง พระวินัยนั้น หลวงปู่อ่อนก็สอนทั้งพรรษาให้พระได้เข้าใจไปในทางเดียวกันเพื่อจะได้ปฏิบัติเหมือนกัน มาช่วงหลัง ท่านหลวงปู่อ่อนให้หลวงปู่อ้วนช่วยสอนบ้าง อยู่กับหลวงปู่อ่อน พอปีบवादถายท่านถึงเที่ยงคืนแล้ว กลับไปกุฏิหิยาเย้าครองแล้วก็เดินไปกุฏิไกล ๆ ทางไปกุฏิหลังนั้นเป็นป่าไผ่เวลากลางคืนมันมืด มองดูแล้วมันน่ากลัว ท่านทำความเพียรจนถึงตี 1 – 2 แต่ก็ไม่เคยตื่นผิดเวลา ดึกเท่าใด เมื่อถึงเวลาที่ ตื่นเอง ถ้านอนตอน 3 ทุ่ม 4 ทุ่มแล้ว ส่วนมากจะนอนจมไม่ค่อยอยากจะตื่น แต่ถ้านอนตึกกว่านั้นไป แล้ว นอนไม่จม ได้เวลาก็ตื่นเอง ต่อจากนั้นก็ไปรับบาตรท่านไปศาลา ไปทำข้อวัตรที่ศาลากับหมู่ ตามปกติ เพราะเร่งความเพียร

หลวงปู่อ้วนท่านสอนว่า “การบวชฝ่ายปฏิบัติก็ต้องฝึกเบื้องต้น ถ้าเบื้องต้นดีมันดี ท่ามกลางมันก็ดี ที่สุดมันก็ดี ถ้าต้นไม่ดีแล้ว ท่ามกลางมันก็ไม่ดี ที่สุดมันก็ไม่ดี จะเอาง่าย ๆ ไม่ได้ อะไร ๆ ก็ดีต้องฝึกให้เป็นเสียก่อน การบวชมาเพื่อปฏิบัติ แล้วเราปฏิบัติเป็นหรือยังล่ะ เรารู้จักข้อ ปฏิบัติแล้วหรือยังล่ะ ต้องฝึกให้รู้ให้เป็น ถ้าไม่เป็นอะไร จะเข้ามาบวชยังงัยล่ะ อย่างนั้นก็บวชเข้ามา ทำลายพระศาสนาเท่านั้นแหละ ไม่ใช่บวชเข้ามารักษาพระศาสนา ถ้าบวชเข้ามารักษาพระศาสนาแล้ว จะต้องผ่านการฝึกให้ดีกว่าก่อน ดูทุกอย่างทั้งกิริยาอาการอะไร ๆ ทั้งปวงก็ดี มันอยู่ในกรอบสมณะไหมล่ะ บวชเข้ามาแล้ว จะต้องเป็นสมณะผู้สงบ แต่ถ้ากิริยาอาการอะไรออกมาไม่เป็นท่าแล้วไอ้ อย่างนี้มัน ไม่ได้ล่ะ”

อานิสงส์ของการปฏิบัติตรงควัตร

หลวงปู่อ้วน ไปพำนักอยู่กับหลวงปู่อ่อน ที่วัดหนองบัวบาน 6 ปี ท่านได้เทศน์และแปล ธรรมของหลวงปู่มั่นให้ฟัง เมื่อออกมาจากวัดหนองบัวบานแล้ว หลวงปู่อ้วนได้กลับไปกราบหลวงปู่ อ่อนทุกปี จนหลวงปู่อ่อน ญาณสิริได้มรณภาพในปี พ.ศ. 2525 ซึ่งท่านสิริอายุ 80 ปี พรรษาที่ 57

ท่านพระอาจารย์มั่นท่านเดินธุดงค์ตามรอยท่านพระอาจารย์เสาร์มา ท่านพระอาจารย์เสาร์พักที่ไหน ท่านพระอาจารย์มั่นก็จะพักที่นั่น ท่านพระอาจารย์มั่นมาเห็นที่สัปปายะ ท่านก็เลยปรารภกับโยม “คิดจะสร้างเป็นวัด” โยมชาวบ้านนามนเขาจะปลูกสร้างกุฏิหลังนี้แหละ (กุฏิท่านพระอาจารย์มั่น) เขาเตรียมไม้ไว้ว่าจะยกวันพรุ่งนี้ ในตอนกลางคืนพญานาคเขามาทำรอยเอาไว้ให้ ตอนเช้าโยมเขามาว่า จะยกกุฏิ ท่านพระอาจารย์มั่น ก็ชี้บอกโยมเขาว่า “นั่นแหละ พญานาคทำรอยเอาไว้ให้แล้ว” โยมเขาไปดู เขาว่าเป็นรอยกลมๆ วงกลมจิ้งก้นหลุม (ขุดหลุม) ตามรอยนั้นแหละ แล้วท่านพระอาจารย์มั่นก็พูดบอกโยมเขาว่า “วัดนี้ให้ชื่อว่าวัดป่านาคนิมิตต์”

เที่ยวเดินธุดงค์ไปทางที่อันตรายและน่ากลัว อยู่ตามป่า ริมแม่น้ำหวัง เพื่อฝึกความอดทนทั้ง ทางกายและสภาพจิตใจให้เป็นผู้ที่นอนอยู่เสมอ ไม่ประมาท ปฏิบัติกรรมฐานอย่างเคร่งครัด นั่งภาวนา พิจารณาถึงความทุกข์และการละทิ้งทุกข์ ได้ด้วยปัญญา ถ้าไม่มีปัญญามันดับทุกข์ไม่ได้ การประพฤติ ปฏิบัติจะไม่รู้ไม่เห็นอะไรก็ตามให้รู้เพียงทางดับทุกข์อย่างเดียวก็เป็นบุญมาก

ฝึกซ้อมเอาปัจจุบัน ให้มันรู้มันเห็นทางดับทุกข์ ออกไปหาวิเวกทำความเพียร เที่ยวแสวงหา ประสบการณ์ตามถ้ำผา พักอยู่เพิงผา ถ้ำที่มีนกนางแอ่นอาศัยอยู่เต็ม ยึดเอาถ้ำนี้เป็นธรรมะ แห่งคุณ ถ้ำก็มีแต่หมูสัตว์อาศัยอยู่ น้อมเข้ามาดูที่กายของเราก็มีหมูสัตว์อาศัยเหมือนกับถ้ำภายนอกนั้น ท่านสอนว่า “การบวชฝ่ายปฏิบัติก็ต้องฝึกเบื้องต้น ถ้าเบื้องต้นดีมันดี ท่ามกลางมันก็ดี ที่สุดมันก็ดี ถ้าต้นไม่ดีแล้ว ท่ามกลางมันก็ไม่ดี ที่สุดมันก็ไม่ดี จะเอาง่าย ๆ ไม่ได้

ได้ฝึกการปฏิบัติเจริญสมาธิภาวนา การเดินจงกรม ถือเป็นกิจ เป็นการเป็นการของพระ เป็นชีวิตจิตใจของพระอย่างแท้จริง ไม่มีงานอื่นใดเข้ามายุ่งได้เลย (ศิลา พรรณาปิติ, 2554)

3.2.2 หลวงปู่คำบ่อ ฐิตปัญญา วัดใหม่บ้านตาล สว่างแดนดิน จ.สกลนคร

หลวงปู่คำบ่อ ฐิตปัญญา มีนามเดิม ชื่อ คำบ่อ พวงสี เกิดวันพุธที่ 11 พฤศจิกายน พ.ศ. 2474 ณ บ้านตาล ตำบลโคกสี อำเภอสว่างแดนดิน จังหวัดสกลนคร โยมบิดาชื่อ นายทอง โยมมารดานางภู พวงสี มีพี่น้องร่วมบิดามารดาเดียวกันทั้งหมด 7 หลวงปู่คำบ่อ เป็นบุตรคนที่ 1 อายุได้ 21 ปี บวชที่โบสถ์น้ำ เรียกว่า อุทกุกเขปสีมา พระมหาเถื่อน อุชุกร เป็นพระอุปัชฌาย์ แล้วก็เดินทางไปกลับมาที่วัดตาลนิมิต ช่วยทำการก่อสร้างศาลาการเปรียญหลังใหม่มีการเสวยไม้เองแต่ข้อวัตรปฏิบัติ อะไรก็ได้ขาดทุกวัน จนเดือนเมษายน พระอาจารย์อ่อนศรี ฐานวโร มากราบคารวะหลวงปู่ลี อโสโก ที่เป็นผู้หนึ่งที่ท่านเคารพนับถือ และเคยอยู่จำพรรษากับท่านได้มาชวนไปจังหวัดอุบลราชธานี ได้ช่วยงานมีการก่อสร้างภายในวัดจนกระทั่งออกพรรษา คิดว่าจะไปเที่ยวหาพระวิหารกับท่าน อาจารย์อ่อนศรี ฐานวโร และเพื่อน ๆ พระเถรไปด้วยกัน 4 รูป พอมาถึงตัวจังหวัดอุบลราชธานี ได้ไปกราบลาเจ้าคณะจังหวัดแล้วพักอยู่ที่วัดสาราณนิवास อำเภวารินชำราบ ได้มาพบกับพระอาจารย์มยุญ วัดแห่งนี้ ท่านจึงชวนไปจำพรรษาที่วัดวิเวกการาม จังหวัดชลบุรี

พ.ศ. 2478 เดินทางไปทางภาคใต้ของประเทศไทย ไปพักอยู่จังหวัดเพชรบุรี วัดอุทัยโพธาราม กับหลวงปู่สิงห์ ขันตยาคโม พักอยู่ที่นี้ระยะหนึ่ง เดินทางต่อไปจังหวัดกระบี่ พักแรมอยู่ในป่าในจังหวัดกระบี่ประมาณ 1 เดือน เดินทางต่อไปที่จังหวัดพังงา เพื่อจะได้พบหลวงปู่เทสก์ เทสรังสี พระอาจารย์มหาปิ่น ชลิต ท่านเป็นพระผู้ใหญ่ขอร้องให้ไปอยู่กับท่านที่ อำเภอมะนัง เพราะอยู่ที่นี้มีแต่ผู้หญิงมาอุปถัมภ์บำรุง เข้าก็มา เย็นก็มา คำก็มา เขาดีจริง ๆ ท่านก็กลัว ไปอยู่กับท่านอาจารย์มหาปิ่น ชลิต อาจารย์มหาเพิ่ม รวมเป็น 3 รูป อยู่ที่นี้นานประมาณ 2-3 เดือน จึงได้ไปอยู่ อำเภอมะนัง

วิธีการปฏิบัติธุดงค์

หลวงปู่คำบ่อเป็นไข้มาลาเรียอย่างแรง จนได้กราบเรียนครูบาอาจารย์ว่า ถ้าผมตาย ให้เผาลอยไม่ต้องบอกให้ทางบ้าน เมื่อเขาทราบแล้วจะเป็นทุกข์ เวลาเจ็บป่วยก็ยิ่งเร่งความพากเพียรทำให้มีกำลังใจ จนทำให้ปรากฏเห็นพระพุทธรูปพร้อมทั้งพระสาวกเดินมาตามหาดทรายทะเลนั้น เกิดความปีติยินดีเป็นอันมากได้เห็นพระพุทธรูป ไม่ได้หลับนอน ไม่โกรธเกลียดให้ใครทั้งนั้น ใจสบาย มีแต่อยากจะทำบุญ ไม่มีเรื่องอะไรให้ใจกังวล การรักษาตามมีตามได้ ข้อวัตรปฏิบัติก็ไม่ขาดตกบกพร่องอะไร ที่มันปรากฏขึ้นมานี้ก็เพราะจิตใจเราเองนี่มันเป็นนิมิตเพราะเราว่าเราต้องตายแน่ ไม่มีที่พึ่งอะไรนอกเหนือจากพระพุทธรูป พระธรรม พระสงฆ์ เลยกลายเป็นภาพนิมิตปรากฏ การเจ็บไข้เหมือนกับคนไม่ได้เป็นอะไรจากนั้นแล้วจึงพาศรัทธาญาติโยมไปจังหวัดภูเก็ต รอหลวงปู่เทสก์ เทสรังสี กลับจากสกลนครไปวัดไม้ขาว ได้ฟังธรรมเป็นคติเตือนใจจากท่านเป็นครั้งแรก ได้อยู่ที่วัดไม้ขาว จนกระทั่งญาติโยมจังหวัดชลบุรี ขออาราธนาให้กลับจังหวัดชลบุรีด้วยกัน

เมื่อจากกลับจังหวัดชลบุรี ปีแรก ๆ ครูบาอาจารย์ท่านพานั่งภาวนา ไหว้พระสวดมนต์ หกโมงเย็น แล้วก็ภาวนาถึงเที่ยงคืน ฝึกอยู่อย่างนั้น เจ็บปวด ขาจะขาดจากกัน บางรุ่งร้องออกมา อดเอา ทนเอา มันก็ไม่ไหว อย่างนี้มันฝืนธรรมชาติมันก็ได้ความคิด ไม่เกิดปัญญาสงบอะไร มีแต่คิดเมื่อไรจะพาเลิกสักที มันไม่อยากรั้งนาน ๆ หรอก สัก 2-3 ชั่วโมง ยังพอไหว ยังดี อดเอาทนเอา พรรษาที่ 1 ที่ 2 ที่ 3 ก็ยังไม่รู้เรื่อง แต่ก็ทำกิจวัตรอยู่อย่างนั้น ไม่ลดละอะไร แต่ไม่เกิดปัญญาอะไร สมาธิก็ทำกันไม่เป็น พุทโธไปงั้น ไม่รู้ว่าทำเพื่ออะไร ครูบาอาจารย์บอกให้นั่งมือขวาทับมือซ้าย ตั้งกายให้ตรง ดำรงสติให้มั่น อยู่ในอารมณ์คือพุทโธ กำหนดลมรู้ลม สั้นยาว ฯลฯ สมัยอยู่กับหลวงปู่ลี อโศโก เดินจงกรมไม่หยุดจนเที่ยงคืน แทบยกขาไม่ขึ้น แต่ไม่รู้เดินเพื่ออะไร รู้แต่เอาบุญ แม้แต่การบวชตอนแรกก็เพื่อตอบแทนบุญคุณปู่ตายาย เพราะท่านประสงค์จะให้บวช ก็คิดว่าห่มเหลืองโกนหัวโล้นก็เป็นพระที่จริงแล้วไม่ใช่ เพราะเราไม่รู้ว่าการเป็นพระนี้อยู่ที่ไหน

บริบทการปฏิบัติธุดงค์วัตร

พ.ศ. 2501 อยู่เกาะช้างได้ประมาณ 2 เดือน ไปพักที่วัดเขาหน้าผาที่พระธชชัยพักอยู่ในระยะหนึ่ง ประมาณ 15 วัน ดูแล้วอยู่ไปทำให้จิตใจไม่เจริญก้าวหน้า เพราะปัญหาสิ่งแวดล้อมไม่ค่อยดี จึงมาอยู่ที่นครสวรรค์ มาถึงนครสวรรค์ไม่พอใจที่จะอยู่สถานที่นี้ นัดกันที่จังหวัดลำปาง ที่วัดป่านันท์นาราม หลวงปู่เหรียญ หลวงปู่หลอด หลวงปู่อ่อน ท่านเคยอยู่ที่นั่นมาก่อน เจออาจารย์สนั่นชวนกันอยู่ เพราะท่านพ่อลี บอกให้อยู่ที่นี่เพื่อสงเคราะห์ญาติโยม ไปอยู่จำพรรษาาร่วมกันกับอาจารย์สนั่น ท่านจันทยา ท่านสังข์ หลวงพ่อหาญพระต่าง และสามเณรคำ จำพรรษาร่วมกัน 7 รูป ที่อำเภอเถิน พอออกพรรษาแล้ว มาพักวิเวกแถวตอตันตอก ที่นี่ได้ทำความเพียร จากนั้นจึงไปช่วยงานหลวงพ่อลี วัดถ้ำพระสบาย อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง เดินธุดงค์ขึ้นไปเชียงใหม่ พักที่วัดสันติธรรมกับ หลวงปู่สิม พุทธาจาโร ออกไปเที่ยววิเวกในสถานที่ต่าง ๆ เช่น อำเภอแม่แตง ไปฟังโอวาทธรรม อุบายธรรมจากหลวงปู่แหวน ที่วัดป่าบ้านปาง บางครั้งก็พักกับหลวงปู่ตื้อ อจลธมโม วัดปากทางแม่แตง เพื่อรับฟังอุบายธรรมคำสอนของหลวงปู่สิมท่านได้ออกไปวิเวกที่ถ้ำเปียงประจำ ได้ติดตามท่านไปแสวงหาโมกขธรรม พระที่ติดตามกันไป พระอาจารย์ทองสุข อุดตฺรปญโญ

ขณะมาป่าเมี่ยง แม่สาย ได้เคยปรากฏเห็นบ้านที่ตรงอำเภอพะเยา เห็นอะไร ๆ เหมือนเคยอยู่มาแล้ว ญาติโยมพากันมานิมนต์ให้อยู่จำพรรษาสถานที่แห่งนี้ ได้เดินจงกลมภาวนาไม่มีสิ่งที่จะก่อให้เกิดความกังวล เดินจงกลมภาวนาไปวันแรกเขาก็ทำที่พักไว้ให้แล้ว ช่วงนั้นมีอะไรแปลกๆ เกิดขึ้นกับจิตใจหลายอย่างเหมือนกันนะ ในสถานที่นั้นใครพูดอะไรก็ถูก จนคนเขาว่าเราเป็นพระอรหันต์ มันได้แต่หันซ้ายหันขวารู้ว่ากิเลสมีอยู่เต็มร้อยเปอร์เซ็นต์ แต่เรากลือคำสัจจ พุทธอะไรไว้จะทำอย่างนั้น

อานิสงส์ของการปฏิบัติธุดงค์วัตร

อำนาจแห่งความกลัว ทำให้คนเห็นชัดว่าเราควรจะต้องสู้ยังไงจึงไม่กลัว ต้องเอาตายเข้าสู่ตาย ถ้ามันเห็นแล้วว่ามันไม่เป็นความจริง มันก็จะหายกลัวไปเลย เช่น กลัวเสื่อนี้ไปคู่มันเลย พอรู้ว่ามันไม่ทำอะไรเราจึงหายกลัว ผีกองก้อยก็ไปคู่มันเลย เอาตายเข้าสู่ แต่ไม่ยอมตายหรือไม่ต้องสู้กันตายแล้วแล้วกัน ถ้าผีไม่ตายเราก็ตาย เสื่อไม่ตายเราก็ตาย เมื่อมันไม่มีอะไร เห็นความจริงแล้วก็หายกลัว ตั้งแต่นั้นเดินจงกรมได้สบายเลย เสื่อมีแต่ดวงหินเรา แต่มันมากก็ต้องสู้เหมือนกันจะอยู่เฉยๆ แล้วยอมให้มันกัดก็ไม่เอานะ การสู้คือการสู้เอาตัวรอดนะ ถ้ามันมีทางหลบหลีกเราก็ดูหนีไปไม่ใช่เจตนาจะฆ่าเสื่อ ถ้ามันอยู่ดี ๆ กระโดดมาสู้กับเรา เราก็ตองสู้มันเลย จะให้มันมากินง่าย ๆ ก็โง่เต็มที สู้ก็ต้องสู้เพื่อเอาตัวรอดมิใช่สู้เพื่อจะฆ่าจะตายอะไร ถึงจะยอมตายแล้วให้เสื่อมันกิน นี่ก็เหมือนกันกับฆ่าตัวเองนั้นแหละเป็นบาปเป็นกรรม เราจะรอดวิธีไหนก็ต้องสู้ไปก่อนละ (อัมพร จันทรตัน, 2550)

3.2.3 พระราชพงศาวดาร (หลวงปู่บุญมา คัมภีร์ธมโม) วัดป่าสีห์พนมประชาราม อำเภอสว่างแดนดิน จังหวัดสกลนคร

หลวงปู่บุญมา คัมภีร์ธมโม เกิดเมื่อวันจันทร์ ที่ 1 ตุลาคม 2471 ณ บ้านขาม หมู่ 5 ตำบลค้อใต้ อำเภอสว่างแดนดิน ถือกำเนิดในสกุลธมพร ครอบครัวมีอาชีพทำนา บิดาชื่อนายแข่ง ธมพร มารดาชื่อนางซาดา ธมพร เป็นบุตรคนโตของครอบครัว มีพี่น้องร่วมบิดามารดา 10 คน

ในช่วงอายุ 14 - 15 ปี พ.ศ.2486 ได้ย้ายจากบ้านขามมาอยู่ บ้านโคกกลาง ขณะนั้นพระอาจารย์สิงห์ สหธมโม ได้พักภาวนาอยู่ที่วัดป่าประชานิยม บ้านหนองหลวง ร่วมกับหลวงปู่พร สุมน ซึ่งเพิ่งเดินทางมาจากอำเภอเชียงใน จังหวัดอุบลราชธานี โดยองค์ท่านทั้งสองต่างเป็นลูกศิษย์หลวงปู่มั่น ภูริทัตโต เช่นกัน ชาวบ้านโคกกลางนำโดยเจ้าจารย์สีและคุณพ่อแข่ง บิดาของหลวงปู่บุญมา ได้ไปนิมนต์พระอาจารย์สิงห์ ที่วัดประชานิยมให้มาจำพรรษาที่วัดพระธาตุฝุ่น

วิธีการปฏิบัติธุดงค์

พ.ศ. 2489 อายุ 18 ปี สงครามโลกครั้งที่สองยังไม่สิ้นสุด ไม่ให้ลูกชายถูกจับไปเป็นทหารเกณฑ์ ขอร้องราชการว่าครูบาอาจารย์เพิ่นบ่มีเงรรับใช้เขาจึงอนุญาต เมื่อทางราชการอนุญาตแล้ว จึงได้มอบลูกชายให้พระอาจารย์สิงห์ ให้ท่านบรรพชาเป็นสามเณรและอยู่จำพรรษาที่วัดพระธาตุฝุ่นปีนั้น งานที่รับผิดชอบของสามเณรบุญมา คือตม่น้ำแก่งขนุนใส่ตม่น้ำ และเคี้ยวเป็นก้อน ๆ ไว้ทำสีแก่งขนุนสำหรับเก็บไว้ย้อมผ้า ในระหว่างพรรษานั้น นอกจากเป็นโรคท้องผูกแล้ว สามเณรบุญมายังเป็นโรคเหน็บชาอีกด้วย โรคนี้เป็นเหตุให้ท่านต้องลาสิกขาจากสามเณร แม้จะลาสิกขาออกมาแล้ว แต่นิสัยและจิตใจที่ได้รับการปลูกฝังอบรมมา ยังคงแน่นเป็นไปเพื่อการปฏิบัติธรรม

เมื่ออายุ 23 ปี น้องสาวตาย ตอนนั้นจิตของท่านเกิดธรรมะได้คิดว่าความตายมันได้ใกล้เข้ามาหาเรา ถ้าเราอยู่ต่อไปไม่กี่วันเราก็จะตาย ขอให้ได้สั่งสมความดีก่อนตายเพื่อจะได้มีที่พึ่งในอนาคต ต่อมาภรรยาของท่านก็มาเสียชีวิต ตอนที่ได้คลอดบุตร ทำให้เกิดความสลดสังเวชใจยิ่งนัก ช่วงจัดงานศพให้ภรณานั้นทางบ้านได้นิมนต์พระอาจารย์สิงห์ ไปสวดบังสุกุลให้ และพระอาจารย์สิงห์ได้ถามว่า “จะบวชไหม” ก็ได้ตอบท่านไปว่า “บวชแน่นอนครับ” หลังจากที่หลวงปู่ตัดสินใจยกลูกชายให้พ่อตาแม่ยายเป็นผู้เลี้ยงดูแทนและจัดงานศพภรรยาเรียบร้อยแล้ว ท่านก็กลับไปวัดพระธาตุฝุ่นเงิน เพื่อเตรียมอุปสมบทเป็นพระภิกษุ ณ วัดโพธิสมภรณ์ ตำบลหมากแข้ง อำเภอเมืองอุดรธานี ได้รับนามฉายาว่า “คัมภีร์ธมโม” ซึ่งแปลว่า ผู้มีธรรมอันลึกซึ้ง อุปสมบทศึกษาข้อวัตรปฏิบัติกับหลวงปู่สิงห์ สหธมโม ที่วัดพระธาตุฝุ่น

ศึกษาฝึกปฏิบัติกับพระอาจารย์สิงห์ สหธมโม ซึ่งเป็น พระอาจารย์รูปแรกตั้งแต่ครั้งเป็นฆราวาสและตอนเป็นเณร พระอาจารย์สิงห์เคยไปจำพรรษาอยู่กับหลวงปู่มั่นสองพรรษา ดังนั้นเรื่องข้อวัตรปฏิบัติจึงเข้มงวดกวดขันมาก จะคุมเข้มเรื่องการปฏิบัติอบรมลูกศิษย์ให้เร่งทำความเพียร ยืน เดิน นั่ง ไม่ให้นอนในตอนกลางคืน เวลาพักผ่อนบ้างก็เป็นเวลากลางวัน หลังจากที่ฉันท่านเสด็จ

แล้ว จะเดินจงกรมก่อน เดินไปจนถึงเวลาทำโหมงเช้าเป็นอย่างน้อย หรือใครจะเดินมากกว่านั้นก็ได้อีก แล้วจึงให้พักตื่นหนึ่ง จะมากจะน้อยก็แล้วแต่ตื่น พอรู้สึกตัวก็ให้ลุกขึ้นมาทันที ไม่ให้นอนซ้ำอีก ตื่นขึ้นมาแล้วก็ทำความเพียรต่อ ถ้าไม่นั่งภาวนาก็เดินจงกรม หรือไม่ก็ท่องหนังสือสำหรับไว้พระสวดมนต์ อย่างใดอย่างหนึ่ง ไม่ปล่อยให้จิตว่าง ให้มันทำงานอยู่ตลอดเวลาจนกว่าจะถึงเวลากวาดตาด จึงค่อยออกมาทำข้อวัตร

หลังจากกวาดลานวัดเสร็จ เณรก็ไปต้มน้ำร้อนเอาไว้ทรงพระอาจารย์และต้มน้ำร้อนสำหรับเอาไว้สำหรับฉัน พระก็ไปตักน้ำหาบน้ำมาใส่ตุ่ม ล้างบาตร ใส่ถาน (ส้วม) ใส่เตียงล้างเท้าที่กุฏิท่านพระอาจารย์ และมารวมตัวกันฉันน้ำร้อน เป็นต้มน้ำรอกไม่มีธรรมา เครื่องดื่มต่าง ๆ ในสมัยนั้นยังไม่มีน้ำตาลถ้ามีก็มีน้อยมาก น้ำตาลมาส่วนใหญ่ก็จะเก็บไว้ถวายครูบาอาจารย์ ถ้ามันมีมากจึงได้ฉัน ที่ท่านอนุญาตให้ฉันได้เป็นยาหลัก ๆ ก็มีสมอ มะขามป้อม เท่านั้น ในสถานที่อันเป็นสัปปายะ ทั้งอาจารย์และเพื่อนสหธรรมิกต่างปรารถนาความเพียรกันอย่างเข้มแข็งทั้งกลางวันกลางคืน ระหว่างนี้แม้มีกำลังใจในการปฏิบัติมาก แต่ร่างกายขาดการพักผ่อนและสะสมกันมานาน ทำให้ร่างกายอ่อนเพลียเมื่อถึงเวลาพักผ่อน เลยทำให้หลับสนิทกันทั้งวัด

หลวงปู่ได้พาลูกศิษย์วัดปฏิบัติข้อวัตรเป็นประจำ คือ

เวลา 05.00 น. พระภิกษุสามเณรลงทำข้อวัตร ช่วยกันปิดกวาดบริเวณรอบศาลาปูอาสนะ จัดเตรียมที่ฉัน จัดเตรียมบาตร จากนั้นรวมกันไปกวาดตาดตามถนน ตั้งแต่หน้าศาลาจนถึงประตูเข้าวัด

เวลา 05.30 – 06.00 น. พระภิกษุ 3 – 4 รูป รอทำข้อวัตรถวายหลวงปู่ที่หน้ากุฏิ โดยจัดเตรียมน้ำร้อน นำเียน สำหรับล้างหน้า บ้วนปาก แปรงฟัน ถวายหลวงปู่ เมื่อหลวงปู่ออกจากกุฏิแล้ว ท่านจะล้างหน้า แปรงฟัน ช่วงนี้พระก็จะเข้าไปในกุฏิ นำกระโถน ปัสสาวะไปชำระ แล้วมาเก็บสถานที่เดิมไม่ให้คลาตเคลื่อน พร้อมกับพับผ้าห่ม ผ้าปลอกหมอน และผ้าปูที่นอนให้เรียบร้อย เมื่อปฏิบัติข้อวัตรเกี่ยวกับหลวงปู่เรียบร้อยแล้ว จะเดินออกจากวัดเข้าไปในหมู่บ้านเพื่อบิณฑบาตพร้อมกับหมู่คณะ ที่เดินไปล้างหน้าก่อนแล้ว โดยมีระยะทางประมาณ 2 กิโลเมตร

เมื่อคณะพระเณรบิณฑบาตกลับเข้าวัด ญาติโยมเริ่มประเคนอาหารในศาลา โดยมีพระหนึ่งรูปคอยช่วยเหลือหลวงปู่รับประเคนอาหาร

เมื่อคณะพระเณรฉันจังหันเสร็จแล้ว จะช่วยกันเก็บอาสนะ สื้อและทำความสะอาดที่ฉันในศาลา ยกเว้นพระที่ทำข้อวัตรถวายหลวงปู่ เมื่อหลวงปู่ฉันเสร็จ พระรูปหนึ่งจะนำบาตรไปล้างทำความสะอาด อีกสองรูปจะเทน้ำดื่ม น้ำล้างมือ น้ำแปรงฟัน ถวายหลวงปู่ เมื่อเสร็จเรียบร้อยแล้ว จะนำกระโถนไปล้างและเก็บอาสนะเข้าที่เดิม หลังจากนั้นจึงได้แยกย้ายกลับเข้ากุฏิ เพื่อปฏิบัติความเพียรคือเดินจงกรม นั่งสมาธิภาวนา จะมีเฉพาะองค์หลวงปู่ที่จะอยู่รับแขกที่ศาลาเท่านั้น ยกเว้นมีเหตุ

จำเป็นบางประการที่ท่านต้องการให้พระรูปไหนอยู่ด้วย ท่านจะแจ้งเป็นครั้งคราว หากท่านเห็นพระหรือเณรรูปใดที่ไม่มีกิจเกี่ยวข้องออกมาบริเวณศาลา ท่านจะดูทันที

ข้อวัตรในช่วงบ่าย

เวลา 14.00 น. พระเณรและชี จะช่วยกันกวาดตาด จากกุฏิมีที่ศาลา จนถึงหน้าประตูเข้าวัด หากวันไหนที่หลวงปู่ไม่ติดกิจธุระใด ๆ ท่านจะร่วมทำข้อวัตรนี้กับหมู่คณะเสมอมิได้ขาด

เวลา 15.00 น. พระ เณร ร่วมกันฉันทน้ำปานะ ต่อมาจะช่วยกันปิดกวาดกุฎศาลา เช่นน้ำล้างบาตร ล้างห้องน้ำ ส่วนพระบางรูปที่ต้องทำข้อวัตรถวายหลวงปู่ตอนเย็นก็จะเตรียมน้ำสรงหลวงปู่เมื่อเสร็จเรียบร้อยแล้ว ต่างแยกย้ายกันกลับกุฏิเพื่อสรงน้ำ ทำภารกิจส่วนตัว เช่น ท่องหนังสือ ทำวัตรสวดมนต์ ปฏิบัติภาวนา นั่งสมาธิ เดินจงกรม เป็นต้น

บริบทการปฏิบัติจุดควัตร

ความเมตตาของครูบาอาจารย์นั้นมีมาทุกยุคทุกสมัย เมื่อเกิดอุปสรรคท่านจะหาอุบายมาแก้ไขจนทำให้ลูกศิษย์นั้นสามารถผ่านอุปสรรคไปได้ด้วยขาดไม่ถึง เมื่อหลวงปู่บุญมาสมาธิภาวนานั่งหลับ พระอาจารย์สั่งให้อุบายโดยให้ท่านหลวงปู่สอนคณิตศาสตร์ เพราะท่านไม่ได้เรียนหนังสือ สอนตั้งแต่บวก ลบ คูณ หาร คณิตเดียวเรียนทั้งสี่วิชา สอนกลับไปกลับมา ก็ไม่รู้ว่าท่านจะเข้าใจหรือเปล่า สอนจนถึงเวลาประมาณตีสี่กว่า ๆ จึงให้เลิกและให้กลับไปเอาผ้าครอง แต่ละคืนท่านให้สอนอยู่อย่างนี้ทุกวัน สอนเป็นเดือน หลังจากนั้นท่านก็สั่งให้เลิก ไม่ต้องมาแล้ว ดังนั้นเมื่อเวลาเดินจงกรม นั่งสมาธิภาวนาก็ไม่หลับ เพราะมันไม่ได้หลับมาเป็นเดือน จึงค่อยเข้าใจว่าท่านพระอาจารย์เอาไปทรมาน จากนั้นมาจนถึงออกพรรษา ไม่เคยนั่งภาวนาหลับอีกเลย หลังจากออกพรรษาเป็นผีที่หัวเข่าเดินจงกรม ก็ไม่ได้ ออกบิณฑบาตก็ไม่ได้ ทำข้อวัตรก็ไม่ได้ เคลื่อนไหวไปมาไม่สะดวก ทำให้จิตตกคิดอยากจะสึก

เข้าไปเป็นลูกศิษย์ของหลวงปู่ขาว อนาลโย ซึ่งท่านเป็นลูกศิษย์ของหลวงปู่มั่น ภูริทตฺโต รูปหนึ่งปฏิบัติปฏิบัติชอบ เป็นที่รู้จักในแวดวงพระกรรมฐาน หากมีโอกาสได้อยู่ศึกษากับท่านแม้จะเป็นเวลาเพียงน้อยนิด แต่ก็ถือว่าได้ประโยชน์มาสร้างหลักจิตหลักใจให้กับตนเองได้ ระยะเวลาที่พักอยู่ได้ช่วยกันกับหมู่เพื่อน หามน้ำขึ้นไปใส่ตุ้มที่อยู่กลางลานหินदानไว้ให้หลวงปู่ได้สรง หลวงปู่บุญมาได้พักศึกษาข้อวัตรปฏิบัติอยู่กับหลวงปู่ขาว 7 วัน อยากจะอยู่นาน ๆ แต่ก็ได้ไม่ได้ เพราะอาหารบิณฑบาตไม่พอฉัน ได้ขึ้นไปพักอยู่ที่ถ้ำผาปอง จากนั้นได้ย้ายไปภาวนาที่ทุ่งเขือก พักภาวนาอยู่ที่นั่นประมาณสองเดือน ต่างคนต่างเร่งทำความเพียร พอฉันเสร็จต่างคนก็ขึ้นไปบนภูเขา เดินจงกรม นั่งสมาธิ ทำทั้งวัน ช่วงเย็นค่อยลงมาเจอกัน ตอนกลางคืนเวลาจะเดินจงกรม ไม่มีการนอน ต่างพากันเร่งทำความเพียรกันตลอดคืน จิตสงบลงแล้ว ผลจากการพากเพียรในการบำเพ็ญภาวนา คำว่าสงสัยในวาสนาของตนในการบวชนี้ก็ได้หมดสิ้นไปจากจิตจากใจ ใจที่คิดจะสึกได้หมดไป

การเดินทางในป่า เขา หากไม่ชำนาญทางก็มักจะเดินหลงป่า พอใกล้สว่าง พวกกันเดินทาง เข้าถึงหมู่บ้านหนองกุงทับม้า (ปัจจุบันอยู่ในอำเภอวังสามหมอ) ได้ออกเดินบิณฑบาต ได้ข้าวเปล่ากับ เนื้อแห้ง เมื่อฉันอาหารเสร็จแล้วก็ออกเดินทางต่อ เดินกันจนไปถึงบ้านนาแก ได้แยกย้ายกันหาที่พัก ภาวนา อยู่ 10 วัน เพราะสามเณรบุญเริ่มยังเป็นไข้มาลาเรียไม่สร่าง ระหว่างที่พักอยู่บ้านนี้มีพวกสาว ภูไทพากันออกมาหาตัดฟันอยู่รอบ ๆ บริเวณนั้น พวกเขาพากันมาร้องรำเกี้ยวพาราสี ทำให้สถานที่ไม่ สงบ ไม่เหมาะที่จะเจริญสมณธรรม จึงได้พากันหนีออกจากหมู่บ้าน

ออกเดินทางต่อ ตกลงกันว่าจะไปที ถ้าพระภูใน พอไปถึงยังไม่ขึ้นไปดูถ้าก็ค่าแล้ว พอรุ่งเช้า ญาติโยมบอกว่าฤดูแล้งขึ้นไปอยู่ไม่ได้เพราะไม่มีน้ำ พอฉันข้าวเสร็จออกเดินทางข้ามดงมูล (เขตติด จังหวัดอุดรธานีกับกาฬสินธุ์ แต่ก่อนเป็นดงทึบ ปัจจุบันเป็นไร่อ้อย) คิดจะอยู่พักภาวนาที่บ้านนี้ พอบิณฑบาตกลับมา เจอพวกขอห่วย ขอบัตร ขอเบอร์ รุมกันเข้ามาขอขอห่วยเลยไม่ทันได้ดูสถานที่ วิเวก ตัดสินใจไม่อยู่ ออกเดินทางต่อจนไปถึงบ้านหัวนาคำ (ปัจจุบัน อำเภอกะนวน จังหวัดขอนแก่น) ญาติโยมพอเห็นพระกรรมฐานมาพัก พากันมานิมนต์ให้ไปพักอยู่ที่นาของเขา เพราะเจ้าที่มันแรง ใครจะไปทำนาแถวนั้นไม่ได้เลย ต้องปล่อยทิ้งให้เป็นที่รกร้างมานาน คณะพระธุดงค์จึงพากันตัดสินใจ พักอยู่ที่นี่ พักอยู่ได้ 10 วัน ครุบาบุญมีท่านขอพักภาวนาอยู่ที่นี่ต่อ ไม่ได้ร่วมเดินทางไปกับคณะด้วย คงเหลือครุบาโทน หลวงปู่บุญมา เณรบุญเริ่มและเด็กชายอินทร์

ปลายปี 2496 หลวงปู่ขาว มาพักอยู่ที่ดงหม้อทอง หลวงปู่บุญมากับพระอาจารย์คำบุญอยู่ที่ ดงหนองแอก ก่อนจะเข้าพรรษาได้มาคารวะหลวงปู่ขาว เพื่อมารับโอวาทฟังธรรม จากนั้นได้ลา กลับไปยังดงหนองแอกเพื่อจำพรรษา อาจารย์คำบุญ ได้พาเดินจงกรม ตั้งแต่บ่ายสามโมง พอมืดแล้วก็ ขึ้นกุฏิ เพราะสัตว์มันเยอะ กลัวอันตรายจากหมูป่า หมูแม่ลูกอ่อน นอกจากนี้ หลวงปู่ยังได้เรียน ปาฏิโมกข์จบ โดยท่านได้แบ่งเวลาท่องไว้อยู่สองช่วง คือช่วงที่หนึ่งตอนออกไปบิณฑบาต และตอน บ่าย เวลาเดินบิณฑบาตทางไกลประมาณ 2-3 กิโลเมตร เวลาเดินก็ท่องปาฏิโมกข์ไปด้วยพอ ขากลับก็ ทวนอันที่เพิ่มท่องได้ใหม่ ๆ

อานิสงส์ของการปฏิบัติธุดงค์วัตร

ตลอดชีวิตขององค์หลวงปู่บุญมา คมภีธรรมโม ท่านได้อยู่ใกล้ชิดกับพระกรรมฐานผู้เป็นต้น ทางแห่งการประพฤติปฏิบัติในสายหลวงปู่มั่น ภูริทัตตเถระ ทำให้ท่านได้รับการอบรมสั่งสอนในแง่มุม ต่าง ๆ ด้วยความกวดขัน มีชีวิตความเป็นอยู่ที่ยากลำบาก ขาดแคลนด้านปัจจัยสี่ ต่าง ๆ นานา เผชิญ ความทุกข์ยากมีประการต่าง ๆ ตามยุคสมัย แต่สิ่งเหล่านี้กลับเป็นเงื่อนไข ทุกข์ เป็นปัจจัยให้ การประพฤติปฏิบัติของท่านสัมฤทธิ์ผลในธรรมะแห่งองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า หลวงปู่สิงห์ สหธรรมโม ศิษย์หลวงปู่มั่น ที่สืบทอดปฏิบัติมาอย่างเข้มงวด เต็ดเดี่ยว ปฏิบัติตนเป็น แบบอย่างให้ศิษย์ได้ศึกษาเป็นแนวทางหลวงปู่บุญมา ซึ่งเป็นหนึ่งในลูกศิษย์ของท่าน ได้เคยศึกษา และปฏิบัติกับพระอาจารย์สิงห์ จึงเปรียบเหมือนเข้าหลอมที่ดีที่ปรากฏผลให้แจ่มแจ้งในกาลต่อมา

หลวงปู่บุญมาเคยศึกษาปฏิบัติธรรมกับหลวงปู่ขาว อนาลโย ก่อให้เกิดความมั่นคงทางจิตใจ ได้พบกับหลวงปู่คำดี ได้ศึกษาข้อวัตรและท่านให้คิดว่าเกี่ยวกับการภาวนา ได้ศึกษาข้อวัตรกับหลวงปู่ชอบ ฐานสโม อาจารย์ผู้มีคุณธรรมสูงส่ง และยังเป็นทีเคารพเลื่อมใสของบรรดาทายาททั้งหลายยากที่จะมีผู้ใดเสมอเหมือน จึงนับได้ว่าเป็นมงคลชีวิตของหลวงปู่บุญมาที่ได้มีโอกาสติดตามหลวงปู่ชอบที่เขยวุดงค์ หลวงปู่บุญมี ฐิตปุญโญ (พระราชญาณมุนี วัดป่าประชานิคม) และเป็นสหธรรมิก หลวงปู่คำบุ ธรรมธโร ร่วมธุดงค์ปลีกวิเวกไปด้วยกันหลายจังหวัด จนกระทั่งในปี พ.ศ. 2524 ได้จำพรรษา ณ วัดหนองกง (วัดป่าสีห์พนม) จนถึงปัจจุบัน ดังนั้นจากการที่หลวงปู่บุญมาได้เริ่มศึกษาวิปัสสนากัมมัฏฐาน ตลอดจนข้อวัตร กับครูบาอาจารย์สายหลวงปู่มั่นที่เข้มงวดในการปฏิบัติ ทำให้หลวงปู่บุญมาได้แบบอย่างนำมาปฏิบัติ จนเป็นที่ประจักษ์ว่าหลวงปู่บุญมา ท่านเป็นพระที่ได้ปฏิบัติดี ปฏิบัติชอบตามแบบอย่างครูอาจารย์ จนเป็นที่เคารพเลื่อมใสแก่พระภิกษุสามเณรและฆราวาสทั้งในประเทศและต่างประเทศจนถึงปัจจุบัน (พระครูสิริกิจจาภรณ์เสริม (กตกิจโจ), 2549)

3.2.4 หลวงปู่สุธัมม ธรรมปาโล วัดเทพกัญญาราม ตำบลบางโฮ้ง อำเภอเมือง จังหวัดสกลนคร

หลวงปู่สุธัมม ธรรมปาโล เกิดเมื่อวันที่ 20 มิถุนายน 2468 บวชเป็นสามเณรที่วัดหนองถ่านเหนือ 1 พรรษา พอเกณฑ์ทหารจับได้ใบดำ อยากรู้จักพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต จึงตัดสินใจเดินทางมาพร้อมกับ พระมหาทองสุข สุจิตโต โดยรถไฟจากสระบุรี มาลงรถที่อุดรธานี พักที่วัดป่าโนนนิเวศน์ ต่อมาพักที่วัดป่าสุทธาวาส ก่อนเข้าพรรษา ปี พ.ศ. 2490 ได้มอบเป็นศิษย์ พระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต ได้ไปศึกษาธรรม วัดป่าบ้านหนองผือ เวลา 2 ปี จนกระทั่งพระอาจารย์มั่น มรณภาพลง ได้ช่วยจัดงานของท่านจนเสร็จ จึงได้ไปจำพรรษา ที่พักสงฆ์บ้านหวายเสนอย 1 พรรษา ไปจำพรรษาที่อำเภอบ้านผือ 1 พรรษา แล้วกลับมาจำพรรษา ที่บ้านหนองผือ 1 พรรษา กระทั่งปี พ.ศ. 2496 จึงได้มาจำพรรษาวัดเทพกัญญาราม บ้านน้อยจอมศรี จนถึงปัจจุบัน

วิธีการปฏิบัติธุดงค์วัตร

ช่วงบรรพชาใหม่ ๆ ท่านพำนักอยู่วัดป่าบ้านหนองผือ กับ หลวงปู่มั่น ภูริทัตโต ส่วนพระหนุ่มสมัยนั้นเช่น หลวงตามหาบัว ญาณสมปนโน พระอาจารย์วัน อุตตโม หลวงปู่คำพอง ตีสโส หลวงตาแดงอ่อน กลยาณธัมโม เป็นต้น หลังจากหลวงปู่มั่นมรณภาพแล้ว หลวงปู่สุธัมม ท่านก็มาอยู่ที่วัดเทพกัญญาราม ท่านเป็นศิษย์องค์สุดท้ายของปู่มั่น สหธรรมิกที่หลวงปู่สุธัมม ท่านคุ้นเคย คือ หลวงตาแดงอ่อน กลยาณธัมโม หลวงปู่ผ่าน ปญญาภิโโป และหลวงปู่ปาน คุตตสติ

องค์หลวงปู่สุธัมม ท่านเคยบอกศิษย์ว่า เกศาหรืออะไรก็ตาม ได้ไปแล้วรักษาไม่ได้ ไว้ในที่ไม่ควรเป็นบาป ซึ่งจากนี้แปลความว่า..รูปภาพของท่านหรือวัตถุมงคลที่เป็นรูปท่าน หากเก็บไว้ในที่

ไม่ควรก็เป็นบาปโดยรู้เท่าไม่ถึงการณ์ และท่านไม่ชอบการเช่าหาซื้อขายรูปของท่าน แม้แต่รูปภาพท่านก็ไม่ต้องการให้เป็นที่ยศแพร่งหรือให้เป็นที่รู้จักเป็นการทั่วไป

มีความเพียรในการปฏิบัติ เป็นเลิศ ท่านเดินจงกรม และมุ่งมั่นต่อการภาวนา ท่านเป็นพระที่มีคำพูดน้อย ถ้อยสั้น โศข มกน้อย ไม่มีจิตใจฟุ้งซ่านกับสังคมาภายนอก เครื่องครัดในข้อวัตร ท่านปฏิบัติตามแบบอย่างข้อวัตรของหลวงปู่มั่น ภูริทัตโต นับตั้งแต่การสร่งน้ำ โดยใช้พีชสมุนไพร รักษาศีลอย่างบริสุทธิ์ ท่านเป็นสุปฏิปันโนที่มีปฏิปทา คือข้อวัตร ข้อปฏิบัติต่าง ๆ ที่น่าเลื่อมใสศรัทธา ทำให้เป็นที่เลื่อมใสศรัทธาและเป็นบุคคลที่ควรกราบไหว้

อานิสงส์ของการปฏิบัติธุดงค์วัตร

เมื่อครั้งเหตุการณ์พระป่าเครื่องบินตก (องค์หลวงปู่สุธัมม์ ท่านก็ได้รับนิมนต์) ในคราวที่มีการประกอบพระราชพิธี ได้มีการนิมนต์พระเถรอาจารย์สายกรรมฐานให้ไปร่วมงานซึ่งมีพ่อแม่ครูอาจารย์รับนิมนต์ไปร่วมงานหลายองค์ เช่น หลวงปู่บุญมา ฉิตเปโม พระอาจารย์วัน อุตตโม พระอาจารย์จวน กุลเชฏโฐ พระอาจารย์สิงห์ทอง ธมฺมวโร พระอาจารย์สุพัฒน์ สุขกาโม และคณะซึ่งหลวงปู่สุธัมม์ ธมฺมปาโล ท่านก็ได้รับนิมนต์ด้วย แต่เมื่อถึงเวลามารับ รถทหารที่มารับ มาถึงบ้านธาตุ (สกลนคร) แล้วหาทางเข้าวัดเทพกัญญาราม ของหลวงปู่ไม่เจอรอบๆ ก็ไม่เจอ จนหลวงทางเข้าไปบ้านน้อยจอมศรี แล้วรถทหารจึงตัดสินใจกลับไม่มารับท่าน เพราะหาทางเข้าวัดไม่เจอ รถทหารจึงขับไปรับพระอาจารย์องค์อื่น ๆ ต่อไป ซึ่งองค์หลวงปู่สุธัมม์ ท่านก็ครองจีวรและเตรียมพร้อมสิ่งต่าง ๆ พร้อมที่จะเดินทาง เมื่อเลยเวลาแล้วรถทหารไม่มารับก็คงไม่ได้ไปร่วมงานแล้ว ท่านบอกกับศิษย์ว่า บุญของเราน้อยจึงไม่มีโอกาสได้ขึ้นเครื่องบินเข้ากรุงเทพฯ และต่อมาปรากฏว่าชาวเครื่องบินประสบอุบัติเหตุเครื่องบินตกที่ทุ่งนารังสิต ทำให้มีผู้เสียชีวิตจำนวนมาก รวมถึงพระป่ารูปสำคัญทั้ง 5 รูป ที่รับนิมนต์ก็มรณภาพด้วยเหตุดังกล่าว

เป็นพระป่ากรรมฐานแท้ ๆ และยังเป็นศิษย์รูปสำคัญของท่านพระอาจารย์มั่น อีกรูปหนึ่งที่ยังมีชีวิตอยู่ ณ เวลานั้นถือครองปฏิบัติธุดงค์วัตรตามแบบอย่างครูบาอาจารย์อย่างเคร่งครัด องค์หลวงปู่มีความเพียรในการปฏิบัติ เป็นเลิศ ท่านเดินจงกรม และมุ่งมั่นต่อการภาวนา ท่านเป็นพระที่มีคำพูดน้อย ถ้อยสั้น โศข มกน้อย ไม่มีจิตใจฟุ้งซ่านกับสังคมาภายนอก เครื่องครัดในข้อวัตร ท่านปฏิบัติตามแบบอย่างข้อวัตรของหลวงปู่มั่น ภูริทัตโต อย่างเคร่งครัดตลอดเวลา (จุฬาทิพย์ อุมะวิชนี และ นภาเดช กาญจนะ, 2540)

3.2.5 พระราชมงคลวชิราภรณ์ (หลวงปู่หนูเพชร ปญฺญาวุโธ) วัดป่าภูมิพิทักษ์ อำเภอสว่างแดนดิน จังหวัดสกลนคร

หลวงปู่หนูเพชร ปัญญาโว เกิดตรงกับวันพฤหัสบดีที่ 7 พฤศจิกายน 2472 ที่บ้านบึงโน ตำบลโคกสี อำเภอสว่างแดนดิน จังหวัดสกลนคร บิดาชื่อคุณพ่อบุญ ไพบูลย์ มารดาชื่อ คุณแม่ เคน ไพบูลย์ หลวงปู่เป็น บุตรคนที่ 2 ในจำนวนพี่น้อง 6 คน

เมื่ออายุ 7 ปีท่านได้เข้าเรียนโรงเรียนวัดศรีชมภู บ้านบึงโน พ.ศ. 2478 ได้เล่าเรียนจนจบชั้นประถมศึกษาชั้นปีที่ 4 ท่านเรียน ซ้ำกว่าเด็กวัยเดียวกัน 1 ปี เพราะไม่ได้ไปสอบเลื่อนชั้น จึงได้เรียน 5 ปี เมื่อจบโรงเรียนวัดศรีชมภู ท่านมีอายุ 11 ปี

หลวงปู่หนูเพชรเข้าสู่ร่มผ้ากาสาวพัสตร์ครั้งแรกอายุได้ 12 ปี ได้บรรพชาเป็นสามเณรที่วัดชัยมงคลบ้านง่อน ตำบลโพนสูง อำเภอสว่างแดนดิน จังหวัดสกลนครใน ปี.พ.ศ. 2484 โดยมีพระอุปัชฌาย์ฮวด สุมโน เป็นพระอุปัชฌาย์ ได้สอบนักธรรมชั้นตรีได้ในปีพ.ศ. 2484

วิธีการปฏิบัติธุดงค์วัตร

พ.ศ. 2489 ระหว่างปี 2487 – 2489 สามเณรหนูเพชร ไพบูลย์ ได้มีโอกาสศึกษาธรรมกับองค์หลวงปู่พรหม จิรบุญโญ ศิษย์ในองค์หลวงปู่มั่น ภูริทัตโต หลวงปู่พรหม ถือเป็นศิษย์ในหลวงปู่มั่น ที่สำเร็จธรรมเป็นพระอรหันต์องค์แรกที่หลวงปู่มั่นชมเชย อายุ 18 ปี หลวงปู่ได้ไปเรียน ลำกลอน (หลวงปู่ชอบ เพราะลำกลอนเป็นศิลปะการแสดงพื้นบ้านของชาวอีสาน ใช้ในการรื่นเริง-ต่างๆ) อายุ 19 ปี หลวงปู่ได้ขออนุญาต บิดา มารดาไปเรียนมวยไทย จากค่ายมวยใกล้บ้าน แต่ไม่ได้ไป

อายุ 20 ย่าง 21 ปี ได้อุปสมบทไปฝากตัวเป็นศิษย์ พระอาจารย์ลี ฐิตธมโม ณ วัดศรีชมภู เพื่อให้พระอยู่ในสำนักสอน ขานนาค (คำขออุปสมบท) ขณะท่านเข้านาคเป็นผ้าขาวอยู่นั้นผู้สอนคำอุปสมบทให้ท่าน คือ หลวงปู่อ่อนศรี ฐานวโร ขณะนั้นทางวัดศรีชมภู ชาวบ้านและครูบาอาจารย์ กำลังร่วมกันสร้างโบสถ์ขึ้น โดยมี พระอาจารย์ลี ฐิตธมโม (พระครูฐิตธรรมญาณ) เป็นหัวหน้า พระอาจารย์มหาเถื่อน อุชุกโร (พระครูอดุลสังฆกิจ) , พระอาจารย์คำฟอง เขมจาโร (พระครูพิพิธธรรมสุนทร) พระอาจารย์โง่น โสโรโย พระอาจารย์สมภาร ปัญญาโว (พระครูปัญญาวรากร) พระอาจารย์อ่อนศรี ฐานวโร พระอาจารย์อุดม ญาณรโต (พระครูอุดมศีลวัฒน์) จนเสร็จสมบูรณ์ จึงทำการผูกพัทธสีมาพร้อม ทั้งอุปสมบทพระภิกษุ เพื่อเป็นการเฉลิมฉลองบูชาพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ เป็นของขวัญแก่ชาวบ้าน นาคผ้าขาวหนูเพชร ได้รับการอุปสมบทหลังจากผ่านการฝึกหัดท่องคำขออุปสมบท พร้อมข้อวัตรปฏิบัติสมควรแก่การอุปสมบท ณ.อุโบสถวัดศรีชมภู บ้านบึงโน ตำบลโคกสี อำเภอสว่างแดนดิน มีนาคผ้าขาวร่วมอุปสมบทจำนวน 12 ตัว (คน) จาก 4 หมู่บ้าน

บริบทการปฏิบัติธุดงค์วัตร

หลังจากเข้าสู่ร่มผ้ากาสาวพัสตร์แล้ว ท่านได้ไปเรียนกัมมัฏฐานกับหลวงปู่พรหม จิรบุญโญ ซึ่งเป็นศิษย์รุ่นใหญ่ของพระอาจารย์มั่น อยู่ปฏิบัติพระกัมมัฏฐานกับหลวงปู่พรหมระยะหนึ่ง หลังจากนั้นท่านได้ไปเดินธุดงค์กับหลวงปู่ลี ฐิตธมโม วัดเหวล็ก อำเภอสว่างแดนดิน จังหวัดสกลนคร ถึงปี

พ.ศ.2513 หลวงปู่หนูเพชรได้มาค้นพบวัดโบราณที่เป็นวัดร้าง ได้ตั้งชื่อวัดว่า “วัดป่าภูมิพิทักษ์” ท่านจึงมาจำพรรษาปฏิบัติธรรมจนถึงปัจจุบัน

หลวงปู่หนูเพชร เป็นพระเถระที่วัตรปฏิบัติเคร่งครัด เป็นพระชอบเก็บตัวเงียบ ซึ่งในขณะนั้น คณะศิษย์สายชลบุรีได้รู้จักจากการแนะนำของหลวงปู่อ่อนศรี ฐานวโร วัดถ้ำประทุน จังหวัดชลบุรี เนื่องจากหลวงปู่หนูเพชรได้เคยปฏิบัติธรรมกับหลวงปู่อ่อนศรี และหลวงปู่อ่อนศรี ยังพูดบอกอีกด้วยว่า “หลวงปู่หนูเพชร ท่านเก่งกว่าฉันอีก” ก่อนที่หลวงปู่อ่อนศรี ท่านจะมรณภาพ ท่านเคยสั่งไว้ให้คณะศิษย์ไปกราบหลวงปู่หนูเพชร ซึ่งหลวงปู่หนูเพชรท่านเป็นพระสุปฏิปันโน จริยาวัตรตรงตามประกอบด้วยศีลวัตรอันหมดจดอยู่อย่างสมณะ เรียบง่าย หลวงปู่มักจะอยู่เงียบๆ แต่มีความเมตตาสูงมาก ญาติธรรมที่เข้าหาท่านจะได้รับความมีเมตตา ความอบอุ่น ความร่มเย็น หลวงปู่ไม่เคยดูด่าว่ากล่าวใคร พูดคุยเป็นกันเองไม่ถึงขั้นวรรณะ ญาติโยมทั้งใกล้และไกลได้รับความเมตตาจากหลวงปู่ทุกคนที่เดินทางไปหาหลวงปู่

เมื่อครั้งหลวงปู่ลี ฐิตธมโม วัดถ้ำเหวลึก อำเภอสว่างแดนดิน จังหวัดสกลนคร และหลวงปู่อ่อนศรี ฐานวโร วัดถ้ำประทุน จังหวัดชลบุรี อาจารย์ของท่านทั้งสองมรณภาพลง ศิษยานุศิษย์ จากจังหวัดชลบุรี ได้ขึ้นมาพักที่วัดถ้ำเหวลึกและสอบถามพระอาจารย์อัศวิน ที่เป็นพระลูกวัด ของ วัดถ้ำเหวลึก ว่าลูกศิษย์ของหลวงปู่ลีและหลวงปู่อ่อนศรี ตอนนี้อยู่ที่ไหนได้รับคำตอบว่าเหลืออยู่องค์เดียวคือหลวงปู่หนูเพชร ปณญาวุโธ วัดป่าภูมิพิทักษ์ แต่หลวงปู่เป็นพระสมณะไม่ค่อยจะรับแขกมากนัก ท่านจะอยู่อย่างฤๅษี คือ อยู่อย่างเงียบสงบ “...ศิษย์จากชลบุรี จึงอยากมากราบหลวงปู่ ยิ่งรู้ว่าหลวงปู่หนูเพชร ปณญาวุโธ เป็นลูกศิษย์องค์เดียวที่มีอยู่ในปัจจุบันก็ยิ่งอยากเข้ากราบหลวงปู่ ในตอนเช้าวันรุ่งขึ้นคณะชลบุรี จึงเข้ามาจิ่งหันเข้าพบหลวงปู่หนูเพชร แล้วพากันไปกราบท่าน คำแรกที่หลวงปู่หนูเพชร สนทนากับคณะชลบุรีคือ อาตมาเป็นพระป่า อยู่อย่างสมณะ อยู่อย่างฤๅษี...ทำให้คณะชลบุรีแปลกใจว่าทำไมหลวงปู่ถึงได้รู้คำพูดที่สนทนากันที่วัดถ้ำเหวลึก....จากนั้นคณะลูกศิษย์ของหลวงปู่ลี ฐิตธมโม และหลวงปู่อ่อนศรี ฐานวโร ได้เข้ามาร่วมกันทำบุญสร้างและพัฒนาศาสนสถานถาวรวัตถุในวัดป่าภูมิพิทักษ์มากมายและสม่ำเสมอจนถึงปัจจุบัน นับว่าเป็นเมตตาบารมีของหลวงปู่ที่ท่านได้บำเพ็ญเพียรตั้งแต่อุปสมบทเข้ามาในร่มกาสาวพัสตร์ จนกระทั่งปัจจุบันกาล...”

การปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน : หลังจากอุปสมบทแล้ว

พรรษาที่ 1 – 2 ได้จำพรรษาที่วัดศรีชมพู ตำบลโคกสี อำเภอสว่างแดนดิน จังหวัดสกลนคร กับพระอาจารย์ลี ฐิตธมโม

พรรษาที่ 4 – 6 จำพรรษาที่วัดตาดฟ้า จังหวัดขอนแก่น กับพระเจ้าคุณอริยคุณาธาร (พระอาจารย์มหาเส็ง ปุสฺโส) หลังจากนั้นได้เดินธุดงค์แสวงธรรมตามครูบาอาจารย์ไปสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ได้ศึกษาปฏิบัติธรรมในภาคอีสานและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และได้กลับมาจำพรรษา ณ วัดป่าภูมิพิทักษ์ จนถึงปัจจุบัน

อานิสงส์ของการปฏิบัติดุจดุคควัตร

หลวงปู่หนูเพชร เป็นพระเถระที่มีวัตรปฏิบัติเคร่งครัด เป็นพระชอบเก็บตัวเงียบ ท่านเป็นลูกศิษย์ของหลวงปู่พรหม จิรปุญโญและหลวงปู่ลี ฐิตธมโม ซึ่งเป็นลูกศิษย์รุ่นแรกของหลวงปู่มั่น ภูริทตฺโต หลวงปู่พรหม จิรปุญโญ ได้อยู่ใกล้ชิดกับพระอาจารย์มั่น หลายพรรษาและได้ฝึกปฏิบัติธรรม ข้อวัตรต่าง ๆ อย่างเคร่งครัด ท่านได้รับคำชมเชยจากพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ต่อหน้าพระเถระผู้ใหญ่ หลายรูป เช่น หลวงปู่เทศก์ หลวงปู่ขาว หลวงปู่ฝั้น ว่าเป็นผู้มีความเพียรสูงยิ่ง มีความตั้งใจแน่วแน่ ได้ประพฤติปฏิบัติธรรมเคร่งครัดที่สุดเป็นตัวอย่างที่ดีแก่ภิกษุทั้งหลาย ควรเอาเยี่ยงอย่าง ท่านเป็นอริยเจ้า ผู้มีคำพูดน้อย ถ้อยสันโดษมีก่น้อย ไม่มีจิตใจฟุ้งซ่านกับสังคมาภายนอกและหลวงปู่เพชรได้ออกจุดดงกับหลวงปู่ลี ฐิตธมโม ซึ่งเป็นครูบาอาจารย์ที่เคร่งครัดในพระธรรมวินัยและเป็นผู้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ ดังนั้นจึงถือได้ว่าหลวงปู่หนูเพชร ปณญาวุโธ ท่านได้เป็นศิษย์เอกของหลวงปู่พรหมที่เคร่งครัดในพระธรรมวินัย และข้อวัตรปฏิบัติต่าง ๆ ตามสายหลวงปู่มั่น ภูริทตฺโต ปัจจุบันท่านได้ปฏิบัติดุจดุคควัตรตามแบบอย่างครูบาอาจารย์อย่างเคร่งครัด ทำให้หลวงปู่เป็นผู้ที่มีจริยวัตรงดงามน่าเลื่อมใสแก่ผู้พบเห็น (พระสุทัศน์ กตสาโร (ประทุมแก้ว), 2556)

3.3. วิธีการปฏิบัติดุจดุคควัตรของพระเถระผู้ใหญ่ที่มรณภาพแล้วและยังมีชีวิตอยู่

การปฏิบัติดุจดุคควัตรของพระสงฆ์ในจังหวัดสกลนคร ปฏิบัติตามพระวินัยจากพระไตรปิฎกที่ได้รับการถ่ายทอดจากครูอาจารย์สืบต่อกันมา ปฏิบัติตามวินัยที่บูรพาจารย์ปฏิบัติให้เห็นเป็นแบบอย่างยึดการสอนตามครูบาอาจารย์ ส่วนใหญ่เคร่งครัดด้วยความมานะอดทน ผ่านอันตรายความเสียดชีวิตจากธรรมชาติและโรคภัยต่าง ๆ เพื่อความสำเร็จ

ดุจดุคควัตร 13 ที่พระอริยสงฆ์ของจังหวัดสกลนครถือปฏิบัติประกอบด้วย

หมวดที่ 1 จีวรปฏิสังยุตต์ (เกี่ยวกับจีวร)

1. ถือการนุ่งห่มผ้าบังสุกุลเป็นวัตร คือการใช้แต่ผ้าเก่าที่คนเขาทิ้งเอาไว้ตามกองขยะข้างถนนบ้าง ผ้าห่อศพบ้าง นำผ้าเหล่านั้นมาซัก ย้อมสี เย็บต่อกันจนเป็นผืนใหญ่แล้วนำมาใช้ งดเว้นจากการใช้ผ้าใหม่ทุกชนิด (บังสุกุล = คลุกฝุ่น)

2. ถือการนุ่งห่มผ้าสามผืนเป็นวัตร คือการใช้ผ้าเฉพาะที่จำเป็นเท่านั้น อันได้แก่ สบง (ผ้านุ่ง) จีวร(ผ้าห่ม) สังฆาฏิ(ผ้าสารถีประโยชน์ เช่น คลุมกันหนาว ปูนั่ง ปูนอน ปัดฝุ่น ใช้แทนสบงหรือจีวรเพื่อซักผ้าเหล่านั้น ปัจจุบันภิกษุไทยมักใช้พาดบ่าเมื่อประกอบพิธีกรรม)

หมวดที่ 2 บิณฑบาตปฏิสังยุตต์ (เกี่ยวกับบิณฑบาต)

3. ถ้อยการบิณฑบาตเป็นวัตร คือการบริโภคอาหารเฉพาะที่ได้มาจากการรับบิณฑบาตเท่านั้น ไม่บริโภคอาหารที่คนเขานิมนต์ไปฉันตามบ้าน

4. ถ้อยการบิณฑบาตไปโดยลำดับแถวเป็นวัตร คือจะรับบิณฑบาตโดยไม่เลือกที่รักมักที่ชัง ไม่เลือกว่าเป็นบ้านคนรวยคนจน ไม่เลือกว่าอาหารดีไม่ดี มีใครใส่บาตรก็รับไปตามลำดับ ไม่ข้ามบ้านที่ไม่ถูกใจไป

5. ถ้อยการฉันจังหันมือเดียวเป็นวัตร คือ ในแต่ละวันจะบริโภคอาหารเพียงครั้งเดียว เมื่อนั่งแล้วก็ฉันจนเสร็จ หลังจากนั้นก็จะไม่บริโภคอาหารอะไรอีกเลย นอกจากน้ำดื่ม

6. ถ้อยการฉันในภาชนะเดียวคือฉันในบาตรเป็นวัตร จะนำอาหารทุกชนิดที่จะบริโภคในมื้อนั้น มารวมกันในบาตร แล้วจึงฉันอาหารนั้น เพื่อไม่ให้ติดในรสชาติของอาหาร

7. ถ้อยการห้ามภักดาหารที่เขานำมาถวายภายหลังเป็นวัตร คือเมื่อรับอาหารมากพอแล้ว ตัดสินใจว่าจะไม่รับอะไรเพิ่มอีกแล้ว หลังจากนั้นถึงแม้มีใครนำอะไรมาถวายเพิ่มอีก ก็จะไม่รับอะไรเพิ่มอีกเลย ถึงแม้ว่าอาหารนั้นจะถูกใจเพียงใดก็ตาม

หมวดที่ 3 เสนาสนปฏิสังยุตต์ (เกี่ยวกับเสนาสนะ)

8. ถ้อยการอยู่ป่าเป็นวัตร คือจะอยู่อาศัยเฉพาะในป่าเท่านั้น จะไม่อยู่ในหมู่บ้านเลย เพื่อไม่ให้ความพลุกพล่านวุ่นวายของเมืองรบกวนการปฏิบัติ หรือเพื่อป้องกันการพอกพูนของกิเลส

9. ถ้อยการอยู่โคนต้นไม้เป็นวัตร คือจะพักอาศัยอยู่ใต้ต้นไม้เท่านั้น งดเว้นจากการอยู่ในที่มีหลังคาที่สร้างขึ้นมามุงบัง

10. ถ้อยการอยู่อุฬโลกาสที่แจ้งเป็นวัตร คือจะอยู่แต่ในที่กลางแจ้งเท่านั้น จะไม่เข้าสู่ที่มุงบังใด ๆ เลย แม้แต่โคนต้นไม้ เพื่อไม่ให้ติดในที่อยู่อาศัย

11. ถ้อยการอยู่ป่าช้าเป็นวัตร คือจะงดเว้นจากที่พักอันสุขสบายทั้งหลาย แล้วไปอาศัยอยู่ในป่าช้า เพื่อจะได้ระลึกถึงความตายอยู่เสมอ ไม่ประมาท

12. ถ้อยการอยู่ในเสนาสนะตามมีตามได้เป็นวัตร คือเมื่อใครชี้ให้ไปพักที่ไหน หรือจัดที่พักอย่างใดไว้ให้ ก็พักอาศัยในที่นั้นๆ โดยไม่เลือกว่าสะดวกสบาย หรือถูกใจหรือไม่ และเมื่อมีใครขอให้สละที่พักที่กำลังพักอาศัยอยู่นั้น ก็พร้อมจะสละได้ทันที

13. ถ้อยเนสัชชิกังครุตงค์ คือการไม่นอนเป็นวัตร จะงดเว้นอริยาบถนอน อยู่ใน 3 อริยาบถเท่านั้น คือ ยืน เดิน นั่ง จะไม่เอนตัวลงให้หลังสัมผัสพื้นเลย ถ้าง่วงมากก็จะใช้การนั่งหลับเท่านั้น เพื่อไม่ให้เพลิดเพลินในการนอน (ขุ.ม. 21/79/)

ตารางที่ 3.1 แสดงการสมาทานธุดงค์ในลักษณะและประเภทต่าง ๆ

ที่	การสมานทานธุดงค์วัตร	จำนวนข้อ	ชั้น	จึงละเว้นเพราะจำเป็น
1	หลวงปู่มั่น ภูริทัตโต	ทุกข้อ	ชั้นอุกฤษฏ์	อาพาธ
2	หลวงปู่กงมา จิรปุณฺโญ	ทุกข้อ	ชั้นอุกฤษฏ์	
3	หลวงปู่ฝั้น อาจาโร	ทุกข้อ	ชั้นอุกฤษฏ์	
4	หลวงปู่ฝ่าน ปณฺญาปิโย	ทุกข้อ	ชั้นอุกฤษฏ์	
5	หลวงปู่แดงอ่อน กลฺยาณธมฺโม	ทุกข้อ	ชั้นอุกฤษฏ์	
6	หลวงปู่อ้วน เขมโก	ทุกข้อ	ชั้นอุกฤษฏ์	
7	หลวงปู่บุญมา คมภีรธมฺโม	ทุกข้อ	ชั้นอุกฤษฏ์	
8	หลวงปู่คำบ่อ ฐิตปณฺโญ	ทุกข้อ	ชั้นอุกฤษฏ์	
9	หลวงปู่สุธัมม ธมฺมปาโล	ทุกข้อ	ชั้นอุกฤษฏ์	อาพาธ อายุมาก
10	หลวงปู่หนูเพชร ปณฺญาวุโธ	ทุกข้อ	ชั้นอุกฤษฏ์	
11	พระเถระผู้ใหญ่ที่ยังมีชีวิต	8 ข้อ	ชั้นกลาง	
12	พระตามวัดป่าต่าง ๆ	5 ข้อ	ชั้นกลาง	
13	พระวัดไม่ใช่วัดป่าและต่าง นิกาย	5 ข้อ	ชั้นน้อย	

ทั้งนี้ อาจเห็นพระในวัดบางรูป มีการสมานทานถือปฏิบัติธุดงค์วัตรจำนวนข้อที่มากกว่านี้ ตามวาระ ตามโอกาส ตามความสมัครใจของพระองค์ เพื่อเป็นการขัดเกลากิเลสและเอื้อต่อการปฏิบัติจิต ตภาวนา แต่สำหรับพระบวชใหม่ในช่วงเข้าพรรษา จะถือปฏิบัติธุดงค์วัตรโดยพื้นฐาน 4 ข้อ (หลวงปู่มั่น ภูริทัตโต, 2552)

3.4. สรุปผลการวิเคราะห์ข้อมูล

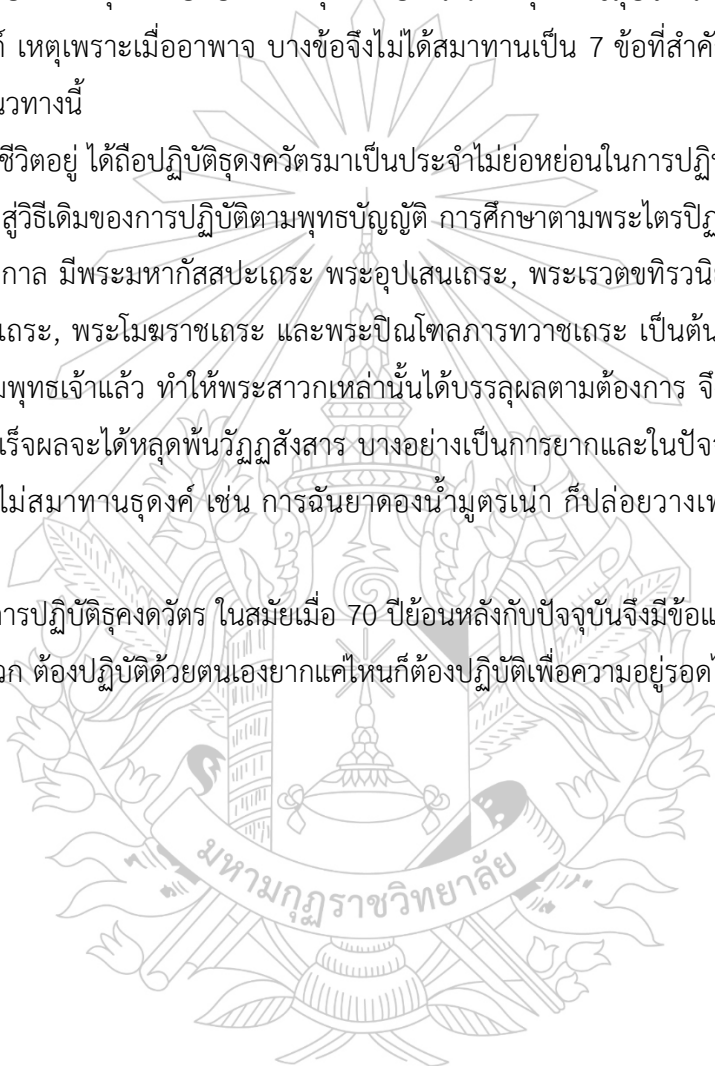
วิธีการปฏิบัติธุดงค์วัตรของพระสงฆ์ในจังหวัดสกลนคร แต่ละสำนักจะมีขั้นตอนการอบรม และฝึกปฏิบัติขั้นตอนดังกล่าว ปฏิบัติตามพระวินัยมีบูรพาจารย์ปฏิบัติให้เห็นเป็นแบบอย่างยึดการ สอนตามครูบาอาจารย์ คือ การอบรมลูกศิษย์ แนะนำการเจริญจิตภาวนา สอนวิปัสสนากรรมฐาน นั้นเป็นภารกิจที่ครูบาอาจารย์ต้องให้การอบรมแนะนำดูแลให้คำปรึกษาลูกศิษย์อย่างใกล้ชิด การเข้ามาบวชตั้งแต่เป็นผ้าขาวเพื่อทดลองฝึกการปฏิบัติก่อนการบวชเพื่อเป็นพระภิกษุ ตลอดถึงศึกษาข้อ วัตรปฏิบัติต่าง ๆ เพื่อเป็นการฝึกหัดความอดทนด้วยวิธีเหล่านี้ จึงทำให้พระสายปฏิบัติในจังหวัด สกลนครมีศาสนทายาทที่ดีสืบทอด และมีคุณภาพสามารถพร้อมเป็นผู้นำเป็นครูเป็นอาจารย์สั่งสอน ลูกศิษย์รุ่นหลังอย่างต่อเนื่องตลอดมา แก่ข้อสงสัยในการปฏิบัติควบคุมดูแลการปฏิบัติอย่างเคร่งครัด

สืบทอดต่อ ๆ กันมา สำหรับการปฏิบัติธุดงค์ของพระมหาเถระ ในจังหวัดสกลนคร ที่ทำการศึกษาเชิงวิเคราะห์หลักการปฏิบัติธุดงค์ของพระเถระผู้ใหญ่พิจารณา 2 กลุ่ม คือ

1. ที่มรณภาพแล้ว ปรากฏเด่นชัดในการปฏิบัติธุดงค์ ประกอบด้วย 1) หลวงปู่มั่น ภูริทัตโต 2) หลวงปู่กงมา จิรปุญโญ 3) หลวงปู่ฝั้น อาจาโร 4) หลวงปู่ฝ่าน ปณฺญาปทีโป และ 5) หลวงปู่แดงอ่อน กลยาณธมโม การปฏิบัติธุดงค์ในชั้นอุกฤษฏ์ และสมათานทุกข้อ แต่บางรูป เช่น หลวงปู่มั่น ภูริทัตโต ท่านยังเพิ่มพิเศษ แต่มี 7 ข้อที่ยึดมั่นจนวาระสุดท้าย คือ ปังสุกุลิ๊งคุดงค์ เตจิวริตังคุดงค์ ปินทปาดิ๊งคุดงค์ เอกปัตติงคุดงค์ เอกาสนิ๊งคุดงค์ ขลุปัจฉาภัตติงคุดงค์ และ อารัญญิ๊งคุดงค์ เหตุเพราะเมื่ออาพาธ บางข้อจึงไม่ได้สมათานเป็น 7 ข้อที่สำคัญลูกศิษย์ในระยะหลัง จึงยึดตามแนวทางนี้

2. ยังมีชีวิตอยู่ ได้ถือปฏิบัติธุดงค์มาเป็นประจำไม่ย่อหย่อนในการปฏิบัติธุดงค์ เป็นการปฏิบัติที่ยึดมั่นเข้าสู่วิถีเดิมของการปฏิบัติตามพุทธบัญญัติ การศึกษาตามพระไตรปิฎก ทราบได้ว่าอัครสาวกในสมัยพุทธกาล มีพระมหากัสสปเถระ พระอุปเสนเถระ, พระเวตขทิวรณิยเถระ, พระราหุลเถระ, พระสุภูตะเถระ, พระโมฆราชเถระ และพระปิณฑิลภาทวาชเถระ เป็นต้น ได้ปฏิบัติตามคำสอนพระสัมมาสัมพุทธเจ้าแล้ว ทำให้พระสาวกเหล่านั้นได้บรรลุผลตามต้องการ จึงถือปฏิบัติ สืบต่อกันมาเพื่อหลังสำเร็จผลจะได้หลุดพ้นวิภวสังสาร บางอย่างเป็นการยากและในปัจจุบันก็มีสิ่งอำนวยความสะดวก จึงไม่สมათานธุดงค์ เช่น การฉนียาตองน้ำมูตริเนา ก็ปล่อยวางเพราะปัจจุบันมียาสมัยใหม่ใช้แล้ว

ดังนั้นการปฏิบัติธุดงค์ ในสมัยเมื่อ 70 ปีย้อนหลังกับปัจจุบันจึงมีข้อแตกต่าง แม้ในสมัยพุทธกาล พระสาวก ต้องปฏิบัติด้วยตนเองยากแค่ไหนก็ต้องปฏิบัติเพื่อความอยู่รอดไม่เป็นภาระ

บทที่ 4

วิเคราะห์หลักปฏิบัติตรงควัตรของพระสงฆ์ในจังหวัดสกลนคร

การศึกษาวิจัยเรื่อง ศึกษาเชิงวิเคราะห์หลักปฏิบัติตรงควัตรของพระสงฆ์ในจังหวัดสกลนคร ซึ่งในบทที่ 3 ผู้วิจัยได้ศึกษาวิธีการปฏิบัติตรงควัตรของพระสงฆ์ในจังหวัดสกลนคร มาแล้ว ในบทนี้จะ ได้ทำการวิเคราะห์การปฏิบัติตรงควัตรของพระสงฆ์ในจังหวัดสกลนคร ตามลำดับ ต่อไปนี้

4.1. วิเคราะห์ตรงควัตรในพุทธศาสนาเถรวาท

4.1.1 ตรงควัตรในพุทธศาสนาเถรวาท

หลักตรงควัตรในพุทธศาสนาเถรวาทจากพระไตรปิฎกแค่เพียง 8 ข้อเท่านั้น ซึ่งมีใจความว่า ตรงควัตรเป็นวัตรแต่ไม่เป็นศีล มี 8 ข้อ คือข้อ 1 ถึง 8 คือ 1) ปังสุกุลิกังคตรงควัตร (นุ่งห่มผ้าบังสุกุล) 2) เตจวีรังกังคตรงควัตร (ทรงไตรจีวร) 3) ปินชปาตีกังคตรงควัตร (เที่ยวบิณฑบาต) 4) สปัตทานจาริกังคตรงควัตร (เที่ยวบิณฑบาตตามลำดับ) 5) ขลุปัจฉาภัตติกังคตรงควัตร (การห้ามภัดเมื่อภายหลัง) 6) อารัญญิกังคตรงควัตร (การอยู่ป่า) 7) ยถาสันถติกังคตรงควัตร (การอยู่ในเสนาสนะอันท่านจัดให้) 8) เนสัชชิกังคตรงควัตร (การนั่ง) ต่อมามีการเพิ่มตรงควัตรเข้ามาอีก 5 ข้อ คือข้อ 9 ถึง 19 เป็นผลให้ปัจจุบันนี้ ตรงควัตรเพื่อปฏิบัติมี 13 ข้อ

ตรงควัตร เป็นข้อปฏิบัติเพื่อขัดเกลาจิตใจให้เบาบาง หรือองค์คุณเครื่องกำจัดกิเลส ไม่ใช่ ข้อบังคับแต่เป็นการสมาทานด้วยความตั้งใจมั่น กำจัดกรรมอันเป็นข้าศึกของผู้ประพฤติธรรม มุ่งเพื่อ ทำลายกิเลสของตน ข้อปฏิบัติเกี่ยวกับเครื่องนุ่งห่ม อาหาร ที่อยู่อาศัย และความเพียรด้วยข้อปฏิบัติ โดยการปฏิบัติเคร่งครัดขึ้นเพื่อเผากิเลสให้เหือดแห้ง ส่งเสริมความเป็นผู้มักน้อยสันโดษ ยินดีในที่สุด ประารถความเพียรเพิ่มส่วนแห่งอริยธรรม คือ ศีล สมาธิปัญญา ให้สูงขึ้นได้วิธีหนึ่ง ตรงควัตรชื่อ ตบะ เพราะเผาผลาญความ ละโมบด้วยอำนาจแห่งตบะ แม้จะไม่ใช่วิถีทางมัชฌิมาปฏิปทาโดยตรง อุบาย เพื่อเข้าถึง มัชฌิมาปฏิปทาที่แท้จริงได้เพราะเป็นการฝึกฝนตนเองอย่างเคร่งครัด ทำให้เป็นคนใจเด็ด มั่นคง ควรแก่การตรัสรู้และตรงควัตรนี้เป็นเพียงจริยาวัตรพิเศษอย่างหนึ่ง ไม่ใช่ข้อบังคับให้ต้องปฏิบัติ ตามเหมือนวินัย ให้ประพฤติประจำตัวชั่วระยะสั้นหรือยาวหรือแม้แต่ตลอดชีวิตก็ได้

มีทั้งหมด 13 ข้อ อันเป็นเส้นทางไปสู่มรรค ผล นิพพาน อันเป็นเป้าหมายสูงสุดในพุทธ ศาสนาเถรวาท ตามหลักธรรมคำสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า แบ่งเป็น 4 หมวด ได้แก่

1) หมวดจีวรมีอยู่ 2 ข้อ ได้แก่ (1) การถือผ้าบังสุกุลเป็นวัตร (2) การถือผ้า 3 ผืนเป็น วัตร คือ สบง จีวร สังฆาฏิ

2) หมวดบิณฑบาตมีอยู่ 5 ข้อ ได้แก่ 1) ถือการเที่ยวบิณฑบาตเป็นวัตร 2) ถือการ บิณฑบาตไปตามลำดับบ้านเป็นวัตร 3) ถือการฉันอาหารในบาตรเป็นวัตร 4) ถือการฉันมือเดียวเป็น

วัตร 5) ถือกการห้ามภัตที่ถวายเป็นวัตร จะไม่รับอะไรเพิ่มอีกเลย ถึงแม้ว่าอาหารนั้นจะถูกใจเพียงใดก็ตาม

3) หมวดเสนาสนะมีอยู่ 5 ข้อ ได้แก่ 1) ถือกการอยู่ป่าเป็นวัตร 2) ถือกการอยู่โคนไม้เป็นวัตร 3) ถือกการอยู่ป่าช้าเป็นวัตร 4) ถือกการอยู่กลางแจ้งเป็นวัตร 5) ถือกการอยู่ในเสนาสนะเขาจัดให้เป็นวัตร

4) หมวดความเพียรมีอยู่ 1 ข้อ ได้แก่ 1) ถือกอิริยาบถ 3 เป็นวัตร คือ ยืน เดิน นั่ง

4.1.2 วิธีการปฏิบัติของพระสงฆ์ในจังหวัดสกลนคร

จากการสัมภาษณ์ พระสังฆาธิการ เรื่องรุดงควัตร วัตรปฏิบัติเป็นสิ่งที่พระรุดงคกรรมฐานจะต้องศึกษาให้เข้าใจก่อนที่จะปฏิบัติเพียงลำพังกล่าวว่า "วัตรคือข้อวัตร เป็นสิ่งที่จะต้องเรียนรู้ก่อนไปอยู่ป่าเพราะว่า ธรรมะนั้นสามารถผุดขึ้นเองได้ด้วยการปฏิบัติธรรม แต่ว่าข้อวัตรหรือวินัยนี้ไม่สามารถเกิดผุดขึ้นเองได้ จะต้องศึกษา ทรงจำให้เข้าใจแล้ว นำไปสู่การปฏิบัติ จึงจะสมควรออกจากครูอาจารย์ได้ (ผู้ให้ข้อมูลลำดับที่ 9, 11 กันยายน 2567)

จากการสัมภาษณ์ ท่านกล่าวว่า รุดงควัตร เป็นหลักธรรมที่เหมาะสมและพึงใช้เป็นหลักสันโดษ สามารถขัดเกลากิเลส เป็นแนวทางปฏิบัติมิใช่การบังคับ สามารถปฏิบัติได้ทุกที่ในวัดของตนเองก็สามารถรุดงค์ได้ ให้เอาจริงเอาจัง มิให้เลือกข้อใดข้อหนึ่งก็ได้ เราสามารถสมาทานข้อที่สามารถปฏิบัติได้ (ผู้ให้ข้อมูลลำดับที่ 4, 10 กันยายน 2567)

จากการสัมภาษณ์พระเถระ เรื่องรุดงควัตร ให้ความเห็นว่า วัตรคือหน้าที่ที่พระรุดงคกรรมฐานจะต้องปฏิบัติขาดไม่ได้ กิจวัตร ไหว้พระสวดมนต์ ปิณฑบาตรประจำวัน ทำสมาธิประจำวัน ตื่นเข้ามาทำวัตรเช้า จิตใจขาดจากข้อวัตรไม่ได้ มันบอกอยู่ในจิตว่าเป็นงานที่จะต้องทำ (ผู้ให้ข้อมูลลำดับที่ 4, การสื่อสารส่วนบุคคล, 6 กันยายน 2567)

4.1.3 อานิสงส์

ประโยชน์ของรุดงควัตร เป็นวัตรตจเรีย สำหรับช่วยในการขจัดเกลากิเลสและกั้นกระแสแห่งอารมณ์เพื่อช่วยให้เป็นผู้สันโดษ เป็นผู้มักน้อยขึ้น รวมถึงเป็นข้อปฏิบัติที่ใครสมัครใจจะทำหรือไม่ทำก็ได้เนื่องจากไม่ใช่กิจจำเป็นหรือวินัยที่ต้องให้ปฏิบัติตามแต่ฝ่ายเดียว ทั้งนี้ให้เป็นข้อที่แสดงไว้สำหรับผู้ต้องการจะใช้เป็นอุบายวิธีในการขจัดขัดเกลากิเลสเท่านั้น ซึ่งรุดงควัตรมีส่วนช่วยให้เกิดความมักน้อยสันโดษ ยินดีในที่สังัด ปรารภความเพียร เป็นเพิ่มส่วนแห่งอริยธรรม คือศีล สมาธิปัญญา วิมุตติสุข วิมุตติญาณทัสสนะให้สูงขึ้นยิ่งยวด (ผู้ให้ข้อมูลลำดับที่ 7, 5 กันยายน 2567)

4.1.4 ความเหมือน

1. ชูตงควัตรในสมัยพุทธกาล ที่มีในพระไตรปิฎกกับที่พระสงฆ์ในจังหวัดสกลนครถือปฏิบัติชูตงควัตร 13 ข้อเหมือนกันเพราะถือปฏิบัติตามข้อปฏิบัติช่วงหลังของพุทธกาล
2. ข้อชูตงควัตรไม่ใช่ศีล ให้สมาทานได้ตามศรัทธา
3. ความออกอุทฺธ ใน การปฏิบัติของพระสงฆ์ในจังหวัดสกลนคร ชั้นบูรพาจารย์

4.1.5 ความแตกต่าง

1. ชูตงควัตรในสมัยพุทธกาล การถือปฏิบัติในระยะเริ่มแรก มีเพียง 8 ข้อ ต่อมาเพิ่มอีก 5 ข้อในภายหลัง เพราะมหากัสสะปะเถระ ต้องการปฏิบัติเพื่อเป็นตัวอย่างให้พระที่เกิดไม่ทันในพุทธกาลได้เห็นการถือปฏิบัติ
2. ความออกอุทฺธ ในการปฏิบัติของพระสงฆ์ในจังหวัดสกลนคร ในรุ่นลูกศิษย์ของลูกศิษย์ มีความเคร่งครัดลดลงทั้งนี้เพราะ ความเจริญของสังคมเป็นปัจจัยร่วม

4.2. วิเคราะห์วิธีการปฏิบัติชูตงควัตรของพระสงฆ์ในจังหวัดสกลนคร

4.2.1 วิธีการปฏิบัติในพุทธศาสนาเถรวาท

พุทธศาสนาเถรวาทเป็นศาสนาที่เกิดขึ้นมาเพื่อช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์ทุกชั้นวรรณะ โดยมุ่งเน้นถึงกลุ่มคนที่มีความวุ่นวายหรือมีความทุกข์ เพื่อดับต้นเหตุความอยากอันเป็นต้นเหตุความทุกข์ พระ พุทธศาสนามีวิธีการแห่งหลักธรรมคำสอนที่เป็นจุดแห่งความคิดมากมาย โดยอาศัยความศรัทธาเป็นพื้นฐานและมีปัญญาเป็นผลที่เกิดตามมา มีหลักคำสอนสำหรับพัฒนาบุคคลให้บรรลุจุดมุ่งหมายสูงสุดแห่งชีวิตบนพื้นฐานของเหตุผลและความถูกต้อง มีข้อปฏิบัติในการฝึกฝนอบรมตน ด้วยการให้ละความชั่ว ประพฤติแต่ความดี และทำจิตใจของตนให้บริสุทธิ์ผ่องใส การพัฒนาตนนั้นต้องเริ่มต้นด้วยมีศรัทธา คือมีความเชื่อที่ถูกต้องในหลักเหตุและผลโดยอาศัยปัญญาเข้าไปกำกับทุกขั้นตอนของการปฏิบัติ แต่การที่คนเราจะแก้ปัญหาได้นั้น ตนเองก็ต้องรู้จักคิด รู้จักอบรมปัญญาให้เกิดขึ้น ด้วยการฟังจากบุคคลอื่นบ้าง จากการอ่านตำราบ้าง จากการคิดค้นด้วยตนเองบ้าง จากการเรียนรู้จากสิ่งแวดล้อมทั่วไปบ้าง จากประสบการณ์ต่าง ๆ บ้าง เมื่อคนเรามีปัญญาความรอบรู้แล้วจะสามารถใช้เป็นประทีปส่องทางไปสู่ความสำเร็จทั้งในด้านหน้าที่การงาน และการดำเนินชีวิตและยังสามารถที่จะพัฒนาจิตใจตนเองให้เข้าถึงความมีอิสรภาพอย่างแท้จริงอีกด้วย

4.2.2 วิธีการปฏิบัติของพระสงฆ์ในจังหวัดสกลนคร

พระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ท่านได้รับการฝึกหัดให้ปฏิบัติในชูตงควัตรมาจากสำนักของพระอาจารย์เสาร์ กนตสีโล ซึ่งสืบสายปฏิบัติมาจากพระธรรมยุติกนิกายยุคต้นที่ได้รับการเผยแพร่มาจากวัดบวรนิเวศวิหาร กรุงเทพมหานคร โดยที่พระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ได้สั่งสอนให้อันเตวาสิกของท่านได้เลือกถือปฏิบัติชูตงควัตรข้อใดข้อหนึ่งตามแต่จริตนิสัยของแต่ละรูป เพื่อให้เป็นข้อปฏิบัติในการขัด

เกลากิเลสในจิตใจของตนเอง ทั้งนี้โดยไม่ได้บังคับให้ถือทุกข้อ รุดงควัตร มีทั้งหมด 13 ข้อ คือ (1) ปังสุกุลิ๊งครุดงค้ ถือผ้าบังสุกุล (2) เตจิวริกงครุดงค้ ถือทรงผ้า 3 ผืน (3) ปินทพาติกงครุดงค้ ถือ เที่ยวปินทพาติ (4) สปทานจาริกงครุดงค้ ถือเที่ยวตามแถว (5) เอกาสนิกงครุดงค้ ถือนั่งฉัน ณ อาสนะแห่งเดียว (6) ปัตตปินทกงครุดงค้ ถือฉันเฉพาะในบาตร (7) ขลุปัจฉาภัตติกงครุดงค้ ถือการห้ามภัตที่เขานำมาถวายเมื่อภายหลัง (8) อารัญญิกงครุดงค้ ถืออยู่ป่า (9) รุกขมุสิกงครุดงค้ ถืออยู่โคนไม้ (10) อัพโกกาสิกงครุดงค้ ถืออยู่ในที่กลางแจ้ง (11) โสสานิกงครุดงค้ ที่อยู่ป่าช้า (12) ยถาสันถติกงครุดงค้ ถืออยู่ในอาสนะตามที่จัดไว้ (13) เนสัชชีกงครุดงค้ ถือการนั่ง รุดงควัตรทั้ง 13 ข้อนี้ มีความหมายจุดมุ่งหมาย ประเภทและวิธีการปฏิบัติ อานิสงส์ และข้อควรระวังในการปฏิบัติดังได้กล่าวมาแล้วในเบื้องต้น

ปัจจัยสำคัญอีกอย่างหนึ่งที่ทำให้คณะพระรุดงคกรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโตสามารถเผยแผ่ขยายวงกว้างออกไปได้อย่างรวดเร็ว นอกจากมีอิทธิพลจากคณะธรรมยุติกนิกายที่เกิดขึ้นมาใหม่แล้ว เงื่อนไขหรือบริบทของความแน่นแค้นของภาคอีสาน ที่อาศัยอุดมการณ์พระศรีอาริยตอสู์เพื่อปลดปล่อยความยากลำบากของชีวิตชาวภาคอีสานเป็นแรงผลักดันให้ พระสงฆ์ชาวอีสานหันมารับเอาแนวทางปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานเพื่อความพ้นทุกข์ในปัจจุบันได้อย่างรวดเร็วและมีจำนวนมาก (ผู้ให้ข้อมูลลำดับที่ 1, 11 กันยายน 2567)

4.2.3 อานิสงส์

เป็นการตัดเสียซึ่งความผูกพันแห่งจิต ที่เป็นผู้ชวนชววยหาความสุขในการนอน ความสุขในการกิน ความสุขในการแต่งตัว ดังนี้ ความเป็นผู้มีอิริยาบถเป็นที่น่าเสื่อมใส เป็นการเกื้อหนุนแก่การเริ่มทำความเพียรควรอยู่ในความเพียรพอ ระดับความเป็นที่สัปปายะแก่การบำเพ็ญกัมมัฏฐานทั้งปวง

4.2.4 ความเหมือน

การดำรงชีพสมัยก่อน ใช้วิธีอยู่ในสภาพแวดล้อมที่เป็นธรรมชาติ อาศัยร่างกายและความสามารถเพื่อการมีชีวิตรอด ธรรมคือธรรมชาติ

4.2.5 ความแตกต่าง

การดำรงชีพในสถานที่อันได้รับการพัฒนา ชีวิตที่ปรุงแต่ง ทำทุกอย่างเพื่อความอยู่รอด ความเห็นแก่ตัว การบริโภคที่เกินความพอดี เป็นตัวเพิ่มกิเลส รูปแบบและวิธีการจึงมีความแตกต่าง

4.3. วิเคราะห์หลักปฏิบัติรุดงควัตรของพระสงฆ์ในจังหวัดสกลนคร

4.3.1 หลักการปฏิบัติรุดงควัตรในพุทธศาสนาเถรวาท

รุดงควัตรไม่ได้จำกัดเฉพาะภาวะของพระภิกษุ แม้ฆราวาสก็ปฏิบัติได้ เพียงแต่ให้เลือกปฏิบัติตามความเหมาะสม รุดงควัตรของพระภิกษุในสมัยพุทธกาลมีอยู่ 13 ข้อ จัดแบ่งเป็น 4 หมวดได้แก่

1. หมวดจีวร มี 2 ข้อ ได้แก่

1) ปังสุกุลิกังคุดงค์ ถือใช้แต่ผ้าบังสุกุลที่เขาทิ้งไว้ไม่มีเจ้าของและจะรับผ้าจากทายก
ถวายไม่ได้

2) เตจีวริกังคะ ใช้ผ้าเพียงสามผืนเท่านั้น เกินกว่านั้นใช้ไม่ได้

2. หมวดบิณฑบาต มี 5 ข้อ ได้แก่

3) บิณฑบาตคังคะ ฉ้นแต่เฉพาะอาหารที่ได้มาจากการรับบิณฑบาตเท่านั้น

4) สปะทานจาริกังคะ เดินบิณฑบาตแต่เฉพาะทางที่กำหนดไว้ทางเดียวเท่านั้น

5) เอกาสนิกังคะ ฉ้นมือเดียว (ต่อวัน)

6) ปัตตปิณฑกังคะ ฉ้นสำรวมโดยนำอาหารเทรวมกันในบาตร

7) ชลุปัจฉากัตติกังคะ ลงมือฉ้นแล้วไม่รับเพิ่มทีหลัง

3. หมวดเสนาสนะมีอยู่ 5 ข้อ ได้แก่

8) อารัญญิกังคะ อยู่ในป่าเป็นวัตร

9) รุกขมุลิกังคะ อยู่ใต้โคนไม้เป็นวัตร

10) อัปโภกาสิกังคะ อยู่กลางแจ้ง เช่น ตามท้องทุ่งนาเป็นวัตร

11) โสสานิกังคะ อยู่ป่าช้าเป็นวัตร

12) ยถาสันถติกังคะ อยู่ในที่พักที่เขาจัดให้โดยไม่เลือก

4. หมวดความเพียร(อิริยาบถ)มีอยู่ 1 ข้อ

13) เนสัชชิกังคะ ถืออิริยาบถนั่งอย่างเดียวโดยไม่นอนเป็นวัตร

บริบทของรุดงค์วัตร

รุดงค์วัตรทั้ง 13 ข้อ 4 หมวดนี้ ในแต่ละหมวดแต่ละข้อแบ่งย่อยลงไปอีกว่า จะสามารถบำเพ็ญเคร่งครัด ได้มากน้อยเท่าใด โดยจะแบ่งเป็นวัตรชั้นสูงหรือชั้นอุกฤษฏ์, ชั้นกลาง, ชั้นอ่อน ยกตัวอย่าง เช่น รุดงค์ข้อที่อยู่ในป่าช้าเป็นวัตร หากใครต้องการบำเพ็ญชั้นอุกฤษฏ์ : จะต้องอยู่แต่ในป่าช้าที่มีลักษณะ 3 อย่าง ได้แก่ 1) มีการเผาศพเป็นประจำ 2) มีซากศพนอนทอดร่างมิได้ขาด 3) มีเสียงร่ำไห้คร่ำครวญของผู้คนเนื่องนิตย และบางครั้งถึงกับนอนใกล้ศพหรือนอนบนโลงศพเลยก็มี
ชั้นกลาง : จะถือวัตรพักอาศัยอยู่ในป่าช้าที่เข้าลักษณะ 1 ใน 3 อย่างนั้นก็ได้ และผู้ถือวัตรชั้นอ่อน : จะไปถือวัตรอยู่ในที่ใกล้เคียงลักษณะของป่าช้า หรือที่ ๆ ได้ชื่อว่าป่าช้าก็ได้ (สมเด็จพระพุทธาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร), 2554)

4.3.2 หลักปฏิบัติชุดงศวรรของพระสงฆ์ในจังหวัดสกลนคร

หลังจากพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ได้วางหลักการไว้ให้กับคณะศิษย์แล้ว ท่านก็ได้ ชุดงศวรรจากภาคอีสานขึ้นไปอยู่บำเพ็ญเพียรต่อทางภาคเหนือ ใน พ.ศ.2471 - 2482 เป็นเวลา 12 ปี ท่านจึงกลับสู่ภาคอีสานตามคำอาราธนาของพระธรรมเจดีย์ (จุม พนฺธุโล) วัดโพธิสมภรณ์ จังหวัดอุดรธานี และพระอาจารย์เทศก์ เทสรสสี จึงนับว่าเป็นช่วงเวลาที่ ท่านได้มีโอกาสพักอยู่ประจำที่เป็นเวลานาน ๆ ทำให้พระภิกษุที่มีความปรารถนาอยากจะได้ศึกษารวมกับท่าน ได้โอกาสเข้าถวายตัวเป็นศิษย์เป็นจำนวนมาก

วัตรปฏิบัติต่าง ๆ ของพระชุดงศวรรธรรมฐาน ท่านยึดปฏิบัติตามหลักปฏิบัติ ที่พระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต เป็นผู้แนะนำพร่ำสอนและเป็นแบบอย่างแห่งการปฏิบัติ พระอาจารย์สิงห์ ขนฺตยาคโม ศิษย์รูปแรกของพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต เป็นกำลังสำคัญในการวางรากฐานข้อวัตรปฏิบัติของพระชุดงศวรรธรรมฐานสายนี้ให้มีแนวทางปฏิบัติเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน เมื่อครั้งที่พระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโตชุดงศวรรขึ้นไปเที่ยวจาริกจำพรรษาภาคเหนือเป็นเวลา 12 ปี พระอาจารย์สิงห์ ขนฺตยาคโม ได้รับหน้าที่เป็นหัวหน้าของพระชุดงศวรรธรรมฐานศิษย์ของพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโตทั้งหมด ซึ่งท่านอาจารย์พระมหาปิ่น ปญฺญาพล พระน้องชายของท่าน ได้วางข้อกฏีกาสมาปฏิบัติไว้เพื่อให้ศิษย์ร่วมสำนักได้ปฏิบัติวัตรตามชุดงศวรร 13 ข้อ ตามบทบัญญัติไว้ในพระวินัยปิฎกอย่างเคร่งครัด

1. ปงฺสกุฏิกังคชุดงศวรร

วิธีการปฏิบัติด้วยเครื่องนุ่งห่มที่เต้าหมองจากเศษผ้าจากกองหยากเยื่อหรือจากป่าช้า จนสามารถเย็บต่อกันเป็นผืนได้ ก็เพื่อที่จะไม่ทำตามความอยากอันเป็นความสะดวกใจซึ่งมีนิสัยชอบความสวยงามในความเป็นอยู่ใช้สอย

ปงฺสกุฏิกังคชุดงศวรร คือ ถือบ้างสกุลเป็นวัตรไม่รับคฤหบดีจีวร ได้แก่จีวรที่เขาถวายด้วยมือ (ผู้ให้ข้อมูลลำดับที่ 7, 5 กันยายน 2567)

ผ้าบังสกุล คือ ผ้าประตูกองฝุ่น เช่น ผ้าที่เขาทิ้งไว้ในป่าช้า ตามทางเข้าตลาด ตามตรอก กองหยากเยื่อ เป็นต้น (ผู้ให้ข้อมูลลำดับที่ 9, 11 กันยายน 2567)

พระเราต้องทำตัวเหมือนผ้าขี้ริ้วที่ปราศจากราคาค่างวดใด ๆ แล้วจึงเป็นความสบายการกินอยู่หลับนอนและใช้สอยอะไรก็สบาย การเกี่ยวข้องกับผู้อื่นก็สบาย ไม่มีทิฏฐิมานะความถือตัวว่าเราเป็นพระเป็นณรรผู้สูงศักดิ์ด้วยศีลธรรม (ผู้ให้ข้อมูลลำดับที่ 10, 7 กันยายน 2567)

ปงฺสกุฏิกังคชุดงศวรร มี 2 ประเภท

1) ผ้าบังสกุลอย่างอกุฏิกังค เป็นผ้าที่เก็บมาจากเศษผ้าที่เขาทิ้งแล้ว ตามกองขยะ ถนนหนทางผ้าห่อศพ เป็นต้น นำมาตัดเป็นผ้าขี้ริ้วใช้ โดยเที่ยวเสาะแสวงหาผ้าที่เขาทิ้งไว้ในที่ต่าง ๆ ที่ป่าช้า เป็นต้น เก็บเล็กผสมน้อยมาเย็บ ปะติดปะต่อเป็นเครื่องนุ่งห่มใช้สอย โดยเป็นสบงบ้าง เป็นขีวรบ้าง เป็นสังฆาฏิบ้าง เป็นผ้าอาบน้ำฝนบ้าง เป็นบริวารอื่น ๆ บ้าง เรื่อยมา บางครั้งชักบังสกุลผ้าที่

เขาพันศพคนตายในป่าช้าก็มีที่เจ้าของศพเขายินดี เวลาไปบิณฑบาตมองเห็นผ้าขาดตกทิ้งอยู่ตามถนนหนทาง ท่านก็เก็บเอาเป็นผ้าบังสุกุล

2) ผ้าบังสุกุลที่ญาติโยมนำมาถวาย หรือรับภริญาแต่รับเป็นผ้าบังสุกุล ในผ้าทั้งสองชนิดที่ได้ชักบังสุกุลมาแล้ว จะนำมาซักฟอกให้สะอาดแล้วเย็บปะสบงจีวรที่ขาดหรือเย็บติดกันเป็นผ้าอาบน้ำฝนบ้าง (ผู้ให้ข้อมูลลำดับที่ 10, 7 กันยายน 2567)

บริบทการสมานทานผ้าบังสุกุล เป็นวัตรเพื่องดเว้นจากการใช้สอยผ้าที่มีผู้อื่นนำมาถวาย คือ คหบดีจีวร อันเป็นผ้าที่หาได้ง่าย สะดวกสบาย มีความคงทน เป็นที่ตั้งแห่งความยินดี ท่านแสวงหาผ้าเปื้อนฝุ่น ผ้าจากกองขยะ ผ้าห่อศพ ชนิดต่าง ๆ เพื่อให้ได้มาซึ่งผ้าที่ถือว่าไว้ค่าไร้ราคา ไม่มีผู้ใดยินดีจะใช้แล้ว ซึ่งผ้าบังสุกุลนี้สามารถหาได้เองด้วยน้ำพักน้ำแรงของพระภิกษุผู้สมานทานธุดงค์ ได้มาแล้วก็มาเย็บ มาย้อมให้สามารถใช้สอยได้ จึงเป็นผู้ที่มีคุณค่าทางจิตใจ คือเบาใจ สบายใจไม่ยึดติด หายกิเลสทุกข์เพราะไม่มีราคามาก เมื่อใดก็ตามที่พระภิกษุผู้สมานทานธุดงค์นี้ยินดีรับผ้าคหบดีจีวร ย่อมจะทำให้ธุดงค์แตกคือหมดสภาพจากการถือธุดงค์

อานิสงส์แห่งการสมานทานผ้าบังสุกุล การบวชอาศัยบังสุกุลจีวร ภิกษุผู้ทรงผ้าบังสุกุลนั้นเป็นผู้มีความประพฤติปฏิบัติสมควรแก่ปัจจัยอันเป็นเครื่องอาศัย เป็นการดำรงตนไว้ในอริยวงศ์ประการที่หนึ่ง (คือ ความสันโดษในจีวร) ไม่เป็นทุกข์ในการรักษา ไม่มีพฤติการณ์เป็นที่เกาศอาศัยของผู้อื่น ไม่หวาดกลัวด้วยโจรภัย ไม่เป็นการบริโภครด้วยตัณหา มีบริวารเหมาะสมแก่สมณสาธูป เป็นผู้มีปัจจัย เป็นสิ่งเล็กน้อยด้วยหาได้ง่ายด้วย หาโทษมิได้ด้วย จึงเป็นผู้เป็นที่น่าเลื่อมใส เป็นการสำเร็จผลแห่งคุณมีความเป็นผู้มีก่น้อยให้เจริญ เป็นการเพิ่มพูนสัมมาปฏิบัติยิ่งขึ้น, เป็นการวางไว้ซึ่งทิฏฐานุคติ แก่มวลชนในภายหลัง (สมเด็จพระพุฒาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร), 2554)

2) เติจิวริกังครุดงค์

วิธีการสมานทานธุดงค์ด้วยการถือใช้ผ้าสามผืน โดยให้สมานทานว่า "จตุตถจีวร ปฏิภาณีปามี ข้าพเจ้าของดผ้าผืนที่ 4 เติจิวริกังครุ สมานทานมี ข้าพเจ้าสมานทานองค์แห่งภิกษุผู้มีอันทรงผ้า 3 ผืนเป็นปกติ" เมื่อกกล่าวเสร็จแล้วก็เริ่มปฏิบัติไปเลย ท่านจะไม่รับผ้าทั้งสามชนิดนี้ผืนที่สองเป็นอันขาด กล่าวคือ ไม่ใช่จีวร 2 ผืน ไม่ใช่ผ้าสบง 2 ผืน ไม่ใช่ผ้าสังฆาฏิ 2 ผืน ให้ใช้เพียงอย่างละผืนเท่านั้น เมื่อผ้าผืนใดขาดท่านเย็บปะสบง ด้วยตัวของท่านเอง จนกว่าผ้านั้นจะหมดสภาพ จึงจะเปลี่ยนผืนใหม่ พระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต ท่านถือไตรจีวรผ้า 3 ผืนเป็นวัตร ท่านถือปฏิบัติตั้งแต่เริ่มอุปสมบท จนถึงวัยชราจึงลดหย่อนผ่อนตามธาตุขันธ์ที่ต้องการความบำรุงมากขึ้นทุกกระยะ จากคำบอกเล่าของพระอาจารย์มหาบัว ญาณสมฺปนฺโน (ผู้ให้ข้อมูลลำดับที่ 1, 11 กันยายน 2567.)

ปัจจัยเครื่องนุ่งห่มของภิกษุในพุทธศาสนาเถรวาท เรียกว่า เติจิวริกังครุดงค์ คือการถือไตรจีวร ประกอบด้วย ผ้าสังฆาฏิ คือผ้าซ้อนหนาสองชั้น ผ้าอุตราสงค์ (ผ้าจีวร) เป็นผ้าใช้สำหรับห่มคลุม และผ้าอังตราวาสก (ผ้าสบง) เป็นผ้าใช้สำหรับนุ่ง เป็นบริวารเครื่องนุ่งห่มหลัก ๆ ที่ภิกษุจะขาด

ไม่ได้ ผู้ถือเตจิวริกังคุดงค์จะใช้ผ้าทั้งสามผืนนี้เพียงชนิดละ 1 ผืนเท่านั้นผ้าที่ยิ่งเกินก็คือ การมีผ้าสามชนิดนี้ผืนที่สอง เช่น มีผ้าสังฆาฏิผืนที่สอง ผ้าอุตุตราสงค์ผืนที่สอง เป็นต้น เรียกว่าเป็นผ้าอาศัย ซึ่งตามปกติพระสงฆ์ทั่วไปก็มีผ้าอาศัยทุกรูป หากแต่เมื่อรูปใดสมาทานปฏิบัติ เตจิวริกังคุดงค์แล้วก็จะไม่มีผ้าผืนที่สอง ย่อมจะใช้สอยเฉพาะผ้าไตรจีวรชุดเดียวที่ได้มาตั้งแต่วันบวชเท่านั้น อย่างไรก็ตามผ้าบริขารอย่างอื่นเช่น ประคตเอว ผ้าปูนั่ง ผ้าปูนอน ผ้าอังสะ หรือถุงย่าม เป็นต้น พระภิกษุผู้สมาทานคุดงค์ก็สามารถใช้สอยได้ตามปกติ เพียงงดเว้นผ้าทั้ง 3 ชนิดนั้น (พระราชธรรมเจติยาจารย์, 2541)

บริบทการสมาทานเตจิวริกังคุดงค์ เพื่อความเป็นผู้หนักน้อยสันโดษ ในการใช้สอยบริขารคือผ้าจีวร ไม่ให้ฟุ่มเฟือย ให้ใช้เฉพาะเท่าที่จำเป็น ในหนึ่งวันผ้าจีวรชนิดเดียวกันผืนที่สองด้วยมุ่งหมายความคล่องตัวในการเดินทางความเป็นผู้ประพฤติเบามีภาระน้อย แม้ผ้าสามผืนก็เป็นความเพียงพอต่อการเป็นเครื่องอาศัยของพระชุกตกรรมฐานแล้ว พระอาจารย์มหาบัว ญาณสมปนโน ให้เหตุผลแห่งการปฏิบัติใช้ในประวัติของพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต ว่า " ต้องเที่ยวไปในป่าในภูเขาถ้ำ น้อยอยู่เสมอ การไปก็ต้องเดินด้วยเท้าเปล่า ไม่มีรถราเหมือนสมัยนี้ มีบริขารมากน้อยต้องสละไปเองช่วยตัวเองทั้งนั้น ของใครของเรา ช่วยกันไม่ได้ เพราะต่างคนต่างมีพอกับกำลังของตัวเอง จะมีมากกว่านั้นก็เอาไปไม่ไหว" (พระอาจารย์มหาบัว ญาณสมปนโน, 2553)

อานิสงส์แห่งการปฏิบัติปึงสุกุลิกังคุดงค์ การปฏิบัติถือผ้าบังสุกุลจีวรเป็นวัตรนี้ เป็นทางที่จะช่วยกำจัดราคะที่ฝังอยู่ในใจส่วนลึกให้สูญสิ้นลงไปได้ นอกจากนี้ย่อมสามารถตัดความกังวล ความยึดติด ในผ้าจีวรได้ เมื่อผ้านั้นหายไปก็ไม่เป็นทุกข์เพราะเป็นของมีค่าน้อย อนึ่งการถือผ้าบังสุกุลจีวรนี้ย่อมเป็นเครื่องให้พิจารณาถึงร่างกายของคนเราว่าเป็นอสุภะไม่งาม ดังที่พระอาจารย์มั่น ภูริทัตโตกล่าวว่า "ของทั้งปวงมีผ้าแพรเครื่องใช้ต่าง ๆ เมื่ออยู่นอกกายของเราก็เป็นของสะอาดน่าดู แต่เมื่อมาถึงกายนี้แล้วก็กลายเป็นของสกปรกไป เมื่อปล่อยไว้นานๆ เข้าไม่ซักฟอก ก็จะเข้าใกล้ใคร ไม่ได้เลยเพราะเหม็นสาบ" เมื่อใดก็ตามที่ผู้สมาทานปฏิบัติเตจิวริกังคุดงค์ยินดีรับผ้าผืนที่สองจากทายกที่ได้นำมาถวาย นั้น องค์การคุดงค์ก็จะแตก คือหมดสภาพคุดงค์ไป พระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต ท่านระวังให้ไม่ใช้ผ้าผืนที่สองตลอดชีวิตของท่านแม้จะมีผู้ศรัทธานำมาถวายเป็นจำนวนมากท่านถวายต่อ ไปจนหมด(พระอาจารย์มหาบัว ญาณสมปนโน, 2553)

2. ปินทปาติกังคุดงค์

การเที่ยวบิณฑบาตเพื่อเลี้ยงชีพเป็นหนึ่งในอนุศาสน์ 8 ที่พระอุปัชฌาย์ได้สั่งสอนให้กับพระภิกษุทุกรูปเมื่อได้รับการอุปสมบทแล้ว ต้องปฏิบัติเพื่อเป็นเครื่องอาศัยเลี้ยงชีพของตน พระภิกษุในพุทธศาสนาเถรวาทส่วนใหญ่ก็จะเที่ยวบิณฑบาตมาฉัน ยกเว้นในโอกาสพิเศษที่ได้รับกิจนิมนต์ก็จะไปฉันในบ้านของทายกที่นิมนต์ไปนั้น แต่พระภิกษุบางรูปก็ไม่ไปบิณฑบาตก็สามารถบอกให้ทายกผู้ปวารณาให้นำภัตตาหารมาถวายตนได้ พระพุทธองค์ทรงอนุญาตบิณฑบาตีกังคุดงค์ไว้ เพื่อให้พระภิกษุได้สมาทานว่าจะฉันเฉพาะอาหารที่ได้จากการเที่ยวบิณฑบาตเท่านั้น จึงมีความเคร่งครัดมาก

ขึ้นกว่าพระภิกษุผู้ไม่ได้สมาทาน รูดควัตรข้อนี้เป็นข้อหนึ่งที่พระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ได้ปฏิบัติจนตลอดชีพขององค์ท่าน ถ้าไม่บิณฑบาตก็แสดงว่าไม่ฉันวันนั้น

วิธีการปฏิบัติบิณฑบาตถึงครุจุด ต้องสมาทานว่า "บิณฑบาตถึงครุจุด สมาธิยามิ ข้าพเจ้าสมาทาน องค์ของภิกษุผู้มีการเที่ยวบิณฑบาตเป็นวัตร" พระอาจารย์กล่าวว่า "การเที่ยวบิณฑบาตโปรดสัตว์นั้น แม้แต่องค์พระบรมศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้าก็ยังเสด็จไปและพระอริยเจ้าผู้สาวกก็ไปบิณฑบาต เราผู้สาวกภายหลังจะไม่ไปบิณฑบาตก็เท่ากับว่าตีกว่าพระพุทธเจ้าผู้เป็นบรมศาสดา ซึ่งก็เท่ากับว่าตีเกินครูไปเท่านั้น" (ผู้ให้ข้อมูลลำดับที่ 9, 11 กันยายน 2567)

การบิณฑบาตเป็นกิจวัตรประจำวันมิได้ขาดถ้ายังฉันอยู่ เว้นจะไม่ฉันในวันใดก็ไม่จำเป็นต้องไปในวันนั้นให้ตั้งอยู่ในความสำรวมกายวาจาใจ มีสติประจำตนกับความเพียรที่เป็นไปอยู่เวลานั้น ไม่ปล่อยใจให้ปลั่งผลอไปตามสิ่งยั่วชวนต่าง ๆ ที่ผ่านเข้ามาสัมผัสกับอายตนะภายในคือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ทั้งไปและกลับ พระอาจารย์จะสอนให้มีสติรักษาใจตลอดความเคลื่อนไหวต่าง ๆ ไม่ให้ผลอตัวและถือเป็นความเพียรประจำกิจวัตรข้อนี้ทุก ๆ วาระที่เริ่มเตรียมออกบิณฑบาต (พระอาจารย์มหาบัว ญาณสมปนฺโน, (2553))

3. บริบทบิณฑบาตถึงครุจุด

บิณฑบาตถึงครุจุด ท่านได้ถือสมาทานเที่ยวบิณฑบาตเป็นวัตรถือการบิณฑบาตโปรดสัตว์เป็นประจำโดยไม่ขาด แม้จะเจ็บไข้ได้ป่วย แต่พอเดินได้ก็เดิน ถือเป็นกิจจำเป็นที่จะต้องปฏิบัติทุกวันหากับปรารถนาจะฉันภัตตาหารอยู่ ก็จะต้องไปบิณฑบาต หากไม่ฉันก็ไม่จำเป็นต้องไปบิณฑบาต ในจุดข้อนี้หากญาติโยมนำภัตตาหารตามมาถวายที่วัดก็ยังสามารถรับและฉันได้" (ผู้ให้ข้อมูลลำดับที่ 1, 11 กันยายน 2567)

บิณฑบาตถึงครุจุด ในขณะที่ปกติไม่อาพาธก็ไปบิณฑบาตได้ตามปกติ ยกเว้นแต่ในสมัยที่ได้อาพาธแล้ว การบิณฑบาตหลวงปู่หล้า เขมปัตโต กล่าวว่า "ชั้นที่หนึ่ง ไปบิณฑบาตได้รอบบ้าน ชั้นที่สองไปบิณฑบาตริมบ้าน ชั้นที่สามไปบิณฑบาตครึ่งทาง ชั้นที่สี่ไปบิณฑบาตประตูวัด ชั้นที่ห้าไปบิณฑบาตที่ศาลาฉัน แต่ไปฉันกับหมู่ที่โรงฉัน ชั้นที่หก ที่ริมบันไดกุฏิองค์ท่าน ชั้นที่เจ็ด ยืนบิณฑบาตที่บนระเบียงกุฏิ ชั้นที่แปด ตั้งบาตรไว้ที่ระเบียงอันนี้ฉัน" (ผู้ให้ข้อมูลลำดับที่ 10, 7 กันยายน 2567)

อานิสงส์แห่งการปฏิบัติบิณฑบาตถึงครุจุด พระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต กล่าวว่า "พวกเราเป็นขี้เทา ขี้เล็บของพระองค์เจ้า ไปบิณฑบาตแต่ละวันมันได้ประโยชน์อยู่ เราก็ได้ข้อวัตร เขามาใส่บาตร เราก็ได้ข้อวัตร ทานวัตรของข้าวก่อนใดอาหารกับอันใดตกลงในบาตร ข้าวและกับอันนั้นเป็นของประเสริฐกว่ารับนิมนต์หรือเขาตามมาส่งในวัด"(ผู้ให้ข้อมูลลำดับที่ 1, 11 กันยายน 2567) และยังข้อสำคัญอีกว่า "พระครูคงผู้ตั้งใจจะประพฤติปฏิบัติในข้อนี้ นับว่าเป็นผู้แสวงหาด้วยกำลังแข็งของตน มีความเป็นอยู่ไม่เกี่ยวเกาะกับคนอื่นละความละโมภในอาหารได้ จะอยู่ที่ใดก็อยู่ได้ จะไปที่ใดก็ไปได้ ทั้ง 4 ทิศไม่ติดข้องเกี่ยวเกาะกับสิ่งใด" (ผู้ให้ข้อมูลลำดับที่ 1, 11 กันยายน 2567)

พระรุดงคกรรมฐานผู้สมาทานปฏิบัติในบิณฑบาตเป็นวัตร ผู้ปฏิบัติในรุดงค์ข้อนี้ ไม่เพียงยินดีภัตร 14 อย่าง คือ ภัตรที่เขาถวายสงฆ์ทั่วไป ภัตรที่เขาถวายเฉพาะตัว ภัตรในที่นิมนต์ ภัตรที่ถวายโดยสลากภัตรประจำปักษ์ ภัตรถวายประจำวันอุโบสถ ภัตรถวายประจำวันแรม 1 ค่ำ 15 ค่ำ ภัตรเพื่อพระอาคันตุกะ ภัตรเพื่อพระที่เตรียมจะเดินทาง ภัตรเพื่อพระอาพาธ ภัตรเพื่อพระที่อุปฐากพระอาพาธ ภัตรประจำวิหาร ภัตรประจำบ้านใกล้วัด ภัตรที่ชาวบ้านแบ่งเวรถวาย (ผู้ให้ข้อมูลลำดับที่ 5, 8 กันยายน 2567)

4. สप्तานจาริกังครุดงค์

ได้ปฏิบัติไปโดยอัตโนมัติ เพราะว่าเป็นธรรมเนียมของพระรุดงคกรรมฐานในภาคอีสาน เวลาเที่ยวบิณฑบาต ท่านก็เที่ยวไปตามลำดับบ้านจนทั่วทั้งหมู่บ้านดินกันไปเป็นสายเรียงแถวตามลำดับพรรษา เมื่อครั้งที่พระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต อยู่จำที่วัดบ้านป่าหนองผือท่านก็ปฏิบัติเป็นปกติประจำวัน เพราะมีระเบียบการบิณฑบาตเป็นสาย

วิธีการปฏิบัติสप्तานจาริกังครุดงค์ ยึดประเภทตามคัมภีร์วิสุทธิมรรคนั้นโดยวิธีสมาทานปฏิบัติว่าพึงสมาทานว่า "โลลุปจารี ปฏิกขิปามิ ข้าพเจ้างดการเที่ยวไปโดยความละโมภโลภมากเสีย สप्तานจาริกิ สมมาทियามิ ข้าพเจ้าขอสมาทานการเที่ยวไปตามลำดับเรือน" ในการปฏิบัติ การบิณฑบาตเป็นแถวเป็นแนว เมื่อไปถึงหมู่บ้านรับบาตรจากศิษย์แล้ว ศิษย์ก็ตามเข้าไปเป็นแถวยาวตามลำดับอาวาส มี 10-20-30 ถึง 50-60 องค์ และเป็นแถวยาวเหยียด (พระราชธรรมเจดियाจารย์, 2541)

บริบทสप्तานจาริกังครุดงค์ ตามแนวทางแห่งคัมภีร์วิสุทธิมรรค เพื่อให้ศิษยานุศิษย์ของท่านรูปใดรูปหนึ่งที่มีอัธยาศัย ถูกกับการสมาทานรุดงค์ข้อนี้ได้สมาทานปฏิบัติ พระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต กล่าวว่า "สप्तานจาริกังคะ คือ การเที่ยวไปบิณฑบาตตามลำดับเรือน ละความละโมภโลภมากในโกชนะ (ผู้ให้ข้อมูลลำดับที่ 8, 5 กันยายน 2567) การเที่ยวบิณฑบาตไปตามถนนในหมู่บ้านหรือในเมืองก็ตาม แต่ไม่ได้เข้าไปบิณฑบาตเฉพาะในบ้านใดบ้านหนึ่งหรือเห็นว่าสถานที่ใดมีอาหารมากก็จะมุ่งไปที่นั่น หากแต่เดินไปตามลำดับบ้านเรือนหลังใดปรารถนาจะทำบุญก็ออกมายืนรอหน้าบ้านของตนแล้ว จึงเดินเข้าไปรับบิณฑบาตจากบ้านนั้นตามค่านิมนต์ เมื่อรับแล้วก็เดินต่อไปจนกว่าจะสุดถนนที่กำหนดไว้หรือเพียงพอต่อความต้องการแล้วก็กลับ (ผู้ให้ข้อมูลลำดับที่ 8, 5 กันยายน 2567.)

สप्तานจาริกังครุดงค์ ภิกษุผู้มีความละโมภในบิณฑบาต ย่อมสามารถเที่ยวไปสู่ที่นั่น ที่นี้ที่เห็นว่าจะมีคนใส่บาตรมาก การปฏิบัติอย่างนั้นย่อมจะได้รับอาหารบิณฑบาตมาก แต่ส่วนของจิตใจย่อมสั่งสมความละโมภโลภมากในอาหารบิณฑบาต ไม่ได้ฝึกให้ใจละความอยากออกไป ดังนั้นในการปฏิบัติในรุดงค์ข้อนี้ ท่านจึงมุ่งหวังให้พระภิกษุได้ละความอยากได้อาหารมาก ๆ ในเวลาบิณฑบาตเห็นทางนั้นทางนี้มีคนใส่บาตรมากก็จะเดินเข้าไปรับ อย่างนี้ไม่ได้ ท่านให้ปฏิบัติฝึกให้ทรมาณกิเลส

เพื่อให้เกิดความมั่งน้อยสันโดษตามมีตามได้ แม้ในบางครั้งจะได้รับบิณฑบาตได้อาหารน้อย หรือไม่ได้เลยแต่หัวใจของภิกษุณั้ย่อมผ่องใส เพราะไม่ตกอยู่ภายใต้อำนาจของความโลภ

อานิสงส์แห่งการปฏิบัติสพทานจาริกังคุดงค์ พระผู้ปฏิบัติดุรงค์ข้อนี้ ย่อมเป็นผู้มีจิตใจไม่ติดข้องตั้งดวงจันทร์ เป็นผู้ให้อยู่เสมอไม่ชิงชากับพระธรรมวินัย ไม่ตระหนี่ (ตระกูล) เป็นผู้อนุเคราะห์ทายกทั้งปวงโดยสม่ำเสมอ ปลอดภัยจากโทษในการเข้าไปสู่ตระกูลนั้น ๆ เพื่อบิณฑบาต พระผู้มีปัญญาพึงหวังเที่ยวไปโดยเสรี พึงละความเที่ยวไปโดยละโมภเสีย ทายกทายิกาชาวบ้าน ก็จะได้ทำบุญใส่บาตรถ้วนหน้ากันทุกคน เพราะพระภิกษุท่านเดินผ่านหน้าบ้านทั่วถึงกันหมด พระภิกษุผู้สมทานปฏิบัติในสพทานจาริกังคุดงค์นี้ จะไม่เที่ยวบิณฑบาตไปตามใจชอบของตนเอง จะเที่ยวไปตามลำดับบ้านตามถนนที่ตนกำหนดไว้แล้วตามลำดับ ดังนั้นหากพระภิกษุผู้สมทานผู้มีไม่ตีเกิดความโลภขึ้นมาแล้วเที่ยวบิณฑบาตไปสู่ฝั่งโน้นบ้าง ฝั่งนี้บ้าง บ้านหลังนั้นบ้างบ้านหลังนี้บ้างที่เห็นว่ามีคนใส่บาตรมากอย่างนี้ ก็จะทำให้องค์แห่งดุรงค์ที่ได้สมทานไว้แล้วแตกไป คือหมดสภาพการเป็นดุรงค์ ดังนั้น พระภิกษุผู้ได้สมทานปฏิบัติแล้ว ต้องระวังไม่ฝ่าฝืนข้อปฏิบัติของตนเอง โดยการเดินไปรับบิณฑบาตฝั่งนั้น ฝั่งนี้ตามแต่มีผู้ใส่บาตรมาก เพราะจะทำให้ดุรงค์หมดสภาพ (ผู้ให้ข้อมูลลำดับที่ 10, 7 กันยายน 2567)

5. เอกาสนิกังคุดงค์

วิธีการปฏิบัติเอกาสนิกังคุดงค์ พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติพระวินัยให้พระภิกษุในพุทธศาสนาเถรวาทสามารถฉันภัตตาหารได้ตั้งแต่ระยะเวลา รุ่งอรุณถึงเที่ยงวัน โดยไม่ได้จำกัดว่าก็มีมือพระสงฆ์ไทยทั่วไปก็นิยมฉันภัตตาหาร 2 มื้อ คือ ภัตตาหารเช้าและภัตตาหารเพล นอกจากนี้พระพุทธรองค์ได้ทรงอนุญาตเอกาสนิกังคุดงค์ คืออนุญาตให้พระภิกษุสามารถสมทานฉันภัตตาหารเพียง 1 มื้อได้

เอกาสนิกังคุดงค์ ในหนังสือประวัติของพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต กล่าวว่า "เอกาสนิกังคุดงค์ถือฉันหนเดียวเป็นนิตย" การฉันเพียงหนเดียวต่อวัน เป็นคำสอนที่พระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต เน้นหนักให้ศิษยานุศิษย์ของท่านได้ปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัด พระอัฐงคกรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต เกือบทั้งหมดได้ถือปฏิบัติในดุรงค์ข้อนี้เว้นเฉพาะบางรูปที่ท่านอาพาธ จำเป็นต้องฉันสองมื้อ ท่านก็อนุโลมตามตามสมควร

บริบทของการปฏิบัติเอกาสนิกังคุดงค์ พระอาจารย์มหาบัว ญาณสมปนฺโน ได้ให้เหตุผลว่า "การฉันมื้อเดียวในวันหนึ่ง ๆ เป็นความพอดีกับพระอัฐงคกรรมฐานผู้มีภาวะและความกังวลน้อย ในการฉันมื้อที่สอง ไม่พรั้หรือกับอาหารคาวหวานในเวลาต่าง ๆ อันเป็นการกังวลกับปากท้องมากกว่าธรรมจนเกินไป ไม่สมศักดิ์ศรีของผู้แสวงหาธรรมเพื่อความพ้นทุกข์อย่างเต็มใจ" การปฏิบัติเอกาสนิกังคุดงค์นี้มีวัตถุประสงค์ให้ภิกษุผู้สมทานปฏิบัติได้งดเว้นจากความยุ่งยาก จึงให้ฉันภัตตาหารเพียงมื้อเดียว จะเป็นมื้อเช้าหรือมื้อเพลก็ได้ (พระอาจารย์มหาบัว ญาณสมปนฺโน, 2553)

อานิสส์แห่งการสมทานเอกาสนิกังครุดงค์ การฉันหนเดียวเป็นการตัดความอยากที่
จะต้องฉันอย่างโน้นอย่างนี้ เมื่อฉันแล้วก็แล้วกัน ในวันนั้นตัดการกังวลทั้งปวง ชุตตควัตรข้อนี้ เป็น
ธรรมเป็นเครื่องสังหารล้างความเห็นแก่ปากแก่ท้องของพระชุตตควัตรที่มีใจละโมภโผล่ในอาหารได้ดี
และเป็นธรรมข้อบังคับที่เหมาะสมมาก พระราชาธรรมเจติยาจารย์ (วริยงค์ สิริธโร) ได้เล่าจากคำ
กล่าวของพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ว่าโรคทั้งหลายที่มีการกินเป็นปัจจัย ย่อมไม่รบกวนพระภิกษุผู้
ยินดีในการฉัน ณ อาสนะเดียว เป็นผู้ไม่ละโมภดิตรสอาหาร เป็นข้อปฏิบัติขัดเกลากิเลสได้อย่างดียิ่ง

การที่ภิกษุผู้สมทานชุตตควัตรข้อนี้ เกิดความมักมากหรือไม่สามารถอดทนต่อความ
อยากได้แล้ว ได้ฉันภัตตาหารมื้อที่สอง องค์แห่งชุตตควัตรก็จะแตก คือหมดสภาพชุตตควัตรไป ดังนั้น ภิกษุผู้
สมทานปฏิบัติในชุตตควัตรข้อนี้จึงต้องระวังไม่ฝ่าฝืนข้อปฏิบัติโดยการยินดีการฉันภัตตาหารเป็นครั้งที่ 2
ในวันนั้น ๆ จะทำให้ชุตตควัตรหมดสภาพ (ผู้ให้ข้อมูลลำดับที่ 10, 7 กันยายน 2567)

6. เอกปัตติกังครุดงค์

ธรรมดาของฆราวาสผู้ครองเรือนการรับประทานอาหาร ต้องมีการแยกแยะประเภท
อาหารต่าง ๆ แยกภาชนะใส่อาหารเล็ก ใหญ่เพื่อความสวยงามและเพื่อรสชาติของอาหาร แม้ภิกษุใน
พุทธศาสนาธรรมดาทั่วไป ก็มีการฉันภัตตาหารแบบเดียวกันกับฆราวาสนั่นคือ แยกแยะภาชนะของ
คาว ของหวานเป็นต้น พระพุทธองค์จึงทรงอนุญาต เอกปัตติกังครุดงค์ ให้ภิกษุได้สมทานปฏิบัติเป็น
เครื่องตัดความกังวลด้วยภาชนะใส่ภัตตาหารมากมาย ให้เหลือเพียงใช้บาตรใบเดียว พระอาจารย์มั่น
ภูริทตฺโต ท่านปฏิบัติในชุตตควัตรข้อนี้ตลอดชีวิตของท่านไม่มียกเว้น

ความหมายแห่งเอกปัตติกังครุดงค์ ท่านพระอาจารย์มหาบัว ญาณสมปนฺโน
ได้อธิบายความหมายของเอกปัตติกังครุดงค์ตามที่พระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ได้ถือปฏิบัติ ในหนังสือ
ประวัติของพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ว่า "เอกปัตติกังครุดงค์ การฉันในบาตรไม่เกี่ยวกับภาชนะอื่นใด
จัดเป็นความสะดวกอย่างยิ่งสำหรับพระชุตตควัตรธรรมฐาน การใช้บาตรเป็นภาชนะในการฉันภัตตาหาร
ไม่ว่าอาหารคาวหรือของหวาน โดยเทรวมกันหมดในภาชนะเดียว แล้วฉันภัตตาหารที่ระคนกันนั้น
ภาชนะอื่นที่ต้องอาศัยใช้ฉันภัตตาหารนอกจากบาตรนั้นไม่ควร นอกจากแก้วน้ำดื่มเท่านั้น" (พระ
อาจารย์มหาบัว ญาณสมปนฺโน, (2553)

วิธีการปฏิบัติเอกปัตติกังครุดงค์ ว่าด้วยการฉันเฉพาะอาหารในบาตรเป็นวัตร
สมทานว่า "ปตตปิณฺฑิกงคฺ สมายิยามิ ข้าพเจ้าสมทานองค์แห่งภิกษุผู้มีการฉันก้อนข้าวในบาตรเป็น
ปกติ" ผู้ให้ข้อมูลลำดับ 8 , 5 กันยายน 2567.

สำหรับพระผู้ถือปฏิบัติอย่างอกุศมฺม แม้กาอาหารที่ฉันจะทิ้งก็ไม่ควร เว้นแต่เวลา
เคี้ยวอ้อย จะบิก้อนข้าว ปลา เนื้อ และขนม ฉันเป็นอย่าง ๆ ก็ไม่ควร

สำหรับผู้ถืออย่างกลาง จะใช้มือข้างเดียวบิฉันก็ควรเรียกว่า "หัตถโยคี" คือใช้มือเพียงข้างเดียวฉัน สำหรับผู้ถืออย่างเพล่า เรียกว่า "ปัดตโยคี" คือ สิ่งใดอาจบรรจุลงในบาตรได้จะบิสิ่งนั้นด้วยมือหรือด้วยฟันเคี้ยวกินก็ได้หมด (ผู้ให้ข้อมูลลำดับที่ 3, 10 กันยายน 2567)

เอกปัดตติงคฺรุดงค์นี้ ท่านอนุญาตให้ภิกษุผู้ปฏิบัติสามารถเพียงบาตรเป็นภาชนะในการฉันภัตตาหาร ทั้งนี้เพื่อให้เป็นเครื่องตัดความกังวลในการใช้ภาชนะหลายอย่างในการใส่ภัตตาหาร และเพื่อให้ภิกษุได้พิจารณาว่า เมื่อภัตตาหารทั้งของคาวของหวานต่าง ๆ ได้เข้าไปรวมกันอยู่ในท้องแล้วก็มีสภาพเช่นเดียวกันกับภัตตาหารที่รวมกันอยู่ในบาตร ดังนั้นท่านจึงให้ภิกษุผู้สมาทานปฏิบัติในรุดงค์นี้ ต้องระมัดระวังไม่ให้ความยินดีที่จะใช้ภาชนะอย่างอื่นใบที่สองนอกจากบาตรของตน ในการฉันภัตตาหาร เพราะจะทำให้องค์แห่งรุดงค์แตก คือหมดสภาพความเป็นรุดงค์ไป ดังนั้นภิกษุผู้สมาทานปฏิบัติในเอกปัดตติงคฺรุดงค์นี้จะต้องไม่ยินดีและใช้ภาชนะที่สองนอกจากบาตรจะทำให้รุดงค์หมดสภาพ

บริบทของการสมาทานเอกปัดตติงคฺรุดงค์ การปฏิบัติฉันในบาตรนี้ คือการใส่อาหารทุกชนิดทั้งคาวหวานรวมลงในบาตรใบเดียว ไม่มีภาชนะสำหรับใส่อาหาร ใช้ภาชนะใบเดียวเป็นนิตย์ พระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต จะขบฉันเฉพาะอาหารที่อยู่ในบาตรเท่านั้น พระอาจารย์วิริยงค์ สิริธโร เขียนเล่าว่า "ไม่เคยเห็นท่านเอาอาหารไว้นอกบาตรเลย เว้นแต่เมื่อคราวล้มป่วยครั้งสุดท้าย" จนกระทั่งถึงสมัยอาพาธหนักในปัจจุบันสมัยจึงงด (ผู้ให้ข้อมูลลำดับที่ 9, 11 กันยายน 2567) แม้เวลาไปฉันในบ้านก็ต้องเอาบาตรไปด้วย เขาจัดสำหรับคาวหวานอย่างเป็นระเบียบเรียบร้อยดี ท่านใส่เข้าบาตรหมด (พระราชธรรมเจติยาจารย์, (2541) หลวงปู่ดุลย์ อตุโล กล่าวว่า "พระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ท่านจะขบฉันฉันเฉพาะอาหารที่อยู่ในบาตรเท่านั้น" (ผู้ให้ข้อมูลลำดับที่ 2, 8 กันยายน 2567)

เอกปัดตติงคฺรุดงค์ เพื่อพระภิกษุ ผู้ประสงค์ความมักน้อยสันโดษและมีนัยสัจใจคอยอยู่กับที่เป็นประจำการไปทีจาริกเพื่อสมณะธรรมในทิศทางใดก็ไม่ต้องหอบหิ้วพระรุงพระรังอันเป็นความไม่สะดวก และเหมาะสมกับพระภิกษุผู้ต้องการถ่ายเทสิ่งรกรุงรังภายในใจทุกประเภทเครื่องบริหารใช้สอยแต่ละอย่างนั้นทำความกังวลแก่การบำเพ็ญได้อย่างพอควร ฉะนั้นการฉันเฉพาะแต่ในบาตรจึงเป็นกรณีที่ควรสนใจเป็นพิเศษสำหรับพระรุดงค์ (ผู้ให้ข้อมูลลำดับที่ 3, 10 กันยายน 2567) เมื่อนำอาหารทุกอย่างรวมกันในบาตร ความอร่อยรสชาติของอาหารก็หมดไป พระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโตกล่าวเหตุผลว่า"ฉันก็ฉันเพื่อเห็นภัย ยืนเดินนั่งนอนเพื่อเห็นภัยและในขณะเดียวกันเพื่อคุณธรรมทั้งหลาย" (พระอาจารย์มหาบัว ญาณสมปนฺโน, (2553)

อานิสงส์เอกปัดตติงคฺรุดงค์ การฉันในบาตร ก็ไม่ต้องคิดถึงรสชาติ หรือต้องหาภาชนะให้เป็นการกังวล ที่จะคิดว่าจะแบ่งกับข้าว และข้าวไว้ต่างกันเพื่อหารสชาติแปลก ๆ ต่าง ๆ รวมกันหมดในบาตร เป็นการขจัดความอยากอย่างหนึ่ง คุณสมบัติที่จะเกิดจากการฉันในบาตรยังมีมากมาย คือ อาหารชนิดต่าง ๆ ที่รวมลงในบาตรย่อมเป็นสิ่งที่สะกดตาสะกดใจและเตือนสติปัญญา

ให้นั่งนอนใจต่อการพิจารณา เพื่อถือเอาความจริงต่าง ๆ ที่มีอยู่กับอาหารที่รวมกันอยู่ได้อย่างดีเยี่ยม พระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ท่านเคยได้รับอุบายต่าง ๆ จากการพิจารณาอาหารในขณะที่ฉันมาเป็นประจำ แม้ข้ออื่น ๆ ก็มีนัยเช่นเดียวกัน การปฏิบัติธุดงค์ข้อนี้ จะบรรเทาตัณหาในรสต่าง ๆ ละความตะกละเสียได้ เป็นผู้มุ่งแต่ประโยชน์ในอาหาร ไม่ต้องลำบากในการรักษาภาชนะ มีถาดเป็นต้น ไม่เป็นผู้ลอกแลกมีนัยนตาสอดสายแล้วบริโภคน และเป็นผู้มีความประพฤตินิยมแก่ ธุดงค์ธรรม มีความเป็นผู้มีก่น้อย เป็นต้น (ผู้ให้ข้อมูลลำดับที่ 7, 5 กันยายน 2567)

7. ขลุบัจฉาปัตติกัฏฐุดงค์

วิธีปฏิบัติขลุบัจฉาปัตติกัฏฐุดงค์ ให้ถือปฏิบัติตามศรัทธาไม่บังคับ พระอาจารย์บอกแก่ศิษย์ว่า "ครั้งพุทธกาลเบื้องต้นที่มีสาวกขึ้นใหม่ ๆ ห้างค์ มีโกณฑัญญะ วัปปะ ภัททิยะ มหานามะ อัสสชิ องค์หนึ่งจัดให้เฝ้าบริวาร นอกนั้นไปบิณฑบาตมาเลี้ยงกันเป็นบางครั้ง เมื่อพระไม่แจกกันฉันกันใช้ จะให้ใครมาแจกให้เล่า แต่เราไม่บังคับในส่วนนอกวัดและในวัด แล้วแต่ศรัทธาเป็นเอง" (ผู้ให้ข้อมูลลำดับที่ 8, 5 กันยายน 2567)

การปฏิบัตินี้ แบ่งไว้เป็น 3 ชั้น

สำหรับผู้ถืออย่างอุกฤษฏ์ คือ เมื่อฉันอาหารรายแรกเข้าไป ก็ไม่รับของรายอื่น ๆ คือรับเอาเฉพาะรายแรกที่ถวายเป็นอันพอใจ

สำหรับผู้ถืออย่างกลางฉันแต่อาหารที่มีอยู่ในบาตรที่บิณฑบาตได้มาเท่านั้น

สำหรับผู้ถืออย่างเพลา อาจจะได้รับได้บ้างตามเหตุผลอันควร หลวงปู่หล้า เขมปัตโต เล่าว่า "ด้านบิณฑบาต หลวงปู่มั่น ภูริทตฺโต พาลูกศิษย์ปฏิบัติยินดีภัตที่ตกลงในบาตร ไม่ค่อยส่งเสริมในการตามส่งที่หลังอันเป็นปัจฉาภัต" (ผู้ให้ข้อมูลลำดับที่ 9, 11 กันยายน 2567)

ข้อปฏิบัติในการไม่รับภัตอาหารที่นำมาส่งมีหลังสมานทานว่า "ขลุบัจฉาปัตติกัฏฐุสมาธิยามิ ข้าพเจ้าสมานทานองค์ของภิกษุผู้มีการไม่ฉันภัตที่นำมาส่งภายหลังเป็นปกติ"

โดยปกติเมื่อภิกษุไปรับบิณฑบาตในหมู่บ้านแล้ว ทายกทายิกาบางคนก็ประสงค์อยากจะถวายภัตอาหารที่วัด ก็ยังมีอยู่จึงได้ตามมาถวายภัตอาหารที่วัด ซึ่งภัตอาหารนั้นมีทั้งธรรมดาและปราณีต พระภิกษุก็สามารถจะรับภัตอาหารนั้นเพื่อฉันได้ แต่พระพุทธองค์ก็ได้ทรงอนุญาตขลุบัจฉาปัตติกัฏฐุดงค์ให้แก่ภิกษุผู้มีก่น้อยปรารภว่าจะขัดเกลาคิดใจตนเอง โดยการไม่รับภัตอาหารที่ตามมาถวายภายหลัง ในสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ภายหลังจากกลับจากบิณฑบาตแล้ว อาหารใดที่ญาติโยมตามมาส่งที่วัดท่านจะไม่รับ ถึงรับให้ก็ไม่บริโภค ธุดงค์วัตรข้อนี้พระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ท่านถือปฏิบัติเคร่งครัดมาก จนกระทั่งในสมัยที่ท่านอาพาธหนักแล้วจึงยอมผ่อนปรนให้กับญาติโยม เพราะท่านเดินไปบิณฑบาตไม่ไหวแล้วนั่นเอง

ขลุปลัจฉาภตติงคธุดงค์นี้ ท่านพระอาจารย์มหาบัว ญาณสมปนฺโน ได้อธิบายความหมายของขลุปลัจฉาภตติงคธุดงค์ที่พระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ได้สมาทานปฏิบัติในหนังสือประวัติของพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ว่า "ขลุปลัจฉาภตติงคธุดงค์ คือ การห้ามภัตตาหารที่ตามมาส่งในภายหลังไม่รับอาหารที่ตามมาส่งที่หลัง คือรับเฉพาะที่ได้มาในบาตร" นั่นก็คือ เมื่อกลับจากรับบิณฑบาตแล้ว ไม่ว่าจะอาหารใดก็ตามมีคนตามมาถวายภายหลังก็จะไม่รับโดยเด็ดขาด (ผู้ให้ข้อมูลลำดับที่ 3, 10 กันยายน 2567)

บริบทของขลุปลัจฉาภตติงคธุดงค์ การงดเว้นอาหารที่ตามมาส่งภายหลัง เพื่อวัตถุประสงค์ 3 ประการ คือ

1) เพื่อความเป็นผู้มักน้อยไม่มักมากในอาหารที่มีมากมายที่เขาตามมาส่งที่วัดอีกภายหลัง ซึ่งบางทีเกิดความต้องการของร่างกายเพราะเฉพาะที่บิณฑบาตได้ก็พอดีต่อพระสงฆ์ 1 รูปแล้ว เพื่อความสะดวกในการปฏิบัติภาวนา ตัดความกังวลรอคอยอาหารที่ญาติโยมจะมาถวายจัดเป็นปlico

2) เครื่องกังวลอย่างหนึ่งทำให้การปฏิบัติภาวนาไม่ก้าวหน้า ทั้งการที่ฉันภัตตาหารมากก็ทำให้อาหารทับธาตุ ง่วงนอน ภาวนาไม่ได้ ดังนั้นการตัดความกังวลโดยการไม่รับภัตตาหารที่ตามมาส่งภายหลัง จึงเป็นอุบายช่วยฝึกใจให้เข้มแข็งขึ้น

3) เป็นการฝึกญาติโยมให้ตื่นแต่เช้านั้นคือ เมื่อไม่ยอมรับภัตตาหารที่ตามไปส่งถึงวัด ดังนั้นญาติโยมผู้ที่ปรารถนาจะได้บุญจึงต้องฝึกให้ตื่นแต่เช้า เพื่อที่จะได้จัดเตรียมภัตตาหารใส่บาตรได้ทัน

อนาสิโนขลุปลัจฉาภตติงคธุดงค์ ห้ามอาหารที่ตามมาส่งมาที่หลัง เพราะถือว่า อาหารที่ได้มาในบาตรมาก็ถือว่าเป็นอาหารที่พอดีและเหมาะสมกับผู้ตั้งใจจะสังฆกรรมคือ ความมักน้อยถือว่าเป็นอาหารที่พอดีและเหมาะสมกับผู้ตั้งใจจะสังฆกรรมคือความมักน้อยสันโดห์ให้สมบูรณ์ภายในใจไม่จำเป็นต้องแสวงหาหรือรับอาหารเหลือเพื่อที่ตามมาส่งมาที่หลังอีก อันเป็นการส่งเสริมกิเลสความมักมากซึ่งมีประจำตนอยู่แล้ว ให้มีกำลังผยองพองตัวยิ่ง ๆ ขึ้น จนตามแก้ไม่ทัน อาหารที่ได้มาในบาตรอย่างใดก็ฉันอย่างนั้น ไม่แสดงความกระวนกระวายสายส่ำ อันเป็นลักษณะเปรตผีอันมีบาปกรรมทรามมีอาหารไม่พอกับความต้องการ ต้องวิ่งวุ่นหุงเคืองเดือดร้อน เพราะท้องเพราะปาก ด้วยความหวังอาหารมากยิ่งขึ้นกว่าธรรม (ผู้ให้ข้อมูลลำดับที่ 10, 7 กันยายน 2567)

8. อารัญญิกังคธุดงค์

การอยู่ป่าเป็นวัตร หรือ อารัญญิกังคธุดงค์ คือ การเข้าไปอาศัยอยู่ปฏิบัติภาวนาในป่าเขา โดยสามารถเลือกพักอาศัยในเสนาสนะที่อยู่ในป่าหรือถ้ำ เงื่อมผา ต้นไม้ก็ได้ รวมๆ กันเรียกว่า ป่า การปฏิบัตินี้ย่อมเป็นแสวงหาสถานที่อันสงบวิเวกหลบหลีกเร้นจากผู้คน ให้เกิดกายวิเวก คือความ

สงบทางกาย เพราะอาศัยป่าเป็นตัวช่วย โดยอาจจะเป็นป่าชายหมู่บ้าน ป่าช้า ป่าอยู่ในภูเขา ถ้า เป็นต้น

อารัญญิกังคุดงค์ คือ การอยู่ป่าเป็นวัตร ถืออยู่เสนาสนะป่าห่างบ้านประมาณ 25 เส้น หลีกเร้นอยู่ในที่สงัดตามสมณวิสัย เมื่อถึงวัยชราจึงอยู่ในเสนาสนะป่าห่างจากบ้านพอสมควร ซึ่งพอเหมาะกับการฝึกที่จะภิกขาจารบิณฑบาต เป็นที่ที่ปราศจากเสียงอื้ออึงประชาชนเคราพยาเกรง ไม่รบกวน นัยว่า ในสมัยที่พระอาจารย์มั่น ภูริทัตโตยังแข็งแรง ได้ออกจากริกโดดเดี่ยวแสวงวิเวกไปในป่าดงพงลึก จนสุดวิสัยที่ศิษยานุศิษย์จะติดตามไปถึงได้ก็มี เช่นในคราวไปอยู่ทางภาคเหนือ เป็นต้น ท่านไปวิเวกบนเขาสูง อันเป็นที่อยู่ของพวกมูเซอร์ ยังชาวมูเซอร์ซึ่งพูดไม่รู้เรื่องกัน ให้บังเกิดศรัทธาในพระศาสนาได้ (ผู้ให้ข้อมูลลำดับที่ 3, 10 กันยายน 2567)

วิธีการปฏิบัติอารัญญิกังคุดงค์ การอยู่ป่าเป็นที่สบายสำหรับนักภิกษานาว แม้การอยู่ป่าจัดลำดับขั้นตอนการปฏิบัติไว้ 3 ระดับ

สำหรับผู้ปฏิบัติอย่างอุกฤษฏ์ ต้องรอรูณให้ตั้งขึ้นมาก่อนถึงจะออกจากแนวป่าได้

สำหรับผู้ปฏิบัติอย่างกลาง ย่อมได้ เพื่อจะอยู่ในเสนาสนะป่าตลอด 4 เดือนในฤดูฝน

สำหรับผู้ปฏิบัติอย่างเพลาะย่อมได้เพื่อจะอยู่ในเสนาสนะป่าตลอด 4 เดือนในฤดูหนาว

(พระราชธรรมเจดีย์จารย์, 2541)

เกี่ยวกับการอยู่ป่าเป็นวัตร คำสมาทานว่า "อารัญญิกังคิ สมาทียามิ ข้าพเจ้าสมาทานองค์แห่งภิกษุผู้มีการอยู่ป่าเป็นปกติ" (ผู้ให้ข้อมูลลำดับที่ 10, 7 กันยายน 2567) แม้แต่การเข้าไปพักตามวัดก็นิยมพักที่วัดป่า จำได้ว่า ไม่เคยเข้าไปอยู่ในวัดบ้านเลย แต่จะอยู่วัดที่เป็นป่าหรือชายป่า เมื่อไม่มีวัดเช่นนี้อยู่ จะหลีกเร้นอยู่ตามชายป่า แม้ว่าจะมีความจำเป็นเวลาเดินทางก็ยากนักที่จะเข้าไปอาศัยวัดวาในบ้าน (ผู้ให้ข้อมูลลำดับที่ 5, 8 กันยายน 2567). ท่านพระอาจารย์ถือนัดขันธ์ครั้งนี้จนวาระสุดท้ายแห่งขันธ์ นอกจากสมณะที่จำต้องอนุโลมผ่อนผันไปไปตามเหตุการณ์เท่านั้นเพราะทำให้ระลึกว่าตนอยู่ในป่าซึ่งเป็นที่ยุติภัยเปลี่ยวใจตลอดมา จะนอนใจไม่ได้ คุณธรรมจึงมีทางเกิดไม่เลือกกาล (พระอาจารย์มหาบัว ญาณสมฺปนฺโน, 2553)

บริบทของการสมาทานอารัญญิกังคุดงค์ พระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต สรรเสริญการอยู่รูกขมูลอย่างถึงใจและติดปากติดใจท่านตลอดมาจนอวสานแห่งชีวิต และเคยพูดเป็นเชิงเตือนลูกศิษย์ทั้งหลาย ว่า พระเราถ้าอยากทราบเรื่องหยาบละเอียดของตัวเองและเชื่อความสามารถของตัวเองว่าเป็นพระปฏิบัติเต็มภูมิหรือไม่เพียงไร จงพากันไปอยู่รูกขมูลร่มไม้ในป่าเปลี่ยวที่เต็มไปด้วยสัตว์เสือเป็นสิ่งที่เตือนใจ และทดลองความสามารถอาจหาญหรือความซื่อสัตย์ไม่เป็นท่าของตัวเองจนรู้ความรู้สึกตื่นแห่งความหมายของการอยู่รูกขมูลที่ทรงบัญญัติไว้

อานิสงส์อรรถกถาอังคตุงค์ การไปอยู่ในป่าที่ไกลจากบ้านพอควร หรือในถ้ำภูเขานั้นก็เป็นการหาสถานที่บำเพ็ญกัมมัฏฐาน แสวงหาความสงบเพื่อบำเพ็ญธรรม (พระราชธรรมเจติยาจารย์ (วิริยงค์ สิริธโร), ฟังจาก พระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต ว่า) “พระภิกษุผู้ปฏิบัติตรงคือนั้น ต้องให้ความสำคัญว่า “อยู่ในป่า” ไว้ในใจ เป็นผู้ควรที่จะได้สมาธิที่ยังไม่ได้ และเพื่อรักษาสมาธิที่ได้ไว้แล้วไม่ให้เสื่อม พระพุทธองค์ทรงสรรเสริญการอยู่ป่าไว้มาก เช่น ครั้งหนึ่ง พระองค์ตรัสชื่นชมพระนาคิณะว่า “รูปที่เป็นของอันภิกษุไม่ควรดู เป็นต้น ย่อมไม่รบกวนจิตของพระภิกษุผู้อยู่ในเสนาสนะป่าอันสงัด ผู้อยู่ป่ามักไม่สะดุ้งกลัวละความเยื่อใยในชีวิตได้ยินดีรสแห่งความสุขอันเกิดแต่วิเวก และถ้าเป็นผู้ทรงผ้าบังสุกุลย่อมเป็นสิ่งที่เหมาะสมแก่พระผู้อยู่ป่า เช่นนั้น”

การอยู่ป่าทำให้เกิดความวิเวกวิงเวงอยู่คนเดียวตาเหลือบมองไปในทิศทางใดก็ล้วนเป็นทัศนียภาพเครื่องปลุกประสาทให้ตื่นตนอยู่เสมอ ไม่ประมาทนอนใจ นั่งอยู่ก็มีสติ ยืนอยู่ก็มีสติ เดินอยู่ก็มีสติ นอนอยู่ก็มีสติ กำหนดธรรมทั้งหลายที่มีอยู่รอบตัว เว้นแต่หลับเท่านั้นในอิริยาบถทั้งสี่เต็มไปด้วยความปลอดภัยโปร่งโล่งใจ...ป่าเป็นสถานที่ช่วยพุงใจได้ดีมาก ฉะนั้นป่าจึงเป็นจุดเด่นของพระภิกษุผู้มีความใคร่ต่อทางพ้นทุกข์จะถือปฏิบัติเป็นสมรภูมิสำหรับบำเพ็ญธรรมทุกชั้น โดยไม่ระแวงสงสัยว่าป่าจะกลับเป็นข้าศึกต่อการบำเพ็ญธรรม ตรงกับอนุศาสน์ที่พระอุปัชฌาย์อบรมสั่งสอนพระภิกษุผู้อุปสมบทใหม่ให้พากันแสวงหาอยู่ป่าตามอัธยาศัย จากคำบอกเล่าพระอาจารย์มหาบัว ญาณสมปนโน (ผู้ให้ข้อมูลลำดับที่ 1, 11 กันยายน 2567)

ข้อควรระวังในการปฏิบัติอรรถกถาอังคตุงค์ เพื่อให้พระภิกษุได้ฝึกฝนตนเองให้อยู่ในป่าเป็นเสนาสนะอันสงบสงัด ไม่ให้มายุ่งวุ่นวายกับหมู่บ้าน จึงห้ามไม่ให้อยู่จนได้อรุณในเสนาสนะในบ้าน เพราะจะทำให้ห้องค์แห่งธุดงค์แตก คือพ้นจากสภาพธุดงค์ไป ดังนั้นพระภิกษุผู้ได้สมาทานปฏิบัติในอรรถกถาอังคตุงค์จึงต้องระวังไม่ให้มีการยินดีในการเข้าไปอาศัยพักจำวัดอยู่ในเสนาสนะในบ้าน จนให้อรุณในเสนาสนะบ้านนั้น จะทำให้ธุดงค์ที่ซ้อนี้นขาด คือ หมดภาพ

9. รุกขมุลิกังคตุงค์

ต้นไม้แต่ละต้นย่อมเป็นที่ให้ร่มเงา เป็นที่พักพิงอิงอาศัยให้แก่สรรพสัตว์ต่าง ๆ มีลิง ค่าง กระจรอก งู นกและแมลงต่าง ๆ เป็นต้น พระภิกษุสงฆ์ในพุทธศาสนาเถรวาท เมื่อแรกอุปสมบทพระอุปัชฌาย์ก็สอนว่า กิจที่พึงกระทำด้วยความอดุทธสาหะตลอดชีวิตการบวช คือ การอาศัยอยู่ ณ โคนต้นไม้ เรียกว่าเป็นนดิเรกกลากแล้ว การปฏิบัติตรงควัตรข้อนี้ นั่น พระธุดงค์กรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต จึงได้รับการเรียกอีกชื่อหนึ่ง ว่า “พระป่ากรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต”

รุกขมุลิกังคตุงค์ การยินดีในเสนาสนะอันสงัด เป็นหนึ่งในหลักธรรมที่พระภิกษุจะต้องพิจารณาอยู่เนื่อง ๆ เพื่อให้พระสงฆ์สาวกทั้งหลายได้พิจารณาถึงความสำคัญของการอยู่ในสถานที่อันสงบวิเวกเพื่อจะนำไปสู่กายวิเวก อันจะส่งเสริมให้การปฏิบัติธรรมมีความเจริญก้าวหน้า ดังนั้น จึงมีหลักปฏิบัติที่เรียกว่า รุกขมุลิกังคตุงค์ ความหมายของรุกขมุลิกังคตุงค์ของพระอาจารย์

มัน ฎริทฺโต ปรากฏในหนังสือสังฆมรรคา ว่า "รุกขมุสิกงคฺชฺตงคฺคือถือการอยู่โคน ไม้เป็นวัตร" นั่นคือ การอาศัยอยู่จำวัตร ปฏิบัติธรรม ด้วยการอิริยาบถทั้ง 4 คือ ยืน เดิน นั่ง นอน อยู่ภายใต้ร่มไม้ ตลอดทั้งวันและคืน จะสามารถเข้าไปสู่เสนาสนะได้บ้างในเวลามีเหตุจำเป็นแต่จะอยู่ในเสนาสนะอันมีที่มุ่งบังนั้น ตลอดทั้งวันและคืนไม่ได้ สิ่งทีพอจะอาศัยเป็นเครื่องบริวารได้ก็คือ กลด สำหรับป้องกันแมลง ร้าย ลม ฝน อสรพิษ แต่ก็ไม่ถือว่าเป็นเสนาสนะเครื่องมุงบังได้ (ผู้ให้ข้อมูลลำดับที่ 2, 7 กันยายน 2567)

วิธีการปฏิบัติรุกขมุสิกงคฺชฺตงคฺ มิใช่ว่าเจอต้นไม้ที่ไหนก็จะไปอยู่ อย่างนั้นไม่ถูกต้อง ต้นไม้ที่ไม่ควรไปอยู่โคนต้นมัน แสดงไว้ดังนี้ ต้นไม้ที่อยู่ระหว่างพรมแดน ต้นไม้ที่เป็นเจดีย์ ต้นไม้มียาง ต้นไม้มีผล ต้นไม้กำลังมีดอก ต้นไม้มีค่างความมาเกาะ ต้นไม้มีโพรง ต้นไม้ที่ตั้งอยู่กลางวัด พระอาจารย์ วิริยงค์ สิรินุรโร ศิษย์อุปัฏฐากใกล้ชิดของพระอาจารย์มัน ฎริทฺโต บันทึกไว้ว่า "การอยู่โคนต้นไม้นั้น ท่านเลือกดูต้นไม้ที่เหมาะสม จัดแจงกางกลดทำที่นอนโดยไม่มีผ้าปูนอน เอาตินบาตรเป็นหมอน" ผู้จะปฏิบัติควรควัดข้อนี้ ฟังสมาทานว่า "รุกขมุสิกงคฺ สมายามิ ข้าพเจ้าสมาทานองค์แห่งภิกษุผู้มีอันอยู่ ณ โคนต้นไม้เป็นปกติ" (ผู้ให้ข้อมูลลำดับที่ 2, 8 กันยายน 2567)

บริบทของการปฏิบัติรุกขมุสิกงคฺชฺตงคฺ การอาศัยอยู่โคนต้นไม้ เพื่อให้พระภิกษุผู้สมาทานจุดข้อนี้ ได้อาศัยอยู่กับธรรมชาติ ได้สัมผัสกับ ดิน ฟ้า อากาศ อันอยู่ในภายนอกอาคาร ที่มนุษย์สร้างขึ้น ให้ได้เข้าใจว่าแท้จริงมนุษย์เราเกิดขึ้นมาแล้ว ก็ไม่ได้มีบ้านที่อยู่อาศัยออกมาด้วย มีแต่มาสร้างขึ้นภายหลัง ให้ได้พิจารณาเห็นความเป็นไตรลักษณ์ของเสนาสนะ ความเป็นไตรลักษณ์ของสังขารทั้งปวงให้จิตได้สัมผัสกับความสงบสงัด การอยู่โคนต้นไม้เป็นวัตรนี้ ช่วยเกื้อหนุนการปฏิบัติจิตภาวนา เพราะอาศัยความสงบวิเวกจากการอยู่โคนต้นไม้ ทั้งยังทำให้สติสัมปชัญญะแก่กล้าเพราะต้องระวังภัยอันตรายรอบด้านช่วยให้เป็นผู้มีกน็อยสันโดษด้วยเสนาสนะเป็นผู้อยู่ง่าย นอนง่าย มีภาระเบา ไม่ต้องซ่อมแซมเสนาสนะใด ๆ เป็นต้น พระอาจารย์มัน ฎริทฺโต ท่านเล่าว่า "ขณะที่จิตของท่านจะผ่านโลกามิสไปได้โดยสิ้นเชิง ค็นวันนั้นท่านก็อาศัยอยู่รุกขมุสิก คือร่มไม้ซึ่งตั้งอยู่โดยเดี่ยวต้นเดียว" จากคำบอกเล่าของพระอาจารย์มหาบัว ญาณสมปนฺโน (ผู้ให้ข้อมูลลำดับที่ 5, 11 กันยายน 2567.)

อานิสงส์แห่งการปฏิบัติรุกขมุสิกงคฺชฺตงคฺ การอยู่ใต้ร่มไม้ซึ่งปราศจากที่มุงบังและเครื่องป้องกันตัวย่อมทำให้มีความรู้สึกตัวอยู่เสมอ จิตที่ตั้งความรู้สึกไว้กับตัวย่อมเป็นทางถอดถอนกิเลสไปทุกโอกาส.เพราะความเปลี่ยวและความกลัวเป็นเหตุ จึงเป็นจิตที่มีหลักยึด.จะช่วยให้ความสะดวกรวดเร็วขึ้นกว่าธรรมดาที่ควรจะเป็นอยู่มาก ดังนั้น จุดงคฺชฺตงคฺอยู่รุกขมุสิกจึงเป็นธรรมเป็นเครื่องทำลายกิเลสได้เป็นอย่างดี (พระอาจารย์มหาบัว ญาณสมปนฺโน, (2553)

ข้อควรระวังในการปฏิบัติรุกขมุสิกงคฺชฺตงคฺ มีหลักปฏิบัติที่จะต้องอยู่อาศัยภายใต้ร่มไม้เป็นหลัก หากว่าพระภิกษุผู้ได้สมาทานจุดข้อแล้ว มีเหตุจำเป็นที่จะต้องเข้าไปสู่อารามและจำเป็นจะต้องเข้าไปสู่เสนาสนะ เช่น ไปประกอบกิจการทำสังฆกรรมร่วมกับหมู่สงฆ์ ก็สามารถที่จะเข้าไปได้ช่วย

เวลานั้น แต่เมื่อประกอบกิจการสังฆกรรมนั้นเสร็จแล้ว จะยืนต้อยในเสนาสนะนั้นนาน ๆ ไม่ได้ หรือจะอยู่ในที่นั้นจนตลอดราตรีก็ได้ เพราะว่าจะทำให้ห้องค์แห่งธุดงค์แตก คือหมดสภาพ ดังนั้น ผู้สมาทานถือปฏิบัติในรุกขมุสิกังคธุดงค์นี้จะต้องระวังไม่ไปจำวัดหลับนอนในเสนาสนะ เจื่อมผา หรือถ้าอะไรอย่างอื่นที่ไม่ใช่โคนต้นไม้ เพราะจะทำให้ธุดงค์หมดสภาพ (ผู้ให้ข้อมูลลำดับที่ 6, 7 กันยายน 2567)

10. อัปโภกาสิกังคธุดงค์

การอยู่ในสถานที่โล่งแจ้งปราศจากที่มุงบังนี้เรียกว่า อัปโภกาสิกังคธุดงค์ เป็นการปฏิบัติที่ทำได้ยาก ด้วยว่าภิกษุจะต้องอยู่ในที่กลางแจ้งเป็นที่อยู่อาศัยหลับนอน ไม่ให้มีอะไรมาบังมาบัง ไม่มีต้นไม้ ไม่มีเจื่อมผา ไม่มีหลังคาสังกะสีหรือกระเบื้องมาช่วยกันแดดและฝน ที่พอจะมีก็เพียงกลดและมุ้งสำหรับกันยุงและแมลงที่จะมาทำอันตรายเท่านั้น การอยู่แบบนี้ภิกษุผู้อยู่อาศัยย่อมจะได้รับความลำบากจากแดด ลม ฝน ความหนาว ความร้อน โดยหลีกเลี่ยงไม่ได้ พระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต ท่านก็เคยปฏิบัติธุดงค์วัตรข้อนี้ในบางกาลเวลา ไม่ได้ปฏิบัติเป็นประจำ

วิธีการปฏิบัติอัปโภกาสิกังคธุดงค์ การสมาทานปฏิบัติธุดงค์ด้วยการถืออยู่กลางแจ้ง ฟังกล่าวคำสมาทานว่า "อัปโภกาสิกังคธุดงค์ สมาทานิมา ข้าพเจ้าสมาทานองค์ของภิกษุผู้อยู่กลางแจ้งเป็นปกติ ให้สามารถเลือกปฏิบัติธุดงค์วัตรทั้ง 13 ข้อ โดยให้เลือกปฏิบัติได้ตามจริตนิสัยของแต่ละท่าน ดังปรากฏในหนังสือสังฆมรรคาว่า "อัปโภกาสิกังคธุดงค์คือการอยู่ในที่โล่งแจ้งเป็นวัตร" (ผู้ให้ข้อมูลลำดับที่ 10, 7 กันยายน 2567) ซึ่งการอยู่ในที่โล่งแจ้งเป็นวัตรนี้ เป็นการอยู่ในที่ที่ปราศจากที่มุงบัง เป็นต้นว่า เจื่อมผา ถ้า ต้นไม้ กุฎี ศาลา กระโจม เป็นต้น ไม่สามารถจะอยู่อาศัยปฏิบัติธรรม ยืน เดิน นั่ง นอน ในสถานที่เช่นนั้นได้ สิ่งทีพอจะอาศัยได้ก็คือกลด หรือ ผ้าที่นำมามุงมาบังพอได้กันแดดกันฝนเป็นลักษณะซุ่มผ้า เท่านั้น (ผู้ให้ข้อมูลลำดับที่ 8, 7 กันยายน 2567)

ผู้ที่ปฏิบัติอุกฤษฏ์ จะเข้าไปอาศัยเงาต้นไม้ หรือภูเขาหรือเรือนอยู่ ไม่ควร ต้องทำกุฎิจีวร หมายถึงทำกระโจมจีวรอยู่ในที่กลางแจ้ง นั่นแหละเหมาะสม

ผู้ถือปฏิบัติอย่างกลาง จะเข้าไปอาศัยเงาต้นไม้ ภูเขา และเรือนอยู่ แต่ไม่เข้าไปข้างใน

ผู้ถือปฏิบัติอย่างเพลา เจื่อมเขาที่คนไม่ได้มุงบังเลย ซุ่มกิ่งไม้ที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ หรือกระโจมร้าง ๆ ที่ตั้งอยู่ตามท้องนาที่คนเผ่านาทิ้งไว้ก็ควร (ผู้ให้ข้อมูลลำดับที่ 1, 11 กันยายน 2567)

บริบทของการปฏิบัติอัปโภกาสิกังคธุดงค์ เพื่อให้จิตของพระภิกษุผู้สมาทานถือปฏิบัติ มีความตื่นตัวตลอดเวลา เพราะไม่มีเสนาสนะใด ๆ ที่จะมาช่วยกำบังอันตรายให้ได้ ทำให้จิตไม่นิ่งนอนใจ มีความไม่ประมาท ทั้งทำให้ได้รับรู้ว่าสัตว์มีชีวิตอื่น ๆ ที่ไม่มีบ้านเรือนเป็นที่อาศัยเช่นมนุษย์ย่อมจะมีความทุกข์ยากลำบาก ย่อมทำให้เบื่อหน่ายในการเวียนว่ายตายเกิด มีความขยันหมั่นเพียรในการที่จะปฏิบัติสมาธิภาวนาเพื่อที่จะเจริญมรรคมืองค์แปดให้จิตของตนเองได้หลุดพ้นจากการเกิด แก่ เจ็บ ตาย

อานิสงส์อัพโภกาสิกังคฺรุดงค์ จัดว่าเป็นรุดงค์ที่อุกฤษที่สุดใหนวมวคฺรุดงค์อันเนื่องด้วยที่อยู่อาศัยเพราะเป็นข้อที่ทำได้ยากมากในปัจจุบัน ดังนั้นพระภิกษุผู้ที่มีความยินดีสมาทานปฏิบัติในรุดงค์วัตรข้อนี้จึงเป็นผู้ที่มีจิตใจเข้มแข็งมั่นคง เสียสละตนเองเพื่อมรรคผลนิพพานโดยเฉพาะ กิเลส ความชอบความสุขสบายจากการอยู่ในเสนาสนะอันดี ย่อมไม่สามารถอยู่ในจิตใจของท่านได้ คำสอนของพระอาจารย์ กล่าวว่า "การอยู่ในที่กลางแจ้งนี้ ย่อมบรรเทาถิ่นมิทธะ ความง่วงเหงาหาวนอนได้ดี และเป็นผู้ปรารถนาความเพียรเพื่อความพ้นทุกข์ เพราะผู้ปฏิบัติเช่นนี้มีดวงดาวกระดาดเป็นพาดาน มี ประทีปคือดวงจันทร์ ส่องสว่างสมควรแก่ภาวะ คือ เป็นผู้ไม่มีเรื่อนอย่างแท้จริง" (ผู้ให้ข้อมูลลำดับที่ 2, 8 กันยายน 2567)

ข้อควรระวังในการปฏิบัติอัพโภกาสิกังคฺรุดงค์ นี้ท่านให้ผู้ถือสมาทานรุดงค์ จะต้องอยู่อาศัยในที่โล่งแจ้ง ให้มีสิ่งใด ๆ มาบังบังไว้ และจะต้องไม่เข้าไปสู่สถานที่ที่มีสิ่งมุงบัง เช่น ถ้ำ เงื่อม ผา ต้นไม้ กุฏิ ศาลา กระท่อม เป็นต้น นอกจากนี้เหตุจำเป็นจริง ๆ เท่านั้น เพราะจะทำให้องค์แห่งรุดงค์แตก คือหมดสภาพจากรุดงค์ได้ ดังนั้นผู้ปฏิบัติรุดงค์ข้อนี้จะต้องระวังไม่เข้าไปอาศัยอยู่ในที่มีสิ่งมุงบัง หรือต้นไม้ที่เป็นร่มเงา เพราะจะทำให้รุดงค์หมดสภาพ

11. โสสานิกังคฺรุดงค์

ป่าช้าเป็นสถานที่สุดท้ายของชีวิตของมนุษย์ทุกคนจะต้องนำร่างกายมาทิ้งไว้ ณ สถานที่นี้ไม่ทราบจำนวนกี่ร้อยกัพันคนที่ได้หมดลมหายใจไปแล้ว ญาติพี่น้องก็ต้องนำเอาสรีระร่างมาทิ้งไว้ในป่าช้านี้ คนส่วนมากจะไม่ปรารถนาที่จะ ไปสู่ป่าช้า เพราะเห็นว่าเป็นสถานที่น่ากลัว เป็นสถานที่ที่อยู่ของคนตาย กลัวอะไรต่อมิอะไรอีกต่าง ๆ นานา แต่พระพุทธเจ้ากลับสอนให้พระภิกษุทั้งหลายได้มาเยี่ยมชมพักภาวานาในป่าช้าให้จิตใจได้สัมผัสกับความจริงของชีวิต ว่า สุดท้ายของชีวิตก็มีป่าช้าเป็นที่ไป

โสสานิกังคฺรุดงค์ การเยี่ยมป่าช้าเป็นวัตรนี้ ปรากฏในหนังสือประวัติของพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ว่า "โสสานิกังคฺรุดงค์ คือ การเยี่ยมป่าช้าเป็นวัตร เป็นการประกอบความเพียรภาวานาในป่าช้า" (พระอาจารย์มหาบัว ญาณสมปนฺโน, (2553) การเยี่ยมป่าช้าเป็นวัตรนี้เป็นข้อปฏิบัติที่ฝึกความกล้าให้กับพระชุดงคกรรมฐานเพื่อที่จะเอาชนะความกลัว เอาชนะใจของตนเอง ให้อยู่กับความกลัวได้ โดยการเข้าไปอยู่ในป่าช้าที่มีการนำศพของคนตายมาทิ้ง มาเผาหรือมาฝังศพคนตายไว้ พระภิกษุผู้เข้าไปเยี่ยมป่าช้าก็ต้องเรียนรู้วิธีการปฏิบัติให้ดีเสียก่อน จึงจะไม่ได้รับอันตราย (ผู้ให้ข้อมูลลำดับที่ 3, 10 กันยายน 2567)

วิธีการปฏิบัติโสสานิกังคฺรุดงค์ ให้รู้จักวิธีปฏิบัติที่ถูกต้องแล้วจึงลงมือปฏิบัติ โดยเฉพาะการเข้าไปเยี่ยมป่าช้าเป็นวัตรนี้ เมื่อเข้าไปในป่าเพื่อพิจารณาซากศพ ให้เป็นอสุภกรรมฐาน ท่านให้ไปในทิศเหนือลมเพื่อป้องกันไม่ให้ลมพัดกลิ่นเหม็นและเชื้อโรคมารสู่พระภิกษุผู้ไปพิจารณานั้น อนึ่งผู้ที่เข้าไปพิจารณาซากศพหรือเยี่ยมป่าช้าในเวลากลางคืนจะต้องมีสติ หากได้พบกับเหตุการณ์ใดก็ตามที่ทำให้

ตกใจจะต้องไม่วิ่งเป็นอันขาด จะต้องยืนอยู่กับที่ นึกถึงคำบริกรรมให้จิตตั้งมั่นแล้ว พิจารณาให้ความ
กลัวระงับแล้วจึงไปต่อได้ หากวิ่งจะเป็นอันตรายทำให้จิตวิปลาสได้ (ผู้ให้ข้อมูลลำดับที่ 4, 6 กันยายน
2567)

วิธีการปฏิบัติโสสานิกงคฺชฺรุดงค์ มีอยู่ 2 ลักษณะ คือ

1) การอยู่ประจำในป่าช้า มีการสร้างเสนาสนะที่พอจะให้อยู่จำพรรษาได้และอยู่
ประจำในป่าช้านั้นเพื่อจะได้ปฏิบัติธุดงค์ข้อนี้

2) การเข้าไปเยี่ยมเป็นการเฉพาะกิจ ไม่ได้อยู่ประจำ จะเข้าไปก็เฉพาะในเวลา
ที่ต้องการจะพิจารณาอสุภะหรือต้องการสถานที่อันสงัดเพื่อการอบรมภาวนา

วิธีการสมานธุดงค์นี้ให้กล่าวคำสมาทานว่า "โสสานิกคฺ สมายามิ ข้าพเจ้าสมาทาน
องค์แห่งภิกษุผู้มีอันอยู่ในป่าช้าเป็นปกติ" พระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต "ท่านสนใจเยี่ยมป่าช้านอกและป่า
ช้าในอยู่เสมอแม้พระบางองค์ที่เป็นลูกศิษย์ท่านก็ยังพยายามตะเกียกตะกายปฏิบัติตามท่าน ทั้ง ๆ ที่
ตนเป็นพระที่กลัวผีมาก" (ผู้ให้ข้อมูลลำดับที่ 1, 11 กันยายน 2567)

บริบทแห่งการปฏิบัติโสสานิกงคฺชฺรุดงค์ เพื่อให้เป็นการฝึกฝนจิตของตนเองให้มีความ
เข้มแข็ง หากมีความกลัวในสิ่งที่มองไม่เห็น คือกลัวผี จะต้องเข้าไปอยู่ในป่าช้า เพื่อให้ได้เข้าใจถึงความ
เป็นจริง จนสามารถแก้กิเลสความกลัวตัวนี้ได้ อนึ่งการอยู่ในป่าช้าเป็นอุบายภาวนาที่ได้ผลมาก เพราะ
เมื่อเกิดความกลัวจิตก็ไม่กล้าคิดแส่สายไปที่อื่น ย่อมตั้งมั่นอยู่กับคำบริกรรมและรวมสงบได้ง่าย ทั้งให้
ได้ปัญญา รู้จักพิจารณาความจริงของชีวิต ดังที่ปรากฏในหนังสือประวัติของท่านว่า "การเยี่ยมป่าช้า
เป็นวัตรเป็นธุดงค์เป็นเครื่องปลุกเตือนพระและหมู่ชน มิให้ประมาทในเวลามีชีวิตอยู่ โดยเข้าใจว่าตัว
จะไม่ตาย ความจริงคือคนเริ่มตายเล็กตายน้อยตายไปอยู่ทุกเวลานั่นเอง" (พระอาจารย์มหาบัว
ญาณสมปนฺโน, 2553)

อานิสงส์โสสานิกงคฺชฺรุดงค์ การเยี่ยมป่าช้าเพื่อพิจารณาความตายจึงเป็นทางผ่อน
คลายหายกลัวทั้งเรื่องของตัวและเรื่องของคนอื่นได้อย่างไม่มีประมาณ จนเกิดความอาจหาญต่อความ
ตายนอกจากนี้ยังมีโอกาสที่จะได้พิจารณาซาก อสุภะต่าง ๆ ในเวลาที่เขานำศพมาเผาเป็นการเจริญจิต
ภาวนา สมกับเป็นผู้ประพฤติดุคคฤพรโยคพยายาม ย่อมพิจารณาซึ่งสิ่งสกปรกน่าเกลียด จิตจึง
พ้นสิ่งสกปรกน่าเกลียดได้ ย่อมพิจารณาเห็นสิ่งทั้งหลายเป็นของไม่งาม บรรเทาความรำคาญได้ เห็น
สภาพความเป็นจริงของร่างกาย เนื่อง ๆ ย่อมจะสังเวชในการเกิดแก่เจ็บตาย ละความมัวเมาในทรัพย์
สมบัติและความไม่มีโรค สามารถข่มความกลัวเสียได้ เป็นที่สรรเสริญแห่งอมนุษย์ทั้งหลาย เป็นต้น
(ผู้ให้ข้อมูลลำดับที่ 8, 5 กันยายน 2567)

12. ยถาสันถติกังคฺคฺตงคฺ

ไม่นิยมให้พระสงฆ์เป็นผู้ก่อสร้างเสนาสนะเอง ถึงสร้างก็ไม่ให้สร้างมาก สร้างแต่พออยู่ได้ การอยู่ของท่านท่านไม่ยึดติดในเสนาสนะที่อยู่ มีที่อยู่อย่างไรท่านก็อยู่ได้ ด้วยนิสัยอันนี้เองก็เป็นยถาสันถติกังคฺคฺตงคฺไปในตัว

ยถาสันถติกังคฺคฺตงคฺ ในหนังสือสังฆมรรคาว่า "ยถาสันถติกังคฺคฺตงคฺ คือ การยินดีอยู่ในเสนาสนะตามแต่ท่านจะจัดให้อยู่พัก อยู่ในเสนาสนะตามแต่เขาจะจัดให้เป็นวัตร" นั่นคือ การปฏิบัติตนให้เป็นผู้อยู่ง่าย เพราะยินดีในเสนาสนะใดก็ได้ที่ผู้มีหน้าที่ได้จัดให้พักแล้ว ไม่แสดงความยุ่งยาก อยากรู้ที่อยู่อันดีไม่พอใจในที่อยู่ที่ตนได้ เป็นการฝึกให้เป็นผู้สันโดษในเสนาสนะที่อยู่อาศัย (ผู้ให้ข้อมูลลำดับที่ 9, 11 กันยายน 2567)

วิธีการปฏิบัติยถาสันถติกังคฺคฺตงคฺ การไม่ก่อสร้างหุรหฺรา ทำพอได้อยู่ไปเท่านั้น อย่างสูงก็มุงกระดานปูกระดานก็ไม่ไสกบ ไม่นิยมทำเสนาสนะเพื่ออยู่อย่างหุรหฺรา วิธีการปฏิบัติ ให้สมาทานว่า "ยถาสันถติกังคฺ สมายิยามิ ข้าพเจ้าขอสมาทานองค์ของภิกษุผู้มีอันอยู่ในเสนาสนะตามที่จัดไว้ให้ เป็นปกติ" (ผู้ให้ข้อมูลลำดับที่ 4, 6 กันยายน 2567)

บริบทในการปฏิบัติยถาสันถติกังคฺคฺตงคฺ ไม่ได้ให้สมาทานปฏิบัติในจุดศัตรซ้อนนี้โดยตรง แต่ในภาคปฏิบัติการอยู่อย่างง่าย ๆ ไม่ได้เลือกว่าจะต้องอยู่ในเสนาสนะอันเลิศ ไม่มีความพยายามในการที่จะก่อสร้างเสนาสนะต่าง ๆ ให้อยู่ป่ามากกว่า และไม่นิยมให้เกิดการก่อสร้างเสนาสนะขึ้นทำให้ขัดต่อการเจริญภาวนา ดังนั้น ซึ่งลักษณะแห่งการปฏิบัตินี้เองจัดว่าเป็นยถาสันถติกังคฺคฺตงคฺไปในตัว ซึ่งมีจุดมุ่งหมายว่า "เพื่อความเป็นผู้ไม่ยุ่งยาก ไม่เรียกร้องเกินไป ยินดีตามวาสนาบารมีที่มาถึงเข้า ยินดีในเสนาสนะที่ถูกจัดไว้" (พระราชาธรรมเจติยาจารย์, (2541))

อานิสงสัยยถาสันถติกังคฺคฺตงคฺ การปฏิบัติให้ภิกษุจำเป็นคนตีเตือนตนว่า"ได้สิ่งใด พึงยินดีในสิ่งนั้น" แสดงถึงความเป็นผู้ใฝ่ประโยชน์แก่เพื่อนพรหมจารี โดยไม่กวนให้ย้ายเสนาสนะบ่อย ๆ ไม่เป็นผู้ติดยึดเสนาสนะว่าเลวหรือประณีต และความยินดียินดีร้ายได้ ปิดประตูแห่งความตะกลาม สมกับเป็นพุทธสาวก เป็นผลให้ผู้ปฏิบัติมีความประพฤติเบาใจ (ผู้ให้ข้อมูลลำดับที่ 10, 7 กันยายน 2567) สามารถละความเลื่อมว่าจะต้องได้เฉพาะในสิ่งของที่ปราณีตเท่านั้น รังเกียจสิ่งของที่ไม่ปราณีตสามารถทำใจให้เป็นกลางได้ในทุก ๆ สถานที่ ย่อมเข้าใจว่าเสนาสนะนั้นแท้จริงก็เป็นเพียงสถานที่สำหรับพักอาศัยเพื่อให้ได้อยู่ปฏิบัติธรรมกรรมฐานเท่านั้น ไม่จำเป็นว่าต้องดีเลิศ การปฏิบัติดังนี้ทำให้กิเลสในใจของผู้ปฏิบัติลดลงได้ (ผู้ให้ข้อมูลลำดับที่ 2, 8 กันยายน 2567)

ข้อควรระวังในการปฏิบัติยถาสันถติกังคฺคฺตงคฺ ให้ยินดีในเสนาสนะตามที่ตนได้รับตามที่ตนมี ไม่นิยมให้ทำการก่อสร้างเสนาสนะที่หุรหฺราขึ้นภายในวัด เพราะจะทำให้เกิดกิเลสคือความยึดติดในสถานที่ ซึ่งท่านเรียกว่า "ติดสุข" ดังนั้นในวัดป่ากรรมฐานสายของพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต จึงมักมีสิ่งปลูกสร้าง คือ กุฏิ ศาลา ที่เรียบง่าย เน้นประโยชน์ใช้สอย หากพระภิกษุรูปใดได้สมาทาน

ปฏิบัติในรูดังควัตรข้อนี้แล้วจะต้องละเว้นจากความเรียกร้องเพื่อจะอยู่ในเสนาสนะตามที่ตนชอบใจ เพราะจะทำให้รูดังข้อนี้หมดสภาพ (ผู้ให้ข้อมูลลำดับที่ 5, 8 กันยายน 2567).

13. เนสัชชีกังครุดังค์

การปฏิบัติธรรมกรรมฐาน ย่อมสามารถปฏิบัติได้ในทุกอิริยาบถไม่ว่าผู้ปฏิบัติจะกำลังทำงานใด ๆ อยู่ ขอเพียงแต่มีสติจดจ่ออยู่กับกรรมฐานก็เป็นการภาวนาไปในตัวแล้ว แต่นั่นก็เป็นการปฏิบัติที่เป็นไปตามลำดับ ไม่ได้เร่งรัดความเพียรให้อุกฤษฏ์อะไร หากผู้ใดหวังจะปฏิบัติกรรมฐานภาวนาจึงต้องปฏิบัติเนสัชชีกังครุดังค์ คือ การปฏิบัติธรรมอยู่ริยาบถทั้ง 3 คือ ยืน เดิน นั่ง ยกเว้นการนอน เป็นการปฏิบัติแบบอุกฤษฏ์ เพื่อเร่งรัดความเพียรให้การภาวนาเกิดผลเร็วขึ้น

พระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ท่านปฏิบัติรูดังควัตรข้อนี้เป็นบางเวลาไม่ได้ปฏิบัติต่อเนื่อง ท่านจะปฏิบัติเฉพาะในบางสมัยเท่านั้น

เนสัชชีกังครุดังค์ ในหนังสือสังฆมรรคา ว่า "เนสัชชีกังครุดังค์คือ นั่งเป็นวัตร เว้นนอน อยู่ด้วยเพียง 3 อิริยาบถ คือนั่ง ยืน เดิน นั่ง เป็นวัตร" ซึ่งการปฏิบัติเนสัชชีกังครุดังค์นี้ พระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต นิยมปฏิบัติเป็นเพียงชั่วระยะเวลาเท่านั้น ท่านไม่ได้ปฏิบัติตลอดชีวิต ท่านจะปฏิบัติเนสัชชีกังครุดังค์นี้ ในระยะเวลาที่ท่านต้องการจะเร่งความเพียร คือปฏิบัติธรรมอย่างต่อเนื่องตลอดกลางวันและกลางคืน โดยไม่ยอมพักผ่อนหลับนอนเลย (ผู้ให้ข้อมูลลำดับที่ 7, 5 กันยายน 2567)

วิธีการปฏิบัติเนสัชชีกังครุดังค์ ได้แบ่งประเภทไว้ว่า "การใช้พนักอิง ผ้ารัดเข่า ผ้ารัดตัว ถ้าปฏิบัติอย่างเคร่งครัดไม่ควร แต่ถ้าปฏิบัติอย่างกลาง ๆ อย่างใดอย่างหนึ่งนำมาใช้ได้ ผู้ปฏิบัติอย่างหย่อน ๆ ก็พึงไปได้หมด" (ผู้ให้ข้อมูลลำดับที่ 1, 11 กันยายน 2567.) ที่สำคัญคือให้อยู่ปฏิบัติตลอดคืนด้วยอิริยาบถยืน เดิน นั่ง ยกเว้นอิริยาบถนอน พระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ท่านเป็นผู้หนักในการปฏิบัติสมาธิภาวนา ซึ่งกิจวัตรประจำวันของท่านคืนหนึ่ง ๆ ท่านพักจำวัดราว 4 ชั่วโมงเป็นอย่างมากในเวลาปกติ ถ้าเป็นเวลาพิเศษก็นั่งสมาธิภาวนาตลอดรุ่ง ไม่พักจำวัดเลย (พระราชธรรมเจติยาจารย์, 2541)

บริบทของการปฏิบัติเนสัชชีกังครุดังค์ เน้นการต่อสู้นิเวศมาครอบงำใจ ด้วยการนั่ง ยืน เดิน ไม่เอนกายลงนอน ถึงหลับก็เป็นใน 3 อิริยาบถต้น เนื่องจากอิริยาบถนอนเป็นอิริยาบถที่สบาย ทำให้สติของผู้ปฏิบัติอ่อนที่สุด สามารถผลอหลับไปโดยไม่รู้ตัวได้ ดังนั้นเมื่อต้องการเร่งให้ความเพียรเกิดความต่อเนื่อง ท่านจึงงดเว้นอิริยาบถนอน โดยปฏิบัติสมาธิภาวนา ในอิริยาบถทั้ง 3 คือ ยืน เดิน นั่ง โดยเฉพาะเดินและนั่งสมาธิ นั้น ท่านทำมากกว่าอิริยาบถอื่น ทั้งนี้เป็นการฝึกให้อนิหิริ 5 คือ ศรัทธา วิริยะ สติ สมาธิ ปัญญา ของผู้ปฏิบัติเกิดกำลังมากขึ้น จนสามารถรวมเป็นหนึ่งได้ (ผู้ให้ข้อมูลลำดับที่ 3, 10 กันยายน 2567) ในบางโอกาสท่านพระอาจารย์มั่น ก็นั่งสมาธิอยู่ในอิริยาบถ

เด็ยวตลอดราตรี เพื่อการที่จะได้พิจารณาเวทนาชั้นที่เกิดขึ้นเกิดวิปัสสนาญาณ จนสามารถปล่อยวาง
ชั้นได้ (ผู้ให้ข้อมูลลำดับที่ 6,8 กันยายน 2567)

อานิสงส์เนสัชชิกังคุดงค์ ข้อปฏิบัตินี้ เพื่อดับความขี้เกียจได้ชะงัดนัก ตัดเครื่อง
ผูกพันใจ เนื่องในความสุขในการนอน สุขในการนอนเอกเขนก สุขในความหลับ เมื่อไม่นอนยอม
สะดวกในการประกอบกรรมฐานทั้งปวง มีอิริยาบถอันนำมาซึ่งความเลื่อมใส เหมาะสมที่จะทำความ
เพียร และความเพียรเพิ่มพูนดี จิตที่ได้รับการปฏิบัติอย่างต่อเนื่องยอมเข้าไปในหลักกรรมแห่งสติปัฏ
ฐาน 4 คือ อาตปปี ความเป็นเครื่องยังกิเลสให้ร้อน เพราะผู้ปฏิบัติเนสัชชิกังคุดงค์อย่างต่อเนื่อง กาย
ยอมจะอ่อนเพลีย แต่จิตมีกำลังมาก สามารถทำให้เกิดอาการจิตรวมได้ และสภาวะธรรมต่าง ๆ ย่อม
เกิดขึ้น จึงกล่าวได้ว่าเนสัชชิกังคุดงค์นี้เป็นรุดงค์วัตร ที่เน้นลงสู่การปฏิบัติสมาธิมากที่สุด (ผู้ให้ข้อมูล
ลำดับที่ 10, 7 กันยายน 2567)

ข้อควรระวังในการปฏิบัติเนสัชชิกังคุดงค์ ให้ผู้ปฏิบัติธรรมจะต้องอยู่ในอิริยาบถ 3
คือ ยืน เดิน นั่ง ไม่ยอมอยู่ในอิริยาบถนอนเพราะจะทำให้องค์แห่งรุดงค์แตก ดังนั้นภิกษุผู้ได้สมาทาน
ถือปฏิบัติในรุดงค์นี้ จะต้องไม่อยู่ในอิริยาบถนอนเป็นอันขาด หากจะหลับสามารถหลับในอิริยาบถนั่ง
ได้ ถ้าอยู่ในอิริยาบถนอนแล้ว และให้ปฏิบัติเนสัชชิกังคุดงค์นี้ไม่นานมากเกินไป เพราะจะทำให้เกิด
อันตรายต่อธาตุขันธ์ ทำให้สมองเสื่อม หลงลืมได้ ให้ถือปฏิบัติแต่เพียงพเท่านั้น

4.4. สรุปการวิเคราะห์หลักการปฏิบัติรุดงค์วัตรของพระสงฆ์ในจังหวัดสกลนคร

รุดงค์วัตรที่บูรพาจารย์ได้ยึดเอาหลักการปฏิบัติตามแนวทางของพระธรรมวินัยที่พระพุทธ
องค์ทรงวางกรอบไว้ให้ปฏิบัติ ได้ถือปฏิบัติตามรอยครูบาอาจารย์เพื่อขัดเกลากิเลส มกน้อย สันโดษ
การสมาทานถือรุดงค์วัตรจนบรรลุธรรมมาแต่อดีต เช่น หลวงปู่เสาร์ กนตสีโล พระอาจารย์มั่น ภูริทต
โต, หลวงปู่ดุลย์ อตุโล, หลวงตามหาบัว ญาณสมปนโน เป็นอาทิ ได้ถือปฏิบัติรุดงค์วัตรมาเป็นประจำ
ไม่ลดละ เป็นผู้คล่องแคล่วชำนาญในทางนี้ตามจริตของท่านที่ได้ปฏิบัติจนถึงยุคในสมัยปัจจุบัน
และได้อบรมสั่งสอนพระเณรผู้มาศึกษาอบรมด้วยรุดงค์วัตรเหล่านี้ คือ การอยู่รุกขมูลร่มไม้ ในป่า
ในเขา ในถ้ำ เงื้อมผา ป่าช้า ซึ่งล้วนเป็นสถานที่เปลี่ยวเปลี่ยวน่ากลัว บิณฑบาตเป็นกิจวัตรประจำวัน
ไม่รับอาหารที่มีผู้ตามมาส่งที่หลัง เป็นต้น มีหลักปฏิบัติรุดงค์วัตรพอสรุปได้ดังนี้

4.5.1 วิธีการปฏิบัติรุดงค์วัตรของพระสงฆ์ในจังหวัดสกลนคร

1. ปฏิบัติตามหลักของพระธรรมวินัยอย่างเคร่งครัด ของรุดงค์วัตร 13 ข้อ 4 หมวด
คำว่ารุดงค์นั้นหมายถึง องค์คุณเครื่องขจัดกิเลส

2. ก่อนออกจาริกรุดงค์ ผู้เป็นประธานสงฆ์ได้นำพากล่าวคำสมาทานถือรุดงค์วัตร 7 ข้อ
คือ (1) การถือผ้าบังสุกุลและไตรจีวรเป็นวัตร (2) ถือการบิณฑบาตเป็นวัตร (3) ถือเที่ยวบิณฑบาตไป
ตามแถวเป็นวัตร (4) ถือฉันอาสนะเดียวเป็นวัตร (5) ถือฉันเฉพาะในบาตรเดียวเป็นวัตร (6) ถือห้าม

ภัตอันนำมาถวายเมื่อภายหลังเป็นวัตร (7) ถืออยู่ในเสนาสนะอันที่เขาจัดไว้ให้เป็นวัตร ในส่วนข้ออื่น ๆ ที่เหลือถือเป็นบางโอกาสเนื่องจากสถานที่บางครั้งไม่เอื้อต่อการปฏิบัติ ที่สำคัญพระสงฆ์ที่ร่วมจาริกธุดงค์มีทั้งพระภิกษุผู้บวชใหม่ คือ มีทั้งระดับพระนวกะ พระมัชฌิมะ และพระเถระ ขึ้นไปร่วมปฏิบัติ

3. การอบรมข้อวัตร แต่ละวัดหรือสำนักอบรมสั่งสอนจะมีขั้นตอนการอบรมและฝึกปฏิบัติขั้นตอนดังกล่าว คือ การอบรมลูกศิษย์ แนะนำการเจริญจิตภาวนา สอนวิปัสสนากรรมฐาน ซึ่งเป็นภารกิจที่ครูบาอาจารย์ต้องให้การอบรมแนะนำดูแลให้คำปรึกษาลูกศิษย์อย่างใกล้ชิด การเข้ามาบวชตั้งแต่เป็นผ้าขาวกอนบวช 15-30 วันเพื่อทดลองฝึกการปฏิบัติก่อนการบวชเพื่อเป็นพระภิกษุตลอดถึงศึกษาข้อวัตรปฏิบัติต่าง ๆ เป็นการฝึกหัดความอดทนด้วยวิธีเหล่านี้ พระสายปฏิบัติในจังหวัดสกลนครจึงมีศาสนทายาทที่ดีสืบทอด และมีคุณภาพพร้อมเป็นผู้นำเป็นครูเป็นอาจารย์สั่งสอนลูกศิษย์รุ่นหลังอย่างต่อเนื่อง

4. การสมาทานธุดงค์วัตรของพระสงฆ์ในจังหวัดสกลนครในปัจจุบัน ส่วนใหญ่ยังคงถือปฏิบัติสืบต่อกันมา ปฏิบัติตามหลักพระวินัยและกฏเกณฑ์ที่บูรพาจารย์สั่งสอนให้ยึดถือปฏิบัติกันมา แต่ในสภาวะของวิวัฒนาการของสังคมบ้านเมืองของยุคใหม่ กระแสของเทคโนโลยีที่ทันสมัยมากยิ่งขึ้น ทุกองค์ภาพ มีการพัฒนาปรับเปลี่ยน การดำรงชีพของประชาชนเปลี่ยนจากยุคก่อน ๆ มาก ฉะนั้นแนวการปฏิบัติที่ยึดถือกันมากก็มีปรับเปลี่ยนไปบ้าง แต่ส่วนใหญ่ไม่น้อยกว่า 85 เปอร์เซ็นต์ ยังคงการปฏิบัติตามแบบอย่างของครูบูรพาจารย์ อย่างเคร่งครัด

4.5.2 บริบทของการปฏิบัติธุดงค์วัตรของพระสงฆ์ในจังหวัดสกลนคร

1. ธุดงค์วัตร เป็นข้อประเพณีพิเศษที่พระพุทธองค์ทรงอนุญาตให้แก่พระสงฆ์เพื่อเพิ่มความเข้มข้นในการปฏิบัติ การสมาทานธุดงค์วัตรเป็นไปตามสมัครใจ

2. การสงเคราะห์ลูกศิษย์การปฏิบัติอาจารย์วัตรพระพุทธองค์ทรงบัญญัติไว้เพื่อให้อันเตวาสิก คือพระภิกษุผู้มาขออาศัยศึกษาปฏิบัติธรรมอยู่กับพระอาจารย์ได้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบต่อพระอาจารย์ของตนเองคือได้รู้จักดูแลปฏิบัติในกิจต่าง ๆ ของพระอาจารย์ทั้งที่อยู่อาศัยเสนาสนะจีวรเครื่องนุ่งห่ม อาหารบิณฑบาตหรือในยามอาพาธหากพระภิกษุสามเณรเจ็บป่วยในวัด จะจัดพระภิกษุสามเณรไปพยาบาลดูแลรักษา

3. การศึกษาอบรมลูกศิษย์ การอบรมจิตแนะนำการเจริญภาวนาวิปัสสนากรรมฐานเป็นภารกิจที่ครูบาอาจารย์จะต้องให้การอบรมแนะนำแก่ศิษย์ การดูแลลูกศิษย์อย่างใกล้ชิดการสร้างศาสนทายาทนั้นครูบาอาจารย์ต้องเทศนาอบรมให้ศึกษาจากการอ่านจากการสังเกต การสงเคราะห์ลูกศิษย์ การปฏิบัติอาจารย์วัตรพระพุทธองค์ทรงบัญญัติไว้เพื่อให้อันเตวาสิกคือพระภิกษุผู้มาขออาศัยศึกษา

ปฏิบัติธรรมอยู่กับพระอาจารย์ได้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบต่อพระอาจารย์ของตนเองคือได้รู้จักดูแลปฏิบัติในกิจต่าง ๆ ของพระอาจารย์ทั้งที่อยู่อาศัยเสนาสนะจีวรเครื่องนุ่งห่มอาหารบิณฑบาต

4. การรับคนเข้าสำนักเรียนหรือเพื่อบวชเป็นพระเข้าวัดปฏิบัติเป็น 2 กรณี คือ 1) ผู้เข้ามาขอบวชคือเข้ามาเป็นผ้าขาวทดลองฝึกการปฏิบัติก่อนการบวช 2) ผู้บวชมาแล้วจากที่อื่นคือผู้ที่ได้รับการอุปสมบทมาแล้วจากสำนักอื่นมาขออยู่ปฏิบัติสำหรับผู้ที่บวชมาแล้วเมื่อมาขออยู่จะต้องได้รับการอนุญาตจากเจ้าอาวาสก่อนและท่านจะต้องสอบสวนความประพฤติและประวัติเสียก่อนจนเป็นที่พอใจจึงอนุญาตขอสำคัญที่พิจารณาคือการปฏิบัติตามพระวินัยและอุปนิสัยที่เหมาะสมกับการเป็นพระ

พระภิกษุ ฝ่ายม่งศึกษาธรรม ลงมือปฏิบัติ ส่วนใหญ่พักอยู่ตามป่าเขา ที่สงบสงัด สะดวกต่อการปฏิบัติ คือ พระฝ่ายอรัญวาสี พระชุตตงคกรรมฐาน หรือ พระป่าพระภิกษุบุพพาคจารย์ใหญ่ที่ได้รับการยกย่องนับถือว่า เป็นแห่งกองทัพธรรม พระกรรมฐานในประเทศไทย อาทิ หลวงปู่มั่น ภูริทัตโต บำเพ็ญความเพียร ชั้นเอกอุกฤษฏ์ จนบรรลุถึงธรรมชั้นสูงสุด พระป่าหรือพระชุตตงคกรรมฐานสายหลวงปู่มั่น ภูริทัตโต มีเริ่มแต่พระอาจารย์สีทา ชัยเสโน อดีตเจ้าอาวาสวัดบูรพา เมืองอุบลราชธานี พระเถระผู้มีบทบาท ในการสร้างหลักปักธงชัย พระกรรมฐานในแผ่นดินที่ราบสูง แดนอีสานได้แก่ เจ้าคุณพระอุบาลีคุณูปมาจารย์ (จันทร์ สิริจนฺโท) หลวงปู่เสาร์ กนตสีโล หลวงปู่มั่น ภูริทัตโต ภายหลังให้การอบรมสั่งสมบารมีธรรมแก่พระภิกษุสามเณร เป็นพระชุตตงคกรรมฐาน ผู้ทรงคุณธรรม สัมมาปฏิบัติ ออกจากริกชุตงค์ เผยแผ่ธรรมนำศรัทธาสารุชนได้ผลดีเป็นอันมาก การงานพระศาสนาสร้างสำนักป่าศาสนสถานในพระพุทธศาสนา เรียกว่า"วัดป่า" เน้นธรรมชาติ ความเรียบง่าย สะอาด สงบ สว่างด้วยแสงธรรม พระสายนี้ สร้างศรัทธาชาวบ้านเรียกว่า พระชุตตงคกรรมฐานหรือพระป่าสายพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต ซึ่งดำเนินปฏิปทา ตามแนวพ่อแม่ครูอาจารย์

พระป่าพระชุตตงคกรรมฐาน จะปฏิบัติต่อครูอาจารย์ ที่เรียกท่าน ด้วยความเคารพอย่างสูงว่า"พ่อแม่ครูอาจารย์" ด้วยความเคารพนับถือ บิดามารดาแลครูอาจารย์ ผู้เป็นพ่อแม่ ครูอาจารย์ ก็จะปกครองอบรมดูแล ลูกศิษย์ ด้วยความเมตตาดุจพ่อแม่ แลครูอาจารย์

4.5.3 อานิสงส์แห่งการปฏิบัติธุดงค์วัตรของพระสงฆ์ในจังหวัดสกลนคร

พระภิกษุ ฝ่ายม่งศึกษาธรรม ลงมือปฏิบัติ ส่วนใหญ่พักอยู่ตามป่าเขา ที่สงบสงัด สะดวกต่อการปฏิบัติ คือ พระฝ่ายอรัญวาสี พระชุตตงคกรรมฐาน หรือ พระป่า

การปฏิบัติธุดงค์วัตร ทำให้พระป่าที่จาริกไปตามป่าเขา พักอาศัยตามโคนไม้ ถ้ำหรือเพิงผาอยู่อย่างสมถะ เสียสละ ลดละอุปโภคบริโภค จิตของท่านจึงเป็นอิสระพ้นจาก เครื่องพันธนาการ ร้อยรัดขัดขวาง นำสู่ความเบาสบาย สงบสงเสริมการเจริญสมาธิภาวนา บำเพ็ญความเพียร การท่องเที่ยว ในป่าที่เต็มไปด้วยสิ่งสสาราสัตว์ ภัยอันตราย เป็นการฝึกจิต หลอมใจ ให้เข้มแข็ง มีสติระลึกรู้บริกรรมอยู่กับลมหายใจ

พระภิกษุบูรพาจารย์ใหญ่ ที่ได้รับการยกย่องนับถือว่าเป็นแห่งกองทัพธรรม พระกรรมฐานในประเทศไทย อาทิ หลวงปู่มั่น ภูริทัตโต บำเพ็ญความเพียร ชั้นเอกอุกฤษฏ์ จนบรรลุด ถึงธรรมชั้นสุด พระป่าหรือพระธุดงค์กรรมฐาน สายท่านพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต มีเริ่มแต่พระ อาจารย์สีทา ชัยเสโน อดีตเจ้าอาวาสวัดบูรพา เมืองอุบลราชธานี

4.5.4 ข้อการปฏิบัติธุดงค์วัตรของพระสงฆ์ในจังหวัดสกลนคร ที่แตกต่างจากในการ ปฏิบัติสมัยพุทธกาล

1. ในข้อธุดงค์วัตร พระสงฆ์ในจังหวัดสกลนคร สมทานธุดงค์วัตรเท่าที่สามารถปฏิบัติ ได้ ภายใต้ความกดดันของสังคมยุคใหม่ กล่าวคือ พระสงฆ์สมัยพุทธกาล ปฏิบัติธุดงค์วัตรภายใต้ สภาพแวดล้อมรอบตัวเอง ไม่มีแรงกดดัน เอาชนะกับกิเลสตัณหาของตนเอง การควบคุมอารมณ์ ตนเอง เอาชนะใจตนเองนั่นเอง ส่วนพระในจังหวัดสกลนคร ต้องต่อสู้กับใจตนเองและสภาพแวดล้อม ของสังคมที่ยั่วยุให้ถอดใจในการปฏิบัติ

2. ความจำเป็นของสังคม หรือความเจริญทางเทคโนโลยี สภาพสังคมสะดวกสบาย ข้อจำกัดมีมาก สำหรับการปฏิบัติธุดงค์วัตรที่พระสงฆ์ต้องข่มใจไม่ให้ไหลไปกับกระแสสังคม ความ จำเป็นอย่างนี้ สมัยพุทธกาล คนที่นับถือด้วยความศรัทธาจึงไม่มีกดดันต่อพระสงฆ์ ในการปฏิบัติธุดงค์ วัตรมากมาย เช่น การถือครองผ้าบังสุกุล พุทธกาลหายาก เพื่อลดข้อกังวล จึงกำหนดให้ใช้ผ้าเท่าที่ จำเป็น ไม่ต้องรุ่มร่ามมณการจัดหา หรือขอบิณฑบาตจากญาติโยม เตือนร้อนทั้งพระและชาวบ้าน แต่พระสงฆ์ในจังหวัดสกลนคร ญาติโยมต้องการถวายผ้าไตรจีวรเพียงแต่ซื้อมาถวาย พระไม่ต้องลง แรงจัดหาให้ยุ่งยาก

3. การบิณฑบาต เพื่อภัดในการดำรงชีวิต จากการศึกษาพุทธประวัติ เราทราบได้ว่าการ ออกบิณฑบาต พระสงฆ์สมัยพุทธกาล รับข้าวที่ญาติโยมนำมาใส่ในบาตร พระท่านก็หาที่นั่งฉัน ได้เพียง สี่ห้าก่อนทางก็อิ่ม พระในจังหวัดสกลนครมีญาติโยมคอยมาใส่บาตร ภัตตาหารของขบฉัน มากมาย จะหลบเลี่ยงก็จะเป็นการขัดศรัทธา จึงเสมือนว่า พระในปัจจุบัน รับบิณฑบาตเกินความ จำเป็น แต่ถ้าเป็นพระป่า จะออกบิณฑบาตในป่า บ้านเรือนคนหายาก เดิน เป็นกิโลเมตรยังไม่ได้ข้าว สักช้อนก็มี

4. พระสาวกที่ได้รับการประกาศว่าเป็นเลิศ ทุกท่านจะปฏิบัติธุดงค์วัตรครบทุกข้อ และเป็นแบบอุกฤษฏ์ เพื่อขัดเกลาและหวังผลนิพาน ด้วยความวิริยะ อุตสาหะ พระสงฆ์ในสกลนคร สมทานธุดงค์วัตร ตามศรัทธาและจำเป็นไม่ได้ทุกข้อ ตามศรัทธาและความสะดวก ส่วนใหญ่ก็ปฏิบัติ ตามที่พระอาจารย์สอนให้ทำ แต่ไม่ครบทุกข้อ ยกเว้นพระสงฆ์รุ่นบูรพาจารย์ที่ปฏิบัติได้ไม่ยิ่งหย่อนกว่า พระในสมัยพุทธกาล ระดับอุกฤษฏ์ เสมอวิธีการจงพระสาวก

5. การอาศัยโคนไม้ในป่าตามที่เขาสร้างถวาย เพื่อเป็นอุบายไม่ให้มีกิเลสตามความชอบความอยาก ๆ ส่งเสริมความเป็นผู้มั่งคั่งน้อย ที่สงบสงัด ลดความกังวลให้สมาธิกับการตั้งมั่น คอยหวังจะพักที่ไหน อย่างไร ใครจัดสร้างถวายไม่มีสมาธิในการฝึกจิต การอยู่ป่าของพระเถระได้สร้างคตินิยมให้สังคมรู้จักอยู่ร่วมกับธรรมชาติอย่างเป็นมิตรไม่ขัดแย้งกับความเชื่อเดิมของคนบางกลุ่มที่เชื่อว่าต้นไม้มีชีวิตและมี เทวดาอาศัยเมื่อมีการตัดต้นไม้มาทำการก่อสร้างที่อยู่อาศัยหรืออาคารสาธารณประโยชน์ ย่อม เป็นการเบียดเบียนเทวดาและสิ่งมีชีวิตอื่นเป็นเหตุ ให้ประชาชน ตีเตียนอีกด้วย

6. การถือธุดงค์วัตรของพระในจังหวัดสกลนคร ยึดตามพระวินัย ที่ครูบาอาจารย์ศึกษา มา ก็ปฏิบัติของครูอาจารย์เป็นแบบอย่างให้ลูกศิษย์หลังๆ ได้เห็นได้ศึกษาวิธีการปฏิบัติไม่แตกต่างจาก ครั้งพุทธกาล จะแตกต่างที่พระในจังหวัดสกลนคร รุ่นหลัง ๆ เลือกปฏิบัติ สมทานธุดงค์วัตรตามคำสอนของพระอุปัชฌาย์ ตอนบวช 4-5 ข้อ และบริบทของวัดจะเอื้อ สังคมรอบวัดจะเอื้ออำนวยความสะดวกน้อยกว่ากัน ความปฏิบัติ ไม่เข้มข้น ดังพระสาวกเคยปฏิบัติเป็นแบบอย่างไว้

7. บางข้อ ก็ไม่ได้สมทาน เช่น การฉันทน้ำมูลรเน่าดองเพื่อรักษา โรคนก ในยุคปัจจุบัน การสาธารณสุขเจริญ เป็นโอสถยาสำเร็จแทน

บทที่ 5

สรุป อภิปรายและข้อเสนอแนะ

การศึกษาวิจัย เรื่องศึกษาเชิงวิเคราะห์หลักปฏิบัติดุจดวงค์ตรของพระสงฆ์ในจังหวัดสกลนคร มีวัตถุประสงค์ของการวิจัย เพื่อ 1) เพื่อศึกษาดุจดวงค์ตรในพุทธศาสนาเถรวาท 2) เพื่อศึกษาวิธีการปฏิบัติดุจดวงค์ตรของพระสงฆ์ในจังหวัดสกลนคร และ 3) เพื่อวิเคราะห์การปฏิบัติดุจดวงค์ตรของพระสงฆ์ในจังหวัดสกลนคร เป็นแบบอย่างในการถือปฏิบัติดุจดวงค์ตรจนในปัจจุบัน ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาดำเนินการมาเป็นลำดับ และในบทนี้จะทำการสรุป อภิปรายและข้อเสนอแนะ ได้ดังนี้

5.1. สรุปผลที่ได้จากการวิจัย

จากการ ศึกษาค้นคว้าเอกสาร งานวิจัยและสอบถามจากผู้ทรงคุณทางด้านพุทธศาสนา

1. ศึกษาดุจดวงค์ตรในพุทธศาสนาเถรวาท พบว่า หลักดุจดวงค์ตรในพุทธศาสนาเถรวาทที่มีมาในพระไตรปิฎกแค่เพียง 8 ข้อเท่านั้น ซึ่งมีใจความว่า ดุจดวงค์ตรเป็นวัตรแต่ไม่เป็นศีล มี 8 ข้อ มีข้อ 1 ถึง 8 คือ 1) ปังสุกุลิกังคดุจดวงค์ตร (นุ่งห่มผ้าบังสุกุล) 2) เตจิวริกังคดุจดวงค์ตร (ทรงผ้า 3 ผืน สบง จีวร สังฆาฏิ) 3) ปิณฑปาติกังคดุจดวงค์ตร (เที้ยวบิณฑบาต) 4) สปะทานจาริกังคดุจดวงค์ตร (เที้ยวบิณฑบาตตามลำดับ) 5) ขลุปจฉาภัตติกังคดุจดวงค์ตร (การถือห้ามภัตที่ถวายเป็นอภัยหลัง) 6) อารัญญิกังคดุจดวงค์ตร (การอยู่ป่า) 7) ยถาสันถติกังคดุจดวงค์ตร (การอยู่ในเสนาสนะอันทานจัดให้) 8) เนสัชชิกังคดุจดวงค์ตร (การนั่ง) ต่อมามีการเพิ่มดุจดวงค์ตรเข้ามาอีก 5 ข้อ คือข้อ 9 ถึง 13 เป็นผลให้ปัจจุบันนี้ ดุจดวงค์ตรเพื่อปฏิบัติมี 13 ข้อ และการปฏิบัติที่เข้มข้น เป็นแบบอุกฤษฏ์ แบบเพลา ๆ หรือแบบกลาง และแบบต่ำ (น้อย)

การสมานทานดุจดวงค์ตรเป็นไปตามสมัครใจ ส่วนใหญ่จะปฏิบัติเป็นแนวเดียวกัน คือ

1) การถือเที้ยวบิณฑบาตเป็นวัตร มีหลักการปฏิบัติ คือ ยินดีเฉพาะในการบิณฑบาตเท่านั้น ไมยินดีในกิจนิมนต์ และไม่รับปัจจัยดังที่ได้สมานทานไว้เบื้องต้น

2) ถือเที้ยวบิณฑบาตไปตามแถวเป็นวัตร มีหลักการปฏิบัติ คือ เดินไปเป็นแถวไม่โลเลในการเดิน ไม่ว่าจะมีคนใส่หรือไม่ใส่บาตรก็ตาม ไม่เดินหาอาหารบิณฑบาตนอกแถว แสงหน้าแสงหลัง หรือมีความกังวลในอาหารที่ตนจะได้

3) ถือนั่งฉันอาสนะเดียวเป็นวัตร มีหลักการปฏิบัติ คือ ฉันในที่นั่ง ห้ามลุกจากที่จนกว่าจะฉันอิม ถ้าลุกกลับมาฉันอีกถือเป็นขาดจากการสมานทาน ยกเว้นการสมานทานอย่างกลาง และอย่างเพลา

4) ถือฉันเฉพาะในบาตรเดียวเป็นวัตร มีหลักการปฏิบัติ คือ ฉันเฉพาะอาหารที่ลงมาในบาตร เช่น อาหารที่เป็นของหวาน และอาหารที่เป็นของคาว ร่วมกันอยู่ในบาตรเดียว ไม่ฉันในภาชนะอื่น เช่น จานลองรับ หรือภาชนะอื่น ๆ

5) ถือก้อนอาหารอันนำมาถวายเมื่อภายหลังเป็นวัตร มีหลักการปฏิบัติ คือ เมื่อเราได้อาหารเพียงพอต่อการขบเคี้ยวแล้ว จะไม่รับอาหารอื่นที่นำมาในภายหลัง แม้อาหารนั้นจะอร่อยเพียงใดก็ตาม

6) ถือก้อนอยู่ในเสนาสนะที่เขาจัดให้เป็นวัตร มีหลักการปฏิบัติ คือ ไม่อยู่ตามใจกิเลสของตัวเอง แต่พึงยินดีในเสนาสนะที่เขาเตรียมและจัดไว้ให้ จะเป็นที่ได้ก็ตามพระอรรถกถาเมื่อสมาทานแล้วก็ยินดีในเสนาสนะนั้น

ส่วนในข้ออื่น ๆ ที่เหลือถือเป็นบางโอกาสเนื่องจากสถานที่บางแห่งไม่เอื้อต่อการปฏิบัติสำคัญพระสงฆ์ที่ร่วมจาริกธุดงค์มีทั้งพระภิกษุผู้บวชใหม่ คือ มีทั้งระดับพระนวกะ พระมัชฌิมะ และพระเถระ ยังมีการสมาทานถือปฏิบัติเพิ่มเป็นพิเศษอีก 3 ข้อ คือ (1) สมาทานไม่ขึ้นรถ (2) สมาทานไม่ใส่รองเท้าในระหว่างการเดินทาง และ (3) ไม่รับปัจจัยใด ๆ ทั้งสิ้น การอบรมและฝึกปฏิบัติข้อวัตร คือ การอบรมลูกศิษย์ แนะนำการเจริญจิตภาวนา สอนวิปัสสนากรรมฐาน ซึ่งเป็นภารกิจที่ครูบาอาจารย์ต้องให้การอบรมแนะนำดูแลให้คำปรึกษาลูกศิษย์อย่างใกล้ชิด การเข้ามาบวชตั้งแต่เป็นผ้าขาวเพื่อทดลองฝึกการปฏิบัติก่อนการบวชเพื่อเป็นพระภิกษุที่เพียบพร้อมในศีลาจารวัตร

2. ศึกษาวิธีการปฏิบัติธุดงค์วัตรของพระสงฆ์ในจังหวัดสกลนคร พบว่า เป็นไปเพื่อขัดเกลากิเลส เป็นคนมักน้อย สันโดษ เลี้ยงง่ายอยู่ง่าย ได้ถือปฏิบัติธุดงค์วัตรมาเป็นประจำไม่ย่อหย่อนในการปฏิบัติธุดงค์ เป็นการปฏิบัติที่ยึดมั่นด้วยวิธีการปฏิบัติตามพุทธบัญญัติ เลียนแบบพระสาวกในสมัยพุทธกาล เช่นพระมหากัสสปะเถระ พระอุเสนเถระ, พระเรวตขทรวนียเถระ, พระราหุลเถระ, พระสุภูตะเถระ, พระโมฆราชเถระ และพระปิณโฑลภารทวาชเถระ ซึ่งได้ปฏิบัติตามคำสอนพระสัมมาสัมพุทธเจ้าแล้ว ทำให้พระสาวกเหล่านั้นได้บรรลุผลตามต้องการ ด้วยพิจารณาแล้วเห็นว่า ข้อวัตรปฏิบัติของพระสงฆ์ในระยะหลัง มีข้อปฏิบัติตลอดจนขนบธรรมเนียมปฏิบัติเริ่มผิดแบบอันดีแต่โบราณ การปฏิบัติตาม ๆ กันไปโดยไม่ทราบเหตุและผล จุดประสงค์ ถือก้อนปฏิบัติแบบมกมาย จนได้บรรลุผลเท่าที่เป็นการแอบอ้างเท่านั้น บางทีก็ปรับเปลี่ยนรูปแบบวิธีการ (สร้างแบบวิธีปฏิบัติแบบพิสดาร) มีค้นหาแบบแฝง หวังในลาภยศสรรเสริญ อีกทั้งยังมองข้ามเรื่องอาบัติเล็ก ๆ น้อย ๆ ซึ่งจะเป็นจุดเริ่มต้นของการปิดกั้นการเข้าถึงแก่นสารของพุทธศาสนาเถรวาทที่แท้จริง

3. วิเคราะห์หลักการปฏิบัติธุดงค์วัตรของพระสงฆ์ในจังหวัดสกลนคร เพื่อให้ที่เป็นแบบอย่างในการถือปฏิบัติธุดงค์วัตร พบว่า เพื่อฝึกฝึกปฏิบัติให้มีคุณค่าต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์ ใช้หลักศีลธรรมในการดำรงชีวิตของพุทธบริษัทตามกฎเกณฑ์แห่งธรรมชาติ รู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลง ให้มีการดำเนินชีวิตอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติสุข พุทธศาสนิกชนเป็นผู้มีความรอบรู้ทั้งทางโลกและทางธรรม ด้วยกระบวนการธุดงค์วัตรในการพัฒนาตนตามหลักไตรสิกขา อีกทั้งยังเผยแผ่ได้อย่างมีคุณภาพเป็นประโยชน์ตนและประโยชน์สังคมประเทศชาติ

หลักการปฏิบัติจุดดวงศัตร 13 ข้อในพุทธศาสนาเถรวาทของพระสงฆ์ในจังหวัด แบ่งออกได้ เป็น 4 หมวดด้วยกันคือ

หมวดที่ 1 ว่าด้วยจีวรก็คือเครื่องนุ่งห่ม

- 1) ถือบปฏิบัติใช้ผ้าบังสุกุลเป็นวัตร
- 2) ถือบปฏิบัติใช้ผ้าไตรจีวรเป็นวัตร ถือบผ้าเพียงสามผืน ได้แก่ จีวร สบง สังฆาฏิ อย่างละผืน ไม่มีผ้าผืนที่สองในแต่ละชนิด

หมวดที่ 2 ว่าด้วยบิณฑบาตก็คืออาหารและยารักษาโรค

- 1) การถือบเที่ยวบิณฑบาตเป็นวัตร หลักการปฏิบัติ คือ ยินดีเฉพาะในการบิณฑบาตเท่านั้น ไม่ยินดีในกิจนิมนต์ และไม่รับปัจจัยดังที่ได้สมาทานไว้เบื้องต้น
- 2) ถือบเที่ยวบิณฑบาตไปตามแถวเป็นวัตร หลักการปฏิบัติ คือ เดินไปเป็นแถวไม่โลเล ในการเดิน ไม่ว่าจะมึนคนใส่หรือไม่ใส่บาตรก็ตาม ไม่เดินหาอาหารบิณฑบาตนอกแถว แสงหน้าแสงหลัง หรือมีความกังวลในอาหารที่ตนจะได้
- 3) ถือบนั่งฉันอาสนะเดียวเป็นวัตร หลักการปฏิบัติ คือ ฉันในที่นั่งฉันห้ามลุกจากที่นั่งกว่าจะฉันอิ่ม ถ้าลุกกลับมาฉันอีกถือบเป็นขาดจากการสมาทาน ยกเว้นการสมาทานอย่างกลาง และอย่างเพลา ฉันวันละมือ
- 4) ถือบฉันเฉพาะในบาตรเดียวเป็นวัตร หลักการปฏิบัติ คือ ฉันเฉพาะอาหารที่ลงมาในบาตร เช่น อาหารที่เป็นของหวาน และอาหารที่เป็นของคาว ร่วมกันอยู่ในบาตรเดียว ไม่ฉันในภาชนะอื่น เช่น จานรองรับ หรือภาชนะอื่น ๆ
- 5) การห้ามภักดีที่เขานำมาถวายภายหลัง หลักการปฏิบัติ คือ เมื่อลงมือฉันแล้ว มีผู้นำอาหารมาถวายอีกก็ไม่รับ เมื่อเรามีอาหารเพียงพอต่อการขบเคี้ยวแล้ว จะไม่รับอาหารอื่นที่นำมาในภายหลัง แม้อาหารนั้นจะอร่อยเพียงใดก็ตาม

หมวดที่ 3 ว่าด้วยเสนาสนะก็คือที่อยู่อาศัย

- 1) ถือบการอยู่ในเสนาสนะที่เขาจัดให้เป็นวัตร หลักการปฏิบัติ คือ ไม่อยู่ตามใจกิเลสของตัวเอง แต่พึงยินดีในเสนาสนะที่เขาเตรียมและจัดไว้ให้ จะเป็นที่ได้ก็ตามพระรุดงค์เมื่อสมาทานแล้วก็ยินดีในเสนาสนะนั้น ไม่เลือกเสนาสนะเอาตามพอใจตัวเอง
- 2) การปฏิบัติอยู่โคนต้นไม้เป็นวัตร
- 3) การปฏิบัติอยู่กลางแจ้งเป็นวัตร ไม่อยู่ในที่มุงบัง หรือแม้แต่ใต้ร่มเงาไม้
- 4) การอยู่ป่าเป็นวัตร เพราะป่าเป็นสถานที่อันสงบเงียบ ไม่มีผู้คนที่เข้ามาวุ่นวาย
- 5) การปฏิบัติอยู่ป่าช้าเป็นวัตร การอยู่แรมคืนในป่าช้าเป็นประจำ

หมวดที่ 4 ว่าด้วยการปรารภความเพียรความสันโดษ

1) ถือกานั่งเป็นวัตร คือ การถือนั่ง ยืน และเดิน เท่านั้น ไม่เอนกายนอน

พระสงฆ์ในจังหวัดสกลนคร ถือกานั่งเป็นวัตร แต่ละสำนักจะมีขั้นตอนการอบรมและฝึกปฏิบัติขั้นตอนดังกล่าว ปฏิบัติตามพระวินัยมีบูรพาจารย์ปฏิบัติให้เห็นเป็นแบบอย่างยึดการสอนตามครูบาอาจารย์คือ การอบรมลูกศิษย์ แนะนำการเจริญจิตภาวนา สอนวิปัสสนากรรมฐาน นั้นเป็นภารกิจที่ครูบาอาจารย์ต้องให้การอบรมแนะนำดูแลให้คำปรึกษาลูกศิษย์อย่างใกล้ชิด การเข้ามาบวชตั้งแต่เป็นผ้าขาวเพื่อทดลองฝึกการปฏิบัติก่อนการบวชเพื่อเป็นพระภิกษุ ตลอดถึงศึกษาข้อวัตรปฏิบัติต่าง ๆ เพื่อเป็นการฝึกหัดความอดทนด้วยวิธีเหล่านี้ จึงทำให้พระสงฆ์ปฏิบัติในจังหวัดสกลนครมีศานตทายาทที่ดีสืบทอด และมีคุณภาพสามารถพร้อมเป็นผู้นำเป็นครูเป็นอาจารย์สั่งสอนลูกศิษย์รุ่นหลังอย่างต่อเนื่องตลอดมา

การสมาทานธุดงค์วัตรของพระสงฆ์ ส่วนใหญ่ยังคงถือปฏิบัติสืบทอดกันตามหลักพระธรรมวินัยและกฎเกณฑ์ที่บูรพาจารย์สั่งสอนได้ยึดถือปฏิบัติกันมา แต่ในสภาวะของวิวัฒนาการของสังคมบ้านเมืองของยุคใหม่ ตามเทคโนโลยีที่ทันสมัยมากยิ่งขึ้น คณะสงฆ์ได้พัฒนาปรับเปลี่ยนบ้างเล็กน้อย แต่เป็นไปตามหลักการปฏิบัติธุดงค์ศาสนาเถรวาท เพราะการดำรงชีพของประชาชนเปลี่ยนจากยุคก่อน ๆ ที่ประชาชนจะให้การส่งเสริมสนับสนุนพระสงฆ์ของพุทธศาสนาเถรวาทเป็นไปตามความสะดวก อันมีผลต่อแนวการปฏิบัติที่ยึดถือให้ปรับเปลี่ยนบ้าง แต่ยังคงการปฏิบัติธุดงค์วัตรในพุทธศาสนาเถรวาทและตามวิธีการแบบอย่างของครูบูรพาจารย์ อย่างเคร่งครัด

การสมาทานธุดงค์วัตรเป็นไปตามสมัครใจ ส่วนใหญ่จะปฏิบัติเป็นแนวเดียวกัน คือ

1. การถือเทียวบิณฑบาตเป็นวัตร มีหลักการปฏิบัติ คือ ยืนตีเฉพาะในการบิณฑบาตเท่านั้น ไม่ยืนตีในกิจนิมนต์ และไม่รับปัจจัยดังที่ได้สมาทานไว้เบื้องต้น
2. ถือกเทียวบิณฑบาตไปตามแฉกเป็นวัตร มีหลักการปฏิบัติ คือ เดินไปเป็นแฉกไม่โลเลในการเดิน ไม่ว่าจะมิคนใส่หรือไม่ใส่บาตรก็ตาม ไม่เดินหาอาหารบิณฑบาตนอกแฉก แฉงหน้าแฉงหลัง หรือมีความกังวลในอาหารที่ตนจะได้
3. ถือนั่งฉันอาสาณะเดียวเป็นวัตร มีหลักการปฏิบัติ คือ ฉันในที่นั่ง ห้ามลุกจากที่จนกว่าจะฉันอิ่ม ถ้าลุกกลับมาฉันอีกถือเป็นขาดจากการสมาทาน ยกเว้นการสมาทานอย่างกลาง และอย่างเพลา
4. ถือกฉันเฉพาะในบาตรเดียวเป็นวัตร มีหลักการปฏิบัติ คือ ฉันเฉพาะอาหารที่ลงมาในบาตร เช่น อาหารที่เป็นของหวาน และอาหารที่เป็นของคาว ร่วมกันอยู่ในบาตรเดียว ไม่ฉันในภาชนะอื่น เช่น จานลองรับ หรือภาชนะอื่น ๆ

5. ถือน้ำมนต์อันนำมาถวายเมื่อภายหลังเป็นวัตร มีหลักการปฏิบัติ คือ เมื่อเราได้อาหารเพียงพอต่อการขบเคี้ยวแล้ว จะไม่รับอาหารอื่นที่นำมาในภายหลังแม้อาหารนั้นจะอร่อยเพียงใดก็ตาม

6. ถือน้ำมนต์ในเสนาสนะที่เขาจัดให้เป็นวัตร มีหลักการปฏิบัติ คือ ไม่อยู่ตามใจกิเลสของตัวเอง แต่พึงยินดีในเสนาสนะที่เขาเตรียมและจัดไว้ให้ จะเป็นทีใดก็ตามพระรุดงค์เมื่อสมทานแล้วก็ยินดีในเสนาสนะนั้น

ส่วนในข้ออื่น ๆ ที่เหลือถือเป็นบางโอกาสเนื่องจากสถานที่บางแห่งไม่เอื้อต่อการปฏิบัติสำคัญพระสงฆ์ที่ร่วมจาริกธุดงค์มีทั้งพระภิกษุผู้บวชใหม่ คือ มีทั้งระดับพระนวกะ พระมัชฌิมะ และพระเถระ ยังมีการสมทานถือปฏิบัติเพิ่มเป็นพิเศษอีก 3 ข้อ คือ (1) สมทานไม่ขึ้นรถ (2) สมทานไม่ใส่รองเท้าในระหว่างการเดินทาง และ (3) ไม่รับปัจจัยใด ๆ ทั้งสิ้น การอบรมและฝึกปฏิบัติข้อวัตร คือ การอบรมลูกศิษย์ แนะนำการเจริญจิตภาวนา สอนวิปัสสนากรรมฐาน ซึ่งเป็นภารกิจที่ครูบาอาจารย์ต้องให้การอบรมแนะนำดูแลให้คำปรึกษาลูกศิษย์อย่างใกล้ชิด การเข้ามาบวชตั้งแต่เป็นผ้าขาวเพื่อทดลองฝึกการปฏิบัติก่อนการบวชเพื่อเป็นพระภิกษุที่เพียบพร้อมในศีลาจารวัตร

5.2. อภิปรายผล

ธุดงค์วัตร เป็นข้อปฏิบัติที่เข้มงวดพิเศษเพื่อการขัดเกลาจิตใจอย่างยิ่ง ฝึกปฏิบัติเป็นการสมัครใจที่จะเลือกปฏิบัติได้เอง ปฏิบัติข้อใดเป็นเวลานาน เท่าใด เมื่อจะถือปฏิบัติเพียงแต่กล่าวคำสมทานธุดงค์วัตร พระสงฆ์มักจะปฏิบัติควบคู่ไปกับการปฏิบัติกรรมฐานเพราะธุดงค์วัตรจะสนับสนุนให้การปฏิบัติกรรมฐานเห็นผลในด้านสมาธิอย่างชัดเจนและรวดเร็วยิ่งขึ้น กิริยาท่าทางของพระรุดงค์กรรมฐานก็แลดูสงบเยือกเย็นเป็นที่น่าเคารพและน่าเลื่อมใส อันเกิดจากการปฏิบัติธุดงค์วัตรนั่นเอง การปฏิบัติธุดงค์วัตรได้อย่างดีสมควรประกอบด้วยหลักธรรมที่จะช่วยส่งเสริมได้ด้วยสุขภาพร่างกายจิตใจและสติปัญญา กล่าวคือหลักไตรสิกขาที่ครอบคลุมให้บรรลุวัตถุประสงค์ในการถือธุดงค์ด้วยศีลสมาธิและปัญญาอันส่งผลให้เห็นแจ้งหรือรู้ชัดสิ่งทั้งหลายตรงต่อสภาวะเข้าใจตามความเป็นจริงหรือตามกระบวนการสมถวิปัสสนา สอดคล้องกับงานศึกษาของ พระครูปลัดทินกร อีสโร (คงถาวร), (2564) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ธุดงค์วัตร : แนวทางพัฒนาศาสนทายาทในพุทธศาสนาเถรวาท” ผลการวิจัยพบว่า การปฏิบัติธุดงค์วัตรต้องประกอบด้วยหลักธรรมที่จะช่วยส่งเสริมสุขภาพร่างกายจิตใจและสติปัญญา กล่าวคือหลักไตรสิกขาที่ครอบคลุมให้ศาสนทายาทบรรลุวัตถุประสงค์ในการถือธุดงค์ด้วยศีลสมาธิและปัญญาอันส่งผลให้ศาสนทายาทเห็นแจ้งหรือรู้ชัดสิ่งทั้งหลายตรงต่อสภาวะเข้าใจตามความเป็นจริงหรือตามกระบวนการสมถวิปัสสนา พระภิกษุผู้มุ่งการบรรลุธรรมส่วนมากจะปฏิบัติโดยการเอาชีวิตเป็นเดิมพันเพื่อเข้าถึงแก่นแท้ของการปฏิบัติเช่นการปฏิบัติขั้นอุกฤษฏ์ซึ่งเป็นการทรมานตนเองอย่างกลาง ๆ ตามฐานะที่ตนสมทานถือปฏิบัติและอย่างเพลาคือเป็นไปตามบารมีที่ตน

สร้างมาโดยการปฏิบัติไปเรื่อย ๆ ไม่มีกำหนดขอบเขตหรือตามจริตและความสามารถที่ตนพึงมี ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของ พระสุทัศน์ กตสาโร (ประทุมแก้ว), (2556) ได้ศึกษาเรื่อง “รูปแบบการปฏิบัติธุดงค์วัตรในสังคมไทย” พบว่า ธุดงค์วัตร แปรตามตัว หมายถึง องค์คุณเครื่องกำจัดกิเลส ประกอบด้วยข้อวัตรปฏิบัติ 13 ข้อ เรียกว่า ธุดงค์วัตร 13 ซึ่งผู้ที่ปฏิบัติสามารถเลือกปฏิบัติข้อใดข้อหนึ่งได้ตามความสมัครใจ และไม่จำเป็นต้องปฏิบัติให้ครบทุกข้อ เพราะการปฏิบัติขึ้นอยู่กับบุญบารมี ความอดทน และความเพียร เช่น การถือปฏิบัติข้ออารัญญิกังคะ (อยู่ป่า) และโสสานิกังคะ (อยู่ป่าช้า) สอดคล้องกับ พระไพศาล พุสุตโต (สุมาลี) (2558) ได้ศึกษาวิจัย เรื่อง “วิธีการสร้างศาสนทายาทของพระสายปฏิบัติในจังหวัดสกลนคร” ผลการวิจัยพบว่า วิธีการสร้างศาสนทายาทที่เป็นอัตลักษณ์ของจังหวัดสกลนคร คืออบรมข้อวัตร แต่ละสำนักจะมีขั้นตอนการอบรมและฝึกปฏิบัติขั้นตอนดังกล่าวคือ การอบรมลูกศิษย์แบบนำการเจริญจิตภาวนา สอนวิปัสสนากรรมฐานนั้นเป็นภารกิจที่ครูบาอาจารย์ต้องให้การอบรมแนะนำดูแลให้คำปรึกษาลูกศิษย์อย่างใกล้ชิด

วิธีการปฏิบัติธุดงค์วัตรของพระสงฆ์ในจังหวัดสกลนคร เป็นการปฏิบัติที่ยึดมั่นด้วยวิถีทางการปฏิบัติตามพุทธบัญญัติ เลียนแบบพระสาวกในสมัยพุทธกาล คือได้ปฏิบัติตามคำสอนพระสัมมาสัมพุทธเจ้าแล้ว ทำให้พระสาวกเหล่านั้นได้บรรลุผลตามต้องการ และปฏิบัติตามคำสอนและวิธีการของบูรพาจารย์ กุฎระเบียบวิธีการที่บูรพาจารย์ ได้รับการอบรมถ่ายทอดมาอย่างดี และด้วยปฏิปทาของบูรพาจารย์ที่แน่วแน่ในการถ่ายทอดเพื่อให้การอบรมฝึกปฏิบัติเป็นไปอย่างถูกต้องมีประสิทธิภาพ และแก้ไขสิ่งที่ผิดกลับมา เห็นตรงเห็นชอบตามคำสอนของพระศาสดา สอดคล้องกับ พระไพศาล พุสุตโต (สุมาลี) (2558) ได้ทำการวิจัย เรื่อง “วิธีการสร้างศาสนทายาทของพระสายปฏิบัติในจังหวัดสกลนคร” ผลการวิจัยพบว่า วิธีการสร้างศาสนทายาทของพระสายปฏิบัติในจังหวัดสกลนคร คืออบรมข้อวัตร ให้การอบรมและทำการฝึกปฏิบัติ ให้คำแก้ไขในข้อสงสัยในการเจริญจิตภาวนา สอนวิปัสสนากรรมฐานนั้นเป็นภารกิจที่ครูบาอาจารย์แนะนำดูแลให้คำปรึกษา ตลอดถึงศึกษาข้อวัตรปฏิบัติต่าง ๆ ถ่ายทอดและอย่างมีคุณภาพ มีความรู้ที่ถูกต้อง วิธีการที่ถูก ให้กับลูกศิษย์รุ่นหลังต่อเนื่องอย่างเพียบพร้อม และสอดคล้องกับ พระมหาจรัญ ปญญาโวโร (อินทร์รงค์) (2540) ได้ศึกษาการศึกษาบทบาทของพระมหากัสสปะเถระในการเผยแผ่พุทธศาสนาเถรวาทเถรวาท พบว่าพระมหากัสสปะเถระ ท่านถือธุดงค์ 3 ข้ออย่างเคร่งครัดคือ ปังสุกุลิกังคธุดงค์ การอธิษฐานจิตหรือเปล่งวาจาสมาทานใช้แต่เฉพาะผ้าบังสุกุลเท่านั้น ไม่รับจีวรที่มีผู้ถวาย ปิณชิปาติกังคธุดงค์ การอธิษฐานจิตหรือเปล่งวาจาสมาทานถือเทียวบิณฑบาต เลี้ยงชีวิตเป็นวัตรไม่รับอดิเรกลาภ และ อารัญญิกังคธุดงค์ การอธิษฐานจิตหรือเปล่งวาจาสมาทานถืออยู่ป่าเป็นวัตรซึ่งห่าง จากบ้านคน 500 ชั่วธนูหรือ 25 เส้น และจากค่านุศาสตร์ ที่พระอุปัชฌาย์กล่าวสอนพระบวชใหม่ที่ใช้กระทั่งถึงปัจจุบัน คำสอนที่สำคัญในเบื้องต้นของนักบวช มีอยู่ 8 ข้อด้วยกัน คือ 4 ข้อเป็นกิจที่พึงกระทำ และ 4 ข้อเป็นกิจที่ไม่ควรกระทำ 4 ข้อ กิจที่ไม่ควรกระทำ ห้ามเด็ดขาด ห้ามเสพเมถัน ห้ามฆ่ามนุษย์ ห้ามลักทรัพย์ ห้ามอวดอุตริอวด

คุณธรรมวิเศษที่ไม่มีในตน กิจที่พึงกระทำ ถ้าไม่ทำก็ไม่ผิด แต่ถ้าทำก็ทำให้เจริญก้าวหน้าในธรรม ได้บรรลุธรรมอย่างรวดเร็ว คือ 1. บิณฑบาตเป็นวัตร 2. อยู่โคนไม้อยู่ ตามป่าที่มีต้นไม้ เป็นสถานที่สงบ สงัด วิเวก ที่เหมาะกับการบำเพ็ญจิตภาวนา 3. ใช้ผ้าบังสกุล คือใช้เศษผ้ามาทำจีวรไม่เลือกผ้าที่เป็นผ้าสำเร็จผ้าที่ทำมาจากโรงงานผ้าใหม่ ให้เอาผ้าเก่าผ้าชั้วที่เขาทิ้งแล้ว ตามสถานที่ต่าง ๆ ไปรวบรวมเก็บเอามาไว้ ได้จำนวนที่พอต่อการนำมาเย็บเป็นผ้าจีวรก็เอามาตัดเย็บกัน นำมาย้อมด้วยน้ำฝาด น้ำที่ต้มด้วยแก่นไม้ เช่นแก่นขนุน จะได้ผ้าสีเหลือง ผ้าสีกาสาหวัดสี และข้อที่ 4 ใช้ยาดองน้ำมูตร คือใช้น้ำปัสสาวะดองกับสมุนไพรมต่าง ๆ เช่นสมอ หรือสมุนไพรมที่ใช้เป็นยาได้ เอามาดอง หรือแม้แต่การต้มน้ำปัสสาวะโดยตรงเลย ในสมัยพุทธกาล น้ำปัสสาวะถือว่าเป็นน้ำโอสถชนิดหนึ่ง รักษาโรคภัยไข้เจ็บได้ ปัจจุบันมีความก้าวหน้าทางการสาธารณสุข ก็ไม่สมทานก็ได้ แต่พระบูรพาจารย์ท่านก็ยังคงสมทานธวัตรข้อนี้เป็นปกติ

หลักการปฏิบัติธุดงค์วัตรของพระสงฆ์ในจังหวัดสกลนคร ปฏิปทาของพระมหาเถระในการสืบสานพุทธศาสนาเถรวาทให้ยั่งยืนต่อไป พระภิกษุสงฆ์บวชใหม่สามารถปฏิบัติธุดงค์วัตรได้และออกจาริกเพื่อการขัดเกลากิเลส ซึ่งมีพระอาจารย์เป็นผู้แนะนำสั่งสอน เมื่อได้ฝึกปฏิบัติแล้ว พระภิกษุเหล่านั้นหากลาสิกขาไป จะเป็นศาสนิกชนที่ดีมีคุณภาพ ถ้าจะรับการปฏิบัติเพิ่มหรือมีจิตศรัทธาให้การ สนับสนุนกิจของพุทธศาสนาเถรวาทต่อไปได้ สอดคล้องกับ พระครูสิริกิจจาภรณ์เสริม (กตกิจโจ) (2549) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง โสสานิกรุดงค์ในพุทธศาสนาเถรวาท: กรณีศึกษา หลวงพ่อเกษม เขมโก พบว่าธุดงค์ในพุทธศาสนาเถรวาท ปฏิบัติข้อใดข้อหนึ่งก็ได้หรือจะปฏิบัติธุดงค์วัตรหลาย ๆ ข้อพร้อมกันก็ได้ ช่วยให้เป็นคนมีกน้อยสันโดษ นอกจากนี้ยังได้รับอานิสงส์ของการปฏิบัติตามสมควรแก่การปฏิบัติ กล่าวโดยรวมแล้วทำให้ได้รับอานิสงส์ 28 ประการ มีอาชีพะบริสุทธิ์ทำให้สงบ และทำให้พ้นจากกิเลสซึ่งเป็นผลของปฏิบัติธุดงค์วัตรในการพัฒนามนุษย์ให้เป็นคนที่เพียบพร้อมคุณธรรม สอดคล้องกับพระมหาสุขญา โรจนญาโณ (ยาสุกแสง) (2540) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การศึกษาบทบาทของพระโมคคัลลานะเถระในการเผยแผ่พุทธศาสนาเถรวาท กล่าวเกี่ยวกับการปฏิบัติธุดงค์ของพระโมคคัลลานะเถระว่า เราทั้งหลายถือการอยู่ป่าเป็นวัตร ถือการเที่ยวบิณฑบาตเป็นวัตร ถือการอยู่โคนต้นไม้เป็นวัตร พอใจในอาหารที่อยู่ในที่แจ้งบาตรด้วยการเที่ยวแสวงหาได้มา มีจิตมั่นคงดีภายใน พึงทำลายเสนามัจจุราชได้ พระโมคคัลลานะเถระถือได้ว่าเป็นกำลังในการช่วยเหลือพระศาสนา ท่านจึงมีคำสอนสำหรับเป็นเครื่องเตือนใจแก่พุทธบริษัทและบุคคลทั่วไป ซึ่งนับได้ว่าเป็นประโยชน์ต่อพุทธศาสนาเถรวาทอย่างยิ่ง

5.3. ข้อเสนอแนะในการวิจัยต่อไป

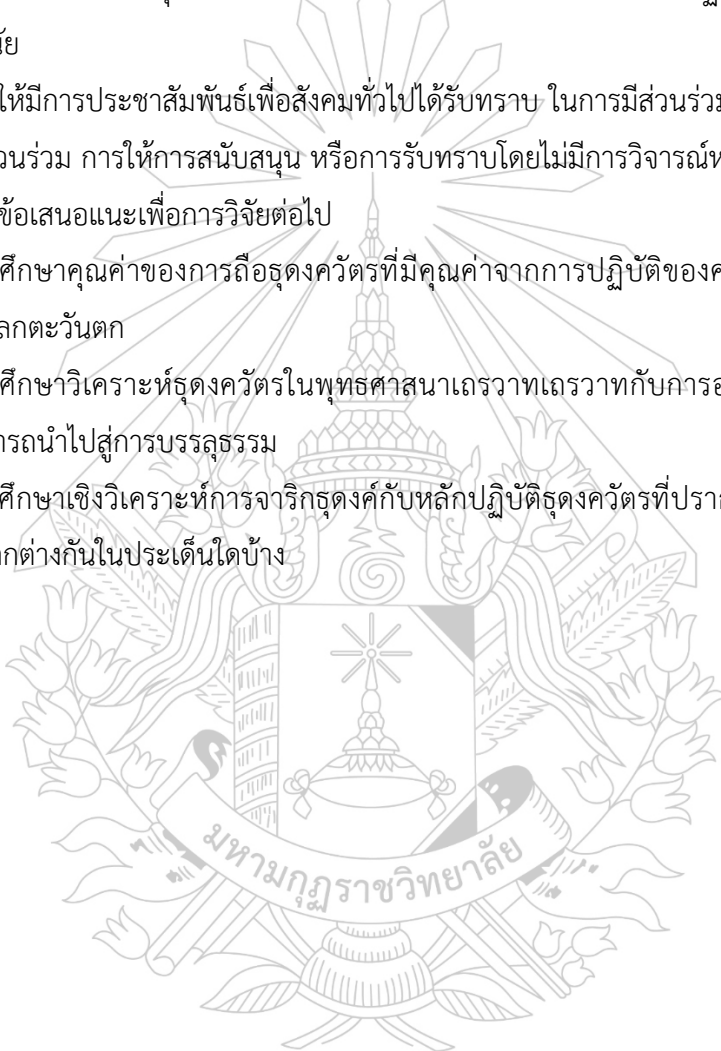
จากข้อค้นพบที่ได้จากการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยเห็นว่าควรมีข้อเสนอแนะเพื่อเป็นนัยยะแห่งการศึกษาปฏิบัติตรงดวัตร ตามหลักพระธรรมวินัยที่ถูกที่ควรในการปฏิบัติโดยเคร่งครัด อันจะนำผลให้เกิดประโยชน์กับพุทธบริษัทและศาสนิกชนโดยรวมและเผยแพร่สู่สังคมชาวโลก ได้มีส่วนรับรู้และทราบถึงวิธีการปฏิบัติเพื่อการส่งเสริมหรือสนับสนุนในภายภาคหน้า จึงมีข้อเสนอแนะ ดังต่อไปนี้

5.3.1 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. ให้มีการศึกษาพุทธศาสตร์การเผยแพร่หลักการวิธีการและการปฏิบัติตรงดวัตร ตามหลักพระธรรมวินัย
2. ให้มีการประชาสัมพันธ์เพื่อสังคมทั่วไปได้รับทราบ ในการมีส่วนร่วม การปฏิบัติตนไม่ว่าจะเป็นการมีส่วนร่วม การให้การสนับสนุน หรือการรับทราบโดยไม่มีการวิจารณ์หรือขัดขวาง

5.3.2 ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยต่อไป

1. ศึกษาคุณค่าของการถือธุดงค์ที่มีคุณค่าจากการปฏิบัติของคณะสงฆ์ต่อสังคมทั่วไปและสังคมโลกตะวันตก
2. ศึกษาวิเคราะห์ธุดงค์ในพุทธศาสนาเถรวาทเถรวาทกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ที่สามารถนำไปสู่การบรรลุธรรม
3. ศึกษาเชิงวิเคราะห์การจาริกธุดงค์กับหลักปฏิบัติตรงดวัตรที่ปรากฏในคัมภีร์มีส่วนคล้ายคลึงหรือแตกต่างกันในประเด็นใดบ้าง

รายการอ้างอิง

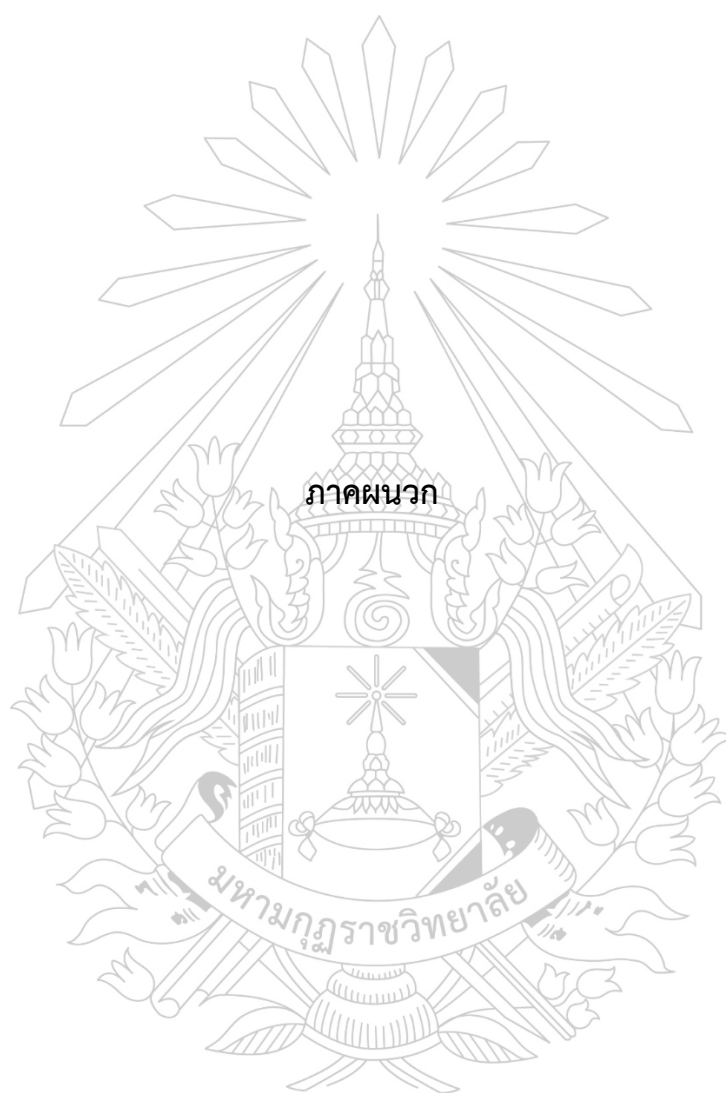
- การศาสนา, กรม. (2525). **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับหลวง**. เล่มที่ 2, 4, 10, 12, 15, 16, 17, 20, 21, 22, 23, 25, 29, 30, 37. กรุงเทพมหานคร: กรมการศาสนา.
- จุฑาทิพย์ อูมะวิชนี และ นภาเดช กาญจนะ. (2540). **พระปาปริชญาธรรมของพระปาสายพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต**. โรงพิมพ์ธรรมสภา.
- ณ.สิทธา อุทยานไทย. (2561). **หลวงปู่ฝั้น อาจาโร**. https://www.nasatta.com/th/wp-content/uploads/2018/06/nasatta-2018-06-27_15-59-06_542441-content-20180627--.pdf
- บุญชม ศรีสะอาด. (2532). **การวิจัยเบื้องต้น**. ภาควิชาพจนานุกรมการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- ประจวบ แสนกลาง. (2531). **บทบาทของพระสงฆ์ฝ่ายวิปัสสนาธุระที่มีต่อสังคมอีสานเหนือ : ศึกษากรณีสายพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต พ.ศ. 2436-2529**. มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ/มหาสารคาม.
- พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช). (2545). **คำวัด 3**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์เสียงเชียง.
- พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช). (2548). **ราชบัณฑิต**. พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสน์ ชุดคำวัด. กรุงเทพมหานคร : วัดราชโอรสาราม.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต). (2538). **พจนานุกรมพุทธศาสน์ฉบับประมวลศัพท์ พิมพ์ครั้งที่ 8**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระครูปลัดทินกร อีสโร (คงถาวร). (2564). **จุดควัดร : แนวทางพัฒนาศาสนทายาทใน พุทธศาสนาเถรวาท**. **วารสารปรัชญาปริทรรศน์**, 23(1), 80-93.
- พระครูรัตนญาณโสภิต (บุญเลิศ รตนญาโน). (2558). **ศึกษาปฏิบัติในการถือธุดงค์ของพระมหากัสสปเถระ**. **วารสารวรมัญจของแหรพุทธศาสตร์ปริทรรศน์ 2(1)** ศูนย์บัณฑิตศึกษามหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์.
- พระครูสิริกิจจาภรณ์เสริม (กตกิจใจ). (2549). **โสสานิกธุดงค์ในพุทธศาสนาเถรวาท : กรณีศึกษาหลวงพ่อเกษม เขมโก**. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระพุทโธสเถรจนา. (2548). **คัมภีร์วิสุทธิมรรค 8. แปลและเรียบเรียงโดย สมเด็จพระพุฒาจารย์ (อาจอาสภมหาเถร)**. (พิมพ์ครั้งที่ 2). บริษัทธนาเพรสจำกัด.
- พระไพศาล พุสุตโต (สุมาลี). (2558). **วิธีการสร้างศาสนทายาทของพระสายปฏิบัติในจังหวัดสกลนคร**. **วารสารปณิธาน**, 11(6), 130-146.

- พระมหาจรัญ ปณฺญาวโร (อินทร์รงค์). (2540). **การศึกษาบทบาทของพระมหากัสสปเถระในการเผยแผ่พุทธศาสนาเถรวาทเถรวาท**. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระมหานพดล นวตลปญฺโญ และคณะ. (2564). รูปแบบการปฏิบัติตรงคัมภีร์ของพระสงฆ์ในกลุ่มแม่น้ำโขง. **วารสารศิลปการจัดการ**, 5(2), 325-339.
- พระมหาสุญา โรจนญาโณ (ยาสุกแสง). (2540). **การศึกษาบทบาทของพระโมคคัลลานะเถระในการเผยแผ่พุทธศาสนาเถรวาท**. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระสุทัศน์ กตสาโร (ประทุมแก้ว). (2556). **การศึกษารุดตรงคัมภีร์ในพุทธศาสนาเถรวาท : กรณีศึกษาแนวปฏิบัติตรงคัมภีร์ของวัดพระธรรมกาย จังหวัดปทุมธานี**. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พุทธทาสภิกขุ. (2547). **คำสอนผู้บวชพรชชาเดียว ฉบับสมบูรณ์ของพุทธทาส**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา.
- ภัทรกานต์ กิมทอง. (2553). **ธรรมะแลงมาด้วยชีวิต**. นครราชสีมา: ธัญญพัทธ์.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2546). **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542**, กรุงเทพมหานคร : บริษัทนานมีบุ๊คส์ จำกัด.
- วัดป่าคลองกุ้ง จันทบุรี. (2561). **หลวงปู่กงมา จิรปุญฺโญ**.
<https://www.facebook.com/watpakhlongkungpage/posts/หลวงปู่กงมา-จิรปุญฺโญ-พระอริยสงฆ์แห่งวัดดอยธรรมเจดีย์-ตตองโขบ-อโคกศรีสุพรรณ-จสกล/2176899679255772/>
- ศิลา ธรณาปิติ. (2554). **“การศึกษาวิเคราะห์อารยัญญิตถังคัมภีร์ในพระพุทศาสนาเถรวาท : ศึกษาเฉพาะกรณี พระเรวัตเถระ”** มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตโต). (2561). **การพัฒนาที่ยั่งยืน**. (พิมพ์ครั้งที่ 21). วัดญาณเวศกวัน : นครปฐม.
- สมเด็จพระพุฒาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร). (2554). **คัมภีร์วิสุทธิมรรค**. (พิมพ์ครั้งที่ 10). บริษัทนาเพรส จำกัด.
- สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส. (2527), **ธรรมวิภาคปริเฉทที่ 2**. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย.
- แสง จันทร์งาม. (2531). **ศาสนศาสตร์**. กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช.
- หลวงปู่มั่น ภูริทัตโต. (2552). **ประวัติขั้ววัตรและปฏิปทา**. โครงการหนังสือบูรพาจารย์ เล่ม 1. (พิมพ์ครั้งที่ 8). บริษัท พี เอ ลีฟวิ่ง จำกัด.
- อัมพร จันทร์ตัน. (2550). **ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการศึกษาปฏิบัติตรงคัมภีร์กับการบรรลุดธรรมใน พุทธศาสนาเถรวาทเถรวาท**. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

เอกสิทธิ์ ปฐพีสินศิริ. (2020). การมีส่วนร่วมของประชาชนส่งผลต่อปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง
ขององค์การบริหารส่วนตำบล อำเภอลำลูกกา จังหวัดปทุมธานี. **วารสารรัฐศาสตร์**
มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา, 3(2): 67-77.

This is Mendeley biography

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก

รายนามผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบเครื่องมือวิจัย

มหามกุฏราชวิทยาลัย

ผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ

1. พระมหาพงศ์ทราทิตย์ สุธีโร, ดร. ประธานหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนศึกษา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีล้านช้าง
2. รศ. ดร.อำพล บุคตาสาร อาจารย์ประจำสาขาวิชาสังคมศึกษา คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏจันทรเกษม
3. ผศ.ดร.วันชาติ ชาญวิจิตร อาจารย์ประจำหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนาเถรวาท วิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ภาคผนวก ข
หนังสือผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบเครื่องมือวิจัย

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีล้านช้าง โทร. ๐-๔๒๘๑-๔๖๑๖
 ที่ อว ๗๙๑๘/ ๐๒๐ วันที่ ๑๙ มกราคม ๒๕๖๗
 เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์เป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือวิจัย (IOC)

เรียน พระมหาพงศ์ทราทิตย์ สุธีโร, ดร.

ด้วยพระครูธรรมญาณทิพย์รัชต์ (จักรายุธ สมปตโต) นักศึกษาระดับปริญญาโท หลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนศึกษา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีล้านช้าง กำลังทำวิทยานิพนธ์ เรื่อง ศึกษาเชิงวิเคราะห์หลักปฏิบัติจุดดั่งคัตร์ของพระสงฆ์ในจังหวัดสกลนคร โดยมี พระมหาวิเชียรธมมวชิโร, ดร. เป็นอาจารย์ที่ปรึกษา ในการทำวิทยานิพนธ์ครั้งนี้จำเป็นต้องให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือในการรวบรวมข้อมูล

เพื่อให้การดำเนินการทำวิทยานิพนธ์เป็นไปด้วยความเรียบร้อย บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีล้านช้าง จึงขอความอนุเคราะห์ท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือวิจัย และได้ให้คำปรึกษา ตลอดถึงข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการสร้างเครื่องมือวิจัยที่นักศึกษาสร้างขึ้น รายละเอียดตามเอกสารที่แนบมาพร้อมนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาและขอขอบคุณมาในครั้งนี้

(พระมหาวิเชียร ธมมวชิโร,ดร.)

รองอธิการบดี

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีล้านช้าง

บัณฑิตวิทยาลัย

โทร. ๐๔๒ ๘๑๔๖๑๖

พระครูธรรมญาณทิพย์รัชต์ (จักรายุธ สมปตโต) ผู้วิจัย

โทร ๐๘๗ ๒๑๙ ๑๕๓๓

พระมหาวิเชียร ธมมวชิโร,ดร.

(พระมหาพงศ์ทราทิตย์ สุธีโร,ดร.)

ที่ อว ๗๙๑๘/ว ๐๓๐

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
วิทยาเขตศรีล้านช้าง อ.เมือง จ.เลย ๔๒๐๐๐
โทร. ๐-๔๒๘๓-๐๔๓๔

๑๙ มกราคม ๒๕๖๗

เรื่อง ขอบขออนุญาตเป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือวิจัย (IOC)

เจริญพร รองศาสตราจารย์ ดร.อำพล บุคตาสาร

สิ่งที่ส่งมาด้วย ๑. เครื่องมือการวิจัย จำนวน ๑ ชุด
๒. แบบประเมินเครื่องมือการวิจัย จำนวน ๑ ชุด

ด้วยพระครูธรรมญาณทิพย์รัชต์ (จักรายุธ สมปตโต) นักศึกษาระดับปริญญาโท หลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนศึกษา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีล้านช้าง กำลังทำวิทยานิพนธ์ เรื่อง ศึกษาเชิงวิเคราะห์หลักปฏิบัติสูงสุดของพระสงฆ์ในจังหวัดสกลนคร โดยมี พระมหาวิเชียร ธมฺมวชิโร, ดร. เป็นอาจารย์ที่ปรึกษา ในการทำวิทยานิพนธ์ครั้งนี้จำเป็นต้องให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือในการรวบรวมข้อมูล

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีล้านช้าง ได้พิจารณาแล้ว เห็นว่าท่านเป็นผู้มีความรู้ความสามารถและมีประสบการณ์สอดคล้องกับการวิจัยในครั้งนี้ จึงใคร่ขอขออนุญาตท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญเพื่อตรวจสอบเครื่องมือดังกล่าว หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์ และเจริญพรขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

จึงเจริญพรมาเพื่อโปรดทราบและพิจารณาอนุญาต

ขอเจริญพร

(พระมหาวิเชียร ธมฺมวชิโร,ดร.)

รองอธิการบดี

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีล้านช้าง

บัณฑิตวิทยาลัย

โทร. ๐๔๒ ๘๑๔๖๑๖

พระครูธรรมญาณทิพย์รัชต์ (จักรายุธ สมปตโต) ผู้วิจัย

โทร ๐๘๗ ๒๑๙ ๑๕๓๓

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
วิทยาเขตศรีล้านช้าง อ.เมือง จ.เลย ๔๒๐๐๐
โทร. ๐-๔๒๘๓-๐๔๓๔

ที่ อว ๗๙๑๘/ว ๐๓๐

๑๙ มกราคม ๒๕๖๗

เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์เป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือวิจัย (IOC)

เจริญพร ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วันชาติ ชาญวิจิตร

สิ่งที่ส่งมาด้วย ๑. เครื่องมือการวิจัย จำนวน ๑ ชุด

๒. แบบประเมินเครื่องมือการวิจัย จำนวน ๑ ชุด

ด้วยพระครูธรรมญาณทิพย์รัชต์ (จักรายุธ สมปตโต) นักศึกษาระดับปริญญาโท หลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนศึกษา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีล้านช้าง กำลังทำวิทยานิพนธ์ เรื่อง ศึกษาเชิงวิเคราะห์หลักปฏิบัติจุดดักตัวของพระสงฆ์ในจังหวัดสกลนคร โดยมี พระมหาวิเชียร ธมวชิโร, ดร. เป็นอาจารย์ที่ปรึกษา ในการทำวิทยานิพนธ์ครั้งนี้จำเป็นต้องให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือในการรวบรวมข้อมูล

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีล้านช้าง ได้พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้มีความรู้ความสามารถและมีประสบการณ์สอดคล้องกับการวิจัยในครั้งนี้ จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์ท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญเพื่อตรวจสอบเครื่องมือดังกล่าว หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์ และเจริญพรขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

จึงเจริญพรมาเพื่อโปรดทราบและพิจารณาอนุเคราะห์

ขอเจริญพร

(พระมหาวิเชียร ธมวชิโร,ดร.)

รองอธิการบดี

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีล้านช้าง

กชพ

บัณฑิตวิทยาลัย

โทร. ๐๔๒ ๘๑๔๖๑๖

พระครูธรรมญาณทิพย์รัชต์ (จักรายุธ สมปตโต) ผู้วิจัย

โทร ๐๘๗ ๒๑๙ ๑๕๓๓

วันชาติ ชาญวิจิตร

ภาคผนวก ค

ผลการประเมินเครื่องมือเพื่อสัมภาษณ์

**เอกสารแบบประเมิน เพื่อตรวจสอบเนื้อหาของแบบสัมภาษณ์
สำหรับผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือวิจัย**

ด้วย พระครูธรรมญาณทิพย์รักษ์ นักศึกษาหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสน์ศึกษามหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีล้านช้าง กำลังจัดทำวิทยานิพนธ์ เรื่อง "วิเคราะห์หลักปฏิบัติดุจดวงค์ตรของพระสงฆ์ในจังหวัดสกลนคร" โดยมี พระสุทิวชิรเมธี, ดร. (วิเชียร ธรรมวชิโร) เป็นอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ซึ่งวิทยานิพนธ์นี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาความเป็นมาของการปฏิบัติดุจดวงค์ตรในสมัยพุทธกาล เพื่อศึกษาหลักปฏิบัติดุจดวงค์ตรของพระสงฆ์ในจังหวัดสกลนคร และเพื่อวิเคราะห์หลักปฏิบัติดุจดวงค์ตรของพระสงฆ์ในจังหวัดสกลนคร โดยเมื่อมีการศึกษาหลักปฏิบัติดุจดวงค์ตรของพระสงฆ์ในจังหวัดสกลนคร ครอบคลุมตามวัตถุประสงค์แล้ว จะสามารถนำผลของการศึกษามาใช้เป็นประโยชน์ต่อการปฏิบัติดุจดวงค์ตรของพระสงฆ์และพัฒนาเพื่อการเผยแผ่พุทธศาสนาเถรวาทของคณะสงฆ์สืบต่อไป

วัตถุประสงค์ของการประเมินเครื่องมือวิจัย

1. เพื่อตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหาของแบบสัมภาษณ์
2. เพื่อนำผลของการประเมินความตรงเชิงเนื้อหาของแบบสัมภาษณ์และข้อเสนอแนะจากผู้เชี่ยวชาญมาปรับปรุง และประยุกต์ใช้ในการลงพื้นที่เก็บข้อมูลการวิจัย

คำชี้แจงในการตอบแบบประเมินเครื่องมือวิจัย

แบบประเมินมีทั้งหมด 4 ตอน ประกอบด้วย

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับผู้ให้สัมภาษณ์ (เฉพาะพระภิกษุสงฆ์เท่านั้น)

ตอนที่ 2 ดุจดวงค์ตรในคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาท

ตอนที่ 3 รูปแบบการปฏิบัติดุจดวงค์ตรของพระสงฆ์

ตอนที่ 4 วิเคราะห์รูปแบบการปฏิบัติดุจดวงค์ตรของพระสงฆ์ในจังหวัดสกลนคร

หากท่านมีปัญหาหรือข้อสงสัยและต้องการทราบข้อมูลเกี่ยวกับกระบวนการวิจัย สามารถติดต่อสอบถามผู้วิจัยได้ที่ พระครูธรรมญาณ นักศึกษาหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชา

พุทธศาสนศึกษามหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีล้านช้าง หมายเลขโทรศัพท์ส่วนตัว
087-219-1533

นิยามศัพท์เฉพาะในการวิจัย

หลักปฏิบัติ หมายถึง การดำเนินการตามแผนในการถือครองตามหลักธุดงค์วัตร 13 ข้อ ใน คัมภีร์พระไตรปิฎก และคัมภีร์วิสุทธิมรรค

ธุดงค์วัตร หมายถึง องค์คุณเครื่องกำจัดกิเลส ไม่ใช่ข้อบังคับแต่เป็นการสมาทานด้วยความ ตั้งใจมั่น มีทั้งหมด 13 ข้อ อันเป็นเส้นทางไปสู่มรรค ผล นิพพาน อันเป็นเป้าหมายสูงสุดในพุทธ ศาสนาเถรวาท ตามหลักธรรมคำสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า แบ่งเป็น 4 หมวด ได้แก่

1) หมวดจีวรมีอยู่ 2 ข้อ ได้แก่ (1) การถือผ้าบังสุกุลเป็นวัตร (2) การถือผ้า 3 ผืนเป็น วัตร คือ สบง จีวร สังฆาฏิ

2) หมวดบิณฑบาตมีอยู่ 5 ข้อ ได้แก่ 1) ถือการเที่ยวบิณฑบาตเป็นวัตร 2) ถือการ บิณฑบาตไปตามลำดับบ้านเป็นวัตร 3) ถือการฉันอาหารในบาตรเป็นวัตร 4) ถือการฉันมือเดียวเป็น วัตร 5) ถือการห้ามภักที่ถวายภายหลังเป็นวัตร จะไม่รับอะไรเพิ่มอีกเลย ถึงแม้อาหารนั้นจะถูกใจ เพียงใดก็ตาม

3) หมวดเสนาสนะมีอยู่ 5 ข้อ ได้แก่ 1) ถือการอยู่ป่าเป็นวัตร 2) ถือการอยู่โคนไม้เป็น วัตร 3) ถือการอยู่ป่าช้าเป็นวัตร 4) ถือการอยู่กลางแจ้งเป็นวัตร 5) ถือการอยู่ในเสนาสนะเขาจัดให้เป็นวัตร

4) หมวดความเพียรมีอยู่ 1 ข้อ ได้แก่ 1) ถืออิริยาบถ 3 เป็นวัตร คือ ยืน เดิน นั่ง

พระสงฆ์ในจังหวัดสกลนคร หมายถึง พระเถระผู้ใหญ่ที่ได้รับการยกย่องเชิดชูจากพุทธ บริษัทในการปฏิบัติธุดงค์วัตรทั้งที่มีรณภาพแล้ว และที่ยังมีชีวิตอยู่อยู่ พร้อมทั้งพระสงฆ์ที่ถือการ ปฏิบัติธุดงค์วัตรสืบทอดเป็นลำดับมาในจังหวัดสกลนคร อีกจำนวน 10 รูป

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ประเมิน

1. ชื่อ..... สกุล.....
2. ตำแหน่งทางวิชาการ.....
3. วุฒิการศึกษาสูงสุด..... สาขาวิชา.....
4. ตำแหน่งงาน.....
5. สถานที่ทำงาน.....
6. ประสบการทำงาน.....

ส่วนที่ 2 ข้อมูลการประเมินเครื่องมือวิจัย

โปรดทำเครื่องหมาย ✓ ลงในช่องว่างตามระดับความคิดเห็นของท่านเกี่ยวกับข้อความแบบสัมภาษณ์ โดยแบบประเมินเครื่องมือวิจัยชุดนี้จะแบ่งระดับการประเมินออกเป็น 3 ระดับ ซึ่งมีเกณฑ์กำหนดค่าความหมาย ดังนี้

คะแนน	ระดับความคิดเห็น
-1	แบบสัมภาษณ์ไม่มีความตรงและสอดคล้องกับวัตถุประสงค์
0	ไม่แน่ใจว่าแบบสัมภาษณ์มีความตรงและสอดคล้องกับวัตถุประสงค์
1	แบบสัมภาษณ์มีความตรงและสอดคล้องกับวัตถุประสงค์

แบบประเมินเครื่องมือวิจัยเพื่อสัมภาษณ์

ข้อความสัมภาษณ์	ระดับความคิดเห็น			รวม	IOC	แปลผล
	-1	0	1			
ตอนที่ 2 รุดงค์วัตรในคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาท						
1. ความหมายของรุดงค์วัตรเป็นอย่างไร	1	1	1	3	1	ใช้ได้
2. ความสำคัญของรุดงค์วัตรเป็นอย่างไร	1	1	1	3	1	ใช้ได้
3. ประเภทของรุดงค์วัตรเป็นอย่างไร	1	1	1	3	1	ใช้ได้
ตอนที่ 3 รูปแบบการปฏิบัติรุดงค์วัตรของพระสงฆ์ในจังหวัดสกลนคร						
1. รุดงค์ ในความหมายของท่านหมายถึงอย่างไร	1	1	1	3	1	ใช้ได้
2. รุดงค์แต่ละข้อที่สมทานแล้วควรถือปฏิบัติอย่างไร	1	1	1	3	1	ใช้ได้
3. วิธีถือปฏิบัติรุดงค์ของท่านเป็นอย่างไร	1	1	1	3	1	ใช้ได้
4. การปฏิบัติรุดงค์วัตรจำเป็นหรือไม่จะต้องจาริกและรอนแรมไปที่ต่าง ๆ	1	1	1	3	1	ใช้ได้
5. ปัญหาในการสมทานรุดงค์วัตรในแต่ละข้อที่ท่านเห็นเป็นอย่างไร	1	1	1	3	1	ใช้ได้
6. ในฐานะที่ท่านได้ปฏิบัติข้อวัตรต่าง ๆ ที่ได้ถือปฏิบัติมา ท่านเห็นปัญหาที่เกิดจากการปฏิบัติเป็นอย่างไรบ้าง	1	1	1	3	1	ใช้ได้
7. พระนวกะต้องการถือปฏิบัติรุดงค์วัตรแล้วจาริกไปที่ต่าง ๆ เลย ได้ หรือไม่	1	1	1	3	1	ใช้ได้

8. การที่พระสงฆ์ไม่สามารถถือปฏิบัติจุดศรัทธาได้ ทั้ง 13 ข้อนั้นเป็นเพราะอะไร	1	1	1	3	1	ใช้ได้
9. ผู้ที่สมาทานถือจุดศรัทธาแล้วไม่ปฏิบัติหรือละความเพียรเสีย ท่านมีวิธีการแนะนำ หรือแก้กรรม ให้ผู้ปฏิบัติเกิดความเพียรอีกครั้งหนึ่งอย่างไร	1	1	1	3	1	ใช้ได้

แบบประเมินเครื่องมือวิจัยเพื่อสัมภาษณ์ (ต่อ)

ข้อความสัมภาษณ์	ระดับความคิดเห็น			รวม	IOC	แปลผล
	-1	0	1			
ตอนที่ 3 รูปแบบการปฏิบัติจุดศรัทธาของพระสงฆ์ในจังหวัดสกลนคร (ต่อ)						
10. ประโยชน์ที่ได้จากการปฏิบัติจุดศรัทธาในแต่ละข้อที่ได้สมาทานไว้ มีผลหรืออานิสงส์อย่างไร	1	1	1	3	1	ใช้ได้
11. รูปแบบการปฏิบัติจุดศรัทธาในพุทธศาสนาเป็นอย่างไร	1	1	1	3	1	ใช้ได้
12. รูปแบบที่ท่านถือปฏิบัติมีกี่ข้อ แล้วถือปฏิบัติอย่างไร	1	1	1	3	1	ใช้ได้
13. รูปแบบการปฏิบัติจุดศรัทธาของพระสงฆ์ที่ถือปฏิบัติมาเป็นอย่างไร	1	1	1	3	1	ใช้ได้
14. รูปแบบการปฏิบัติจุดศรัทธาในพุทธกาลกับสมัยปัจจุบันมีความแตกต่างกันอย่างไร	1	1	1	3	1	ใช้ได้
15. ปัจจุบันนี้มีหลายสำนักถือข้อวัตรปฏิบัติและจาริกด้วยการถือจุดศรัทธาไปในสถานที่ต่าง ๆ ท่านเห็นว่าเหมาะสมหรือไม่	1	1	1	3	1	ใช้ได้
16. หลักการที่ปฏิบัติจำเป็นไหมที่ต้องปฏิบัติอยู่แต่ในเฉพาะป่า หรือสถานที่ปลีกวิเวกได้เพียงอย่างเดียว	1	1	1	3	1	ใช้ได้
17. รูปแบบการปฏิบัติจุดศรัทธาของพระสงฆ์ในแต่ละสำนักมีประโยชน์ต่อผู้นำไปปฏิบัติได้อย่างไร	1	1	1	3	1	ใช้ได้

ตอนที่ 4 วิเคราะห์รูปแบบการปฏิบัติตงควัตรของพระสงฆ์ในจังหวัดสกลนคร						
1. วิเคราะห์จีวร	1	1	1	3	1	ใช้ได้
2. วิเคราะห์บิณฑบาต	1	1	1	3	1	ใช้ได้
3. วิเคราะห์เสนาสนะ	1	1	1	3	1	ใช้ได้

ลงชื่อ.....

(พระมหาพงศ์ทราทิตย์ สุธีโร, ดร.)

ผู้เชี่ยวชาญประเมิน 1-2-3

ภาคผนวก ง
รายนามผู้เชี่ยวชาญที่ขอสัมภาษณ์

รายนามผู้เชี่ยวชาญที่ขอสัมภาษณ์

1. หลวงปู่สุธัมม์ ธมฺมปาโล วัดเทพกัญญาราม บ้านชะโนด ตำบลหาญโฮง อำเภอเมือง จังหวัดสกลนคร
2. พระราชมงคลวชิรธรรม (หลวงปู่บุญมา คมภีระธมฺโม) วัดป่าสีห์พนมประชาคม ต.บงใต้ อ.สว่างแดนดิน จ.สกลนคร
3. พระราชมงคลวชิรมนี วิ.(หลวงปู่แปลง สุนทรโร) วัดป่าอุดมสมพร ต.พรรณา อ.พรรณานิคม จ.สกลนคร
4. พระราชมงคลวชิรารักษ์ (หลวงปู่หนูเพชร ปญญาวุธ) เจ้าอาวาสแห่งวัดป่าภูมิพิทักษ์ บ้านหนองไผ่ ตำบลคำสะอาด อ.สว่างแดนดิน จ.สกลนคร
5. หลวงปู่ก้าน จิตตธมฺโม วัดถ้ำเป็ด บ้านหนองม่วง ตำบลปทุมวาปี อำเภอส่องดาว จังหวัดสกลนคร
6. หลวงปู่คำบ่อ ฐิตปญฺโญ วัดใหม่บ้านตาล อำเภอสว่างแดนดิน จังหวัดสกลนคร
7. พระครูกิตติสารประสาธน์ (กิตติสารโร) เจ้าอาวาสวัดป่าวิสุทธิธรรม, จอ.โคกศรีสุพรรณ – ต่างอย (ธ.) จังหวัดสกลนคร
8. พระครูโชติคุณากรณ์ (โชติโกโร) เหลลาภาสิน จอ.สว่างแดนดิน(ธ) ต.โคกสี จ.สกลนคร
9. พระครูวรธรรมสุนทร (วรธมฺโม)กัลยา จอ.เจริญศิลป์ วัดคำเจริญ อ.เจริญศิลป์ สกลนคร
10. พระครูสุนทรธรรมวินิต (อคคปญฺโญ) มงคลจิต จต.หนองแปน เจ้าอาวาสวัดป่าบ้านทุ่ง ต.หนองแปน อ.เจริญศิลป์ จ.สกลนคร
11. พระครูประธีปธรรมธีราภรณ์ (หลวงปู่ปฐม ธมฺมธีโร) วัดป่าศรีวิสัย อ.ส่องดาว จ.สกลนคร
12. นางประทุมรัตน์ ใหม่กาสี ผู้อำนวยการวัฒนธรรมจังหวัดสกลนคร
13. นายชัตติยา ชัยมณี วัฒนธรรมจังหวัดสกลนคร
14. นายวิเชียร เจริญธรรม นักวิชาการศาสนาชำนาญการ สำนักพุทธศาสนาเถรวาทจังหวัดสกลนคร
15. นายโกวิทย์ กุลมี นักวิชาการศาสนาชำนาญการพิเศษ สำนักพุทธศาสนาเถรวาทจังหวัดสกลนคร
16. พันตำรวจเอกพวง แพงไชย อดีตผู้กำกับ การ ตำรวจภูธร จังหวัดสกลนคร

ภาคผนวก จ
เอกสารรับรองจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์เบื้องต้น

เอกสารรับรองจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์เบื้องต้น

แพลตฟอร์มเพื่อการเรียนรู้ออนไลน์ตลอดชีวิต | กระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม

พระศุภธรรมญาณทิพย์รัชต์ (จักรายุทธ รมเกล้า) รมเกล้า

ได้ผ่านการเรียนออนไลน์ตามเกณฑ์การวัดผลในรายวิชา

จริยธรรมการวิจัยในมนุษย์เบื้องต้น (5 ชั่วโมงการเรียนรู้)

พัฒนาโดย มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าธนบุรี

รศ.ดร.พิชิตพงศ์ ศุภชญา
ประธานคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ Panel 1 & 3
มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าธนบุรี

นางแพนเพ็ญประไพ สุนทรศรีรังษิภักดิ์
ประธานคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ Panel 1 & 3
มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าธนบุรี

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วงนารถย์ ดาห์
ประธานคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ Panel 2
มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าธนบุรี

ที่ จว. ๐๑๑๐/๒๕๖๗

เอกสารรับรองผลการพิจารณาจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

๑. ชื่อโครงการวิจัย

ชื่อเรื่อง: วิเคราะห์หลักปฏิบัติจุดงควัตรของพระสงฆ์ในจังหวัดสกลนคร

TITLE: AN ANALYTICAL THE DHUTANGA PRACTICE PRACTICES OF MONKS IN SAKON
NAKHON PROVINCE

๒. ชื่อหัวหน้าโครงการวิจัย

พระครูธรรมญาณทิพย์วัชต์ (จักรายุทธ สมฺปตฺโต)

๓. ผลการพิจารณาของคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

คณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ในการประชุมครั้งที่ ๔/๒๕๖๗ วันพฤหัสบดีที่ ๒๗ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๖๗ มติที่ ๖๘/๒๕๖๗ ได้พิจารณาแล้วเห็นว่า โครงการวิจัยดังกล่าวเป็นไปตามหลักการของจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ โดยที่ผู้วิจัยเคารพสิทธิและศักดิ์ศรีในความเป็นมนุษย์ ไม่มีการล่วงละเมิดสิทธิ และไม่ก่อให้เกิดอันตรายแก่ตัวอย่างการวิจัย กลุ่มตัวอย่าง และผู้เข้าร่วมในโครงการวิจัย

จึงเห็นสมควรให้ดำเนินการวิจัยในขอบข่ายของโครงการวิจัยที่เสนอได้ ตั้งแต่วันที่ออกเอกสารรับรองผลการพิจารณาการทำวิจัยในมนุษย์ฉบับนี้ จนถึงวันที่ ๓๑ เดือน สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๖๘

ออกให้ ณ วันที่ ๑ เดือน กันยายน พ.ศ. ๒๕๖๗

ลงนาม

(พระมหามรวิรินทร์ ปุริสุตตโม, ผศ.ดร.)

ประธานกรรมการ

คณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

ภาคผนวก ฉ
แบบสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญ

แบบสัมภาษณ์

การปฏิบัติธุดงค์วัดของพระป่า ธรรมยุติกนิกาย

คำชี้แจง : การวิจัยเรื่อง วิเคราะห์หลักปฏิบัติธุดงค์วัดของพระสงฆ์ในจังหวัดสกลนคร

การสัมภาษณ์นี้จะไม่ผลทางเสียหายต่อผู้ให้ข้อมูลแต่อย่างไร แต่จะเป็นการนำผลวิจัยในครั้งนี้เพื่อไป เป็นแนวทางแห่งการศึกษาด้านการปฏิบัติธุดงค์วัด จึงขอความร่วมมือจากพระคุณเจ้าทุกท่านกรุณาตอบคำถามลงในแบบสัมภาษณ์ ตามหลักปฏิบัติที่ท่านได้ปฏิบัติอยู่เป็นปกติ สมณวิสัยจะแบ่งออกเป็น 4 ตอนดังนี้

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับผู้ให้สัมภาษณ์ (เฉพาะพระภิกษุสงฆ์เท่านั้น)

ชื่อ..... ฉายา/นามสกุล.....
 พรรษา..... อายุ..... ปี พรรษา..... สังกัดวัด.....
 การศึกษา..... น.ธ..... เปรียญ..... ตำแหน่ง.....
 ที่อยู่ปัจจุบันวัด..... ตำบล..... อำเภอ.....
 จังหวัด..... รหัสไปรษณีย์..... เบอร์โทรศัพท์.....

ตอนที่ 2 ธุดงค์วัดในคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาท

- 1) ความหมายของธุดงค์วัดเป็นอย่างไร.....

- 2) ความสำคัญของธุดงค์วัดเป็นอย่างไร.....

- 3) ประเภทของธุดงค์วัดเป็นอย่างไร.....

ตอนที่ 3 รูปแบบการปฏิบัติธุดงค์วัตรของพระสงฆ์

- 1) ธุดงค์ ในความหมายของท่านหมายถึงอย่างไร.....
.....
.....
- 2) ธุดงค์แต่ละข้อที่สมทานแล้วควรถือปฏิบัติอย่างไร.....
.....
.....
- 3) วิธีถือปฏิบัติธุดงค์ของท่านเป็นอย่างไร.....
.....
.....
- 4) การปฏิบัติธุดงค์วัตรจำเป็นหรือไม่จะต้องจาริกและรอนแรมไปที่ต่าง ๆ.....
.....
.....
- 5) ปัญหาในการสมทานธุดงค์วัตรในแต่ละข้อท่านเห็นเป็นอย่างไร.....
.....
.....
- 6) ในฐานะที่ท่านได้ปฏิบัติข้อวัตรต่าง ๆ ที่ได้ถือปฏิบัติมาท่านเห็นปัญหาที่ เกิดจากการปฏิบัติเป็นอย่างไรบ้าง.....
.....
.....
- 7) พระนวกะต้องการถือปฏิบัติธุดงค์วัตรแล้วจาริกไปที่ต่าง ๆ เลย ได้หรือไม่.....
.....
.....
- 8) การที่พระสงฆ์ไม่สามารถถือปฏิบัติธุดงค์วัตรได้ทั้ง 13 ข้อนั้นเป็นเพราะอะไร.....
.....
.....

9) ผู้ที่สมาทานถืออุคคแล้วไม่ปฏิบัติหรือละความเพียรเสีย ท่านมีวิธีการแนะนำหรือแก้ไข
 อารมณ์ให้ผู้ปฏิบัติเกิดความเพียรอีกครั้งหนึ่งอย่างไร.....

.....

10) ประโยชน์ที่ได้จากการปฏิบัติอุคคในแต่ละข้อที่ได้สมาทานไว้ มีผลหรืออานิสงส์อย่างไร

.....

11) รูปแบบการปฏิบัติอุคคในพุทธศาสนาเป็นอย่างไร.....

.....

12) รูปแบบที่ท่านถือปฏิบัติมีกี่ข้อ แล้วถือปฏิบัติอย่างไร.....

.....

13) รูปแบบการปฏิบัติอุคคของพระสงฆ์ที่ถือปฏิบัติมาเป็นอย่างไร.....

.....

14) รูปแบบการปฏิบัติอุคคในพุทธกาลกับสมัยปัจจุบันมีความแตกต่างกันอย่างไร.....

.....

15) ปัจจุบันนี้มีหลายสำนักถือข้อวัตรปฏิบัติและจาริกด้วยการถืออุคควัตรไปในสถานที่ต่าง ๆ
 ท่านเห็นว่าเหมาะสมหรือไม่.....

.....

16) หลักการที่ปฏิบัติจำเป็นไหมที่ต้องปฏิบัติอยู่แต่ในเฉพาะป่า หรือสถานที่ปลีกวิเวกได้
 เพียงอย่างเดียว.....

.....

17) รูปแบบการปฏิบัติอุคควัตรของพระสงฆ์ในแต่ละสำนักมีประโยชน์ต่อผู้นำไปปฏิบัติได้
 อย่างไร.....

.....

ตอนที่ 4 วิเคราะห์รูปแบบการปฏิบัติตงควัตรของพระสงฆ์ในจังหวัดสกลนคร

1) วิเคราะห์จีวร.....

.....

2) วิเคราะห์บิณฑบาต.....

.....

3) วิเคราะห์เสนาสนะ.....

.....

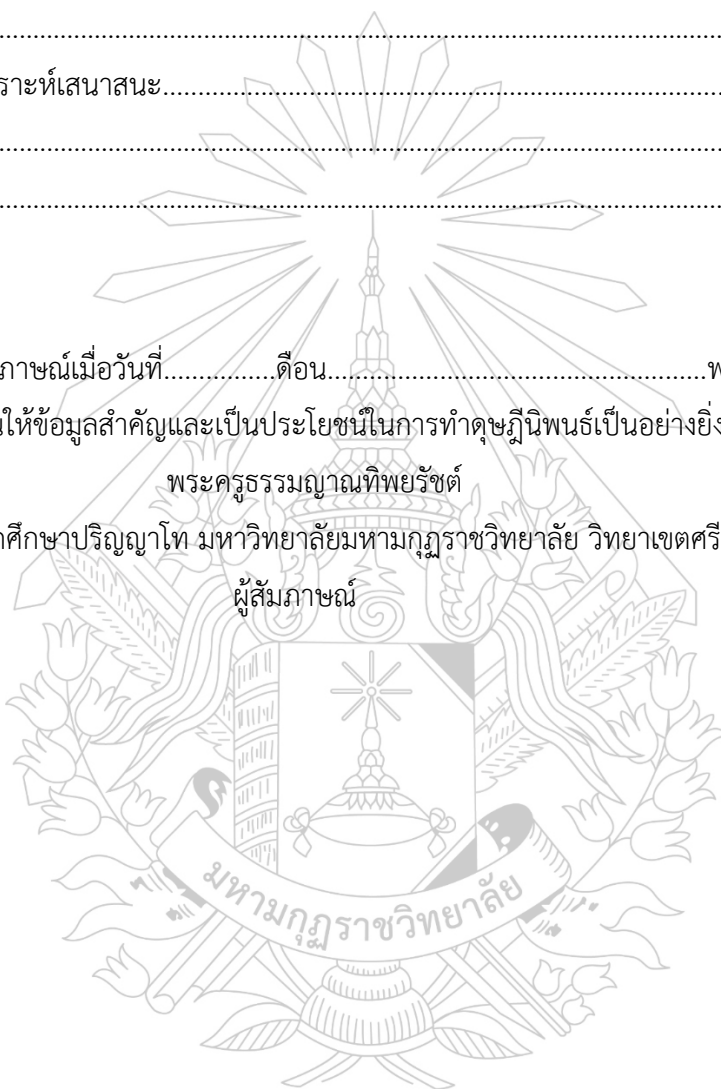
สัมภาษณ์เมื่อวันที่.....เดือน.....พ.ศ. 2567

ขอขอบคุณที่ท่านให้ข้อมูลสำคัญและเป็นประโยชน์ในการทำดัชนีพันธ์เป็นอย่างดี

พระครูธรรมญาณทิพย์รัตน์

นักศึกษาปริญญาโท มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีล้านช้าง

ผู้สัมภาษณ์

ภาคผนวก ข

หนังสือขอสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญ

ที่ อว ๗๙๑๘/ว๓๖๖

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
วิทยาเขตศรีล้านช้าง อ.เมือง จ.เลย ๔๒๐๐๐
โทร. ๐-๔๒๘๓-๐๔๓๔

๓ กันยายน ๒๕๖๗

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เข้าสัมภาษณ์เพื่อเก็บข้อมูลงานวิจัย

กราบเรียน

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย จำนวน ๑ ชุด

ด้วยพระครูธรรมญาณทิพย์รัชต์ (จักรายุทธ สมฺปโต) นักศึกษาระดับปริญญาโท หลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนศึกษา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีล้านช้าง มีความประสงค์ขอเข้าสัมภาษณ์พระเดชพระคุณฯ เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลประกอบการทำวิทยานิพนธ์ เรื่อง **ศึกษาเชิงวิเคราะห์หลักปฏิบัติจุดดั่งควัตรของพระสงฆ์ในจังหวัดสกลนคร** โดยมี พระสุทธิวิชิรเมธี, ดร. เป็นอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์

ในการนี้ เพื่อให้การดำเนินการทำวิทยานิพนธ์ เป็นไปด้วยความเรียบร้อย บรรลุตามวัตถุประสงค์ จึงขอความอนุเคราะห์ให้พระครูธรรมญาณทิพย์รัชต์เข้าสัมภาษณ์เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลประกอบการทำวิทยานิพนธ์ดังกล่าว มีรายละเอียดตามเอกสารที่แนบมาพร้อมนี้ ทั้งนี้ผู้วิจัยจะประสานงานเพื่อนัดหมายวันเวลา ในการเข้าสัมภาษณ์อีกครั้งหนึ่ง

จึงกราบเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาและขอกราบขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

กราบเรียนด้วยความเคารพ

(พระสุทธิวิชิรเมธี, ดร.)

รองอธิการบดี

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีล้านช้าง

ผู้ประสานงาน

พระครูธรรมญาณทิพย์รัชต์ ผู้วิจัย

โทร. ๐๘๗ ๒๑๙ ๑๕๓๓

ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์

ชื่อ	พระครูธรรมญาณทิพย์รัชต์ (สมปตฺโต) (จักรายุธ omboklá)
วัน เดือน ปี เกิด	31 ธันวาคม 2508
สถานที่เกิด	อ.ศรีเมืองใหม่ จ.อุบลราชธานี
ประวัติการศึกษา	<p>การศึกษาทางโลก</p> <p>พ.ศ.2526 สำเร็จการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย โรงเรียนเบ็ญจะมะมหาราช อ.เมือง จ.อุบลราชธานี</p> <p>พ.ศ.2531 สำเร็จการศึกษาปริญญาศิลปศาสตรบัณฑิต (รัฐศาสตร์) มหาวิทยาลัยรามคำแหง กรุงเทพมหานคร</p> <p>การศึกษาทางธรรม</p> <p>พ.ศ.2537 สอบไล่ได้นักธรรมเอก สำนักเรียนวัดป่าสุทธาวาส อ.เมือง จ.สกลนคร</p> <p>พ.ศ.2543 สอบไล่ได้เปรียญธรรม 4 ประโยค สำนักเรียนวัดนรนาถสุนทรวิหาราม กรุงเทพมหานคร</p>
ที่อยู่ปัจจุบัน	วัดป่าโนนขุมเงิน 73 หมู่ที่ 6 ต.นาตงวัฒนา อ.โพธิ์นาแก้ว จ.สกลนคร รหัสไปรษณีย์ 47230
ผลงานตีพิมพ์	-
รางวัลที่ได้รับ	-